

Буковинський державний
медичний університет

Bukovinian state
medical university

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ СУСПІЛЬНИХ НАУК ТА ІСТОРІЇ МЕДИЦИНИ

Міністерство охорони здоров'я України
Буковинський державний медичний університет

**АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ
СУСПІЛЬНИХ НАУК ТА
ІСТОРІЇ МЕДИЦИНИ**

**CURRENT ISSUES OF
SOCIAL STUDIES AND
HISTORY OF MEDICINE**

**АКТУАЛЬНЫЕ ВОПРОСЫ
ОБЩЕСТВЕННЫХ НАУК
И ИСТОРИИ МЕДИЦИНЫ**

**ENJEUX ACTUELS DES
SCIENCES SOCIALES
ET DE L'HISTOIRE DE LA
MEDECINE**

2014, 3 (3)

*Журнал засновано в 2013 році кафедрою суспільних наук та українознавства
Буковинського державного медичного університету*

Свідоцтво про державну реєстрацію № 20497-10297 Р від 27. 12. 2013 – Серія КВ.

Редакційна колегія:

Головний редактор: д. мед. н., проф., академік АН ВШ України **Тарас Бойчук.**

Заступник головного редактора: д. істор. н., доц. **Антоній Мойсей.**

Відповідальні секретарі: к. філол. н. **Юлія Руснак,**
к. філол. н. **Марта Максимюк,**
к. філол. н. **Лілія Роман.**

Чернівці, 2014

Редакційна рада:

- д. і. н., гол. н. с. **Єлізавета Квілінкова** – Інститут культурної спадщини АН (Кишинів, Республіка Молдова);
д. і. н., проф. **Олександр Курочкін** – Інститут мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М. Рильського НАНУ (Київ, Україна);
д. і. н., проф. **Зенон Когут** – Альбертський університет (Едмонтон, Канада);
д. і. н., проф. **Юрій Макар** – Чернівецький національний університет ім. Ю.Федьковича (Україна);
д. і. н., проф. **Пол Міртс** – Інститут міжнародних відносин (Гаага, Нідерланди);
д. і. н., проф., акад. **Степан Павлюк** – директор Інституту народознавства НАНУ (Львів, Україна);
д. і. н., проф. **Штефан Пуріч** – Сучавський університет ім. Штефана Великого (Сучава, Румунія);
д. філос. н., проф. **Віталій Докаш** – Чернівецький національний університет ім. Ю.Федьковича (Україна);
к. філос. н., доц. **Ніна Зорій** – Буковинський державний медичний університет (Чернівці, Україна);
д. філос. н., проф. **Михайло Марчук** – Чернівецький національний університет ім. Ю.Федьковича (Україна);
д. філос. н., проф. **Дієго Санчес Мека** – Національний університет дистанційної освіти (Мадрид, Іспанія);
д. філос. н., проф. **Микола Сидоренко** – Буковинський державний медичний університет (Чернівці, Україна);
д. філол. н., проф. **Петр Борек** – директор Інституту польської філології Краківського педагогічного університету (Краків, Польща);
д. філол. н., проф. **Антоанета Олтяну** – Бухарестський університет (Бухарест, Румунія);
д. філол. н., проф. **Ганна Мартинова** – Черкаський національний університет ім. Б. Хмельницького (Черкаси);
к. філол. н., доц. **Олександр Рак** – Буковинський державний медичний університет (Чернівці, Україна);
д. філол. н., проф. **Наталія Руснак** – Чернівецький національний університет ім. Ю.Федьковича (Україна);
д. філол. н., гол. н. с. **Анна-Марія Сореску-Марінкович** – Інститут Балканістики АН (Белград, Сербія);
д. філол. н., проф. **Адам Фаловський** – директор Інституту східнослов'янської філології Ягеллонського університету (Краків, Польща);
д. психол. н., проф. **Алла Борисюк** – Буковинський державний медичний університет (Чернівці, Україна);
д. мед. н., проф. **Богдан Василевський** – директор Інституту психосоматики (Варшава, Польща);
д. психол. н., проф. **Наталія Завацька** – Східноукраїнський національний університет ім. В. Даля (Україна);
д. психол. н., проф. **Юзеф Подгурецькі** – Опольський університет (Ополе, Польща);
д. психол. н., проф. **Альфред Пріц** – директор Інституту психотерапії і психоаналізу (Відень, Австрія);
доктор медицини **Герхард Дамманн** – директор психіатричної клініки (м. Мюнстерлінген), керівник психіатричної служби кантону Тургау (Швейцарська конфедерація);
д. мед. н., проф. **Олександр Іващук** – Буковинський державний медичний університет (Чернівці, Україна);
д. мед. н., проф. **Дмитро Тинтюк** – Кишинівський державний університет медицини та фармації ім. Н. Тестемічану (Кишинів, Республіка Молдова);
д. мед. н., проф. **Василь Чебан** – Буковинський державний медичний університет (Чернівці, Україна).

Актуальні питання суспільних наук та історії медицини / Гол. ред. Т. М. Бойчук. – Чернівці: БДМУ, 2014. – № 3 (3). – 118 с.
ISSN: 2311-9896

У журналі досліджується актуальна проблематика всесвітньої історії, історії України, історії релігії, етногенезу та традиційної культури народів світу, археології, філософії, психології, мовознавства, літературознавства та історії медицини. За сферою розповсюдження та географією авторів журнал є міжнародним виданням. Мова видання: українська, російська, англійська, французька.

Розраховано на співробітників вищих навчальних закладів, академічних інститутів і культурних установ.
ББК 60я53+5г.я43

Друкується згідно з ухвалою вченої ради Буковинського державного медичного університету (протокол № 1 від 28 серпня 2014 року).

Автори статей несуть повну відповідальність за підбір, точність наведених фактів, цитат, власних імен, географічних назв та інших відомостей.

Видається 4 рази на рік. Матеріали друкуються українською, російською, англійською та французькою мовами.

Адреса редакції: 58000, Чернівці, вул. Червоноармійська, 3, кафедра суспільних наук та українознавства.

Тел.: (0372) 520871. **E-mail:** snim@bsmu.edu.ua; society@bsmu.edu.ua

Повнотекстова версія журналу представлена на сайті: <http://apsnim.bsmu.edu.ua>

ЗМІСТ (СОДЕРЖАНИЕ, SUMMARY, CONTENU)

ІСТОРИЧНІ НАУКИ

- Кожолянко Олександр.** ВЕСНЯНА КАЛЕНДАРНА НАРОДНА ОБРЯДОВІСТЬ У КОНТЕКСТІ НАРОДНОЇ МЕДИЦИНИ УКРАЇНЦІВ, МОЛДОВАН І РУМУНІВ БУКОВИНИ С. 7
Kozholyanko Alexandr. Весенняя календарная народная обрядность в контексте народной медицины украинцев, молдаван и румын Буковины
Kojolianko Alexandr. Spring calendar folk rite/pl in context of ethnomedicine of ukrainians, moldavians and romanians of Bukovyna
Kojolianko Alexandr. Printemps people calendrier rituel dans le cadre de ukraine médecine populaire, les moldaves et les roumains Bukovyny
- Костючок Петро.** Етнічна і національна ідентичність: спроба теоретичного аналізу С. 14
Kostyuchek Petr. Этническая и национальная идентичность: попытка теоретического анализа
Kostyuchok Petro. ETHNIC AND NATIONAL IDENTITY: THEORETICAL ANALYSIS ATTEMPT
Kostyuchok Petro. L'identité ethnique et nationale: essai de l'analyse théorique
- Рахно Костянтин.** Магічне значення сухої рослинності в церемонії купівлі молочного посуду С. 21
Rakhno Kostyantyn. Магическое значение сухой растительности в церемонии покупки молочной посуды
Rakhno Kostyantyn. THE MAGIC MEANING OF DRY VEGETATION IN THE CEREMONY OF BUYING OF DAIRY CROCKERY
Rakhno Kostyantyn. Signification magique de la végétation sèche dans le rite des plats laitiers d'achat

ФІЛОСОФІЯ

- Потанова Лідія.** Філософсько-теоретичні аспекти валеології С. 29
Potanova Lidia. ФИЛОСОФСКО-ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ ВАЛЕОЛОГИИ
Potanova Lidia. Philosophical and theoretical aspects of valeology
Potanova Lydia. Les aspects philosophiques et théoriques de la valéologie.
- Троянський Володимир.** ПРОБЛЕМИ ДОСЛІДЖЕННЯ ДУХОВНОСТІ ЯК ЦІННОСТІ УКРАЇНСЬКОГО НАРОДУ С. 34
Trojanskiy Vladymyr. Проблемы исследования духовности как ценности украинского народа
Trojanskiy Volodymyr. Spirituality as a Value of the Ukrainian People: Problems of Study
Trojans'kyu Volodymyr. Les problemes de l'etude de la spiritualite en tant que la valeur du peuple ukrainien

ПСИХОЛОГІЯ

- Подгорецькі Йозеф, Борисюк Алла.** Соціальна комунікація в різних освітніх системах. Комунікативні якості сучасного викладача на прикладі міжнародного дослідження в Польщі, Литві, Російській Федерації та Україні **C. 39**
- Podgorecki Jozef, Borysiuk Alla.** Социальная коммуникация в разных образовательных системах. Коммуникативные качества современного преподавателя на примере международного исследования в Польше, Литве, Российской Федерации и Украине
- Podgorecki Jozef, Borysiuk Alla.** SOCIAL COMMUNICATION IN DIFFERENT EDUCATIONAL SYSTEMS. COMMUNICATION SKILLS OF THE MODERN ACADEMIC TEACHER ON THE EXAMPLE OF THE INTERNATIONAL RESEARCH IN POLAND, LITHUANIA, RUSSIAN FEDERATION AND UKRAINE
- Podgorecki Jozef, Borysiuk Alla.** La communication sociale dans différents systèmes éducatifs. Les qualités de communication de l'enseignant moderne sur l'exemple d'une étude internationale en Pologne, en Lituanie, dans la Fédération Russe et en Ukraine
- Тимофієва Марина.** ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ СПРЯМОВАНOSTІ СТУДЕНТА-МЕДИКА
- Тимофеева Марина.** Исследование профессиональной направленности студента-медика. **C. 46**
- Тymoфiieva Maryna.** The Research of Professional Orientation of Medical Student.
- Timofeeva Marina.** Une recherche de directivité professionnelle d'un étudiant en médecine.

МОВОЗНАВСТВО, ЛІТЕРАТУРОЗНАВСТВО

- Оробчук Дарія.** СОЦІАЛЬНО-РОЛЬОВІ, КОМУНІКАТИВНІ ТА СТРУКТУРНО-СЕМАНТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ МЕДИЧНОГО ІНСТИТУЦІЙНОГО ДИСКУРСУ **C. 52**
- Orobchuk Daria.** Социально-ролевые, коммуникативные и структурно-семантические особенности медицинского институционального дискурса
- Orobchuk Dariia.** Social role, communicative, structural and semantic features of medical institutional discourse.
- Orobchuk Dariia.** Les particularites socio-communicatives et semantico-structurelles du discours institutionnel
- Починюк Лариса, Маковська Оксана.** Принципи укладання словника медичних термінів з онімним компонентом **C. 58**
- Pochynok Larisa, Makovska Oksana.** Принципы составления словаря медицинских терминов с онимным компонентом
- Pochynok Larisa, Makovska Oksana.** PRINCIPLES OF COMPILING DICTIONARY OF MEDICAL TERMS WITH ONYMIC COMPONENT
- Potchynok Laryssa, Makovska Oksana.** Principes de compilation du dictionnaire des termes médicaux avec un composant onymique
- Руснак Наталія, Руснак Юлія.** Назви головних весільних персонажів у буковинському діалекті **C. 64**
- Rusnak Natalia, Rusnak Yulia.** Названия главных свадебных персонажей в буковинском диалекте
- Rusnak Natalia, Rusnak Yulia.** The names of the main members in the wedding Bukovinian dialect
- Rusnak Natalia, Rusnak Yulia.** La dénomination des personnages principaux du mariage dans le

dialecte de la Bucovine

Семисюк Альбіна. ТЕКСТОВИЙ ДІАПАЗОН ФУНКЦІОНУВАННЯ ПРОПРІАЛЬНОЇ ЛЕКСИКИ У НІМЕЦЬКОМУ МЕДИЧНОМУ ДИСКУРСІ „МОВА ДЛЯ СПЕЦІАЛЬНИХ ЦІЛЕЙ” **С. 70**

Семисюк Альбіна. Текстовий діапазон функціонування пропріальної лексики в німецьком медичному дискурсі „Язык для специальных целей”

Semysiuk Albina. Text diapason of functioning term-eponyms in the German medical discourse of the language for special purposes

Semysyuk Albina. La gamme du fonctionnement du vocabulaire proprial dans le discours medical allemand „Langue etrangere a des fins specifiques”

Скрипник Ірина. ГРИЦЬКО ЧУБАЙ: ОСОБИСТІСТЬ ЯК ЗАКРИТИЙ ТЕКСТ ІЗ ВІДКРИТИМ ПІДТЕКСТОМ ТА ЛІТЕРАТУРНЕ СЕРЕДОВИЩЕ ЛЬВОВА КІНЦЯ 60-70-Х РОКІВ **С. 76**

Скрипник Ірина. Грицько Чубай: Личность как закрытый текст с открытым подтекстом в литературном процессе позднего Львова 60-70-х годов

Скрыпник Ирина. Grycko Chubaj: Personality as a closed text with an open extratext and literary environment of Lviv late 60's - 70's

Скрыпник Ирина. Grisko Chubay: personnalité comme fermée dans une harmoniques ouvertes et de l'environnement littéraire de Lviv fin des 60-70 ans

ІСТОРІЯ МЕДИЦИНИ

Мойсей Антоній. Народні методи лікування на Буковині у наукових працях румунських дослідників (II половина XIX – I половина XX ст.) **С. 83**

Моисей Антоний. Народные методы лечения на Буковине в научных работах румынских исследователей (II половина XIX - I половина XX в.)

Moisey Antoniū. TRADITIONAL METHODS OF TREATMENT IN BUCOVINA IN SCIENTIFIC WORKS OF ROMANIAN RESEARCHERS (SECOND HALF OF 19TH – FIRST HALF OF 20TH CENTURY)

Moysey Antoniū. Les méthodes populaires du traitement en Bucovine dans les journaux scientifiques de chercheurs roumains (seconde moitié du XIX - début du XX siècle)

Чебан Василь. ІСТОРИЧНИЙ АСПЕКТ ЛІКАРСЬКОЇ ЕТИКИ, БІОЕТИКИ ТА МЕДИЧНОЇ ДЕОНТОЛОГІЇ **С. 93**

Чебан Василий. Исторический аспект врачебной этики, биоэтики и медицинской деонтологии

Cheban Vasyļ. Historical Aspects of Medical Ethics, Bioethics and Medical Deontology

Cheban Basile. L'aspect historique de l'éthique médicale, de la bioéthique et de la déontologie médicale

РЕЦЕНЗІЇ

Мойсей Антоній. Рецензія на монографію *РАХНО КОСТЯНТИН. СВИСТОПЛЯСКА І РЕНКАВКА (ГЛИНЯНІ ВИРОБИ В ТРАДИЦІЙНО-ПОБУТОВІЙ КУЛЬТУРІ ЯК ДЖЕРЕЛО ФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ СЛОВ'ЯНСЬКИХ НАРОДІВ): МОНОГРАФІЯ. – ПОЛТАВА: ТОВ „АСМІ”, 2013. – 488 С.* **С. 101**

Мойсей Антоній. Рецензия на монографию *Рахно Константин. Свистопляска и Ренкавка (глиняные изделия в традиционно-бытовой культуре как источник формирования АПСНИМ. – 2014. – № 3 (3)*

національної ідентичності славянських народів): монографія. – Полтава: ООО „АСМІ”, 2013. – 488 с.

Moysey Antonyi. Review of the monography *Rakhno, Kostyantyn. The Svystoplyaska and the Rekawka: Earthenware in the Traditional Culture as the Source of the Formation of the National Identity of the Slavs: A Monograph.* Poltava: LLC ASMI, 2013. 488 pp.

Moysey Antonyi. Compte rendu du manuel: *Rakhno Constantine. Svystoplyaska et Renkavka (poterie dans la culture traditionnelle et ménagere comme une source de formation de l'identité nationale des peuples slaves): monographie.* Poltava: SARL ASMI, 2013. 488 pp.

Шутак Лариса. Рецензія на навчальний посібник ТЄЛЄЖКІНА О.О., БЕРЕСТОВА А.А., ТИМЧЕНКО А.О. ФАХОВА МОВА ЛІКАРЯ-ЛАБОРАНТА. – ХАРКІВ : ВИДАВНИЦТВО НФАУ, 2014. – 320 С. **C. 105**

Шутак Лариса. Рецензия на учебное пособие Тележкина О.О., Берестова А.А., Тымченко А.О. Профессиональный язык доктора-лаборанта. – Харьков : Издательство НФаУ, 2014. – 320 с.

Shutak Larysa. Review on the Tutorial Manual by Tyelyezhkina O.O., Berestova A.A., Timchenko A.A. Professional language laboratory doctors. – Kharkov : Publishing NFAU, 2014. - 320 p.

Shutak Larysa. Compte rendu du manuel Telezhkyina O.A., Berestova A. A., Tymchenko A. O. Le langage professionnel du docteur-assistant de laboratoire. – Kharkov: L'édition NFAU, 2014. - 320 P.

Чучко Михайло. Рецензія на навчальний посібник МОЙСЕЙ А.А., ТКАЧ А.В., СКАКУН І.О. ІСТОРІЯ УКРАЇНСЬКОЇ КУЛЬТУРИ: НАВЧАЛЬНИЙ ПОСІБНИК / А.МОЙСЕЙ, А.ТКАЧ, І.СКАКУН. – ЧЕРНІВЦІ : ВИДАВНИЦТВО БДМУ, 2014. – 160 С. **C. 107**

Чучко Михаил. Рецензия на учебное пособие Мойсей А.А., Ткач А.В., Скакун И.О. История украинской культуры: учебное пособие / А.Мойсей, А.Ткач, И.Скакун. – Черновцы : БДМУ, 2014. – 160 с.

Chuchko Mykhaylo. Review on the Manual Moisey A.A., Tkach A.V., Skakun I.O. The History of Ukrainian Culture: a Tutorial Manual / A.Moisey, A.Tkach, I.Skakun. – Chernivtsi : BSMU, 2014. – 160 p.

Chouchko Mykhaylo. Compte rendu du manuel: Moisey A.A., Tkach A.V., Skakun I.O. L'histoire de la culture ukrainienne / A.Moisey, A.Tkach, I.Skakun. –Tchernivtsi : BSMU, 2014. – 60 p.

Руснак Юлія. Рецензія на монографію АНІСТРАТЕНКО А. В. СПОГАД ПРО МАЙБУТНЄ: ТВОРЧИСТЬ ВАСИЛЯ КОЖЕЛЯНКА В СУЧАСНИХ КОНТЕКСТАХ / А.В АНІСТРАТЕНКО. – ЧЕРНІВЦІ : МІСТО, 2013. – 136 С. **C. 109**

Руснак Юлия. Рецензия на монографию Анистратенко А. В. Воспоминание о будущем: творчество Василия Кожелянко в современных контекстах / А. В. Анистратенко. – Черновцы: Город, 2013. – 136 с.

Rusnak Yuliya. Review of the monography Anistratenko A. V. Memories of the Future: creativity of Vasyl Kozhelyanko in a modern context / A.V. Anistratenko. – Chernivtsi: CITY, 2013. – 136 p.

Rusnak Yulia. Compte rendu du manuel Anistratenko A.V. Le souvenir de l'avenir: l' œuvre de Vasyl' Kozhelyanko dans les contextes modernes / A.V. Anistratenko. – Tchernivtsi : La ville, 2013. – 136 s.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ (Сведения об авторах, Information about authors, Informations sur les auteurs) **C. 112**

ВИМОГИ ДО ОФОРМЛЕННЯ СТАТЕЙ (Требования к оформлению статей, Requirements for the articles, Instructions aux auteurs) **C. 116**

ІСТОРИЧНІ НАУКИ

УДК [398.332/1:615/89](4)

Олександр КОЖОЛЯНКО

Чернівецький національний університет
імені Юрія Федьковича
Чернівці(Україна)
a.kojolianko@chnu.edu.ua

ВЕСНЯНА КАЛЕНДАРНА НАРОДНА ОБРЯДОВІСТЬ У КОНТЕКСТІ НАРОДНОЇ МЕДИЦИНИ УКРАЇНЦІВ, МОЛДОВАН І РУМУНІВ БУКОВИНИ

Key words: *medicine, safety devices, calendar, magic, ceremony, treatment, cult.*

Alexandr Kojolianko. Spring calendar folk rite/pl in context of ethnomedicine of ukrainians, moldavians and romanians of Bukovyna

Ethnomedicine of Ukrainians, moldavans and Romanians of Bukovyna, in the context of spring folk calendar rite/pl, related to the witness holidays, that is timed to solstice, vernal and autumn equinox, and shows up most in the tipping points of annual calendar. In particular in spring and summer periods there is the most expedient use of traditional treatment on Bukovyna, that it is related to activation of forces of nature. In these holidays healthful properties and curative actions to Bukovyna add to not only the plants but also water, fire and word, that are one of components of folk treatment of these people.

Актуальність теми. Дослідження календарної обрядовості у контексті народної медицини є актуальним у історичній і медичній літературі. З давніх часів поряд з офіційною медициною різні етноси Буковини використовували різні методи і способи народної медицини, пов'язуючи їх з діями і обрядами календарної обрядовості.

Разом з тим, наявний той факт, що окремі структурні компоненти календарних свят поступово стираються з пам'яті українців, молдаван і румунів Буковини. Йдеться не лише про певні обряди та звичаї календарних свят, а й про пісні, повір'я, прикмети, народні методи лікування хвороб, носіїв яких щороку стає менше.

Мета статті: дослідити народну медицину Буковини у контексті весняної народної календарної обрядовості українців, молдаван і румунів Буковини.

Народній медицині Буковини присвячено багато наукових і науково-методичних праць. Питання народної медицини українців, молдаван і румунів розроблялись у працях дослідників другої половини XIX – XX ст.:

С.Ф. Маріана, Д. Лупашку, В. Скуратівського, О. Воропая, П. Чубинського, С. Килимника, Н. Соколової, Г. Панфилова, Т. Панфилової, Г. Кожолянка, Л. Артюх, З. Болтарович, І. Балабая, А. Нистрян і ін. Серед багатьох досліджень з цієї проблематики виділяються праці Л. Змієва, Є. Озаркевича, В. Шухевича, В. Доманицького, Б. Грінченка, М. Дікарьова, З. Кузеля, Г. Скрипник.

На жаль, менш вивченими є традиції народного лікування в буковинському краї, який служить своєрідною етноконтактною зоною української, румунської та молдавської етнічних спільнот. В різний час цієї проблеми частково торкались окремі буковинські дослідники. Зокрема, серед дослідників XIX – початку XX ст. цією проблемою, в контексті загальних етнографічних досліджень, займались Г. Купчанко, Р. Кайндль, В. Козарищук, О. Монастирський, Л. Сімігнович-Штауфе. У працях вказаних дослідників, які займались етнографічними дослідженнями Буковинського краю, ми знаходимо багато цікавих відомостей про звичаї і віру-

вання буковинських українців, які стосуються народного лікування вказаної території.

Не дивлячись на значну увагу вчених у історичних і медичних публікаціях, сучасні тенденції використання народної медицини у лікуванні хворих та розвиток нетрадиційних методів лікування потребує більшої уваги і ґрунтовного дослідження.

Звичаї та обряди нерозривно пов'язані зі сферою життя кожної людини та суспільства як своєрідної основи реалізації людської потреби у спілкуванні й суспільних зв'язках. Звичаї та обряди поєднані в систему суспільних зв'язків на основі соціокультурного та історичного складників розвитку. Народна календарна обрядовість має особливість відображати етнічне життя людей. Відповідно її можна віднести до важливих суспільних зв'язків. У той же час, календарна обрядовість зв'язана найтіснішим чином з народним лікуванням.

Календарна обрядовість займає вагоме місце в духовній культурі й відіграє важливу роль у світогляді і віруваннях не лише українського народу, а й представників інших народів, які живуть з давніх часів на Буковині (молдован та румунів).

Навесні пробудження природи несло велику відповідальність: потрібно було обробити землю, посіяти, посадити рослини, адже „навесні один день – рік годує”¹ („ziua de primăvară hrănește un an”)².

Значну роль весна відігравала в народній медицині, бо саме в цей час настає найбуйніше цвітіння цілющого зела і збір лікарських рослин.

15 лютого зима зустрічається з весною. Це свято на Буковині, як і по всій Україні, так і називається – Стрітення³. Поступово пробуджувалась і оживала природа, у зв'язку з чим буковинці відзначали свято Масляної – останній тиждень перед Великим постом⁴. В цей день готувався холодець з свинячих ніжок, тому він називався „ніжкові заговіни”. В останній день перед Великим постом говорилося: „Не можна пити горілки – бо завушниця буде”⁵.

Перший понеділок посту на Буковині носить назву „Чистого понеділка” (у румунів „Lunea curată”). В цей день румунки Буковини нічого не варять, а їдять лише холодну їжу, „щоб у діти не з'явилися прищі чи інші хвороби”. Також румунки Буковини дають в цей день дітям їсти сир, „щоб шия і потилиця не боліли під час посту”. В цей же день на території півдня Буковини (Румунія) кличуть в дім півня з курми. Годують, курей випус-

кають, а півня тримають поки не заспіває в хаті. А після того, як заспіває кажуть: „Щоб були здоровими, яке півень / Așa să fim de sănătoase ca cocoșul”, – а потім випускають⁶.

В румунів Буковини існує звичай „Sprolokania” („Очищення”), який здійснюється в перший день посту: збираються найближчі родичі і сусіди, переважно жінки та їдять „холостяцький борщ” („borș holteiu”), тобто борщ без овочів, тільки з хлібом або з кукурудзяною мукою, „щоб очистити рот та горло від залишків скоромної їжі, яку їли напередодні”⁷. „Але буває що жінки зустрічаються не вдома, а в корчмі і очищуються горілкою аж до оп'яніння...”⁸. В цей день румунки Буковини співають:

„Cine joacă-n postul mare
Face răie pe spinare!”⁹

„Хто у великий піст танцює,

На коросту спина захворіє”

У першу суботу Великого посту румуни і молдовани Буковини святкують день Святого Тодора. Вважають, що хто буде працювати в цей день, „у того оніміють руки”¹⁰. Румуни в цей день, особливо жінки та дівчата, зранку в першу чергу миють голову, „щоб цілий рік волосся росло довге, здорове і гарне”¹¹. Зазвичай у воду додають різні лікарські трави та пахучі квіти.

В цей же день румуни та молдовани Буковини збирають деякі трави, які потім на протязі року використовують як лікарські. Це оман високий, який застосовують для миття голови, та живокіст лікарський, який використовують для заживання ран¹².

Румуни Буковини 24 лютого (10 березня) святкували день Святого Харлампія, який за їхніми віруванням „ходить світом і лікує хворих за допомогою Бога”, і вважали що, „хто в цей день поститиметься і не буде працювати ніколи не захворіє”. За іншою легендою, Богом йому дана сила володіти чумою, якщо люди не будуть дотримуватись цього дня посту і будуть працювати, Святий Харлампій надішле на них чуму¹³.

25 лютого (11 березня) вагітні жінки південної частини Буковини відзначають день Святого Власа, „щоб, не дай Бог, дитина не народилась негарною або хворою”¹⁴.

У молдован і румунів Буковини початком весняних свят було 1 березня – день Мерцішора. В цей день перед сходом сонця жінки вішали на палицю біля воріт або перед будинком червону хустку¹⁵. Батьки зав'язували своїм дітям срібну або золоту монету на руку або на шию білою та червоною ниткою, „щоб діти були щасливі, здорові та чисті, як сріб-

ло, з приходом весни і щоб літом вони не захворіли на пропасницю”. В Мунтенії мерцішори носять не лише діти, а й дівчата та навіть молоді жінки, „щоб не згоріти на сонці”:

„Cine poartă mărtișoare
“Хто носить мерцішори,
Nu mai e rârlit de soare!”¹⁶
Того не обпече сонце!”

5 березня святкують день Преподобного Льва. На Лівобережжі та на Київщині було колись повір'я (яке побутує подекуди і сьогодні): якщо хворий вночі перед цим днем побачить на небі зірку, що падає, то він у цьому році помре¹⁷. До такого хворого, як до приреченого, сходилися всі рідні та знайомі прощатися. „Бо його зірка з неба впала і з собою душу забере!” – говорили селяни¹⁸.

Під впливом „баби Євдохи-Докії” на Буковині перша декада березня називається „бабиними днями”, подібно болгарським січневим „бабиним дням”¹⁹, румунським березневим „zilele babei”²⁰.

На Євдохи у румунів і молдован – Odochia, Drogobetele (14 лютого (1 березня)²¹ дитина, у якої обличчя всіяне веснянками, що інакше зветься ще ластовиннями, побачивши ластівку в цей день гукає:

„Ластівко, ластівко,
на тобі веснянки,
дай мені білянки”.

Після цього біжить умиватися „весняною” водою – „щоб ластовиння не було”²². Батьки застерігали дітей: „Якщо хтось візьме в руки ластівку чи її яєчко, у того обличчя вкриється ластовинням²³, а коли зруйнує гніздечко – з'явиться ряба віспа...”²⁴.

Таке шанобливе ставлення до ластівок пояснюється тим, що селяни вважають їх божими охоронцями осель. І тому завдавати шкоди цим птахам було великим гріхом.

На 22 лютого (9 березня) припадає свято Сорока Святих Великомучеників; у румунів і молдован – Patruzeci de sfinți. В цей день на Буковині дівчата варили сорок вареників з сиром і частували хлопців, „щоб мороз любисток не побив”²⁵. Любисток часто згадується в українських народних піснях та переказах²⁶, колись уживався в народній медицині та чарах²⁷. В народі говорять не можна садити горох в цей день, бо „вродить сорок болячок на тілі”²⁸. Румуни Буковини вважали, що в цей день потрібно святкувати, а не працювати. Хто не буде цього дотримуватись, у того буде боліти голова, з'являться хвороби очей та ін.²⁹

Одне з найбільших весняних свят Благовіщення Пресвятої Богородиці (Bunavestire, Blagovištenile – у рум.), припадає на 7 квітня (25 березня). Буковинські селяни з особливою шаную ставилися до нього, оскільки вважали, „що Бог у цей день благословляє всі рослини”, а відтак було за великий гріх братися за будь-яку роботу. Особливо застерігали вагітних жінок, бо неодмінно відриже ніжку своїй дитині”³⁰. У церкві в цей день святять проскури. Хворому на пропасницю дають благовіщенську проскуру як ліки³¹. Благовіщенська проскура і стрітенська вода – цілющі, а тому їх зберігають „на божнику поміж святими образами”³². Старі люди кажуть: „Як знайдеш у цей день ряст, то зірви, кинь під ноги, топчи й промовляй:

„Топчу, топчу ряст,
дай Боже, дїждати
і на той рік топтати”.

Топтати ряст – жити, а „не топтати рясту” – вмерти. „Мабуть, йому вже рясту не топтати”, – кажуть про кволого чоловіка, що має скоро вмерти³³.

В цей день українки, румунки і молдованки Буковини збирають сніг і використовують воду з нього як ліки від головного болю і болю в суглобах. Хворий вмивається цією водою і поститься 3 середи (перша середа Великого посту, перша середа після Пасхи і перша середа після Зеленої неділі)³⁴.

Благовіщення було найбільшим святом, що відбувалось в період Великого посту. Ідея, що вкладалась у піст, очищення душі та тіла шляхом утримувань і каяття, відноситься в деякій мірі до більш ранніх уявлень селян. Про це свідчать деякі обряди, в основному очищувальні і профілактичні, що проводилися в піст. За кількістю і значенням прикріплених до них обрядів виділялися такі дні: середина посту, Вербна неділя, четвер на Страсному тижні. Потрібно зазначити, що обряди, пов'язані з цими днями, мало чим різняться між собою по всій території України. Але все-таки на Буковині вони проводились дещо інакше³⁵.

Зокрема, середина посту (середохрестя) в українців, miezul Păresii або Mijlocul Postului у румун і молдаван Буковини завжди припадало на середу. Румунки утримувались цього дня від роботи задля збереження здоров'я, „щоб не боліли в них руки і ноги протягом року, а також щоб не з'їхати з глузду”³⁶. Восьмого квітня – Благовісник – Собор архангела Гавриїла. Існує повір'я, якщо в цей день буде заgrimіти, то діти мають

підпирати пліт, дерево або стіну, „щоб спина не боліла”³⁷.

Серед свят річного циклу день Руфа – 21 квітня – найбільш загадкове. Головною прикметою цього дня, за народним віруванням, є те, що на Руфа не можна ходити в ліс, бо там „повзають гадюки, і цього дня вони можуть дуже покусати, бо це їхній день”³⁸. Загалом у народі побутує негативне ставлення до гадюк. Їх існування завдавало сільським мешканцям чимало лиха, адже часто-густо зустріч з ними закінчувалася трагічно. Тому в повсякденному житті існувало безліч різноманітних способів лікування від укусів змій. Особливо популярними були шептання та замовляння, наприклад:

„На енісейській горі совіняче гніздо,
а втім гнізді цариця-совиця;
виймай свої слуги, виймай свої зуби,
і сірі, і білі, смугасті, полосаті,
хатні, загатні, лугові, лісові, земляні
і водяні та жовті жовтениці”
(Літипський повіт, Поділля)³⁹.

Здебільшого ця форма народної медицини сприймається сучасниками з недовірою й сарказмом. Довгі роки офіційного зневаження й шельмування традиційного зцілювання зробили свою невдячну справу – кинули ганьблиту тінь на мудрий народний досвід. Особливо невдячними до нього виявилися професійні медики. Між тим, саме ці способи протягом століть були єдиною формою лікування селян.

Серед зелених свят найпершим хронологічно виступає Вербна неділя. Неділя за тиждень перед Великоднем називається „Вербною”, а тиждень перед цією неділею – „вербним”⁴⁰.

У Вербну неділю святять вербу. Під церкву заздальгить навозять багато вербового гілля. Зранку на Богослужіння сходяться всі – старі й малі, „бо гріх не піти до церкви, як святять вербу”⁴¹. Коли кінчається відправа, і священник окропить гілля свяченою водою, то діти стараються якнайшвидше дістати вербу і тут же проковтнути по кілька „котиків” – „щоб горло не боліло”⁴².

Свячена верба користується великою пошаною серед населення Буковини. Свяченій вербі приписується магічна сила, і вона має велике значення в народній медицині. Коли хворіють люди або тварини, то знахарі варять свячену вербу разом з цілющими травами і напувають тим варивом хвору людину у повній надії, що „допоможе”⁴³. Виваром свяченої верби мочать голову і цим лікуються від головного болю⁴⁴. Лікуються свяченою

вербою і від пропасниці та ревматизму, збивають нею гарячку. Товчене листя з верби кладуть на рани, а горілку настояну на її листі п’ють проти шлункових захворювань⁴⁵. Румуни Буковини вважали, якщо проковтнути 3 вербових котика одразу, то це буде як профілактика захворювань горла⁴⁶.

Та чи не найбільшу користь верба давала своєю корою. Відвар із її сушеної тертої кори лікував застуду, зцілював печінку, налагоджував роботу кишківника, сечових шляхів, давав силу⁴⁷.

Настояною на кругім кип’ятку корою лікували ноги, коли „вони гудуть і набухають від вен”. В народі знають такий рецепт: треба настояти жменю кори у відрі кип’яченої води, опустити в гарячий настій ноги, поки він не охолоне, а відтак насухо обтерти їх, одягнуть лляні панчохи – і в ліжку. Отак три дні. „Ноженята, як дубенята, міцненькі стануть”, – кажуть бабусі⁴⁸.

Молоді хлопці та дівчата, граючись, лупцюють одне одного вербою біля церкви, а потім по дорозі додому, а б’ючись, примовляли:

„Fiî sănătos ca apa,
„Будь здоровий, як вода,
Mare ca rachita,
А великий, як верба,
Și bogat ca rământul!”⁴⁹
А багатий, як земля”.

Подібні висловлювання спостерігаються і в українців⁵⁰.

Очевидно, що обряд „биття” мав магічну силу, за допомогою чого намагалися через побажання передати дітям найважливіше – великого зросту, міцного здоров’я і багатства. І це свого роду виховна дія.

Буковинський дослідник другої половини XIX ст. О. Д. Монастирський наводить приклад побутування такого звичаю на Буковині у кінці XIX ст.: „Старий, прийшовши з церкви, лупцює свою ж стару примовляючи: „А нука, стара, най я тебе троха витрепаю бечкою, абись м’нь була все така жвава, якь до тепер!”⁵¹. До „Чистого” четверга (четвер останнього тижня Великого посту) й до кінця Великодня очисну силу мала вода⁵².

На Буковині побутує повір’я в „чистий” четвер, до світанку ворон носить із гнізда своїх дітей купатися в річці. Той, хто скупається раніше за пташенят ворона, той буде здоровий протягом року. Викупавшись, хворий набирав ще відро води із свого купелю й ніс ту воду на перехресну дорогу й виливав, „щоб там усе лихо зоставлялося”⁵³. А дехто на Слобожанщині, наприклад, ще й примов-

ляв: „Господи, Ісусе Христе, Перехресна дорого. Дай, Боже, здоров'я в ручки, ніжки і живіт трішки”⁵⁴.

В „чистий” четвер стригли дітей, „щоб волосся не лізло та щоб голова не боліла”⁵⁵.

На Буковині в „чистий” четвер існував звичай ритуального очищення вогнем та водою хати, господарства та самої людини – „очиститись перед Великим днем від усякої нечисті, лихих сил, бруду та хвороб”⁵⁶.

Перше фарбоване яйце (яке виготовляли у Великодню суботу) зберігають і в разі потреби підкурюють ним хворого на пропасницю⁵⁷. У Велику П'ятницю і на Паску зранку румуни і молдовани Буковини вмиваються та купаються у проточній воді (наприклад, у річці, „щоб до них не чіплялась жодна хвороба, а особливо короста („gâia”)⁵⁸. Лікувальні та магічні властивості приписують продуктам, які були освячені на Паску в кошику. Зокрема, „яйце діє проти корчів, хрін збільшує силу, сало дає фізичну огрядність”⁵⁹; „ладан з кошика зберігається цілий рік, і його використовують для обкурення при переляках”⁶⁰; „білок від крашанок сушать і використовують при більмі на очах”, а „сіль – як ліки проти пропасниці”⁶¹.

Багато дій, покликаних зміцнити здоров'я, побутували в день Юрія (6 травня).

У давнину люди вранці цього дня, ще до схід сонця, збирали росу і промивали нею хворі очі; дівчата вмивалися – „на красу”, старі люди мочили голову, „щоб не боліла”⁶². Іноді спосіб застосування її був складнішим. Так, у румунів і молдован Буковини її треба було зібрати до схід сонця і переварити на вогні, запаленому посвяченою вербою⁶³. У даному випадку маємо вдалий приклад поєднання язичницьких форм (використання вогню) з елементами християнізації⁶⁴.

23 травня – в день Симона Зілоа ходять по лісах, збираючи лікарські рослини⁶⁵. В народі вважають, що Зілоа дає цілющу траву, і що він порядкує рослинами⁶⁶. День Св. Апостола Симона Зілоа в традиціях українців Буковини є днем „добрих” (незаклятих) скарбів та цілющого і чарівного зілля.

Ранком в цей день Симона Зілоа дівки-чарівниці та молодичі-знахарки ходять по лісах та ще з росою збирають цілюще і чарівне зілля, яке на Київщині називається „Симонове зело”, на Лівобережжі – „Симонове зело”, а цей день називається „Зільник”. Підійшовши до рослини, стають обличчям на схід сонця, хрестяться з молитвою, обертаються на захід, виривають рослину і кажуть:

„Мати Божа ходила,
Зілля родила,
Відром поливала,
Нам на поміч давала.”

На Харківщині говорили, що Симонове зело баби стараються до схід сонця назбирати різних трав нарвати коріння. Все те вони засушують, а потім вживають від всяких хвороб: роблять ванни, настої для пиття, дають жувати корінь і листя. Коли рвуть траву, то говорять:

„Травка-травиця, красна дівиця,
Не я тебе садила, не я і поливала;
Господь тебе садив,
Господь і поливав, -

Всякому християнинові на поміч давав”⁶⁷.

Всі четверги між Паскою та Трійцею є дуже в пошані у румунів і молдован Буковини. Окрім того, що в ці дні забороняється працювати, вони ще забороняють збирати лікувальне зілля та ходити до знахарок.⁶⁸ Вважалося, що в цей інтервал часу злі духи занепокоєні різними замовляннями, ворожіннями і магічними діями, спрямованими на лікування, а також добрі сили, які викликані на допомогу, замість того, щоб робити добро хворому, ще більше йому шкодять, і не лише йому, а й тому, хто цим лікуванням займається⁶⁹.

За народними віруваннями 14 червня весна зустрічається з літом⁷⁰, а тому годиться належним чином провести весну та зустріти літо.

Таким чином, українці, молдовани і румуни Буковини використовували квіти, рослини і їх коріння у народній медицині весняної народної календарної обрядовості.

Дослідження показують, що буковинці широко використовували народну медицину під час календарної обрядовості у лікуванні різних хвороб.

Література:

¹ Гринченко Б.Д. Етнографические материалы собранные в Черниговской и соседних с ней губерниях. загадки и пр. / Б.Д. Гринченко. – Вып. I. Рассказы, сказки, предания, пословицы. – Чернигов, 1895. – С. 23.

² Fochi A. Paralele folclorice coordonatele culturii Carpatice. – București: Minerva, 1984. – P. 209.

³ Кожоляно Г. К. Весняні свята на Буковині / Г.К. Кожоляно // Питання стародавньої та середньовічної історії, археології й етнології: Збірник наукових праць. – Чернівці: Золоті литаври, 2002. – Том 1. – С. 173.

- ⁴ Килимник С. Український рік у народних звичаях в історичному освітленні / С. Килимник. У 3-х кн., 6 томах. – К.: Обереги, 1994. – Кн. I.–Т. 2. (Весняний цикл). – с. 151.
- ⁵ Там само. С. 152.
- ⁶ Marian S.F. Sărbătorile la români. Studiu etnografic / S.F. Marian. – București: Institutul de arte grafice, 1899. – Vol.II. – P. 2.
- ⁷ Там само, С. 3.
- ⁸ Câteva datini de Paști la români de L. Bodnărescul. Ediția a doua / Leonidas Bodnărescul. – Chișinău: Luceafărul, 1920. – P. 4.
- ⁹ Marian S.F. ..., вказ. праця, Vol. II. – P. 6.
- ¹⁰ Там само, С. 38
- ¹¹ Там само, С. 52.
- ¹² Там само, С. 39.
- ¹³ Там само, С. 26.
- ¹⁴ Lupașcu D.S. Medicina babelor / D.S. Lupașcu. – București, 1890. – P. 40.
- ¹⁵ Кожолянюк Г. К. ..., вказ. праця, С. 176.
- ¹⁶ Marian S.F. ..., вказ. праця, Vol.II. – P. 139.
- ¹⁷ Скуратівський В.І. Дідух: Свята українського народу / В.І. Скуратівський. – К.: Освіта, 1995. – С. 64.
- ¹⁸ Чубинський П. Ангели на сходах неба. Народні повір'я та забобони / Павло Чубинський. – К.: Глобус, 1992. – С. 7.
- ¹⁹ Василева М. Календарні празници и обичаи / М. Василева // Добруджа. Етнографски, фолклорни и езикови проучвания. – София, 1974. – С. 45-58.
- ²⁰ Olinescu M. Mitologie româneasca / M. Olinescu. – București, 2003. – P. 259-260.
- ²¹ Скуратівський В.Г. ..., вказ. праця, С. 67.
- ²² Воропай О. Рослини у звичаях і віруваннях українського народу / Олекса Воропай // Основа, 1996. – № 30 (8). – С. 161.
- ²³ Матеріали етнографічної експедиції Чернівецького національного університету (МЄЕ ЧНУ). – Чернівці. – 1998. – Т. 8. – С. 10.
- ²⁴ Скуратівський В. ..., вказ. праця, С. 68.
- ²⁵ Воропай О. ..., вказ. праця, С. 168.
- ²⁶ Українські народні пісні та думи. – К.: Т-во „Знання” України, 1992. – С. 90.
- ²⁷ Соколова Н.С., Панфилов Г.А., Панфилова Т.Г. Дикорастущие и культурные растения в народной медицины / Н.С. Соколова, Г.А. Панфилов, Т.Г. Панфилова. – М., 1990. – С. 40.
- ²⁸ Гринченко Б.Д. вказ. праця, С. 33.
- ²⁹ Marian S.F. ..., вказ. праця, Vol. II. – P. 145.
- ³⁰ Скуратівський В.Т. ..., вказ. праця, С. 86.
- ³¹ Артюх Л. Харчові заборони в українській культурі / Л. Артюх // Третій міжнародний конгрес українців. – Харків, 26–29 серп. 1996. – С. 126.
- ³² Кожолянюк Г. К. ..., вказ. праця, С. 177.
- ³³ Воропай О. ..., вказ. праця, С. 195.
- ³⁴ Marian S.F. ..., вказ. праця, Vol. II. – P. 226.
- ³⁵ Кожолянюк Г. К. ..., вказ. праця, С. 178.
- ³⁶ Marian S.F. ..., вказ. праця, Vol.II. – P. 214.
- ³⁷ Этнографические материалы. ..., вказана праця. С. 241.
- ³⁸ Воропай О. ..., вказана праця. С. 241
- ³⁹ Там само, С. 242.
- ⁴⁰ Маковій Г.П. Золоте віно з бабусиною скрині / Г.П. Маковій. – Чернівці, 1993. – С. 39.
- ⁴¹ Тодощук М. Зелені свята / М. Тодощук // Молодий буковинець. – 1991. – № 21 (25 березня). – С. 1.
- ⁴² Воропай О. ..., вказана праця. С. 145.
- ⁴³ Там само. С. 140.
- ⁴⁴ Маковій Г. Затоптаний цвіт. Народознавчі оповідки / Г. Маковій. – К.: Український письменник, 1993. – С. 87.
- ⁴⁵ Липа Ю. Ліки під ногами. – Краків, 1947. – С. 47.
- ⁴⁶ Marian S.F. ..., вказана праця. – Vol.II. P.263.
- ⁴⁷ Балабай И.В., Нистрян А.К. Растения, которые нас лечат / И. В. Балабай, А.К. Нистрян. – Кишинёв: Карте Молдовеняскэ, 1988. – С. 94.
- ⁴⁸ Sbiera I., Marian S. F. Die Rumänen / I. Sbiera I., S. F. Marian // Herzogthum Bukowina in Wort und Bild.– Wien, 1899. – S.223.
- ⁴⁹ Folclor vechi românesc / Ediție îngrijită de C. Ciuchindel. – București: Minerva, 1990. – P. 241.
- ⁵⁰ Сапіга В.К. Українські народні свята та звичаї / В.К. Сапіга. – К.: Знання України. 1993. – С. 49.
- ⁵¹ Манастырській А. Д. На Великдень / А.Д. Манастырській // Буковински Вѣдомости.– 1895.– 25 марта (6 апреля). – С. 3.
- ⁵² Болтарович З.Є. Українська народна медицина: Історія і практика / З.Є. Болтарович. – К.: Абрис, 1994. – С. 244.
- ⁵³ МЄЕ ЧНУ.– 1997.– Т.8. С.3.
- ⁵⁴ Сапіга В. К. ..., вказана праця. С. 51.
- ⁵⁵ Байбурын А.К. Ритуал: между биологическим и социальным / А.К. Байбурын // Фольклор и этнографическая действительность. – СПб.: Наука, 1992. – С. 78.

⁵⁶ Грябан В. Очисна функція вогню в календарних святах українців Буковини / В. Грябан // Питання стародавньої та середньовічної історії, археології й етнології: Збірник наукових праць. – Чернівці: Золоті литаври, 2001. – Т. 2. – С. 234.

⁵⁷ Câteva datini de Paști la români de Leonida Bdnarescul: Ediția a doua. – Chișinău: Luceafărul, 1920. – P. 5.

⁵⁸ Marian S.F. ..., вказана праця. 1901. – Vol.III. P. 65.

⁵⁹ Simiginowicz-Staufe L.A. Die Volkergruppen der Bukowina. Ethnographisch – kulturhistorische Skizzen / L.A. Simiginowicz-Staufe. – Czernowitz: Buchdruckerei H. Czopp, 1884. – S. 56.

⁶⁰ Marian S.F. ..., вказ. праця. – Vol.III. P. 84.

⁶¹ Там само, С. 86.

⁶² Сапіга В.К. ..., вказ. праця. С. 62.

⁶³ Niculiță-Voronca E. Datinele și credințele poporului roman / E. Niculiță-Voronca. – Cernăuți, 1903. – P. 299.

⁶⁴ Грябан В. Звичай Юріївських ватр у гірського населення Буковини / В. Грябан // Буковинський історико-етнографічний вісник. – Чернівці: Золоті литаври, 2001. – Вип. 3. – С. 23.

⁶⁵ Серебрянікова Н.І. Профілактика зайворювань у традиційній культурі східнослов'янського населення Одещини / Н.І. Серебрянікова // Буковинський історико-етнографічний вісник. – Чернівці: Золоті литаври, 2001. – Вип. 3. – С. 96

⁶⁶ Воропай О. ..., вказ. праця, С. 136.

⁶⁷ Иванов В.В. Жизнь и творчество крестьян харьковской губернии. Очерки по этнографии края / В.В. Иванов. – Харьков, 1898. – С. 325.

⁶⁸ Pamfile T. Sărbătorile de vară la români. Din viața poporului roman: culegeri și studii. Studiu etnografic / T. Pamfile. – București: Academia română, 1910. – P.1.

⁶⁹ Там само. С. 2.

⁷⁰ Скуратівський В. Свято трійці 14 червня / В. Скуратівський // Освіта. – 1992. – 9 червня. С. 1.

Kojoliano Alexandr. PRINTEMPS PEOPLE CALENDRIER RITUEL DANS LE CADRE DE UKRAINE MÉDECINE POPULAIRE, LES MOLDAVES ET LES ROUMAINS BUKOVYNY

Ukrainien de la médecine traditionnelle, moldave et roumaine de Bucovine, dans le cadre de rituels de printemps civils populaires

associés à des vacances aux limites, qui se limitent à l'équinoxe de printemps, et est actuellement la plus importante dans le calendrier annuel. En particulier dans le calendrier de printemps ritualisme est opportun d'utiliser un traitement conventionnel en Bucovine, qui est associée à l'activation des forces de la nature. Ces vacances propriétés médicinales et action thérapeutique Bucovine attribuée non seulement les plantes, mais aussi l'eau, le feu et la parole qui est un élément constitutif du traitement national de ces personnes. Dans une série d'événements, la plupart des coutumes et des rites liés à la médecine traditionnelle, la plupart du temps liées à la prévention.

Un un clefs propos: *une médecine, un coupe-circuits, un calendrier, une magie, un rite, une cure, un culte.*

Кожолянюк Александр. ВЕСЕННЯЯ КАЛЕНДАРНАЯ НАРОДНАЯ ОБРЯДНОСТЬ В КОНТЕКСТЕ НАРОДНОЙ МЕДИЦИНЫ УКРАИНЦЕВ, МОЛДАВАН И РУМЫН БУКОВИНЫ

Народная медицина украинцев, молдаван и румын Буковины, в контексте весенней народной календарной обрядности, связана с пограничными праздниками, которые приурочены к весеннему равноденствию, и проявляется больше всего в переломных моментах календаря. В частности в весенний периоды календарной обрядности происходит целесообразное использование традиционного лечения на Буковине, что связано с активизацией сил природы. В этих праздниках целебные свойства и лечебные действия буковинцы приписывают не только растениям, но и воде, огню и слову, которые являются одним из компонентов народного лечения этих народов. В цикле праздников большинство обычаев и обрядов касающихся народной медицины, связанные в основном с профилактикой.

Ключевые слова: *медицина, обереги, календарь, магия, обряд, лечение, культ.*

UDC: 323.11:316.273]-001.361

Petro KOSTYUCHOK
Vasyl Stefanyk Precarpathian National
University,
Ivano-Frankivsk (Ukraine)
pet_kost@rambler.ru

**ETHNIC AND NATIONAL IDENTITY:
THEORETICAL ANALYSIS ATTEMPT**

Ключові слова: *етнічна ідентичність, національна ідентичність, етнофор, політичні і культурні маркери.*

Петро Костючок. Етнічна і національна ідентичність: спроба теоретичного аналізу

У статті комплексно проаналізована сутність феномену етнічної/національної ідентичності в сучасній етнологічній науці. На основі ґрунтовного аналізу змісту ідентичності та факторів впливу на неї у публікації подана характеристика її політичних і культурних маркерів та особливостей їх функціонування у життєдіяльності етнонаціональних спільнот.

At the current course of development of the world the problem of the ethnic and national identity attracts attention both scientists and politicians, governors, statesmen. All of them try to explain the problem according to their own methods. The former make endeavors to study the phenomenon of identity, single out the peculiarities, its mechanism and reasons in the context of the theory. Partly based on the opinion of the former, the latter try to find "relevant medicine" to conquer "alien" identity.

Nowadays the character and dynamics of the ethnic processes, the forms of interethnic interaction in the world dimension point out the important problems of the ethnic identity that reveal itself in increasing geometrical progression of interethnic tension and conflicts. It is connected with the problem of multiculturalism and poly confessions. Therefore in the counties of the Western Europe (which are regarded to be the region of relative stability) the migration processes and the ethnodemographic changes among the population caused the tension of the inner political situation and the confrontation between the government and the representatives of the innerethnic communities on the row of important social-economic and political questions of common life activities. Similar processes though with more negative taste are developing in most of the Asian and African countries as well as in the American continent but to less extend. Taking into account all the mentioned facts and their ultimately negative impact on globalization, modernization, standardization, unification from the ethnic aspect the importance of preserving of the ethnic-national

identity and the cultural uniqueness of any ethnic community becomes actual.

The ethnic and national identity is a segment of the general (social) identity which is revealed in the world's cognition and realizing of a person into it. This investigating problem is rather actual as based on totality of several characteristic features it enables to match any personality or group of people with the ethnic-national community.

Judging from the modern ethnology concepts and the allied ethnodisciplins (ethno-sociology, ethno-politology, ethno-psychology) we can state that the national identity is the complex of "identities" that is the ethnic characteristics relevant to "ethnophor" (any individual as a representative of the ethnic community) and the ethnic group (as a community of people) proves to belong to a certain national organism. This is a person's identity with some normative values and functional markers of a certain nation and readiness to become a representative of it.

The concept of "identity" emerged in social humanitarian lexicon in the 1970s giving it a new sense and inspiration for further scientific study of the problem of the ethnic and national consciousness. Active investigation in the ethnic sphere of the 50 – 70th of the XX century benefited its development in the Western society. Though in the most cases the problem of the national identity was worked out in the social and psychological dimensions. Particularly the investigation of the personal motivation such as self-identification as the mechanism of socialization was carried out by S. Freud, C.-G. Jung, G. Marcia, E. Erickson, A. Waterman, M. Ber-

zonsky, A. Van Hoof; the interrelations in the minor contact groups were studied by H. Tejfel, J. Turner, J. Mid, E. Hoffman, R. Jenkins, A. Cohen, P. Oaks; these approaches were combined in the researches of M. Bruer, T. Taylor and others¹.

These scientific researches made basis for further study of the topic which is analyzed in the article. The scientific theories of S. Freud as well as E. Erickson contributed to the problem of identity greatly (self-identity and group-identity) and (8 steps of personality development; notion of the crisis of the personal identity and its ties with the society crisis)². The above mentioned scientists analyzed the identity in general complex essence, leaving behind the ethnic-national dimension in the person's and community's activities.

Generally speaking "nation identity" in English is used sameness, trustworthiness and uniqueness. Though the priority is given to uniqueness. In this aspect the national identity is regarded as the sum of specific features which singles out a certain community among the others and is the reason for a person or a group to feel belonging to this community³.

The problem of the national identity attracted, attracts and probably will attract the great attention of the foreign and Ukrainian scientists. Not giving detailed analysis of the scientific theoretic heritage of the specific researchers or schools (because this is not the topic of our discussion), we are going to investigate the main tendencies and approaches in the study of the ethnic-national identity. At the same time let us notice that to our opinion that the direct correlation between scientific trends and their heritage exist.

In western Society Study a lot of works are dedicated to the problem of national identity⁴. Separate elements such as levels of identity and self-identity, functioning of cultural symbols and political attributes are well researched in the works of B. Anderson⁵, M. Auge⁶, G. Babinski⁷, Z. Bokszański⁸, P. Brass⁹, R. Brubaker¹⁰, W. Burzta¹¹, A. Dashevsky and H. Shapiro¹², T. Edensor¹³, S. N. Eisenstadt¹⁴, S. Fenton¹⁵, E. Gellner¹⁶, B. Hall¹⁷, E. Hobsbaum¹⁸, R. John¹⁹, G. Kilianova²⁰, M. Kundera²¹, E. Smith²², W. Żelazny²³, P. Van den Berghe²⁴ and M. Wievorka²⁵.

In the Soviet ethnology the national identity was disregarded as there prevailed the dogmatic thinking which rejected any criticism towards The Marx' "Theory of Nations". In the most cases the identity was understood as the process of national sameness. The Soviet researchers L. Drobizheva²⁶, V. Kozlov²⁷, P. Kushner²⁸,

V. Levkovych²⁹ made an attempt to investigate some certain elements of the problem: national consciousness and subconsciousness, language, territory, traditions and customs. The complex approach to the topic was made by Y. Bromley³⁰ and V. Pimenov³¹. So V. Pimenov taking as the example "erzya" and "moksha" worked out the main identifying markers for determination of the national identity of Udmurtsians.

Great attention in the study of the phenomenon of the ethnic-national identity in the context of the ethnonational and ethnopolitical problem was given by Ukrainian scientists M. Balahutrak³², M. Variy³³, T. Voropay³⁴, P. Hnatenko, V. Pavlenko³⁵, O. Hryb³⁶, O. Ivanova³⁷, V. Kasyanov³⁸, V. Kyrylych³⁹, I. Kresina⁴⁰, I. Monolatiy⁴¹, L. Nahorna⁴², O. Nelha⁴³, M. Obushnyy⁴⁴, O. Rieznik⁴⁵, O. Symonchuk⁴⁶ and M. Shulha⁴⁷.

For example, L. Nahorna analyzed the ethnical-national dimension of identity⁴⁸. M. Shulha paid attention to the investigation of the peculiarities of the ethnic personality's self-identity⁴⁹. P. Hnatenko and V. Pavlenko researched the philosophical and psychological aspects of the problem⁵⁰.

This problem was also regarded by Russian scientists such as V. Babakov and V. Semienov⁵¹, T. Illarionova⁵², H. Stefanenko⁵³ and V. Tishkov⁵⁴. For instance, H. Stefanenko researched the ethnic-national identity on the ethnopsychological level.

Generally speaking the problem of the ethnic-national identity based on the theory of ethnic studies was particularly prolifically investigated. Therefore we can distinguish between two types of identity: the ethnic and the national.

According to the J. Reitz's opinion the ethnic identity should be understood as the sense of belonging to a certain national group based on the ethnic origin whereas the national identity is the sense of belonging and devotion to a certain nation⁵⁵.

It should be marked that the above mentioned identities are strongly interrelated, but do not belong to the same level and have some distinctions. For instance, the ethnic identity can be double in its character whereas the national cannot.

The detailed analysis of the ethnic-national identity peculiarities enables us to determine the correlation between them and their level of interdependence. Ethno political history of peoples of the Central-Eastern Europe of the second half of the XX c. – the first half of the XX c. and their relevant experience on political parties' structures and nation building allow us

to match both notions. Thus we can state the following that to our view point the ethnic identity first of all is traced in the cultural sphere because it reveals on the biological, linguistic, cultural-religious levels. In its turn the national identity puts accent on the political sphere, taking into account the cultural sphere which serves as consolidation basis. Though the basis of the political sphere lies in the institutional, political and especially territorial elements.

In current investigations of the national identity two main types prevail. Such as instrumentalistic (modernism) and ethnological (ethnocistic). Thus the representatives of instrumentalistic (modernism) version (E. Gellner, R. Williams, E. Hobsbaum, S. Halls, P. Nidermuller) think that national identity is imaginative, symbolic, and even fictional notion. In their turn the representatives of ethnological (ethnocistic) version deny the postulates of instrumentalists⁵⁶. The adept of the ethnological view point E. Smith is the author of the relevant conception on the national identity in which its essence is revealed. The researcher from the position of historian sociology determined the main features and attributes of the national uniqueness and specifics. Using the concept of understanding ethnos as the national phenomenon, A. Smith suggests that the ethnic identity is the variety of group identity, whereas the national identity holds a special place and moreover takes elements of some other types of the group identity and cannot be regarded as the only element⁵⁷.

The peculiarity of the analysis of the above mentioned problem is the interdisciplinary approach that is interwoven of different the approaches and methods which are tightly connected with ethnology of social studies.

The national identity is revealed on two levels: individual (personal) and social (group).

The national identity includes the totality of the political and cultural identities which in its turn have relevant markers. Thus the markers of the political identities are the following: national consciousness, national interest, national territory and national idea.

We share the opinion of the ethnopolitologist P. Van den Berghe. He proves that the sense of the ethnic identity to great extent depends on the outer influences and the level of politicization⁵⁸. Any ethnic item is identified through the realization of itself as a certain part of the national organism on the level of individual "I" and groups "We". In the crisis periods the understanding of "I – We" becomes particularly actual and is confronted with "They" and as a result the ethnic community becomes a part

of politics. This process encourages the work out of the national idea which is surrounded by the national organism in spite of political preferences which go to the background at the transitional periods. National idea is a directing force of national interest because it is its practical side and is revealed in political ambitions to a certain territory and completely belongs to it as it is regarded by the ethnic community. The ethnic community applies the principle of prevailing majority, cultural similarity and historical mission for explaining of belonging to the territory and population. The result of these actions of practical character is the confrontation of national interests of two or more ethnic groups that leads to political confrontation, absence of mutual reception, counteraction. Generally speaking the national identity in the political dimension is almost always realized through identification with political force, a certain political leader who is a representative of the national organism.

In its turn the markers of cultural identities are regarded to be culture, language, history, common origin and religion.

To our opinion the above mentioned markers appeared to be the most practical. With its help we can identify the ethnic unit more or less objectively. Thus, cultural identities play the important role in the cases when the personality and community deny its identity, regarding themselves being someone else. As the relevant example of the case the population of Pidlyashya can serve.

The element of paramount importance of the national identity is culture. It's due to it the national traditions, customs, forms of mode of life which live in historian memory are preserved for a long time. These elements contain in themselves the informative-transitive function which serves as the protective barrier from the interethnic influences. Thus it means that culture can absorb the interethnic structures which in the course of time may integrate and become "native".

In the poly ethnic communities culture remains and will continue its existence as one of the object of ethno politics because it's the border between the loss and realization of identity. In fact it is the last resort in protecting of its "I" of its specifics and uniqueness from unknown and often alien "They". Culture is the basis of ethnic and cultural transmission in any community.

The culture is tightly interwoven with the language. It always serves as a stabilization factor of the existence and life activities of the nation. The language due to its inertness has

very stable characteristics in comparison with the other cultural markers. In the multiethnic states language as the basis for education for the dominant group is the means of ethnic minimization and assimilation. Thus the history counteracts these processes as A. Smith states "it can serve as the rich source of cultural power"⁵⁹. The national myth and stereotype take an important part in this regard. History as the basis of the national memory using "famous pages of the past" explains the common origin of the ethno community that are certain blood relations on the level of a contrast between "native – alien".

Religion also serves as the factor of the ethnic-national self-identity. But in this sense everything depends on informatory source which distributes certain values and postulates for the further ethnic-national development of community. The activities of Greek-Catholic churches of the Transcarpathian region and Galicia of the end of the XIX c. – the beginning of the XX c. can serve as an example.

Generally speaking the cultural identities are characterized by prolific myth creating, symbolism and normative values orientation. Ethnophor or the ethnic groups are made to relate themselves and their behavior with the norms, rules and samples of their ethnic unit. That is why "in certain circumstances first of all connected to assimilation processes, this connection can become the source of discomfort"⁶⁰.

Not taking into account the details let us state that the national identity as a system for a certain ethnic community has cognitive, communicative, protective, emotional, compensational, ideological, instrumental, integrative and normative function.

As any social process the national identity has its relevant dynamics. It should be noted that it becomes actual in the period of social-political transformations. Ethnophors or ethnic groups outline their certain political preferences. They start connect themselves with certain political powers and leaders. As the result the politicization of the ethnic communities takes place which is objectively encouraged by the national, individual and group identity, self-awareness, self-imagination, self-identification and self-realization. In this aspect cultural identities are enhanced by political identities, afterwards they interweave and fuse in one indivisible unity. As the result solidification with the political power, its ideology and its leader takes place.

In any social-political process in some periods identity is characterized by falling into crisis. Thus ethnophor or the ethnic group can change the mechanisms of choice and adoption of values, norms, ideals and forms of behavior

because identity is modified in the social-political environment into two ways: at will and by force.

Thus in the polyethnic states assimilation, cultural attempts on the side of the dominating group are made to prove non-historian separate character of subjecting group in transitional periods. On the contrary national patriotic groups (political entrepreneurs) become the generator of defending of the national identity on the behalf of the national community. They try to prove that conquering attempts of dominant group are vain, contradictory and non-prospective so they present their own national ideology as the program of their development and nation building with the help of cultural and further political identities.

In general the process of the national identity is so-called "wavy" in its character and it depends on the ethnic group peculiarities, its psychological contents and other social-cultural and social-political factors.

Thus thorough unprejudiced and objective investigation of all the components of the national identity encourages the separation of mechanisms of self-identity and moreover disables the politicians to manipulate the national senses of ethnophors to their regard.

Reference:

-
- ¹ Гнатенко П., Павленко В. Идентичность: философский и психологический анализ / В. Павленко, П. Гнатенко. – К., 1999. – р. 7 – 58; Иванова О. Идентифікація як ознака соціальної зрілості соціальної групи: Автореферат дис...канд. соц. наук: 22.00.01 / О. Иванова. – Харків, 2001. – р. 7 – 8; Нагорна Л. Національна ідентичність на Україні / Л. Нагорна. – К.: ІПіЕНД, 2002. – р. 16.
 - ² Niethammer L. Kollektive Identität. Heimliche Quellen einer unheimlichen Konjunktur. – Reinbek bei Hamburg, 2000. – S. 224 – 313.
 - ³ Нагорна Л. Національна ідентичність на Україні / Л. Нагорна. – К.: ІПіЕНД, 2002. – р. 16.
 - ⁴ Боришполец К., Султанов Ш. Концепции и методы прикладных исследований этнополитических процессов в развитых странах / Ш. Султанов, К. Боришполец // Советская этнография. – 1986. – №3. – С. 24 – 35; Таболина Т. Проблемы изучения этнических процессов в современном американском обществоведении / Т. Таболина // Советская этнография. – 1983. – №4. – С. 140 – 150; Таболина Т. Этническая проблематика в современной американской науке (Краткий обзор основных этносоциологических кон-

цепций) / Т. Таболина. – М.: Наука, 1985. – 152 с.

⁵ Андерсон Б. Уявлені спільноти. Міркування щодо походження й поширення націоналізму / Б. Андерсон. – К: Критика, 2001. – 272 с.

⁶ Auge M. Krise der Identität oder Krise des Andersseins? Die Beziehung zum Anderen in Europa // Kaschuba W. Kulturen – Identitäten – Diskurse. Perspektiven Europäischer Ethnologie. – Berlin, 1995. – S.85 – 99.

⁷ Babinski G. Pogranicze polsko-ukraińskie: etniczność, zróżnicowanie religijne, tożsamość. – Kraków: "Nomos", 1997. – 271 s.

⁸ Bokszański Z. Tożsamości zbiorowe. – Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN, 2008. – 296 s.

⁹ Brass P. Ethnicity and Nationalism: Theory and Comparison. – London: Sage, 1991. – 358 p.

¹⁰ Brubaker R. Nacjonalizm inaczej: struktura narodowa i kwestie narodowe w nowej Europie / Przełożył J. Luczyński. – Warszawa, Kraków: Wydawnictwo Naukowe PWN, 1998. – 242 s.

¹¹ Burszta W.J. Różnorodność i tożsamość. Antropologia jako kulturowa refleksyjność. – Poznań: Wydawnictwo Poznańskie, 2004. – 209 s.

¹² Таболина Т. Проблемы изучения этнических процессов в современном американском обществоведении / Т. Таболина // Советская этнография. – 1983. – №4. – р. 148; Dashevsky A., Shapiro H. M. Ethnic Identification among American Jews. Socialization and Social Structure. – Lexington, 1974. – P.4-7.

¹³ Edensor T. Tożsamość narodowa, kultura popularna i życie codzienne. – Kraków: Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, 2004. – 267 s.

¹⁴ Eisenstadt S. N. Die Konstruktion nationaler Identitäten in vergleichender Perspektive // Nationale und kulturelle Identität: Studien zur Entwicklung des kollektiven Bewusstseins in der Neuzeit. B. Giesen – Hrsg. 1. Aufl. Frankfurt am Main: Suhrkamp, 1991. – S. 21-42.

¹⁵ Fenton S. Etniczność. – Warszawa: Wydawnictwo Sic! 2007. – 251 s.

¹⁶ Геллнер Е. Нації і націоналізм. Націоналізм: Пер. з англ. / Е. Геллнер. – К.: Таксон, 2003. – 300 с.

¹⁷ Hall R. B. National collective identity: Social constructs and international systems. – N-Y.: Columbia University Press, 1999. – 397 p.

¹⁸ Гобсбаум Е. Винайдення традиції / За ред. Е. Гобсбаума і Т. Рейнджера / Пер. з англ. М. Климчук. – К.: Ніка-Центр, 2005. – 448 с.

¹⁹ Джон Р. Етнічна ідентичність і національна держава / Р. Джон // Українські варіанти. – 1998. – №1. – С. 78 – 83.

²⁰ Identity of ethnic groups and communities. The Results of Slovak Ethnological Research / Edited by G. Kilianová and E. Riečanská. – Bratislava: Institute of Ethnology of Slovak Academy of Sciences. – 165 p.; Kilianová G. Kolektívna pamäť a konštrukcia identity. Pohrebne rituály v strednej Európe medzi tradíciou a modernou // Kolektívne identity v strednej Európe v období moderny. – Bratislava, 1999. – Š.61 – 82.

²¹ Kundera M. Tożsamość. – Warszawa: Państwowy Instytut Wydawniczy, 2001. – 106 s.

²² Сміт Е. Національна ідентичність / Е. Сміт. – К.: Основи, 1994. – 222 с.; Smit A. D. Etniczne źródła narodów / Przekład M. Głowacka-Grajper. – Kraków: Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, 2009. – 385 s.; Smit A. D. Nacjonalizm / Przełożyła E. Chomicka. – Warszawa: Wydawnictwo Sic! – 212 s.

²³ Żelazny W. Etniczność. Ład – konflikt – sprawiedliwość. – Poznań: Wydawnictwo Poznańskie, 2006. – 261 s.

²⁴ Van den Berghe P. L. The Ethnic Phenomenon. – New York: Elsevier, 1981. – 301 p.

²⁵ M. Kulturelle Differenzen und kollektive Identität / Aus dem Französischen von Ronald Voullié. – Hamburg, Hamburger Edition HIS, 2003. – 246 s.

²⁶ Дробіжева Л. Д. Національне самосознання: база формування і соціально-культурні стимули розвитку / Л. Дробіжева // Советская этнография. – 1985. – №5. – С. 3 – 15.

²⁷ Козлов В. И. Проблема этнического самосознания и ее место в теории этноса / В. Козлов // Советская этнография. – 1974. – №2. – С. 79 – 92.

²⁸ Кушнер П. Этнические территории и этнические границы / П. Кушнер. – М.: Издательство АН СССР, 1951. – 280 с.

²⁹ Левкович В. П. Социально-психологические аспекты этнического сознания / В. Левкович // Советская этнография. – 1983. – №4. – С.75 – 85.

³⁰ Бромлей Ю.В. Очерки теории этноса / Ю.В. Бромлей. – Москва: Наука, 1983. – 413 с.

³¹ Пименов В. В. Удмурты. Опыт компонентного анализа этноса / В. Пименов. – Л., 1977. – 263 с.

³² Балагутрак М. Етнічна/національна ідентичність у контексті сучасних етнополітичних процесів України / М. Балагутрак // Українська національна ідея: реалії та перспективи розвитку. – Львів: Інститут народознавства НАН України, Інститут українознавства ім. І.Крип'якевича, НАН

України, Національний університет "Львівська політехніка", 2002. – Вип. 13. – С.110 – 120; Балагутрак М. Проблеми етнонаціональної ідентичності в сучасному урбаністичному середовищі України / М. Балагутрак // Етнокультурні процеси в українському урбанізованому середовищі ХХ століття. – Івано-Франківськ, 2006. – С. 45 – 48.

³³ Варій М. Й. Соціальна психіка нації / М. Варій. – Львів: СПОЛОМ, 2002. – 184 с.

³⁴ Воропай Т.С. Ідентичність соціального суб'єкта в дискурсі постмодернізму: Автореф. дис...д-ра філос. наук: 09.00.03 / Т. Воропай. – Харків, 2000. – 36 с.

³⁵ Гнатенко П., Павленко В. Ідентичність: філософський і психологічний аналіз / В. Павленко, П. Гнатенко. – К., 1999. – 465 с.

³⁶ Гриб О. В. Національна та етнічна свідомість як соціокультурний феномен: Автореф. дис...канд. соціол. наук: 22.00.06 / О. Гриб. – Харків, 1998. – 17 с.

³⁷ Іванова О. Ідентифікація як ознака соціальної зрілості соціальної групи: Автореферат дис...канд. соц. наук: 22.00.01 / О. Іванова. – Харків, 2001. – 20 с.

³⁸ Касьянов В. Теорії нації і націоналізму. Монографія / В. Касьянов. – К.: Либідь, 1999. – 352 с.

³⁹ Кирилич В.П. Українці в Польщі: проблема збереження етнонаціональної ідентичності як чинник українсько-польських відносин: Автореферат дис...канд. політ. наук: 23.00.04 / В. Кирилич. – К., 2001. – 20 с.

⁴⁰ Кресіна І. Подвійна етнонаціональна свідомість як феномен поліетнічних держав / І. Кресіна // Історія. – 2005. – №3. – С. 2 – 5; Кресіна І. Українська національна свідомість і сучасні політичні процеси. Етнополітичний аналіз / І. Кресіна. – К.: Вища школа, 1998. – 391 с.

⁴¹ Монолатій І. Разом, але майже окремо. Взаємодія етнополітичних акторів на західноукраїнських землях у 1867 – 1914 рр. / І. Монолатій – Івано-Франківськ: Лілея-НВ, 2010. – 736 с.

⁴² Нагорна Л. Національна ідентичність на Україні / Л. Нагорна. – К.: ІПіЕНД, 2002. – 272 с.

⁴³ Нельга О. Курс лекцій з етнології / О. Нельга. – К., 1995. – 252 с.; Нельга О. Теорія етносу. Курс лекцій / О. Нельга. – К.: Тандем, 1997. – 367 с.

⁴⁴ Обушний М. Етнос і нація: проблеми ідентичності / М. Обушний. – К.: Український Центр Духовної Культури, 1998. – 204 с.

⁴⁵ Резнік О. Політична самоідентифікація особистості в умовах становлення громадянського суспільства: Автореф. дис...канд. соціол. наук: 22.00.03 / О. Резнік. – К., 2001. – 16 с.

⁴⁶ Симончук О.В. Міжпрофесійна мобільність та зміна соціальної ідентичності: Автореф. дис...канд. соціол. наук: 22.00.03 / О. Симончук. – К., 2000. – 19 с.

⁴⁷ Шульга Н. Этническая самоидентификация личности / НАН Украины, Институт социологии / Н. Шульга. – К., 1996. – 199 с.

⁴⁸ Нагорна Л. Національна ідентичність на Україні / Л. Нагорна. – К.: ІПіЕНД, 2002. – 272 с.

⁴⁹ Шульга Н. Этническая самоидентификация личности / НАН Украины, Институт социологии / Н. Шульга. – К., 1996. – 199 с.

⁵⁰ Гнатенко П., Павленко В. Ідентичність: філософський і психологічний аналіз / В. Павленко, П. Гнатенко. – К., 1999. – 465 с.

⁵¹ Бабаков В. Г., Семенов В. М. Национальное сознание и национальная культура (методологические проблемы) / В. Семенов, В. Бабаков. – М., 1996. – 71 с.

⁵² Илларионова Т. Этническая группа: генезис и проблемы само-идентификации (теория диаспор) / Т. Илларионова. – М.: Нойес Лебен, 1994. – 169 с.

⁵³ Белинская Е. П., Стефаненко Т. Г. Этническая идентичность: понятия, формование, модели измерений / Т. Стефаненко, Е. Белинская // Этническая социализация подростка. – М.–Воронеж, 2000. – С. 75 – 107.

⁵⁴ Тишков В. Реквием по этносу: исследование по социально-культурной антропологии / В. Тишков. – М.: Наука, 2003. – 544 с.; Тишков В. Политическая антропология. Курс лекций / В. Тишков // Личный сайт Валерия Тишкова. URL: <http://valerytishkov.ru/cntnt/publikacii3/lekcii2/politiches.html>

⁵⁵ Картунов О. Вступ до етнополітології: Навчальний посібник / Інститут економіки, управління та господарського права / О. Картунов. – К., 1999. – р. 111 – 112.

⁵⁶ Воропай Т.С. Ідентичність соціального суб'єкта в дискурсі постмодернізму: Автореф. дис...д-ра філос. наук: 09.00.03 / Т. Воропай. – Харків, 2000. – р.13.

⁵⁷ Кирилич В.П. Українці в Польщі: проблема збереження етнонаціональної ідентичності як чинник українсько-польських відносин: Автореферат дис...канд. політ. наук: 23.00.04 / В. Кирилич. – К., 2001. – р.17.

⁵⁸ Нагорна Л. Національна ідентичність на Україні / Л. Нагорна. – К.: ІПіЕНД, 2002. – р.37.

⁵⁹ Сміт Е. Національна ідентичність / Е. Сміт. – К.: Основи, 1994. – р.171.

⁶⁰ Нагорна Л. Національна ідентичність на Україні / Л. Нагорна. – К.: ІПіЕНД, 2002. – р.36.

Kostyuchok Petro. L' IDENTITÉ ETHNIQUE ET NATIONALE: ESSAI DE L'ANALYSE THÉORIQUE.

Dans l'article on a complètement analysé l'essence du phénomène de l'identité ethnique et nationale de la science moderne ethnologique. À la base d'une analyse éclairée du contenu de l'identité et des facteurs qui y influent, on donne dans la publication la caractéristique de ses marqueurs politiques et culturelles et des particularités de leur fonctionnement dans la vie des communautés ethnologiques.

Mots clés: *identité ethnique, identité nationale, ethnofor, marqueurs politique et culturels.*

Костючек Петр. ЭТНИЧЕСКАЯ И НАЦИОНАЛЬНАЯ ИДЕНТИЧНОСТИ: ПОПЫТКА ТЕОРЕТИЧЕСКОГО АНАЛИЗА

В статье комплексно проанализирована сущность феномена этнической/национальной идентичности в современной этнологической науке. На основе тщательного анализа содержания идентичности и факторов влияния на нее в публикации дана характеристика ее политических и культурных маркеров и особенностей их функционирования в жизнедеятельности этнонациональных сообществ.

Ключевые слова: *этническая идентичность, национальная идентичность, Етнофор, политические и культурные маркеры.*

UDC: 398.3:738(4)

Kostyantyn RAKHNO

Ceramology Institute – the branch of the
Ethnology Institute of the National Academy
of Sciences of Ukraine

krakhno@ukr.net

**THE MAGIC MEANING OF DRY
VEGETATION IN THE CEREMONY OF
BUYING OF DAIRY CROCKERY**

Ключові слова: Україна, Білорусь, гончарство, глиняний посуд, купівля і продаж, обряди, вірування, суха рослинність.

Костянтин Рахно. Магічне значення сухої рослинності в церемонії купівлі молочного посуду

Купівля глиняного посуду в українців і білорусів оточувалася різноманітними обрядами й віруваннями. Особливо вони були характерні для купівлі глечиків і горщиків, призначених для молочних продуктів. У статті аналізується використання сіна й соломи в обряді купівлі, їхнє символічне значення й семантика в слов'янській обрядовості, звичаєвості й магії.

The buying and the selling of earthenware among the Ukrainians were not so much and not only economic agreements, as the acts of communication between individuals, in consideration of which the cultural details, such as the ritual and customary design of buying, should be considered by researchers in the context of the entire ethnic world outlook. Earthenware acted as the means of the maintenance and the transmission of the complicated complex of information, in which such aspects as the utilitarian one, the aesthetic one, the token one, and others could be singled out. Only the whole set of these properties, the polyfunctional character of everyday items, which have to satisfy both practical requirements, and the symbolic ones, made it to be the fact of human culture proper. The society assessed earthenware in the process of buying and selling. Magic, connected with the purchasing of earthenware and its implementation into a new household, and ranked high among the non-calendar cycle of everyday ceremonies and magic of the Slavs.

The specificity of ceremonies and magic methods, to which people had appealed in the connection with buying and selling, was conditioned with the fact, that they expressed the antagonism of partners, who took part in a bargain, the confrontation of two main personages of a peculiar trade duel, who pursued contrary purposes in this operation: a consumer was interested to carry profit and good fortune into his dwelling together with purchased crockery, while a customer was, naturally, rather afraid of losing it, handing over to a strange household. Per se, all the separate magic techniques, that superimpose on the plot storyline of buying and selling and the implementation of new-purchased clay utensil into the household

(and this storyline is created by a whole number of independent sections and could be at times, in concrete ethno dialectal traditions, quite detailed), aimed to one and the same thing: to purchase (not to lose, of course) certain good. Both lines of plot are thereby dual: the pragmatic side (actually buying and selling, the purely commercial aspect of the act) was always accompanied, obviously or in a hidden fashion, with the magic sense (concern for good fortune, luck). Especially it was characteristic for the buying of earthenware, intended for the keeping of dairy products.

Ritual operations, executing by Ukrainian women, buying milk jugs, have been already investigated. Their semantic and palaeontological analysis has shown that the matter concerns the manifestation of the archaic female household magic, connected with the ancient cattle-breeding traditions of certain regions¹. However the numerous beliefs, pertinent to the purchasing of dairy pottery, deserve to be researched as well. In contrast to household sayings, that have been formed on the basis of real observations, they were built on views, basing not on the real, logically interpreted empirical experience, but on the logic of the figurative and symbolic semantics, associations, and ideas of supernatural relationships in the world, comprehended and interpreted within the framework of the mythological picture of the world.

One of such beliefs was fixed in the Left Bank Dnieper Ukraine in the late 19th century. In the Kupyansk District of the Kharkiv Region during the buying of earthenware, if the straw of a potter's *kucha* (a cart with pottery) was scattered into a jug, it was considered to be a positive sign. Again that was associated with the

quality of dairy products, essentially with sour cream, that was believed to curdle better because of this occurrence. Therefore, if straw happened to be strewn into a jug, it was prohibited to blow it out, or sour cream will be distended, it was necessary to carry a jug home as is². Such concepts were also current in the Podolia Region as early as in the early 20th century. In the village of Hromy of the Uman District in the Cherkasy Region jugs, into which straw got during transportation, were also quickly sold out³. In the Vinnytsya region women intentionally pack just bought vessels between straw⁴. The folk craftsman from the Bukovina Region, a local potter confirmed the existence of the same belief in Bukovina as well. He remembered, that when he was a kid and he and his father carted earthenware to fairs, women, especially in Moldova, asked to not shake straw or hay out from the pots. They say, they do it in order to have a pot or a jug always brimfull⁵.

The buying and selling of dairy crockery in Belarus were accompanied by the same ritual operations too. In the Gomel Region when buying a jug people laid hay or straw, taken from a cart of a potter, into it; so, for example, people did in the village of Nisimkovichy of the Chachersk District: *Yeto uzhe kuplyat' horlach, tam troshki syena chi solomy u pohoshnika kradut' – i u horlach. Yon hovorit': Na sho ty kradesh syeno? – A, ka, dyadyechka, na to, shob smetana sobiralasya*⁶. This custom was denoted by ethnographers in the village of Kovnyatyn of the Pinsk District in the Brest Region as well. There a potter sold pots, having hay laid inside them: *Cho ty mni sina naklaŭ ŭ horshchok? – Shob u tebe ŭ horshku nits ne vybyvalo!*⁷.

In Slavic beliefs hay and straw were interpreted as symbols of productivity and fertility, that is they were provided with active fertile and vegetative meaning. They were one of the means of the objectification of this range of ideas in the calendar ceremonies. The productive sense of the rituals with hay and straw is rather transparent⁸. In the Volhynia and in the Chernihiv Regions people tied fruit trees round with straw on New Year's Eve, on Yule or on the Eve of the Theophany, and it had to ensure fecundity for them⁹. In Bukovina the Ukrainians tied orchard round with hay from under tablecloth on Christmas table on New Year's Eve or another feasts¹⁰. In Galicia straw was laid on wooden floor in a house, while hay was laid on a table under tablecloth. On Yule early in the morning people twisted wisps from straw and tied trees in the garden round with them, whereas the rest of straw was taken to the valley and burnt. Hay was given to the cattle¹¹.

The custom of the tying of straw wisps around fruit trees has definitely descended from archaic concepts on the connections and the causes of fertility. In these localities, where no custom of burning Christmas straw existed, it was often fed to the cattle, put into the hen's nests in spring, etc.¹². For example, in the Grodno Government in Belarus and in the Zolotonosha District of the Poltava Government as well as the Kaniv District of the Kyiv Government in Ukraine next day people gave hay away to their cattle to save it from disease, in order that, having it eaten up, it would not be ill¹³. And in the Lemko Region in the Christmas morning people set boys, visiting them as ritual guests, on straw, and later on they made a nest for hen or goose from this straw¹⁴. The last custom has existed in the Middle Dnieper basin too¹⁵. In Polish Beskids the Lemkos on Christmas Eve tied themselves around with straw twisted strips for health¹⁶. The house was paved with hay or straw among the Poles on the eve of Christmas as well, and among the Serbians – on New Year's Eve¹⁷. In Ukraine a culm a spikelet was considered to be the symbol of wealth in the fortune-telling during winter feasts¹⁸. With the help of straw in Poland people forecasted during Christmas, how many shocks of rye sheaves will be in the next year¹⁹ and in Bilorus in the Grodno Government – will flax grow good or not²⁰? Among the Poles in the Sianok region on the eve of this feast people filled carts and sledge with straw, hurled a handful of grain on oven, on mill-stones, watching closely, that nowhere was nothing empty²¹. Straw, been paved a table under a tablecloth on Christmas Eve, in the Krakow region, the Lublin region, and in other localities the Poles tied round a childless woman as well as trees of bad harvest to have fruits to prevent freezing in winter²². In the Krakow region it was also fed to cattle in a yard²³. In Tatra Mountains straw was used in charms²⁴. In Belarus hay, by which the Christmas Eve table was covered, was afterwards burnt, and the received ash was strewn on fields of winter rye to ensure the good quality of this crop²⁵. The Ukrainians of the Chelm region straw was given up to cattle without fail as well²⁶. In Transcarpathia straw, that on Christmas Eve people scattered on benches and on the floor, was believed to possess healing properties, it was preserved as a medicine or means of better growth of fruit trees. A table was paved with hay that should secure prosperity as the opposite for a bare table that meant poverty. That prosperity should have been present in the household according to the law of similarity. Afterwards hay was given to cattle. People scattered straw after feasts about

in a garden to have better harvest, make also litter for lambs from it. It was considered to be the sacred one. In some places it was treated in the same way as straw, that was left after bathing of the deceased. Somewhere it was burnt; sometimes it was taken to such a place where neither people, nor cattle walked. This straw was not to be used for the same reason as water after washing the deceased, because it causes a disaster. According to the belief, *bosurkani* or a devil carouse on Christmas and can add something into this straw. A man could get into trouble, if he will touch it. That is why people cast it to a pit, what was not used²⁷. In the Preshov region people believed, that the place covered with Christmas Eve straw would not be damaged by hail²⁸. The similar notions existed in Serbia, Croatia, and Germany as well²⁹. Among the Romanians straw, that was strewn around on the New Year by children in front of peasant houses, judging by sayings, was ascribed to have an ability to influence on the breed of cattle³⁰. The close interweaving of the agrarian elements with the cattle-breeding ones could be traced out in these calendar rituals and beliefs, connected with straw and hay³¹.

The same phenomenon was peculiar to family and occasional ceremonies. In Belarus, in the Grodno Government a bride, leaving away, threw away straw from a cart with the aim to precipitate the marriages of girls³². In Ukraine and Russia hay or straw was been laid as a carpet in a house for the time of a housewarming party³³. At the same time they were used in the ceremonies of the remembrance, the propitiation of the souls of the ancestors, destruction of tools, by which a ritual towel was made, and in other ones for the reproduction of the space of death³⁴. The peculiar place of hay and straw on the scale of the opposition between living and dead pointed to it: cutaway, reaped, they are already neither alive, nor completely dead, hiding the potencies of rebirth. The motif of dying, depleted nature rightfully correlated straw and hay with a dying, dead human being, an ancestor³⁵. Not without reason a dying man was laid on straw³⁶. In Belarus, in the Gomel Region one laid a cart, on which a coffin was carried, with hay – using for these journey only oxen, *bo voly – Bozha khudoba*³⁷. In the Eastern Poland people used straw for the same purpose and later scattered it across the road³⁸. The Germans of the neighboring Pomerania after funeral straw from a cart was left near a tomb, in order that a roaming soul could have a rest there and did not need to return home³⁹. In Germany straw, on which somebody has died, was generally scattered about a field. Harvested hay,

according to the German belief, belonged to the dead too, and during reaping ceremonies ears and sheaf have also ritually been given to spirits⁴⁰. The Ukrainians thought, that the ghosts, the souls of ancestors and forefathers inhabit straw and hay. Till winter feasts they remain in woods, steppes, meadows and then return to houses for the Christmas Eve Supper. Invisible ghosts of domestic animals are believed to hide in hay too. That is why hay, while being carried, should be partially lost on the way to the homestead that is why hay and straw are strewn on the sacral place – in the Holy corner⁴¹.

Hay and straw could also be used as occasional talismans. In the 19th century in the Pereyaslav district of the Poltava Government everyone, who went on foot or on horseback past a tomb of a self-murderer, had an obligation to cast a wisp of hay or straw, a twig or a handful of earth according to an ancient fixed custom⁴². In the Kharkiv Government travelers hurled a wisp of grass or a clod on the tombs tchoomaks or another wanderers buried near a road⁴³. In the Ovruch District of the Volhynia Government passers-by, according to the existing custom, threw a wisp of straw from their carts on the tombs of the drowned and hanged, situated on crossroads. People did so in the Lutsk and Zvyahel Districts too⁴⁴. The settlers in the Petrovsk District of the Saratov Government did the same⁴⁵. In the Kholm District of the Pskov Government in Russia was a hill, what was called the tomb of epical hero. Nobody of peasants go on foot past it, not hurling a hay wisp on rising ground and crossing themselves, and those, who went on horseback, had to dismount, pick some grass and lay it there⁴⁶. In Ukraine, in the Sosnytsya District of the Chernihiv Government there was the Baturka tomb. Everybody, who went on foot or on horseback past it, had to throw something on it to propitiate the buried there. It was often hay or a straw wisp⁴⁷. People hurled hay, straw, and branches on the tombs of self-murderers in the Chernihiv, Poltava, Kyiv, and Podolia Governments⁴⁸. When the Ukrainians of the Khotyn District in the Bessarabia Government happened on a priest, that considered to be of ill omen, they cast after him some straws or hay culms, thinking, that hereby they avert the possible unfavorable aftereffects of this convergence⁴⁹. The display of the same custom, when a woman cast straw from a cart at the passer-by, a priest, in Podolia in the early 19th century even caused a witch trial⁵⁰. The mediatory, intermediate role of straw between the worlds is evident: as a part of a plant, cultivated by man, straw falls out of the sphere of the wild one, of the natural one

and, not being the ultimate goal of the creative process, was entirely not included into the field of culture⁵¹. Straw has also apostrophic meaning: «*The straw has also the power and is by all means to take part in feasts. On Christmas Eve people pave floor with straw, stand a nonthreshed sheaf under icons in the Holy corner. At wedding the newly married couple is set on a sheaf in the Holy corner. People make the nuptial bed on a sheaf of nonthreshed straw. Straw roofing covers a peasant house not for fun, but with the aim to drive evil forces off. «Ooh, ooh, straw smell!» – all the sorts of vampires and non-baptized dead infants scream out. Uh-huh, because of this straw smell they can't get anywhere near. Even a threshing floor, where sheaves are thrashed, has power...»*⁵². Sheaves have miraculous power to save cattle from tricks of a house spirit. The researchers considered straw to be a magic charm against evil forces among the Slavs⁵³.

The antique sources testify that the Hyperboreans sent their gifts wrapped in wheat straw to the Mediterranean temples⁵⁴. It obviously had certain significance, and remnants of such rituals can be traced down among the Slavs of the 19th – 20th centuries, particularly among the Ukrainians, and not only in the customs of the earthenware buying. For example, in the Chelm region, in the Hrubieshov District, when people conveyed a pig to a fair, they threw the handful of straw from its litter to a cart, to have the animal successfully sold⁵⁵. Bringing a new-born calf into a house, the Ukrainians of the Ostrogzhsk District of the Voronezh Government wrapped it up with hay or straw⁵⁶. The Russians of Cherepovets District of the Vologda Government and the Nikolsk District of the same Government treated in a similar way too, while in the Soligalich District of the Kostroma Government, when people carried a new-born calf into a house, they took along straw from the last sheaf of oats, in order that it may be alive, not perish⁵⁷. The same ceremonial usage of hay and straw is also especially characteristic for the folk wedding of the Slavs. In Ukraine people paved or strewed the route of wedding procession to a church with straw. In Russia the house of the bride was paved hay or straw. It is worth mentioning that among the ancient Hindus people set a bride on straw, and the even custom has preserved in Germany for a very long time. Hay and straw had, according to folk conviction, to prevent an evil curse and hex, to provide the newly married couple with wealth⁵⁸. Vegetative and productive potential of hay and straw in the ceremonial of earthenware buying and selling corresponds to their functionality in the calendar

and family ceremonies of the Slavs. The idea of wealth, fullness, multiplication, embodied in dry vegetation, was exactly the principal motivation of different actions with it during the buying of crockery. Owing to magic power of hay and straw earthenware were semantically comprehended properly. The theme of the separation of a part from the whole is often recurs in the ceremonies of buying and selling among the Slavs, and so it could be also supposed, that the share of potter's luck was apportioned to a customer thereby too.

All this, in contrast to the above-mentioned ritual of the buying of dairy crockery⁵⁹, are the symbols of agrarian and cattle-breeding magic now. The interchangeability of grain crops and herbaceous vegetation in one ritual represented that period of the agrarian mode of life, when the combination of cattle-breeding and ploughland grain production using draft animals and wheel transport became to be the main economic feature of the population of Ukraine and the neighboring land of Belarus. Just this very economic and cultural type was peculiar to cultural area, what covered Transdnistria, Podolia, The Southeastern Poland, Volhynia, Polesia including the Lower Prypiat, the Desna basin, the Upper and the Middle Dnieper basin, in the Late Bronze Age. Later on the new agricultural and cattle-breeding cultures of the Late Bronze Age and the move to the Early Iron Age have been created on its basis in the borders of Podolia, Eastern Volhynia, Right Bank Dnieper Ukraine, and, partially, forest-steppe Left Bank of the Middle Dnieper basin. Judging by the diffusion, the ritual operations and beliefs, connected with straw and hay, what have got in the time of buying into a clay vessel, are indebted for their coming into existence exactly to these cultures. Actually, the roots of all the magic were just in the unconscious faith, that the simple being of items together, their spatial touch, such as their conformity, is fraught with mysterious forces. The things that have got once in touch have knit together in magic unity forever. The simple community always had real consequences⁶⁰. It could be distinctly seen on the example of rituals and beliefs that staged of the buying of earthenware.

References:

1. Рахно К. Купівля молочного посуду як вияв жіночої господарчої магії / Костянтин Рахно // Етнічна історія народів Європи: Збірник наукових праць. – Київ: Київський національний університет імені Тараса Шевченка, 2011. – Випуск 34. – С. 84-87.

2. Щ[елоковская] В. Пища и питье крестьян-малоросов с некоторыми относящимися сюда обычаями, повериями и приметами / В[арвара] Щ[елоковская] // Этнографическое обозрение. – Москва, 1899. – № 1-2. – С. 273.
3. Коека Микола. Гончарство сіл Громи і Томашівка Уманського району Черкаської області / Микола Коека // Українське Гончарство: Національний культурологічний щорічник. За рік 1994. – Опішне: Українське Народознавство, 1995. – Книга 2. – С. 147.
4. Шульгина Л. Гончарство в с. Бубнівці на Поділлі / Лідія Шульгина // Матеріали до етнології. – Київ: Видавництво ВУАН, 1929. – Т. II. – С. 173.
5. Лист Гончара Івана з села Коболчин Сокирянського району Чернівецької області, Україна, до автора від 6 травня 2005 року. Приватний архів автора.
6. Топорков А.Л. Гончарство: мифология и ремесло / А.Л. Топорков // Фольклор и этнография: У этнографических истоков фольклорных сюжетов и образов. – Ленинград: Наука, 1984. – С. 46.
7. Там само, С. 46.
8. Валодзіна Т. Салома / Т. Валодзіна, М. Малоха // Беларуская міфалогія: Энцыклапед. слоўнік. – Мінск: Беларусь, 2004. – С. 448.
9. Гура А.В. Матеріали к полесскому этнолингвистическому атласу / Гура А.В., О.А.Терновская, С.М. Толстая // Полесский этнолингвистический сборник: Материалы и исследования. – Москва: Наука, 1983. – С. 72.
10. Купчанко Г. Некоторые историко-этнографические сведения о Буковине / Гр. Купчанко // Записки Юго-Западного отдела императорского Русского Географического общества. За 1874 год. – Киев: типография М.П. Фрица, 1875. – Том II. – С. 354; Мойсей А. Аграрні звичаї та обряди у народному календарі східнороманського населення Буковини / Антоній Мойсей. – Чернівці: ТОВ «Друк Арт», 2010. – С. 126.
11. Яворский Ю.А. Из этнографической тетрадки 1830-ых годов / Ю.А. Яворский. – Львов: издание «Галицко-русской матицы», 1902. – С.11.
12. Виноградова Л.Н. Зимняя календарная поэзия западных и восточных славян: Генезис и типология колядования / Л.Н. Виноградова. – Москва: Наука, 1982. – С. 215-216.
13. Матеріали по етнографії Гродненської губернії / По порученню Виленського учебного округа редакував Е. Романов. – Вильно: издание Управления Виленского учебного округа, 1911. – Выпуск 1. – С. 43; Максимович М. Дні та місяці українського селянина / Михайло Максимович. – Київ: АТ «Обереги», 2002. – с. 184; Чубинский П.П. Труды этнографическо-статистической экспедиции в западно-русский край, снаряженной Императорским Русским Географическим Обществом / П.П. Чубинский. – Санкт-Петербург: типография В.Безобразова, 1872. – Том третий. Народный дневник. – С. 263.
14. Valášková N. František Řehoř (1857-1899) a jeho etnografická činnost (S ukázkami článků F. Řehoře z Haliče) / Naďa Valášková. – Praha: Etnologický ústav Akademie věd České republiky, 1999. – S. 110.
15. Максимович М. Вказ. Праця. – С. 184; Чубинский П.П. Труды этнографическо-статистической экспедиции в западно-русский край, снаряженной Императорским Русским Географическим Обществом / П.П. Чубинский. – Санкт-Петербург: типография В.Безобразова, 1872. – Том третий. Народный дневник. – С. 263.
16. Виноградова Л.Н., ..., вказ.праця. – С. 216.
17. Сумцов Н.Ф. Хлеб в обрядах и песнях / Н.Ф. Сумцов. – Харьков: типография М.Зильберга, 1885. – С. 185.
18. [Маркевич Н.] Обычаи, поверья, кухня и напитки малороссиян / Извлечено из нынешнего народного быта и составлено Николаем Маркевичем. – Киев: типография И. и А. Давиденко, 1860. – С. 21.
19. Kolberg O. Dzieła wszystkie / Oskar Kolberg. – Wrocław-Poznań: Polskie wydawnictwo muzyczne; Ludowa spółdzielnia wydawnicza, 1963. – Т.26. Mazowsze. – Cz.3. – S. 54; Kolberg O. Dzieła wszystkie / Oskar Kolberg. – Wrocław-Poznań: Polskie wydawnictwo muzyczne; Ludowa spółdzielnia wydawnicza, 1962. – Т.16: Lubelskie. – Cz.I. – S. 102; Kolberg O. Dzieła wszystkie / Oskar Kolberg. – Wrocław-Poznań: Polskie Wydawnictwo Muzyczne; Ludowa Spółdzielnia Wydawnicza, 1968. – Т. 44. Gory i Podgorze. – Cz. I. – S. 62; Kolberg O. Dzieła wszystkie / Oskar Kolberg. – Wrocław-Poznań: Polskie wydawnictwo muzyczne; Ludowa spółdzielnia wydawnicza, 1967. – Т. 48. Tarnowskie i Rzeszowskie. – S. 63.
20. Мышко А.П. Этнография деревни Ревков Скидельской волости Гродненской губернии // Советская этнография. – Москва-Ленинград, 1941. – Том V. – С. 84.
21. Kolberg O. Dzieła wszystkie / Oskar Kolberg. – Wrocław-Poznań: Polskie wydawnictwo muzyczne; Ludowa spółdzielnia wydawnicza, 1974. – Т. 49. Sanockie i Krośnienskie. – S. 107.

22. Witanowski M.R. Z rodzinnej niwy / M.R. Witanowski // Wisła: Miesięcznik geograficzno-etnograficzny. – Warszawa, 1892. – Т. 7. – З. 2. – С. 274; Kolberg O. Dzieła wszystkie / Oskar Kolberg. – Wrocław-Poznań: Polskie wydawnictwo muzyczne; Ludowa spółdzielnia wydawnicza, 1962. – Т. 5. Krakowskie. – Cz. I. – S.194; Kolberg O. Op. cit. – Т.16: Lubelskie. – Cz.I. – S. 102.
23. Kolberg O. Op. cit. – Т. 5. Krakowskie. – Cz. I. – S.194.
24. Bazińska B. Wierzenia i praktyki magiczne pasterzy w Tatrach Polskich // Pasterstwo Tatr Polskich i Podhala / Barbara Bazińska. – Wrocław-Warszawa-Kraków: zakład narodowy imienia Ossolińskich; wydawnictwo Polskiej akademii nauk, 1967. – Т.7: Życie i folklor pasterzy Tatr Polskich i Podhala. – S. 149.
25. Сівіцкі У.М. Русальная традыцыя беларусаў: міфапэтычная сістэма, тыпалагічныя паралелі / У.М. Сівіцкі. – Мінск: Тэхналогія, 2006. – С. 99.
26. Kolberg O. Dzieła wszystkie / Oskar Kolberg. – Wrocław-Poznań: Polskie wydawnictwo muzyczne; Ludowa spółdzielnia wydawnicza, 1964. – Т.33. Chełmskie. – Cz.I. – S. 116.
27. Богатырев П.Г. Вопросы теории народного искусства / П.Г. Богатырев. – Москва: Искусство, 1971. – С. 212-215.
28. Вархол Н. Пережитки культу слов'янського бога Перуна в українсько-словацькому фольклорному контексті / Надія Вархол // Шляхом єдності: збірник матеріалів з міжнародної наукової конференції Словацько-українські взаємини, яка відбулася у Банській Бистриці 23-24 жовтня 2003. – Banská Bystrica: katedra slovanských jazykov FiF UMB; Slovenská rada Združenia slovanskej vzájomnosti, 2003. – С. 51.
29. Потебня А.А. О мифическом значении некоторых обрядов и поверий. – Москва: университетская типография Каткова и К°, 1865. – С. 72-73.
30. Caraman P. Obrzęd kołędowania u Słowian i u Rumunów: Studjum porównawcze / Piotr Caraman. – Kraków: nakładem Polskiej Akademii Umiejętności, 1933. – S. 253.
31. Давидюк В. Ф. Первісна міфологія українського фольклору / В. Ф. Давидюк. – Луцьк: Вежа, 1997. – С. 200-201, 205-206.
32. Мышко А.П. Этнография деревни Ревков Скидельской волости Гродненской губернии // Советская этнография. – Москва-Ленинград, 1941. – Том V. – С. 86.
33. Сумцов Н.Ф. Хлеб в обрядах и песнях / Н.Ф. Сумцов. – Харьков: типография М.Зильберга, 1885. – С. 185.
34. Байбурин А.К. Ритуал в традиционной культуре: Структурно-семантический анализ восточнославянских обрядов / А.К. Байбурин. – Санкт-Петербург: Наука, 1993. – С. 129-130; Зеленин Д. Народный обычай «греть покойников» / Д. Зеленин. – Харьков: типография «Печатное Дело», 1909. – С. 2-5, 9-10, 13, 15-16; Зеленин Д. «Обыденные» полотенца и обыденные храмы / Дм. Зеленин. – Санкт-Петербург: типография Императорской Академии наук, 1911. – С. 3; Зеленин Д.К. Русские народные обряды со старою обувью / Дм.К. Зеленин. – Санкт-Петербург: типография В.Д. Смирнова, 1913. – С. 11; Зеленин Д. К вопросу о русалках. (Кульг покойников, умерших неестественной смертью у русских и у финнов) / Д. Зеленин // Живая старина. – Санкт-Петербург, 1911. – Вып. III-IV. – С. 357-424; Зеленин Д.К. Очерки русской мифологии: Умершие неестественною смертью и русалки / Д.К. Зеленин. – Петербург: типография А.В.Орлова, 1916. – С. 29-36; Klinger W. Obrzędowość ludowa Bożego Narodzenia: jej początek i znaczenie pierwotne / Witold Klinger. – Poznań: Fiszer i Majewski. Księgarnia Uniwersytecka, 1926. – S. 42; Лихачев Д.С. Смех в Древней Руси / Д.С. Лихачев, А.М. Панченко, Н.В. Поньрко. – Ленинград: Наука, 1984. – С. 191-192.
35. Валодзіна Т. Салома / Т. Валодзіна, М. Малюха // Беларуская міфалогія: Энциклапед. слоўнік. – Мінск: Беларусь, 2004. – С. 448.
36. Афанасьев А.Н. Поэтические воззрения славян на природу: Опыт сравнительного изучения славянских преданий и верований, в связи с мифическими сказаниями других родственных народов / А.Н. Афанасьев. – Москва: издание К.Солдатенкова, 1869. – Т.3. – С. 288.
37. Седакова О.А. Материалы к описанию полесского погребального обряда / О.А. Седакова // Полесский этнолингвистический сборник: Материалы и исследования. – Москва: Наука, 1983. – С. 256.
38. Pleszczyński A. Bojarzy Międzyrzeccy: studium etnograficzne / Adolf Pleszczyński. – Warszawa: skład główny w księgarni M. Arcta, 1893. – S. 80.
39. Тайлор Э.Б. Первобытная культура / Э.Б. Тайлор. – Москва: Политиздат, 1989. – С. 268.
40. Элиаде М. Очерки сравнительного религиоведения / Мирча Элиаде. – Москва: Ладомир, 1999. – С. 320-323.
41. Воропай О. Звичаї нашого народу: Етнографічний нарис / Олекса Воропай. –

Київ: Акціонерно-поліграфічне товариство «Оберіг», 1993. – С. 47, 48, 50, 53; Килимник С. Український рік у народних звичаях в історичному освітленні / Степан Килимник. – Київ: АТ «Обереги», 1994. – Книга I. – Том перший (Зимовий цикл); Том другий. Весняний цикл. – С. 26-27, 129.

42. Чубинский П.П. Труды этнографическо-статистической экспедиции в западно-русский край, снаряженной Императорским Русским Географическим Обществом / П.П. Чубинский. – Санкт-Петербург: типография В. Киришбаума, 1877. – Том четвертый. Обряды: родины, крестины, свадьба, похороны. – С. 712; Білий В. До звичаю кидати гілки на могили «заложних мерців» / Володимир Білий // Етнографічний вісник. – Київ, 1926. – Кн. 3. – С. 86.

43. [Кулиш П.] Записки о Южной Руси / Издал П. Кулиш. – Санкт-Петербург: типография Александра Якобсона, 1857. – Том второй. – С. 288.

44. Зеленин Д.К. Описание рукописей Ученого архива Императ. РГО / Д.К. Зеленин. – Петербург: типография А.В. Орлова, 1914. – Вып. 1. – С. 294; Зеленин Д.К. Очерки русской мифологии... – С. 30; Білий В. Вказ. праця. – С. 89-90; Kopernicki I. Przyczynek do etnografii ludu ruskiego na Wołyniu z materiałów zebranych przez p. Zofiję Rokossowską we wsi Jurkowszczyźnie w pow. Zwiąhelskim // Zbiór wiadomości do antropologii krajowej. – Kraków, 1887. – Том XI. – S. 196.

45. Шиманский Ф.С. Кой-что о суевериях / Ф.С. Шиманский // Саратовские губернские ведомости. – Саратов, 1885. – № 11. Часть неофициальная. – С. 2; Зеленин Д.К. Очерки русской мифологии... – С. 35.

46. Зеленин Д.К. Очерки русской мифологии... – С. 32.

47. Базилевич Г. Местечко Александровка Черниговской губернии Сосницкого уезда / Г. Базилевич // Этнографический сборник, издаваемый Императорским русским географическим обществом. – Санкт-Петербург: типография Министерства внутренних дел, 1853. – Выпуск 1. – С. 316-317.

48. Білий В., ..., вказ. праця. – С. 88-90.

49. Несторовский П.А. Бессарабские русины: Историко-этнографический очерк / П.А. Несторовский. – Варшава: типография «Сатурн», 1905. – С. 97.

50. Диса К. Історія з відьмами: Суди про чари в українських воєводствах Речі Посполитої XVII-XVIII століття / Катерина Диса. – Київ: Критика, 2008. – С. 11.

51. Валодзіна Т., ... вказ. праця. – С. 448.

52. Гуменна Д. Минуте пливе у прийдешне: Розповідь про Трипілля / Докія Гуменна. – Нью-Йорк: видання Української Вільної Академії Наук у США, 1978. – С. 282.

53. Зеленин Д. Народный обычай... – С. 9-10; Зеленин Д. К вопросу о русалках. (Культ покойников, умерших неестественной смертью у русских и у финнов) / Д. Зеленин // Живая старина. – Санкт-Петербург, 1911. – Вып. III-IV. – С. 357-424; Зеленин Д.К. Очерки русской мифологии... – С. 36; Білий В., ... вказ. праця. – С. 94.

54. Рыбаков Б.А. Язычество древних славян / Б.А. Рыбаков. – Москва: Наука, 1981. – С. 394-399; Велецкая Н.Н. Языческая символика славянских архаических ритуалов / Н.Н. Велецкая. – Москва: Наука, 1978. – С. 171.

55. Weychert H. Zabobony, gusła, przesady, czary i wierzenia różne. Z materiałów, dostarczonych na Wystawę rolniczo-przemysłową w Lublinie w r. 1901, zebrał Hieronim Łopaciński / Henryk Weychert // Wisła: Miesięcznik geograficzno-etnograficzny. – Warszawa, 1902. – T. 16. – Zesz. 3. – S. 417.

56. Яковлев Г. Пословицы, поговорки, крылатые слова, приметы и поверья, собранные в слободе Сагунах Острогжского уезда / Г. Яковлев // Живая старина. – Санкт-Петербург, 1905. – Выпуск 1-2. – С. 167.

57. Журавлев А.Ф. Домашний скот в поверьях и магии восточных славян. Этнографические и этнолингвистические очерки / А.Ф. Журавлев. – Москва: Индрик, 1994. – С. 38.

58. Сумцов Н.Ф., ... вказ. праця. – С. 185-186.

59. Рахно К., ... вказ. праця. – С. 84-87.

60. Кассирер Э. Избранное: Индивид и космос / Эрнст Кассирер. – Москва-Санкт-Петербург: Университетская книга, 2000. – С. 302.

Rakhno Kostyantyn. SIGNIFICATION MAGIQUE DE LA VÉGÉTATION SÈCHE DANS LE RITE DES PLATS LAITIERS D'ACHAT

Achat de poterie chez les Ukrainiens et les Biélorusses était entouré les différents rites et croyances. Surtout, ils étaient typiques pour l'achat de cruches et pots, conçus pour les produits laitiers. L'article examine l'utilisation de la paille et de foin dans l'achat rituel de leur signification symbolique et sémantique des rituels slaves, les coutumes, et la magie.

Termes clés: *Ukraine, Biélorussie, la poterie, acheter et vendre, les rituels, les croyances, la végétation sèche.*

Рахно Константин. МАГИЧЕСКОЕ ЗНАЧЕНИЕ СУХОЙ РАСТИТЕЛЬНОСТИ В ЦЕРЕМОНИИ ПОКУПКИ МОЛОЧНОЙ ПОСУДЫ

Покупка глиняной посуды у украинцев и белорусов окружалась различными обрядами и верованиями. Особенно они были характерны для покупки кувшинов и горшков, предназначенных для молочных продуктов. В статье анализируется использование сена и соломы в обряде покупки, их символическое значение и семантика в славянской обрядности, обычаях и магии.

Ключевые слова: *Украина, Беларусь, гончарство, глиняная посуда, покупка и продажа, обряды, верования, сухая растительность.*

УДК: 613.6:616 – 056.22

Лідія ПОТАПОВА,
Буковинський державний медичний
університет,
Чернівці (Україна)
society@bsmu.edu.ua

ФИЛОСОФСКО-ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ ВАЛЕОЛОГИИ

Key words: *valeology, valeological philosophy, ecology, anthropology, health.*

Potapova Lidiya. Philosophical and theoretical aspects of valeology

This article deals with the philosophical and anthropological dimensions of valeology in a global spiritual and ecological crisis. Deterioration of the human's health is the manifestation of this. Valeology as science attracts more attention in this context.

Solving this problem using philosophical means, there are used general scientific and practical finds, which are represented by valeology as integral discipline.

Анализируя новые процессы в развитии научного знания нашего столетия, можно выделить три типа наук – синтетические, интегративные и комплексные.¹ Синтетические науки возникают на пересечении двух или нескольких научных областей. Что касается интегративных дисциплин (кибернетика, семиотика, теория систем), то объективной основой их формирования является не субстанциональная однородность исследуемых объектов и процессов, а объективное торжество структурных и функциональных характеристик различных областей реальности. Наконец, нередко возникает ситуация, когда формируется объективная потребность в изучении тех или иных сложных объектов в их целостности и качественном своеобразии. Объектами исследования здесь становятся такие феномены, как человек, планетарная геополитическая ситуация, среда обитания, само знание как развивающаяся наука и др. Так возникают „комплексные дисциплины”. Именно к таким наукам относится валеология, в которой мы имеем особую разновидность комплексной науки, возникшая в результате взаимодействия медицины, экологии, биохимии, психологии, социологии, педагогики, она выдвигает собственный объект исследования – здоровье человека, который привлекает пристальное внимание исследователей в различных областях знаний. Как пишет Тейяр де Шарден: „... с чисто позитивной точки зрения человек – самый таинственный и сбивающий с толку исследо-

вателей объект науки. И следует признать, что в своих изображениях универсума наука действительно не нашла ему места...”, пренебрегая существенным фактором или из-за боязни, наука постоянно ходила вокруг человека – предмета познания, не осмеливаясь подступить к нему.²

Возникновение валеологии как предмета научного познания и практическое внедрение новой парадигмы мироориентации обусловлено рядом обстоятельств, относящихся к очень разным сферам общественного бытия и жизнедеятельности личности.

Сегодня человечество, как никогда ранее, способно к полноценной рефлексии. Рост общественного сознания повлек за собой необходимость создания качественно новой науки о человеке, которая позволила бы ему противостоять углубляющемуся глобальному кризису. Для современной цивилизации характерна одна особенность: благодаря техническому прогрессу мир меняется настолько быстро, что человек, меняясь вместе с ним физически, психически и духовно не успевает осознать себя в этом мире. Валеология пытается найти истинное место человека в современном мире, раскрыть его возможности и установить разумные параметры его взаимоотношений с природой.

Последние три столетия наука развивалась в русле ньютоново-картезианской парадигмы,

которая явилась колонизатором мощного прогресса знания. Механический взгляд на мир стал решающим в развитии таких дисциплин, как физика, биология, медицина, антропология и др., где был сделан ряд революционных открытий. Однако в ходе дальнейшего развития концептуальные схемы этой парадигмы утратили свою революционную силу и сыграли роль смиренной рубашки для наук, изучающих человека. Ньютоно-картезианская парадигма, с точки зрения своих познавательных интенций, пренебрегала холистическим подходом к пониманию человека, общества и жизни на планете, направив всю свою деятельность на внешний мир и его преобразование, человек забыл позаботиться о себе, о том как будет существовать в этом мире, и в результате, по выражению Э. Фромма, „сам оказался пойманным в расставленные им же сети. Он и завоевывал природу, изобрел машины, рабом которых становился сам, овладел обширными знаниями о материи, но остался невежественным в самых важных и фундаментальных вопросах человеческого существования, а именно: что такое человек, как он должен жить, каким образом можно вызволить и плодотворно использовать во благо человека заключенные в нем самом огромные потенциалы.“³

На трагическую недостаточность ценностных ориентиров предлагаемых научно-техническим прогрессом, обратил внимание уже Антуан де Сент-Экзюпери, который на заре этого самого прогресса с горечью писал, что принципы господствующей экологической системы, сопровождаемые бездуховностью, ведут к „человеку-роботу“, человеку-термиту, человеку, мечущемуся между конвейерной системой Бедо и игрой в карты, ... выхолощенному, лишенному творческой силы..., вскормленному серийной, стандартной культурой, наподобие того, как скот вскармливается сеном. Вот он человек сегодняшнего дня.“⁴

Писатель прозорливо увидел, что подобный прогресс, игнорирующий духовные запросы человека, отторгающий его от подлинной культуры, единственно способной дать ему представление о его роли среди нарастающего вала вещей и об их определенной взаимосвязи, неминуемо обречен: „У нас будут совершенные музыкальные инструменты – большое серийное производство. Всех наделают инструментами, но кто напишет музыку?“⁵ Вот почему, с его точки зрения, „существует лишь одна проблема, одна единственная на свете. Вернуть людям духовную сущность, духовные заботы“, ибо „один лишь Дух коснувшись глины, творит из нее Человека.“⁶

Развивая тенденции к эстериоризации, превращая мир в клубок технических манипуляций с вещами человечество идет по пути ниво-

люции. Повернуть этот процесс вспять может только обращение человека внутрь себя. Любой вид деятельности во внешнем мире должен быть дополнен систематическим процессом глубинного самоисследования. Путь эволюции человека – есть путь трансформации сознания. Только радикальные преобразования на совершенно новом уровне самосознания и познания способны предотвратить гибель человечества, вовлеченного в глубокий духовно-экологический кризис. Современная наука, находящаяся в тисках старой парадигмы, не в состоянии вывести человечество из этого кризиса. Необходим новый род знаний, серьезное переориентирование всей системы ценностных установок, основанное на более глубокой антропокосмической парадигме мышления.

Очень точно эту ситуацию кризиса современного научного знания описывает Р. Тарнас в своей книге „История западного мышления“: „На протяжении нового времени западный человек прошел долгий и сложный путь, перейдя от почти не знающей границ уверенности в своих силах, духовной мощи, способности к истинному познанию, в своем владычестве над природой и своим будущим к состоянию резко противоположному: обесценивающему чувству метафизической бессмысленности и личной бесполезности, к утрате духовности и веры, к неопределенности в знании, к обоюдоопасным отношениям с природой и тревожной неизвестности, поглотившей будущее человечества. Не прошло и пяти веков развития современного человека, как Бэкон и Декарт превратились в Кафку и Беккета“.⁷

Антиэволюционная природа технократического мировоззрения особенно очевидна в такой научной дисциплине, как медицина. Альтернативной медицине наукой выступает валеология. В чем же её отличие от медицины? Современная медицина казалось бы, вся пронизана заботой о человеке. Но для нее характерны две особенности: во-первых, врач изучает „болезнь“ и мало интересуется здоровьем, во-вторых, медик всегда шел от отдельных частей и органов к целому, но до этого целого так и не доходил. Он изучает сердце, печень, почки, но не человека как целостную систему. Точнее сказать традиционная медицина в основном интересуется патологией человеческого организма, а не его нормальным функционированием, болезнью того или иного органа, но не здоровьем личности как нормой его существования, как формой и способом его сущностного бытия.

„Валеология же взяла на себя смелость осмыслить феномен человека в его бытийной целокупности как существа одновременно духовно-социального и биологического, земного и ноосферного, как некий „узел” Великой Пустоты многомерного мира, как „микрокосмос”, „монаду” неразрывно связанную с макрокосмосом Вселенной⁸, отыскать интегральные оценки человека, оценки параметров его здоровья, его физического и психического благополучия. Она подошла к исследованию чрезвычайно важной, в известном смысле, философской проблемы: подлинности человеческого существования и порождающих эту подлинность структур, ибо не на минуту не упускает из поля зрения вопрос о благополучии индивида и полноте его бытия с некой объективированной точки зрения. Сегодня человека нельзя изучать в отвлечении от конкретных условий его существования в окружающем мире.

„Феномен человека, – справедливо считают В.С. Поликарпов и В.А. Поликарпова, – на пороге XXI столетия невозможно понять вне контекста фундаментальной социальной и этической проблемы „Я и Вселенная”. Ведь сейчас актуализировалась присущая традиционному подходу в интерпретации природы человека значимость его места во Вселенной, которая в виде стержня проходит сквозь все многообразия культуры человечества. Это связано как с необходимостью решать возникшие в наше время глобальные проблемы, так и с процессом космоизации, охватывающим чуть ли не все сферы человеческого существования”⁹.

Понимание этого стало сегодня исходной позицией любых обращений науки к проблеме человека, кроме традиционной медицины, которая по-прежнему придерживается принципа расчленения человека на больные органы и их лечение без особого учета их сложнейшей многомерной взаимозависимости. В отличие от медика валеолог – это носитель нового мировоззрения, способный видеть человека в развитии, в его многомерной, сложной, нелинейной и многоэтажной природе, в контексте социальной и природной среды, с его внутренними противоречиями, проблемами и перспективами.

В результате валеологический подход несет в себе новое понимание здоровья как интегративной характеристики и вытекающего отсюда нового уровня рациональности в наших действиях и нашем мышлении. Он связан с нацеленностью на человека с пониманием подлинности его бытия, с такой стратегией поведения, которая обеспечивает полноценность человеческого существования в мире и его обратную связь с миром.

Валеология наука о здоровье, которая имеет интегральный характер, базируясь на основах биологии, экологии, медицины, психологии и других наук, которые в той или иной мере имеют отношение к человеку. Ведущей идеей валеологии стала мысль И.И. Брехмана о том, что „здоровье должно служить „визитной карточкой” социально-экологической зрелости и преуспевания государства”¹⁰.

Нельзя не отметить, что принципы науки о здоровье близкие к валеологическим, уходят своими корнями в глубокое прошлое, по меньшей мере к мифологическим временам античности. Причем уже на этом этапе обозначились два направления в развитии знаний о здоровье и методах его стимуляции, которые условно можно обозначить как западное и восточное направления.

Восточное направление ставило перед собой задачу улучшения общего состояния организма, гармонизация его с окружающим миром. Вследствие этого основное внимание в восточных оздоровительных системах (Древняя Индия, Китай) уделялось не столько сугубо физическому развитию и достижению внутренней гармонии путем создания определенных психологических состояний за счет различного рода психорегуляций. Существенное место в этих системах занимали и статические упражнения, такие как позы змеи, лотоса, имитация движений птиц и животных. Эти системы, сохранившиеся в своем неизменном виде в течение многих веков, дошли до нашего времени и получают все более широкое распространение на Западе.

Западные же оздоровительные системы основное внимание сосредоточили на физическом развитии человека, на достижении непосредственно полезных и способных быть исчисленными и измеренными результатов – силы, ловкости, выносливости, быстроты. Такой путь как нельзя более полно отвечал потребностям и особенностям развития западной цивилизации, сосредоточенной на покорении и освоении новых пространств, на расширении сфер трудовой деятельности.

И тем не менее, и в западной системе оздоровления с самого начала дают о себе знать противоположные подходы к оздоровлению человека. Появление врачебного искусства греки связывали с именами богов Аполлона, Артемиды и Асклепия. Сыновья Асклепия Махаон и Подалирий, согласно Гомеру, были лекарями в стране греков во время осады Трои и действовали там прежде всего как искусные хирурги. Но в то же время в некоторых свя-

тилищах Аполлона в Греции больных лечили при помощи музыки. Двухсторонний подход к оздоровлению обозначен в именах дочерей Асклепия: одну из них звали Панацеей, что можно перевести как „всцелительница”, вторую Гигиеей – богиней здоровья. То есть одна из них исцеляла больных (лечебная медицина), а вторая управляла здоровьем, поддерживая его в нормальном состоянии системой предупредительных мер, что является свидетельством существования у греков профилактической оздоровительной медицины.

Особенно отчетливо это проявилось в деятельности отца медицины – Гиппократ (460-377 г.г. до н.э.), которому принадлежат плодотворные для валеологии мысли о том, что организм излечивает природа и что следует изучать все, что полезно, на основе образа жизни еще здоровых людей. В своей работе „Corpus Hippocraticum”, которую можно рассматривать как энциклопедию медицинских знаний того времени, он уделяет много внимания известным ему способом сохранения здоровья и стимулирования защитных сил организма с помощью сил природы. В русле этой тенденции следует рассматривать последующие оздоровительные практики с использованием естественно-природных стимуляторов, получивших распространение и в Греции и в Древнем Риме.

Значительный вклад в развитие валеологических знаний внес врач и мыслитель Авиценна (Абу Ибнсина, 981-1037 г.г.) так же, как и Гиппократ, в своем пятитомном труде „Каноны лечебной науки” проводит мысль о не обходимости изучения здоровья, утверждает приоритет сохранения здоровья, а не лечения болезни. В этой связи необходимо упомянуть, что он разработал систему оздоровительных физических упражнений.

Учеными и философами на разных этапах истории высказывались мысли и идеи о значении здоровья. Следует упомянуть Ф. Бекона, провозгласившего, что „медицина – не основанная на философии, не может быть надежной” и что „первая обязанность медицины – сохранение здоровья, а вторая – лечение заболеваний, третья – продление жизни”.¹¹

Валеология как учение о здоровье также может быть рассмотрена с точки зрения различных моделей развития науки, так ключевая идея коммуникативного междисциплинарного подхода В.С.Степина – междисциплинарный обмен парадигмальными установками (как своеобразными образами – гештальтами), который осуществляется не только между разными естественно-научными дисциплинами, но и между ними и социально-гуманитарными науками, формируя гештальт нового, более высокого уровня подчиняющий себе и трансформирующий всю прежнюю

иерархию представлений и образов научной деятельности именно таким образом – гештальтом современного научного познания, в первую очередь медицины, биологии, психологии и социологии и выступает новая парадигма здоровья. Она воплощается в научном направлении – валеология, которая строится на использовании различных исходных оснований парадигмы здоровья, взаимодополняющих и конкурирующих, зачастую не соответствующих или даже противоречащих друг другу. Именно поэтому сегодня используется несколько различных определений валеологии как науки, которые в качестве оснований используют различное по форме валеологическое знание, специфика которого определяется тем или иным пониманием сущности и содержания здоровья.

Исходя из этого все существующие валеологические концепции можно сгруппировать в такие основные группы:

1. Бихевиористская валеология – включает те формы валеологические знания, которые здоровье объясняют с помощью парадигм „поведения” и „образ жизни” человека, а его нарушения недостатками или пороками образа жизни или жизнедеятельности. Системная валеология – объединяет те формы валеологии, которые на основе теории систем рассматривают здоровье как проявление системной парадигмы (с социальными, организменными и другими функциями), а болезнь связывается с недостаточностью или нарушениями системной структуры и организации. Психоаналитическая валеология – объединяет те формы валеологии, которые здоровье выводят из парадигмы бессознательного, разработанной в психологических теориях Фрейда, Юнга и др., а болезнь – результат неосознанных конфликтов и фиксаций развития.

2. Когнитивная валеология – объединяет те формы валеологического знания, которые здоровье связывают с парадигмой „разумность жизни”, а болезнь есть результат ошибок в мышлении, познании, обучении, воспитании.

3. Экзистенциальная валеология – объединяет валеологическое знание, использующие парадигму „экзистенция” и соответствующие принципы экзистенциальной и феноменологической философии. Болезнь – недостаток ясности понимания обстоятельств и условий человеческого существования.

Вполне понятно, что такое большое число различных групп валеологического знания трудно описать при помощи какой-то одной, единой дефиниции. Поэтому используя идею Л.Витгенштейна, о том, что разнообразие фор-

мы проявления объединяются не определением, а „семейным подобием” и отражают существенное и главное во всех основных течениях валеологии.

Исходя из этого валеология – комплексная дисциплина, направленная на сохранение и улучшение здоровья человека, использующая индивидуальные методы и технологии для достижения и сохранения здоровья и решения проблем жизнедеятельности человека, которые базируются на теоретических концепциях его природы, сущности и смысла жизни.

Становление и развитие валеологического знания позволило сформировать новое видение человека и его здоровье как многомерного процесса. Это мышление является выходом за пределы редуционизма и механизации, которые со времен Р.Декарта имеют решающее влияние в науках о жизни „заботливое описание механизмов, которые способствуют становлению живых организмов стало главной задачей биологов физиков и психологов в последние триста лет”.

Картезианский подход был довольно успешным, особенно в биологии, но он также ограничивал другие направления исследований. Проблема состояла в том, что учение, вдохновленные своими успехами в обращении с живыми организмами как машинами, начали верить в то, что они не более чем машины. Негативное следствие этого редуционистского падения стало особенно наглядным в медицине, в которой приверженность картезианской модели человеческого тела как работающих часов помешало врачам понять многие из негодных главных болезней”, – отмечает Америкаский исследователь науки Ф. Капра¹². Такая модель подошла к своим естественным границам, а далее потребовались шаги, которые давали бы новое видение явлений жизни и здоровья. Все это приводит к мнению, что валеология есть частью дисциплинарного круга практической философии, и ее развитие должно проходить на собственных мировоззренческих и методологических основаниях.

Сегодня на валеологию возлагаются большие надежды, с ней связывают не только развитие культуры здоровья в стране, воспитание духовно и физически здоровых людей, но и надежд на преодоление глобального духовно-экологического кризиса и создание новой мироориентации человека и человечества, то есть по сути дела, философско-гуманитарных основ третьего тысячелетия.

Литература:

¹ Грофф С. За пределами мозга. М.: Издательство Трансперсонального института. – 1993. – С. 38-40.

² Нестеренко В.Г. Вступ до філософії: онтологія людини. – Київ: Абрис, 1995. – С. 275.

³ Фромм Э. Бегство от свободы. Человек для себя. Мн.:ООО. 1998. – С. 376-377.

⁴ Экзюпери А. Планета людей. – Кишинев: карта Молдовеня –1973. – с. 547

⁵ Экзюпери А. Планета людей – Кишинев: карта Молдовеня. – 1973. – с. 548.

⁶ Экзюпери А. Планета людей – Кишинев. карта Молдовеня. – 1973. – с. 547.

⁷ Гарнас Р. История западного мышления. М.: крон-Пресс, 1995. – С. 334-335.

⁸ Поликарпов В.С., Поликарпова В.А. Феномен человека – вчера и завтра. – Ростов-на-Дону: Феникс, 1996. – С. 222.

⁹ Поликарпов В.С., Поликарпова В.А. Феномен человека – вчера и завтра. – Ростов-на-Дону: Феникс, 1996. – С. 26.

¹⁰ Брехман И.И. Валеология – наука о здоровье. – М.: Физкультура и спорт, 1990. – С.7.

¹¹ Бекон Ф. Сочинения: В 2т. – М.: Мысль, 1997. – С. 263.

¹² F.Capra. The Turning Point. Sciens, Societe and Prising Culture. Flaming. London. – 1983. – 47-48 p.

Potapova Lydia. LES ASPECTS PHILOSOPHIQUES ET THEORIQUES DE LA VALEOLOGIE.

Dans l'article s'agit de l'étude philosophique et anthropologique des mesures valéologiques dans l'environnement mondial et spirituel qui soit une des manifestations de la crise écologique ce qui amène à la détérioration de la santé humaine. Dans ce contexte, on a attiré plus d'attention à la valéologie en tant que science. En résolvant ce problème par des moyens philosophiques on a pleinement utilisé les trouvailles scientifiques et pratiques de la valéologie en tant que discipline jeune.

Mots-clés: valéologie, vision du monde du poin de vue valéologique, l'environnement, l'anthropologie, la santé.

Потапова Лідія. ФІЛОСОФСЬКО-ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ВАЛЕОЛОГІЇ

У статті досліджено філософсько-антропологічні виміри валеології в умовах глобальної духовно-екологічної кризи, одним із проявів якої є погіршення здоров'я людства. У цьому контексті привертає більше уваги валеологія як наука. Розв'язуючи цю проблему філософськими засобами, у повній мірі використовуються загально-наукові і практичні знахідки, які представляє валеологія як молода інтегральна дисципліна.

Ключові слова: валеологія, валеологічний світогляд, екологія, антропологія, здоров'я.

Володимир ТРОЯНСЬКИЙ,
Буковинський державний медичний
університет,
Чернівці (Україна)
society@bsmu.edu.ua

ПРОБЛЕМИ ДОСЛІДЖЕННЯ
ДУХОВНОСТІ ЯК ЦІННОСТІ
УКРАЇНСЬКОГО НАРОДУ

Key words: *spirituality, value, truth, Humanity, philosophy, world-outlook, culture, ideal, the existant, purpose, subject, activity, interest, value orientation, evaluation.*

Trojanskiy Volodymyr. Spirituality as a Value of the Ukrainian People: Problems of Study

The problem of correlation of truth and value of scientific knowledge with their level of spirituality and values as a result of creativity of Ukrainians has become one of the central problems of modern science selfconsciousness. The concept of "pure" knowledge is considered as an abstraction that lacks dialectic approach. Rational reconstructions of science have always been diverted from socio-cultural, spiritual and integral factors of their development, often create real purpose of science itself.

Постановка проблеми

На відміну від пізнавального ціннісне ставлення до науки неодмінно містить у собі разом з характеристикою об'єкта також і вираження властивих суб'єкту духовних прагнень, сподівань, ідеалів тощо. Вартісна характеристика певного явища як належного виконує роль стратегічного орієнтира на шляху суцього і належного. Це є спонукою ціннісного ставлення кожного українця як представника роду розумних до природних, соціальних, політичних і духовних процесів, основою його сподівань при аналізі суцього і належного. Цінність є основою вибору суб'єктом мети, засобів, наслідків та умов діяльності. Оцінка наявного є засобом визначення значущості речі чи явища для людської діяльності, для задоволення людиною матеріальних і духовних інтересів.

Незважаючи на принципову відмінність методології „наук про дух” від основоположних критеріїв науковості, у них й дотепер переважають плюралістичні, діалогічні ракурси у поєднанні з дискусійністю більшості проблем. Про це, для прикладу, свідчать спроби застосування стохастичності як складної та організованої системи, характерної для проблеми нестабільності (випадковості) у засадах і перспективах науки до дослідження духовності як цінності. Генеалогія цього синергетичного явища пов'язана з основною суперечністю феномена постіндустріальної науки, коли успіхи засобів розрахунку та управління перекреслюються „складними” об'єктами (дисипативні структури, фрактали, вакуумні флуктації, системи штучного інтелекту тощо), до яких ті застосовуються. Їх називають „людиномірними”. Якщо перші

хвилі ймовірнісної революції асимілювались у філософських засобах, то теперішня з поняттями „хаос”, „флуктуація”, „фазовий перехід”, „нелінійність”, „стохастичність” ще далека від рефлексивного усвідомлення.

Пізнання ж, епістемологія завжди мали і мають ціннісно-оцінний характер. Як буттєва форма духовність складається, функціонує і розвивається внаслідок виділення людиною самої себе із світу, усвідомлення себе як суб'єкта самопізнання, самовідношення, самооцінки власних вчинків, діяльності, спілкування, життєдіяльності в цілому. Тому, як зазначав Кратет Фіванський, філософія важливіша від дихання, бо значно важливіше добре жити, чому і навчає філософія, ніж просто жити, що залежить від дихання. В унісон з ним М.Монтень підкреслював: „Душа, що вмістила в собі філософію, не може не заразити своїм здоров'ям і тіло”.

Аналіз останніх досліджень з приводу методологічної інтеграції гуманітаристики в Україні детально проведений у відповідній статті автора, вміщеній у журналі „Актуальні питання суспільних наук та історії медицини”.¹ Загострення суперечностей в Україні в усіх сферах життя, спроба противників єдності українського народу розколоти державу на ідеологічні протистояння викликала потребу в перегляді змісту ідеологем, пропорованих у свій час „єдиною керівною силою” нашого суспільства – КІРС. Саме тому Філософське товариство України та Київський державний (тепер – національний) університет ім. Т.Г.Шевченка провели республіканську наукову конференцію на тему:

„Єдність світоглядної та методологічної функцій філософії”. Робота сьомої секції цієї конференції „Проблема інтеграції наукового знання, її світоглядні та методологічні основи” активувала розробку проблеми духовності та цінності наукових пошуків не лише в Інституті філософії національної Академії наук, але і у вищих навчальних закладах нашої країни (Н.Т. Костюк, В.П. Петленко, Г.Ю. Кікец, В.С. Крисаченко, Є.П. Семенюк, М.Г. Корнєєва, М.В. Попов, Н.О. Маковський, М.М. Роженко, М.А. Ожеван, М.М. Сидоренко, М.Г. Марчук та ін.).

Особливої уваги заслуговує монографія М.Г. Марчука „Ціннісні потенції знання”, його подальші наукові пошуки та створена ним відповідна філософська школа на кафедрі філософії ЧНУ. Чимало цінного містять монографія М.А. Ожевана „Людський вимір науки та наукові „виміри” людини”, навчальний посібник Б.В. Починка та І.Б. Починок „Вступ до філософії гуманітарних наук”, праці І.В. Степаненка, В.І. Абрамова, В.І. Огнев’юка, О.М. Рубанця, Н.К. Петрука, В.С. Горського, В.С. Лутая, О.В. Марченка та інших, у яких глибоко досліджуються проблеми філософської рефлексії ціннісного та духовного буття людини. Щодо періодичних видань, то, на наш погляд, найбільш всебічно ці проблеми висвітлює „Науковий вісник університету” – Філософія – випуск 2001-2014 років та „Практична філософія”.

Проте у зазначених матеріалах акцентуються лише окремі моменти духовності як цінності, комплексний підхід здебільшого постулюється без опосередкування процесами зв’язку онтологічних та аксіологічних моментів буття українців.

Мета дослідження. З’ясувати причини суперечностей між попередніми ціннісними орієнтаціями та необхідністю нових, ще не впроваджених у духовне життя українського суспільства.

Виклад основного матеріалу.

„Діагностика” духовного стану сучасного українця пронизана втратою ціннісно-сміслової форми його власного буття, позбавленням орієнтовної фіксації самої духовності. Український народ пройшов складний, неоднозначний, тернистий шлях у своєму становленні та розвитку. Тепер він втратив, як висловився у свій час Данте Аліг’єрі в „Божественній комедії”, „правоту путі прямого”.

Для багатьох українців „правова путі прямого” полягала в певній системі ідеологічних координат, яку слід було приймати на віру, не оскаржувати, а лише експлуатувати задля кар’єри, самозбереження, самовиживання.

В сучасному, дезінтегрованому до загрозливих розмірів суспільстві жодна політична сила чи виконавча структура не може запобігти зниженню життєвого рівня і стандартів споживання, жодна міфологема не може опанувати масову свідомість і вплинути істотно на політичні орієнтації українців. Наростає ідеологічна „самоінтоксикація” суспільних настроїв, коли декларативні розмови про демократію, багатопартійність, люстрацію, боротьбу з корупцією, оновлення складу Верховної ради та уряду в результаті дострокових виборів тощо викликають гнів та несприйняття будь-якої ідеології.

На думку М.Г. Марчука, проблема співвідношення цінностей науки і культури виховання, аналізу духовності як цінності багатогранна й багатоаспектна. До того ж вона мало досліджена в методологічному плані. Причиною, на його думку, є відсутність адекватної теоретичної моделі. „Філософсько-методологічні засади аксіології науки, освіти і виховання попри всю їх, здавалося б, очевидність, – пише М.Г. Марчук – є надзвичайно складною проблемою сучасності”.²

Сьогодні виробництво знання у постнекласичній науці перестає бути відокремленим від розвитку не тільки промислових, а й суспільних, цивілізаційних процесів. Йдеться не тільки про проникнення знання в різні сфери виробництва та споживання. Сам факт проникнення знання усвідомлюється як процес перетворення науки в „універсальну силу”, ареною якої може бути весь світ. Це особливо чітко виявляється в нашу епоху глобалізації, що фактично стала парадигматизацією цілої європейської цивілізації в параметрах науково-технічної революції як умови виживання у сучасному світі. Наука перетворюється на свого роду „нервову систему” планетарної цивілізації, на її „керуючий підрозділ”.

У контексті виникнення нової форми впливу виробництва знання на суспільні процеси, що виходять за межі традиційного науково-технологічного активізму, значення онтологічних, світоглядних, духовних, ціннісних питань не зменшується, а тільки загострюється.

Багатозначність людського буття – це єдиний комплекс як природних, так і культурних, історичних, соціальних, політичних, духовних чинників, котрі визначають конкретний образ духу, горизонт його саморозвитку, його метаморфози в ту чи іншу історичну епоху, в тій чи іншій культурі, в тому чи іншому соціумі, в тій чи іншій

особистості. Під впливом процесів глобалізації неоднозначність людського буття уніфікується, технізується, перетворюється на „пустелю”, „смітник” цінностей та смислів. Відбувається раціоналізація життєвого світу й українця, „дифузія цінностей та смислів, їх інфляція, масовізація культури та людини. Тому в сучасних умовах все частіше вказують на витискування духу із буття людини як персонального, так і соціального”.

Людина одержала свободу і цим самим поставила себе перед найбільшою проблемою – проблемою вибору. Система ринкової економіки вимагає сильної індивідуальності, здатної на рішучі кроки, на динамічний вибір, на енергійне самоздійснення, а такий тип людини не формувався тоталітарною ідеологією. Ліві сили прагнуть підживлювати суспільні настрої ностальгічними екскурсами в недалеке минуле, особливо в „брежнєвську епоху”. Саме із неї хочуть витворити новий міф, нову утопію з метою перетворення цього міфу в знаряддя організації свідомості передусім старшого покоління та злюмпенізованого прошарку робітництва. Та, по суті, суспільну атмосферу „заряджає” раніше „мовчазна, індиферентна більшість”, яка в соціальному плані „вибухово-гаряча”, оскільки бачить, що її соціальна деградація проходить у позбавленому будь-якої системо-планової чи ринкової – розподілі матеріальних цінностей. Старі владні структури, користуючись ринково популістськими гаслами та відсутністю правових норм і засад економічних реформ у свій час доволі швидко пристосувались до „перехідного періоду”, який вони хотіли розтягнути якнайдовше.

Несприйняття будь-якої ідеології сучасником закономірне, бо соціально-економічна криза „лягла” непосильним тягарем на низький рівень масової політичної і правової свідомості суспільства. Духовна атмосфера українського суспільства складна, аморфна. Сьогодні соціально-економічні та військові проблеми буквально травмують духовність, знесилюють мораль, роз’їдають її, а особливо болісно б’ють по інтелектуальній сфері. Освіта, наука, культура буквально борсаються в конвульсіях, прагнучи зберегти бодай частку того, що може бути основою для відродження і виходу на національний та світовий простір самореалізації та інтеграції. Державні механізми сприяння та підтримки не спрацьовують, а інші форми, які ефективно діють у розвинутих європейських країнах, не можуть бути задіяними через відсутність правової основи для сприятливого режиму. Тому духовну ситуацію в Україні не можна розглядати у відриві від стану в усіх сферах державно-політичного, соціально-економічного та інтелектуального життя суспільства. Водночас

слід пам’ятати, що без досягнення необхідного рівня політичної культури, духовності та правової культури важко сподіватися на прискорення процесу економічного реформування, щоб без формування нової – державницької, україноцентристської – свідомості з чіткими акцентами на підтримку мови, науки, культури, відображення історичної пам’яті, національних базових цінностей взагалі, духовну атмосферу в суспільстві змінити важко, а то й неможливо.

Йдеться про вироблення науково обґрунтованої, духовно і політично зумовленої історичним буттям українського народу ідеології державотворення як філософії національно-державного розвитку українського суспільства в орієнтації на цінності загальнолюдського звучання, на ліберально-демократичний досвід світової спільноти.

Концептуальні засади і принципи національно-державного розвитку українського суспільства мають базуватися на тих цінностях – духовних, соціальних, моральних, – які б стимулювали сам процес оздоровлення суспільства через самоусвідомлення, через внутрішню самоідентифікацію і з визначенням смислових орієнтирів мобілізації життєво-діяльної енергії народу та інтеграції людей у громадянське суспільство. Важливим є, як писав Х. Ортега-і-Гассет, піднесення „життєвого тону” нації, а для цього слід визначити ті стимули і зусилля, які б спонукали народ, націю до „енергійного самоздійснення”. Та це можливо за умови забезпечення свободи індивідуального самовираження, гарантом якого є демократизм політичної влади. Тому слід облишити намагання класифікувати громадян України на щирих патріотів і „непатріотів” на основі соціальних, етнічних, лінгвістичних та інших ознак чи характеристик, а зосередити увагу на формуванні нових ціннісних орієнтацій, в центрі яких є національна ідея як духовний і моральний стрижень.

Розв’язання національного питання у свій час М. Костомарів вбачав у децентралізації Російської імперії, у становленні федеративних засад щодо взаємостосунків між народами з гарантованим правом мати свій народний уряд, рівність громадян незалежно від віросповідання, походження і соціального стану. Федеративна організація державності обґрунтовується через історію Київської Русі, її удільно-вічову систему. Визнання за народом його окремішності, права своєї особливості при всезагальній і особливій свободі не призведе до ворожнечі між народами, до

„відокремленості”. Навпаки, якщо державне начало покладе в основу своєї діяльності взаємоповагу до народностей, не буде вважати їх другорядними, підпорядкованими, нижчими, а самобутніми, самодостатніми, самоправними, тоді в людей не буде незадоволення до держави, розбрату.

У поглядах І. Франка особливе місце займало національне питання, яке ще в 90-х роках XIX ст. він протиставляв питанням соціалізму, а боротьбі за всеросійську революцію – боротьбі за утвердження національної ідеї, дорікаючи українським соціал-демократам, що вони втратили відчуття свого національного характеру. Він різко критикував і спроби тих, хто використовував релігію як ширму для політики, вихолощення у народу „національного духу”.

Усвідомлення людиною самої себе як суб'єкта вчинків, діяльності, спілкування, життєдіяльності у цілому передбачає вироблення певного фіксованого відношення, визначеного ставлення до себе, до інших цінностей, до життя, до світу як цілого. Водночас таке усвідомлення передбачає і „здатність дистанціювати себе від своєї безпосередньої життєдіяльності, виходити за горизонт конкретного просторово-часового буття цієї життєдіяльності, „повертати в минуле і входити в майбутнє до його настання, відкривати для себе нові можливості, ставити себе в своїй уяві в найрізноманітніші обставини”, що і означає жити духовним життям”.⁴

Ситуації останніх років засвідчують, з якою відносною легкістю руйнуються загальні, монолітні ідеологічні, ціннісні підвалини усталеної картини світу і якими напрочуд могутніми та нездоланими є незначні та самоочевидні, на перший погляд, вартості та звички, норми й погляди повсякденного життя. Адже саме вони, завдяки своїй безпосередності та інтенціональності, становлять живе мереживо нашого світогляду й існування, по-своєму зухвало дають лад в життєвому просторі їх погордливих господарів. Онтологічне напруження в царині духовності вказує на те, що в процесах духовного життя, самовизначення і само здійснення людина постійно балансує на межі двох світів – світу повсякденності, швидкоплинності та світу трансцендентності, вічності. Чи можливе „зняття” цієї дихотомічності в царині духовності між діонісійським та аполлонівським початками української культури покаже час.⁵

У час розривів і розламів та вторгнення нового, в час напруг і суперечностей, в час непевності й невизначеності істина розпадається на фрагменти, наука і техніка ідеологізуються. Позбавлена міфічного, метафізичного, позитивного і навіть широкого культурного визначення, людина перетворюється на погано ідентифіковану

історичну істоту. Байдужість, зневага, насильство нападають на українця все частіше і зустрічають менший опір, тривога і страх роблять його пасивнішим, а технічна могутність перетворює його на ковкий матеріал.

Культурна ситуація кінця XX – поч. XXI ст. виявила певний парадокс: бажання утвердитися у житті в усій його повноті, призвело не до зміцнення волі з її іманентним бажанням творити, а викликала байдужість зі зникненням великих цілей і справ.

Духовність у вертикальному вимірі співвідносна з орієнтацією на вищі загальнолюдські цінності у їх єдності, з прагненням вийти за утилітарно обмежені рамки буденності, з намаганням охопити життя в усій його повноті, насиченості мети, вищого блага. Звідси, духовність є головним принципом самобудування особистості та суспільства, необхідною умовою вільного і творчого ставлення не лише до особистого, але й суспільного життя. А чи не бракує цього, зокрема, найвищим чиновникам України, які „купаються” у меркантилізмі, надприбутках, бажанні будь-що, будь-якою ціною створити найсприятливіші умови для їх примноження. Руйнація вертикалі духовності як цінності може стати загальним діагнозом духовного занедужання нації. Відчуття катастрофічності й кризовості розгортання суспільної драми шматує тканину життя на клапті, робить обвал культурних цінностей. Тональність мотивів системної кризи різноманітна. Вона варіюється в діапазоні від трагічного до трагікомічного і, навіть, ексцентрично-маскарадного. Загальний діагноз цієї кризи – життєва дезорієнтація, можлива розв'язка – зруйнування класично новоевропейської системи цінностей і становлення нової – від пошуку нових буттєвих основ гуманістичної загальнолюдської системи цінностей, релігійного перетворення життя до постмодерністської негодії можливості об'єктивного обґрунтування загальнолюдської системи цінностей і утвердження ексцентричного світобачення. Ексцентризм є атрибутом відчуженої людини за умов розвитку техногенної цивілізації. Як правомірно зазначає Т.С. Воропай, – „якщо суб'єкт є лише фікцією, формою, носієм соціальних ролей, конструктом мови і „влади”, тотальною видимістю, яка приміряє на себе різні маски, то його, власне кажучи, і зовсім не існує”.⁶

Отже, існування та розвиток духовності завжди супроводжується борінням духу й неможливі без волі та розуму. Духовність є ціннісно-сисловою формою буття людини у світі. До вищих цінностей потрібно віднести і такі „межові” та найзагальніші цінності, як

сенс життя, добро, краса, справедливість, істина, свобода і т. ін. Не варто й ігнорувати так звані буттєві (онтологічні) цінності, які виражають сенс життя більшості українців.

Саме тому недопустимо перетворити національну ідею у схоластичну ідеологему, нав'язати її народові як директиву для безумовного використання. Йдеться про „оживлення”, введення у систему ціннісних орієнтацій України морально-етичних норм і духовних цінностей національної культури. Ця ідеологія державотворення не запрацює, якщо не буде послідовною, цілеспрямованою державна політика щодо збереження духовності, національної ідентичності, інтелектуального потенціалу, культурного і духовного відродження українського народу. Вона має базуватися на глибоких історичних традиціях і стверджуватися розвиненою економікою, досягненнями в культурі, національному розвитку, надійними гарантіями прав і свобод людини.⁷

Висновки

1. Формування духовності, державницького світогляду, нової системи ціннісних орієнтацій українського народу, ядром яких є національна ідея, багато в чому залежить від вчених – гуманітаріїв України. Вони мають відмовитися від сцієнтизму, редукціонізму, постпозитивізму, структуралізму, технократизму в дослідженнях людини, проблем духовності як цінності, гуманітаристики в цілому. Синтез знань та інтеграція наук, методологія їх взаємозв'язку має пронизуватися саме гуманістаристикою.

2. Чиновники мають прислухатися до порад вчених як високопрофесійні та високоморальні керівники українського поступу. Їх глибока компетентність, внутрішня відповідальність за власну діяльність, справжній патріотизм, гуманізм як система моральних і громадянських цінностей, світогляд сприятимуть прогресу української нації на світових аренах. Численні рекомендації з цього приводу Національної академії наук України здатні методологічно підкріпити навчально-освітні програми для різних навчальних закладів.

Це буде з вдячністю сприйнято громадськістю України.

Література:

1. Троянський В.А. Проблеми методологічної інтеграції гуманітаристики в Україні // Актуальні питання суп. наук та історії медицини. – 2014, №1 (1). – С.46-47.

2. Марчук М.Г. Ціннісні потенції знання. – Чернівці: Рута, 2001. – С.250.

3. Степаненко І.В. Духовність між сакральним та повсякденним: інтерпретаційні розвідки в ландшафтах сучасності // Практична філософія. – 2001. – №3. – С.93.

4. Шинкарук В.І. Поняття культури. Філософські аспекти // Феномен української культури: методологічні засади осмислення. – Збірка наукових праць – Київ: Фенікс. – 1996. – С.29.

5. Кірюкін Д.І. Ціннісні трансформації та проблеми соціальної солідарності в посткомуністичному суспільстві // Практична філософія. – 2005. – №2. – С.28-36.

6. Воропай Т.С. Ідентичність соціального суб'єкта в дискурсі постмодернізму.// авт. дис. на здобуття наук. ступ. доктора філос. наук. – Харків – 2000. – С.2.

7. Починок Б.В. У пошуках методологічної стратегії гуманітарного знання // Науковий вісник Чернівецького університету. Серія: Філософія. – Випуск 101. – 2001. – С.9-12.

Troyans'kyi Volodymyr. LES PROBLEMES DE L'ETUDE DE LA SPIRITUALITE EN TANT QUE LA VALEUR DU PEUPLE UKRAINIEN

L'un des problèmes centraux de conscience de la science moderne, est le rapport entre le problème de de vérité des valeurs de scientifiques et de leur niveau de spiritualité et les valeurs de la créativité du peuple ukrainien. Le concept de la connaissance "pure" est abstrait et souffre de l'unilatéralité. La reconstruction rationnelle de la science détournée de facteurs socio-culturels, spirituels et holistiques dans leur développement, créent souvent vrai but de la science elle-même.

Mots-clés: *spiritualité, la valeur, la vérité, l'humanité, la philosophie, l'idéologie, la culture, l'être idéal, accordé, le but, l'objet, l'activité, les intérêts, les valeurs, l'évaluation.*

Троянський Володимир. ПРОБЛЕМЫ ИССЛЕДОВАНИЯ ДУХОВНОСТИ КАК ЦЕННОСТИ УКРАИНСКОГО НАРОДА

Одной из центральных проблем самосознания современной науки стала проблема соотношения истинности научных знаний и уровня их духовности и ценности как результатов творчества украинцев. Понятие „чистого” знания является абстракцией, страдающей односторонностью. Рациональные реконструкции науки отвлекаются от социокультурных, духовных и ценностных детерминантов в их развитии, часто искажают реальное назначение самой науки.

Ключевые слова: *духовность, ценность, истинность, человекознание, философия, мировоззрение, культура, идеал, сущее, необходимое, цель, субъект, деятельность, интерес, ценностная ориентация, оценка.*

ПСИХОЛОГІЯ

UDC 159.9

Józef PODGÓRECKI
University of Opole,
Opole (Poland),
podgorecki@uni.opole.pl

Alla BORYSIUK
Bukovinian State Medical University,
Chernivtsi (Ukraine),
borysiuk.alla@bsmu.edu.ua

SOCIAL COMMUNICATION IN DIFFERENT EDUCATIONAL SYSTEMS. COMMUNICATION SKILLS OF THE MODERN ACADEMIC TEACHER ON THE EXAMPLE OF THE INTERNATIONAL RESEARCH IN POLAND, LITHUANIA, RUSSIAN FEDERATION AND UKRAINE

Ключові слова: соціальна комунікація, викладацька діяльність, комунікативні якості, професійні якості, емоційний інтелект.

Подгорецькі Йозеф, Борисик Алла. Соціальна комунікація в різних освітніх системах. Комунікативні якості сучасного викладача на прикладі міжнародного дослідження в Польщі, Литві, Російській Федерації та Україні

Стаття присвячена розгляду соціальної комунікації у системах освіти. Визначено об'єкт, мету, завдання, методи дослідження, окреслено методологію дослідницького проекту. Зазначено, що рівень розвитку комунікативних якостей викладача впливає на продуктивність взаємодії зі студентами під час навчально-виховного процесу.

Contemporary universities pursuing educational goals, give order and meaning to life, help in the future of humanity and to discover their own potential. In other words, the objectives of education are the first point of reference, which you can try on different elements of the school day. Objectives should act as a coordination and organization of work in schools, because the task determine the direction and general activity, which should be given all kinds of educational activities in schools. The quest for educational purposes shall ensure the implementation of education considered as a basis. Quoted in literature teaching lesson objectives, learning objectives, goals, goals of education and others, have one common element – the subject of education.

Many authors suggests that the condition for achieving the objectives of education is the attitude of the university to support teaching and student development orientation (in the case of educational trends – future teachers), his independent thinking and innovative shaping the attitudes and creative. Educated teacher is one that is different than previously

under the responsibility – in terms of total content of more than narrowly specialized, more open than closed, more creative than the reproductive, and for the role of the professional – contemporary teacher goes to the function of the relay and the executor of knowledge and moves to the role of guide and interpreter.¹

The objectives of teacher education may not differ from the general trends in the education of the public appointed directly by the forecasts of social development – the country's economic and education proposals from highly developed countries – those with whom we come together after Polish accession to the European Union.

So far, investigations can be concluded that the objectives of education schools should appoint its organization (system and its components), training programs (standards of education, specialization, and specialization subjects), and also affect the high correlation between teleology and deontology. In other words, educational goals must be a reference point to which you must try on any aspect of school work.² Deontology designating responsibilities and duties of the teacher, with a corresponding general pedagogy, didactics and pedeutology – put forward a

series of demands on what should be the modern teacher. It is a commonplace to say that what shaped largely situational behavior of future teachers and is not – acquiring knowledge, but the style and behavior of teachers shaping the future of higher education teachers.

What features should have a modern academic teacher, what competencies and skills determine its effectiveness and efficiency in the educational process? Interesting observations on the so-called „good” teacher puts D. Fontana, which raises questions:

1. Does a „good” teacher is one who helps children develop cognitive?

2. Does „good” teacher is one who teaches them knowledge relating to the subject matter?

3. Does „good” teacher is one with which children seem to exams?

Responses can be simple – there is no clear universal system of assessing the qualifications of teachers and there is no single accurate selection of teachers. What then do to the modern school teacher could meet the challenges arising from the educational objectives?

At the meeting of the Committee for Educational Studies (PAN) on 13 November 1997, adopted a draft set of professional competence of teachers. The highlights included:

1. Competence praxiological – they express the effectiveness of the teacher in planning, organizing, monitoring and evaluation educational processes. They manifest themselves when the teacher can:

- develop a general idea of working with a group and individual student and working with parents;

- starting to recognize the state of the student and determine the factor organizing knowledge for new messages;

- operationalize the general objectives of education and training, and program content of education for their achievements;

- use the basic elements of teaching technique;

- determine the cause of school failure and determine the form of liquidation;

- recognize common forms of developmental disorders such as aggression, neuroses, etc., and organize and provide assistance to the student.

2. Communicative competence – demonstrated by the effectiveness of language behavior in educational situations. A teacher who has any, powers:

- is equipped with the knowledge of interpersonal communication (probably better to use the term social communication);

- able to listen (not hear) empathy;

- understand the intentions and the acts of expression;

- communicates with the dialogue and is able to teach this style of communication of their pupils;

- use appropriate techniques and discursive reasoning in education;

- well spoken and knows the importance of nonverbal communication;

- respects the principles of ethics in communication;

- adapts language to communicate to the level of development of the pupil.

3. Competence of interaction – they demonstrate their effectiveness in pro-social behavior and efficiency of integration teacher. Teacher manifested when they:

- understand the relationship between professional attitude and their own distinctive personality and his / her preferred style of interaction and social processes in the group (class);

- able to resolve conflict situations (direct conflict, negotiating, etc.);

- knows and applies – adequately to the needs of – the methods and techniques of shaping social attitudes;

4. Competence creative – there are an innovator in teaching and working outside the box, and Custom. Creative academic teacher knows and is able to:

- preferences justify actions to stimulate the student's developmental processes (development interests, skills, learning) of learning activities;

- behavioral trigger creativity and independence of thinking in educational processes;

- use the research techniques in the diagnosis of pedagogical phenomena and the creation of knowledge of the subject;

- think critically and can stimulate the development of this kind of thinking in students.

5. Computer skills – demonstrated by the efficient use of modern sources of information. A teacher who has it:

- know a foreign language and computer language and is able to use information technology to support their own and students' learning processes;

- create their own educational programs and make them available on the network;

- used in education and upbringing of modern tools to transfer information.

6. Moral competence – is characterized by a academic teacher who:

- has the ability to in-depth reflection on the moral assessment of any act ethically;

- knows its own ethical duty to objects interactions and wants to meet their requirements, in practice, and able to think and act for the benefit of students preference;

- raises questions about the legitimacy of the ethical boundaries of professional activities, the boundaries of moral responsibility for the development of ward boundaries and teaching activities.

Kazimierz Denek drew up a list of key competencies – those that will be relevant to the student's university – also provides guidance for academic teachers, and not for who they are creators of these competencies in their wards. Studying, thinking, exploration, retraining, communication, action and cooperation are the manifestation of the areas of competence.

Final document of doctrine to define the key competencies for a teacher – is a graduate of the Minister of National Education and Sport of 23 September 2003 on standards for teacher education. These findings – whether instruction – enjoin all universities with a focus on prospective teachers to design and implement training programs, which will lead to the acquisition of competence in the following ranges:

1. teaching,

2. educational and social – associated with the ability to identify student needs and ability to work in a variety of human relationships;

3. creative – expressing a capacity for self-education, innovation and uniqueness of actions in conjunction with adaptive capacity, mobility and flexibility;

4. theory of smooth operation – expressing their effectiveness in planning, implementing, organizing, evaluation and control of educational processes;

5. communication – expressing their effectiveness and beyond the verbal behavior in educational situations, and knowledge of at least one foreign language at the advanced level;

6. information – media – which conveys the ability to use information and careful examination of the documents governing the training of future teachers in graduate and undergraduate and postgraduate teaching eligibility leads to the observation that the majority of key competencies is reflected in the contents of the program of general education subjects, the basic codes and training teachers. Communicative competence is the exception, that alone does not have to reflect their significant role in training programs.³

Unfortunately, communication is not subject to public education, or basic, or directional, or teaching. Communication, as science has long been operating in highly developed countries, but in our country's social communication was never even the possibility of a course of study, as well as specialties in that you can not win titles and degrees. Communication skills, as shown by specialists in many fields of science, were and are some of the key to effectively and efficiently carry out the purposes of education in the contemporary world.

All powers not take the teacher out of nowhere. Program content and learning objects is not enough. Acquisition of competences and skills is a complex process, and also conditioned by a number of personal and situational factors. Undoubtedly one of the most important factors determining the training of competent teachers is competent university teacher.

What is the modern academic teacher? What is the level of social skills? What personality traits have a view pedeutology expectations? What is the level of emotional intelligence of teachers? Is today's academic teacher is able to create a community of communication in the classroom?

These problems can not remain unanswered. Diagnosis of the status quo seems to be necessary from the standpoint of effective and efficient execution of educational goals at the university.⁴

Goal of research is to know the level of communication competence of academic teachers and its determinants: personality traits, social skills, emotional intelligence. These sources are considered to be those which condition the efficiency and effectiveness of academic teachers.⁵ Comparative analysis of test results will be achieved in schools in Poland, Lithuania and Russia. The practical result of ongoing research, follow-developed model of academic teacher communication competence, it will create centers of creation and Improving communication skills of academic teachers. One of the objectives is also the construction of model solutions for future teacher training programs – changes in the standards of teacher education. The aim of the project is also necessary to describe systematic and synthesizing issues of competence and the shaping of contemporary academic teacher educating future generations.⁶

The subject of research will be: personality, emotional intelligence and social competence of teachers and communication power – expressed in the form of a certain level of communication activity. In order to compare and verify the empirical data obtained during the diagnostic tests will be carried out surveys of students about their perceived personality traits and communication skills of teachers.

Research problems and variables:

Adopted general assumption that the level of emotional intelligence and social competence correlate with the number of academic teachers of the independent variables: age, education (kind of), years of service, level of job satisfaction and personality traits.

Main problem for the research contained in the question: What is the level of communication competence of academic teachers and what personality factors and subjective – that determine the level of situational?

Interest in the planned research will be analyzing the link between the independent variables, intermediate and dependent variables. Given the high degree of complexity of questions, not assumed in this study there is no cause – effect relationship, but merely interdependent.⁷

Given the objectives of the research assumes: Teachers are teaching medium or high level of communication competence and social skills and emotional intelligence determined by a wide range of personality, as well as demographic and subjective-situational.

Independent variables:

1. gender
2. age
3. seniority in the profession of academic teacher

4. position held
5. degree – the academic title
6. type of education
7. family situation
8. material situation

Intermediate Variables:

1. level of acceptance of their profession
2. level of acceptance of the situation in his own university (chair, plant)
3. level of satisfaction with financial situation
4. feedback on students' personality traits and communication skills of teachers

Dependent variables:

- personality characteristics and personality predispositions to act as teachers (the types of life according to MBTI)
- competence level of communication (communication activity)
- the level of social competence of teachers
- the level of emotional intelligence of teachers

Main assumptions of the studies:

The subject of the work is the communication competence of the university teacher.

The main research interests concentrate on varied – individual – features of the studied subjects and also around a broad spectrum of university teachers' opinions expressed with reference to the role and rank of social communication in preparation and performance of the role of an academic teacher of the major of Pedagogy.⁸

The aim of the research is to recognize, exemplify and measure the correlation between individual features and other factors determining communication competence of the university teacher.

The theoretical-practical goal of the studies was constructing a model of communication competence of the academic, which is exposed in educational interactions, and diagnosing the most significant factors shaping the university teacher's communication skills, as well as making a description that systematizes and synthesizes relations of individual features and other variables with various dimensions of communication-oriented activity of the academic.

Generally, in the work the answer is sought to a series of research questions:

– Does the pragmatistic and interactionist viewing of the university teacher's communication competence manifesting itself by a broad spectrum of communication acts in education-oriented interactions, make it possible for a model construction of communication skills within the perspective of context- and situation-based character of events to be formed?

– What factors moderate the communication activity of the academic in the perspective of the educational interaction with a group and in a group of students?

– How do academics evaluate their communication skills and which of the endogenous and exogenous factors correlate with their level of communication activity?

– What individual features (attitudes and individual functions) do the examined university teachers identify in their self-descriptions and how do they describe their preferences towards the categories of behaviour in the course of the educational interaction?

Methodology

1. The paradigm and character of the conducted studies

Contemporary pedagogical studies, categorized in many ways, especially with the use of the criterion of purpose, concentrate on descriptive, diagnostic, explanatory (verifying) and experimental types of research. Studies categorized in dependence on accepted cognitive or methodological assumptions make yet another classification, with empirical quantitative and qualitative research (often referred to as essential) being listed among them.⁹

The problem area of communication competence of the academic can and should be perceived from the point of view of pragmatistic effects of scientific investigations. In other words, the traditional positivist model of quantitative empirical research ought to be balanced by a qualitative one.¹⁰ It is especially significant for penetration of problems of social communicating in education on the level of a college of higher education, with reference to the communication competence of the teacher that the paradigm of symbolic interactionism should be applied. Acceptance of this model results directly from the fact that the person conducting research does not stand 'outside' or 'above' the examined reality of various communication-related situations, in which the university teacher exposes his/her activity.¹¹ A series of features of qualitative studies, also with reference to these applied in this research procedure, possess a tint of 'subjectivism' resulting directly from the fact of interpreting and comprehending, as well as providing meanings by the author of the dissertation. However, going beyond the frames of 'objective data' (quantitative ones) offers a chance of overcoming the error of inadequacy in the perceived social reality.

The above framework has both its advantages and disadvantages. T. Bauman is even of the opinion that the qualitative and quantitative approaches can be treated as complementary to each other. On the other hand, S. Palka distinguished, in his works, a few premises which testify to the need of qualitative-quantitative studies in pedagogy. The aspects of qualitative studies which lead undoubtedly to enrichment of not only theoretical knowledge, but also to enriching educational practice, are particularly valuable.¹² Without a doubt, the data collected from qualitative research in the area of communication competences, a construct of a broad spectrum of components and factors of the contextual character, can – in praxis – support the process of recruitment and selection for the teaching profession, creation of educational programmes and development of social and emotional competences, as well as others that influence the effectiveness and efficacy of educational interactions.

The procedure of connecting the positivist (quantitative) type of studies with the qualitative one, which is to be applied in this project, is based on the concept of D. Silverman. From the pragmatistic viewpoint, carrying out qualitative research in pedagogy is

characterized by an active participation of the researcher: entering others' psychic states (empathy) and subjective character of the studies. This kind of cognition of reality does not mean withdrawing from what is countable and turning to what is uncountable.¹³

In the face of the broad spectrum of factors that affect the structure of communication competence, such as knowledge, skills, motivation and all kinds of contextual factors related to the person of a university teacher and the community, the research area has been narrowed and treated with more precision, concentrating on three aspects of the examined structure. The first aspect is the communication activity of the academic. It is constituted by the full communication activity of the subject who acts in communication interaction, focusing on verbal and non-verbal communication-oriented behaviours referring to commenting on and evaluating utterances, reception of messages, adapting to the interlocutor, empathy and a sense of communion with the interlocutor.¹⁴

The university teacher's individual features are to be the second aspect in the research area. This is to be done on the basis of a description connected with MBTI test, in which there are differentiated 16 types of personality, along with their pairs of preferences for attitudes and psychological functions. Following this framework, it is assumed that Segmentation of MBTI assumes that people:

- have different preferences for concentrating their attention (the extrovert vs. the introvert),
- differ with their preferences in attaining information (the analytical approach vs. the intuitive one),
- have different preferences as regards taking up decisions (through an analysis or being directed by feelings),
- have also a differing outlook on the external world (continuous evaluation of the world or continuous observation of the world).

The third aspect to be analyzed will be academics preferences in the area of categorization of communication-related behaviours in interactions in an educational group, based on API by R. Bales. In an analysis of the process of interaction in a group, while categorizing behaviours, there are accepted categories of positive and negative behaviours referring to the socio-emotional sphere of communicating, as well as the sphere of realized tasks.¹⁵

The operationalization of the theoretical construct – the model of communication competences of the university teacher consists in elaboration of the most significant parameters of the communication situation in the interaction: the teacher – the student, in the perspective of communication with a group and

within a group, as well as various communication-related behaviors with reference to concepts of inter-human communication in the perspective of interaction and the current of pragmatism.¹⁶ Undertaking to describe the predictors (explanatory variables) of communication competence, we will take into account the results of the studies in the sphere of intelligence and its different dimensions, personality, temperament and social skills, especially with reference to their correlation with components of communication competence.¹⁷

In the studies, an ethno-methodological view on the communication interactions between the teacher and the student is also taken into account. Considering this paradigm of social research, a series of survey examinations is planned to be conducted with reference to the opinions expressed by university teachers and students on communicating with each other in the educational interaction.¹⁸ The pilot research to be carried out will provide an opinion as to the reliability of the questionnaire. Purposive sampling and quota sampling should satisfy the criterion of representativeness with reference to variables of the socio-demographic whole of the examined population. It is expected to obtain a very high level of return of questionnaires.

2. Methods, techniques and research tools

– Quantitative methods: diagnostic survey together with a series of research techniques (analysis and synthesis, critique of the literature of the subject, questionnaire-based survey, etc. – empirical data collected in the course of the research will be subject to a qualitative analysis with the use of relevant statistical techniques – in dependence on the character of the research variables.;

– Qualitative methods: questionnaire-based interview with a multiplicity of open questions, examination through common experiencing and ethnographic studies of the educational and rearing systems in colleges of higher education.

Description of the research tools:

In the procedure, we will apply the following research tools:

– Scale of Communication Activity (SCA) (the 10-item/38-question version);

– MBIT (Myers – Briggs Type Indicator) – the non-standardized version – our own construction, upon adapting to the given culture and following the aptness procedure;

– Semantic differential – the self-evaluation sheet of preference for communication behaviours; our own construction;

– Interview questionnaire – our own construction;

3. Characteristics of the research procedure:

In the studies, we are going to apply one survey questionnaire consisting of the following:

1. The part including questions about socio-demographic data;

2. The part containing questions concerning opinions on aspects related to the object of social communicating (including subjects in which classes in the field of social communication were or are being realized);

3. A set of questions (18–21) dealing with the issue of recruitment and selection in the college of higher education;

4. A constructed questionnaire of preferences for behaviours in the situation of interaction within a group – semantic differential;

5. Scale of Communication Activity – a set of 38 statements;

6. An independently-constructed, upon being adapted to the relevant language and culture, questionnaire of self-evaluation of the type of personality on the basis of MBTI.

4. Selection of the sample and representativeness of the examined group

In the empirical studies, we will apply purposive sampling and stratified sampling of respondents. A significant problem in the aspect of eventual generalization of results is representativeness of the sample. This means that all the distributions of variables vital to the subject of the studies are the same (or at least very similar) in the population and in the sample.¹⁹ The population in this case are all university teachers employed in units of academic centres. One can determine, in this population, the distribution of two variables: the gender and the title/degree, and then compare them with distributions of these variables in the examined sample.

Significance

The problem of social communication in different educational systems with articulating competences and derivatives which determine the silhouette of contemporary university teacher so far has not been the subject of studies constructed in such a correct way. Partial studies and contributive research done in various centres at home constitute the frame, on the basis of which we want to make not only a resume of the studies conducted up to now, but also – obtaining results of the research on the international scale – to establish a model silhouette of a modern academic.²⁰

The settlements, resulting from the conducted research, and implementation of the results in individual universities will determine not only

requirements relating to the profession of a university teacher, but also a set of desired and necessary personality traits in one to play the respectable role of the academic – indirectly a creator and shaper of many students' personalities; the above-mentioned background to the intended research project and establishments resulting from it are only too evident.

Reference:

¹ Cf. Bocheński I.M., *ABC tomizmu*, Londyn, 1950, P. 27.

² Woroniecki J., *Katolicka Etyka Wychowawcza*. – Vol. 1. – P. 31.

³ Cf. Woroniecki J., *KET*. – Vol. 1. – P. 58.

⁴ Cf. Policki K., *Filozofia człowieka we wczesnej twórczości I.M. Bocheńskiego*, Wrocław, 2005, P. 123.

⁵ Cf. Gałkowski S., *Ku dobru*, Rzeszów, 1998, P. 49.

⁶ Cf. Woroniecki J., *KET*. – T. 1, P. 332.

⁷ Cf. Chojnacki P., *Wybór pism*, Warszawa, 1987, P. 97.

⁸ Cf. J. Woroniecki, *Wychowanie człowieka*, Kraków, 1961 – P. 27.

⁹ Podgórecki J., *Komunikacja społeczna*, Opole, 2007. – P.21.

¹⁰ Cf. Woroniecki J. // *KET*. – Vol. 1. – P. 237.

¹¹ Cf. Woroniecki J. // *KET*. – Vol. 1. – P. 344.

¹² Woroniecki J. // *KET*. – Vol. 1. – P. 256.

¹³ Cf. Kempys M.J., *Rola cnót moralnych w dążeniu do pełni człowieczeństwa w świetle pism o. Jacka Woronieckiego*, Kraków, 2005, P. 110.

¹⁴ Woroniecki J., *KEW*. – Vol. 2. – Part 1. – P. 15.

¹⁵ *Ibid.*, P. 11.

¹⁶ *Ibid.*, P. 15.

¹⁷ *Ibid.*, P. 20.

¹⁸ *Ibid.*, P. 18.

¹⁹ Cf. Woroniecki J., *Studium nad kardynalną cnotą roztropności*. – P. 11.

²⁰ Cf. Woroniecki J., *KEW*. – Vol. 2. – Part 1. – P. 33-34.

Podgoretski Yuzef, Borysiuk Alla. LA COMMUNICATION SOCIALE DANS DIFFÉRENTS SYSTÈMES ÉDUCATIFS. LES QUALITÉS DE COMMUNICATION DE L'ENSEIGNANT MODERNE SUR L'EXEMPLE D'UNE ÉTUDE INTERNATIONALE EN POLOGNE, EN LITUANIE, DANS LA FÉDÉRATION RUSSE ET EN UKRAINE

L'article est consacré à l'examen de la communication sociale dans les systèmes d'éducation. On a défini l'objet, le but, les tâches et les méthodes de recherche.

Mots-clés: *communication sociale, les activités d'enseignement, les qualités de communication, les qualités professionnelles, l'intelligence émotionnelle.*

Подгорецки Йозеф, Борисюк Алла. СОЦИАЛЬНАЯ КОММУНИКАЦИЯ В РАЗНЫХ ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫХ СИСТЕМАХ. КОММУНИКАТИВНЫЕ КАЧЕСТВА СОВРЕМЕННОГО ПРЕПОДАВАТЕЛЯ НА ПРИМЕРЕ МЕЖДУНАРОДНОГО ИССЛЕДОВАНИЯ В ПОЛЬШЕ, ЛИТВЕ, РОССИЙСКОЙ ФЕДЕРАЦИИ И УКРАИНЕ

Статья посвящена описанию социальной коммуникации в системах образования. Определенно объект, цель, задания, методы исследования, очерчено методологию исследовательского проекта. Отмечено, что уровень развития коммуникативных качеств преподавателя влияет на эффективность взаимодействия со студентами во время учебно-воспитательного процесса.

Ключевые слова: *социальная коммуникация, преподавательская деятельность, коммуникативные качества, профессиональные качества, эмоциональный интеллект.*

УДК 614.252

Марина ТИМОФІЄВА,
Буковинський державний медичний
університет,
Чернівці (Україна),
timofieva.marina@bsmu.edu.ua

**ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ
СПРЯМОВАНОСТІ СТУДЕНТА-
МЕДИКА**

Key words: *professional orientation, motivation, need, installation, necessity, self-concept.*

Tymofieva Maryna. The Research of Professional Orientation of Medical Student.

In the article theoretical and methodological analysis of the structural components of professional orientation is made; such concepts as success, motivation, need, installation, self-concept as structural components of professional orientation are disclosed. The professional orientation of medical students in higher medical institution are empirically investigated.

Перед вищими навчальними закладами стоїть завдання забезпечення фахівцями, здатними на високому професійному рівні виконувати своє призначення. Недостатність у молодих спеціалістів інструментарію для підвищення професійної діяльності досягнення є актуальною проблемою. Від медичного працівника вимагаються не тільки ґрунтовні знання та уміння, але й особистісна включеність в професію, відповідна ідентичність, установки на постійне професійне самовдосконалення, ціннісне ставлення до професійної діяльності. Одним із центральних у підготовці майбутніх фахівців стає завдання розвитку і зміцнення професійної спрямованості, що передбачає розуміння і внутрішнє прийняття цілей професійної діяльності, інтерес і схильність до неї, сформованість професійних ідеалів, переконань і ціннісних орієнтацій.

Метою статті є визначення сутності та структурних компонентів поняття професійної спрямованості, емпірично дослідити професійну спрямованість студентів-медиків у вищому медичному закладі.

Методологічна основа дослідження. Дослідженню цієї проблеми присвячені наукові праці багатьох психологів і педагогів. Професійна спрямованість трактується як прояв загальної спрямованості в праці С.М. Петрова, К.К. Платонова, С.Л. Рубінштейна. Професійна спрямованість ототожнюється з іншими психологічними категоріями, наприклад, із професійними інтересами, потребами, нуждою (С.Д. Максименко), професійними намірами, успіхом. Вивчаються різні аспекти професійної спрямованості: зміст і структура

професійної спрямованості (С.Х. Асадулліна, Л.І. Божович, Т.С. Деркач, М.І. Дяченко, С.О. Зімічева, Н.В. Кузьміна, О.М. Леонтєв, Б.Ф. Ломов, В.Г. Маралов, Л.М. Мітіна, Є.М. Нікіреєв, А.П. Сейтешев); аналіз професійної спрямованості як самостійного феномена – стійкої домінуючої системи мотивів, системи емоційно-ціннісних відносин, що задають ієрархічну структуру домінуючих мотивів особистості (Л.М. Мітіна).

На думку А. П. Сейтешева професійна спрямованість за своєю структурою являє собою складне утворення, що включає в себе предметний зміст, світогляд і певні динамічні властивості¹.

Професійна спрямованість особистості – категорія, котра становить предмет дослідження одночасно декількох наук: філософії, психології, соціології та педагогіки. Проблема вивчення професійної спрямованості в силу її багатокомпонентності є складною та ще до того ж знаходиться на перетині досліджень із психології праці, педагогічної психології, психології розвитку та психології особистості. Як вже зазначалося, нині в психології немає однозначного визначення професійної спрямованості. Так, зокрема, професійну спрямованість розуміють, перш за все, як сукупність мотиваційних утворень (інтересів, потреб, схильностей, прагнень тощо), пов'язаних з професійною діяльністю людини, що впливають на вибір професії, прагнення реалізувати себе в ній, задоволеність від неї. Професійна спрямованість являє собою інтегральне утворення, котре характеризується предметом професійної спрямованості, в якості якого виступає

бажана професія (вид діяльності); видами мотивів професійної діяльності; силою (рівнем) спрямованості, виявом вираженості прагнення до оволодіння професією та реалізації себе в ній; задоволеністю чи незадоволеністю людини своєю професією.

Спрямованість виступає також як системоутворююча якість, визначаючи психологічний склад особистості. Саме в спрямованості знаходять свій вираз цілі, в ім'я яких діє особистість, її мотиви та суб'єктивне ставлення до різних аспектів дійсності².

Визначення сутності поняття професійної спрямованості розпочнемо з аналізу терміну «мотивація». Виділяють два види мотивації: внутрішню і зовнішню. Внутрішня пов'язана з інтересом до діяльності, зі значимістю виконуваної роботи, зі свободою дій, можливістю реалізувати себе, а також розвивати свої вміння і здібності. Зовнішня мотивація формується під дією зовнішніх факторів, таких як працевлаштування, умови оплати праці, соціальні гарантії, можливість перспективи, похвала або покарання керівником тощо. Вони мають вплив, але не обов'язково на тривалий період. Більш ефективною є така система факторів, яка впливатиме як на зовнішню, так і на внутрішню мотивацію.

Термін «мотивація» використовують у сучасній психології в двоякому сенсі: як систему чинників, детермінуючих поведінку так і як характеристика процесу, який стимулює і підтримує поведінкову активність.

Для наочного обґрунтування співвідношення мотивації як динамічної підструктури, ми спиратимемось на концепцію особистості Д. Узнадзе, що будується на понятті установки, яку дослідник вважав центральним психологічним утворенням. Установка, за Д. Узнадзе, вважається основним регулятивним механізмом поведінки людини, визначаючи її спрямованість та вибіркову активність. Однак, сутність особистості не зводиться до функціонування установки, як несвідомого утворення. Вона визначається наявністю таких базових проявів, як свідомість та здатність до об'єктивації³.

А.Р. Мусаласва визначає професійну спрямованість як установку на розвиток особистості відповідно до вимог діяльності, що супроводжує все свідоме життя суб'єкта праці. Її можна охарактеризувати як фіксований на певному віковому етапі рівень цілісного процесу становлення особистості спеціаліста⁴.

Характерною рисою особистості є здатність до здійснення далекої мотивації, тобто

здійснення дій та вчинків, мета яких в задоволенні потреб, призначених для майбутнього життя.

Розглянемо поняття потреби як однієї зі структурних елементів спрямованості. С.Д. Максименко в генетико-психологічних витоках розвитку особистості дає порівняльну характеристику потребі і нужді, наголошуючи, що потреба як конкретний чинник функціонування особистості з'являється лише в результаті контакту цілісної нужди з оточенням. Ці зіткнення по-своєму збагачують, урізноманітнюють і диференціюють нужду, забезпечуючи здатність до розвитку (саморозвитку). Першою атрибутивною ознакою нужди є її гетерогенність: біологічне і соціальне складають суперечливу єдність. На відміну від цього, потреби в психології традиційно розділяються на власне біологічні і соціальні, тобто потреби, на відміну від нужди, атрибутивно відокремлюються відносно двох просторів існування особистості. До «внутрішньо-соціального» слід віднести ті власне психологічні феномени, що породжені завдяки контакту соціальної складової нужди з соціокультурним середовищем існування людини. Конкретно мається на увазі мотивація, здібності, вищі пізнавальні функції і вищі почуття, спрямованість і характер⁵.

Важливим фактором, що впливає на професійну діяльність, є самосвідомість особистості, так звана Я-концепція. Як відомо, Я-концепція не є статичною, а виступає динамічним психологічним утворенням. Професійна Я-концепція особистості може бути реальною та ідеальною. Реальна Я-концепція відображає уявлення особистості про те, якою вона є. Ідеальна Я-концепція відображає уявлення особистості про те, якою вона має бути. Реальна та ідеальна Я-концепції не тільки можуть не співпадати, а дуже часто обов'язково різняться між собою. Це неузгодження може мати як негативні, так і позитивні наслідки.

З одного боку, неузгодження між реальною та ідеальною концепціями може стати джерелом внутрішньо особистісних конфліктів. З другого – саме ця неузгодженість є основним джерелом професійного самовдосконалення особистості та прагнення до розвитку. Багато що в цьому процесі визначається мірою неузгодженості та її внутрішньо особистісною інтерпретацією.

Професійна та трудова діяльність є однією з основних форм життєдіяльності людини, яка займає левову долю часу та має

виступати площиною, в рамках якої реалізуватиме себе особистість. Від того, як людина сприймає та оцінює свою роботу, свої досягнення та себе в професійній ситуації, залежить її загальне самопочуття та ефективність діяльності. Професійна самосвідомість виступає особистісним регулятором професійного та творчого саморозвитку студента-медика.

Спрямованість медичного працівника може бути представлена через наступні складові:

1) спрямованість на людину, пов'язана з інтересом до її здоров'я;

2) спрямованість на себе, пов'язана з потребою в самовдосконаленні та самореалізації в професійній сфері;

3) спрямованість на предметну сторону професії медичного працівника.

Варто зазначити, що найвища ефективність медичної діяльності буде досягнута за умови реалізації зазначеної ієрархії складових.

Для розкриття структурних компонентів спрямованості медичного працівника, проаналізуємо термін «успіх».

Стосовно когнітивної складової успіху, важливо зазначити, що результат діяльності може бути людиною оцінений виходячи з системи різних за змістом і природою критеріїв. Це можуть бути зовнішні або внутрішні критерії. Зовнішні – це, з одного боку, поставлені іншим суб'єктом мета чи еталон, з іншого, вироблений соціальною групою певний соціальний стандарт. Внутрішні – особисто значуща мета, як ідеальне уявлення майбутнього продукту діяльності, і як намічений особистістю рівень досягнення. Саме внутрішні критерії виступають детермінантами пристрасного бажання особистості досягати або навіть виходити за рамки існуючих соціальних приписів, стандартів. Істотно, що саме вони зумовлюють прогресивний розвиток особистості. Але центральною, із психологічного погляду, на нашу думку, є афективна складова даного феномену – відчуття успіху, переживання людиною стану радості, задоволення.

Діапазон емоційного переживання успіху дуже широкий, від ледь помітного переживання задоволення до потужного, нестримного прояву радості, гордості, тріумфу⁶.

Деякі автори, такі як А.А. Бодалев та Ю.А. Гагін вважають, що успіх – це громадське визнання успіху. Н.А. Батурін вважає, що успіх – це особиста суб'єктивна інтегральна оцінка власного результату, яка

залежить від того наскільки результат діяльності відповідає тому результату, який намагався досягти працівник.

Найбільш ймовірним визначенням поняття успішності професійної діяльності є поєднання цих двох думок. Таким чином успіх – це оцінка самим працівником свого результату, так і оцінка результату праці з боку оточуючих. Оцінка власної діяльності як успішної, малоуспішної та неуспішної має великий вплив на особистість. О.Н. Родіна відмічає, що думка про успішність власної професійної діяльності впливає на уяву про цінність власної особистості, впливає на самооцінку та рівень прагнень. Також О.Н. Родіна вважає, що оцінювати успішність професійної діяльності повинні: керівники, колеги, підлеглі, члени родини та інші значимі люди (наприклад, друзі)⁷.

Важливим чинником успішності професійної діяльності є рівень розвитку професійної самосвідомості як елемент, що здійснює регулюючу функцію у діяльності, що складається з: самопізнання (самопостереження, самооцінка); самоконтролю (самохвалення, самозаохочення, самозасудження, самопокарання, самоаналіз, самопримус); самовдосконалення (самоформування, самопрограмування). Так, високий рівень формування та розвитку професійної самосвідомості медичного працівника передбачає високопрофесійне ставлення до діяльності, уміння правильно організувати свій час, ставити та реалізовувати особистісні цілі та організації, особистісне самовизначення.

Різні психологічні школи по-своєму трактують феномен успіху. У психологічній теорії особистості З. Фрейда немає безпосереднього звернення до внутрішніх детермінантів або зовнішніх поведінкових проявів успіху. У психоаналізі «успіх» – це гомеостатична рівновага в задоволенні інстинктивних потреб і тому тут доречно скористатися поняттям «ідентифікація» як неусвідомлений метод позбавлення фрустрації й тривоги. У цьому сенсі «ідентифікуючись», людина приймає риси іншого й робить їх корпоративною частиною власної особистості.

Позиція А. Адлера відносно детермінантів успіху прямо пов'язана з однією з основних його ідей – ідеєю фіктивного фіналізму. Фінальні цілі життя створюють стимульну основу людської активності. Ще одне поняття цього вченого тісно пов'язане з поняттям успіх – прагнення до переваги.

Основою для вивчення спрямованості на успіх в психології є припущення про її зв'язок з рівнем домагань [Ткачук І. І.].

Кожна людина в процесі діяльності завжди ставить перед собою певні цілі. У процесі досягнення цих цілей людина здебільшого переживає почуття задоволення.

З огляду на це, той чи інший рівень домагань особистості зумовлений її прагненням переживати успіх і уникати поразки. В цілому відома невідповідність між рівнем домагань і рівнем можливостей їх задоволення є суттєвим моментом у розвитку особистості. Ця невідповідність мобілізує діяльність особистості, змушує її активізуватися. Рівень домагань тісно пов'язаний з мірою залучення «Я» в певну соціальну роль. Якщо та чи інша роль не інтерналізована особистістю, то її прагнення в межах цієї ролі можуть бути досить низькими і не підвищуватимуться у випадку успіху.

Проаналізувавши дослідження в галузі психології та педагогіки, що визначають особливості проблеми формування професійної спрямованості, можна стверджувати, що цей процес передбачає наявність принаймні двох етапів. На першому етапі формування професійної спрямованості інтерес до професії переважно тримається на привабливості її зовнішніх сторін і без посередньо пов'язаний із переживаннями свого ставлення в даний момент. Перший етап формування професійної спрямованості закінчується вихованням інтересу до діяльності з оволодіння професією і є нижчою стадією розвитку професійної спрямованості. Вища стадія виявляється у вигляді схильностей, якостей та переконань особистості.

Другий етап формування професійної спрямованості завершується готовністю спеціаліста до самостійної професійної діяльності.

Можна виділити такі умови для професійного становлення студентів:

- забезпечення усвідомлення студентами завдань та вимог майбутньої професії;
- формування в студентів професійно-психологічної спрямованості;
- організація активності кожного студента; врахування у процесі навчальної взаємодії зі студентами індивідуальних особливостей кожного;
- організація керованої самостійної роботи студентів.

Таким чином, основними функціями навчання у вищому навчальному закладі, які

спрямовані на професійне становлення особистості майбутнього спеціаліста, є наступні:

1. Формування професійних (цільових, смислових, операційних) настанов.
2. Формування системи професійно важливих знань, науково-культурного світогляду.
3. Формування професійно важливих умінь та навичок.
4. Розвиток професійно важливих здібностей (інтелектуальних, перцептивних, комунікативних, експресивних, організаторських, мовних тощо).
5. Розвиток духовних потреб майбутнього фахівця, морально-етичне вдосконалення його особистості.
6. Сприяння самоактуалізації кожної особистості, розвитку індивідуальності.

Важливою умовою розвитку і зміцнення професійної спрямованості майбутніх лікарів є діалогізація педагогічної взаємодії, яка забезпечує сприятливий соціально-психологічний мікроклімат і стимулює ідентифікацію студентів з викладачами як носіями професійних норм і ціннісних орієнтацій. Організація педагогічних відносин на засадах діалогічного підходу передбачає сприйняття викладачами студентів як психологічно рівноправних партнерів, взаємну активність, відкритість і довіря, готовність стати на точку зору партнера, віру в потенційні можливості професійного розвитку студентів, налаштованість на взаєморозуміння і творчу співпрацю з ними [Тихолаз С. І.].

З метою виявлення у студентів-медиків рівня професійної спрямованості за видами: спрямованість на себе (Я), спрямованість на спілкування (С), спрямованість на діяльність (Д), ми використали методіку діагностики професійної спрямованості Б. Басса.

Дослідження проводилось на базі Буковинського державного медичного університету в 2013 році. Прийняли участь студенти 1-х і 3-х курсів спеціальності «Лікувальна справа» та «Медична психологія».

На основі отриманих експериментальних даних, отримали наступні результати (таб. 1).

Таблиця 1. Результати діагностики професійної спрямованості за методикою Б. Басса

Курс	Спеціальність	Я	С	Д
1	"Лікувальна справа"	19,35%	25,81%	54,84%
3		29,17%	16,67%	54,17%
3	"Медична психологія"	42,86%	14,29%	42,86%

Одержані дані свідчать, що спрямованість на діяльність у студентів-медиків 1 курсу – 54,8 %, на 3 курсі – 54,1%. Студенти зацікавлені у вирішенні ділових проблем, виконанні роботи якнайкраще, орієнтація на ділову співпрацю, здатність відстоювати в інтересах справи власну думку. Але на 1 курсі бажання діалогічності, прагнення підтримувати стосунки з людьми, орієнтація на спільну діяльність (не обов'язково для виконання справи, а заради самого спілкування), орієнтація на соціальне схвалення, залежність від групи, потреба в емоційних стосунках – 25,8%, в порівнянні з 3 курсом – 16,6%.

На 3 курсі спрямованість на себе (Я) – 29,1% більша ніж на 1 курсі – 19,3%. Спрямованість на себе (Я) свідчить про орієнтацію на пряме винагородження та задоволення, агресивність у досягненні статусу, схильність до суперництва, тривога, інтравертність, роздратованість, прагнення до влади.

За відсутності набору в університеті 1 курсу спеціальності «Медична психологія», на жаль, не змогли провести дослідження і порівняти з 3-м курсом, але результати дослідження на 3-му курсі показує високий показник – 42,8% спрямованість на себе та на діяльність, менші показники за видом спрямованості на спілкування – 14,2%.

Отже, аналіз наукових досліджень дозволив зробити висновок, що професійна спрямованість студента-медика є складним динамічним новоутворенням особистості, яка виступає як система психічних властивостей і поступово складається в онтогенезі людини. Систему професійної спрямованості складають: емоційний, когнітивний, мотиваційний, вольовий та контрольно-оцінний компоненти. Формування професійної спрямованості майбутніх медичних працівників можливе, якщо в процесі навчання у вузі студентом буде накопичений і узагальнений рефлексивний досвід самовизначення в професії; сформовано мотиваційний компонент професійної діяльності; розвинена суб'єктність як специфічна якість, що забезпечує його професійну ідентичність; організація педагогічної взаємодії на засадах діалогічного підходу, що забезпечує сприятливий соціально-психологічний мікроклімат й активізує ідентифікацію студентів з викладачами як носіями професійних норм і ціннісних орієнтацій.

Розв'язання проблеми професійної спрямованості потребує пошуку нових підходів до організації навчального процесу й обгрун-

тування педагогічних умов розвитку професійної спрямованості як важливої складової професійної готовності медичних працівників. Перспективи подальших досліджень полягають, зокрема в дослідженні впливу профорієнтаційної роботи та ролі професійного самовизначення для успіху в професійній діяльності.

Література:

¹ Сейтешев А.П. Пути профессионального становления учащейся молодежи / А.П. Сейтешев. – М.: Высшая школа, 1988. – 336 с.

² Кружева Т. В. Особливості формування компонентів професійної спрямованості у практичних психологів у процесі навчання [Електронний ресурс] : – Режим доступу: http://www.rusnauka.com/33_DWS_2010/33_DWS_2010/Psihologia/74177.doc.htm

³ Психологические теории и концепции личности. Краткий справочник // Психология личности: словарь-справочник / Под ред. П. Горностай, Т. Титаренко [Електронний ресурс]: – Режим доступу: <http://www.psylib.ukrweb.net/books/psiteol/txt41.htm>.

⁴ Мусалаева А.Р. Особенности формирования профессиональной направленности психологов в период вузовского обучения : автореф. дисс. ... канд. психол. наук (19.00.07) / А.Р. Мусалаева. Ставрополь: СевкавГТУ, 2004. – 25 с.

⁵ Максименко С.Д. Генетико-психологичні витоки розвитку і саморозвитку особистості / С.Д.Максименко // Актуальні проблеми психології: Психологія навчання. Генетична психологія. Медична психологія. За ред. С.Д. Максименка. – К.: ДП «Інформ.-аналіт. агентство», 2008. – Т.Х, Вип. 7. – С.7.

⁶ Ткачук І. І. Спрямованість на майбутній професійний успіх як вектор професійного самовизначення особистості [Електронний ресурс]: – Режим доступу: http://virtkafedra.ucoz.ua/el_gurnal/pages/vyp17/tkachuk.pdf

⁷ Родина О.Н. О понятии «успешность трудовой деятельности» / Родина О.Н. // Вестник МГУ, серия Психология, 1996, № 3.– С. 60-65.

Marina Timofeeva. UNE RECHERCHE DE DIRECTIVITE PROFESSIONNELLE D'UN ETUDIANT EN MEDECINE.

L'article presente analyse théorique et méthodologique des composants structuraux d'une directivité professionnelle; les notions de: réussite, la motivation, le besoin, le concept de soi comme composantes structurelles d'une directivité professionnelle. Une étude empirique de l'orientation professionnelle des étudiants en médecine dans un établissement médical supérieur.

Mots-clés: *directivité professionnelle, la motivation, le besoin, le concept de soi.*

Тимофеева Марина. ИССЛЕДОВАНИЕ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ НАПРАВЛЕННОСТИ СТУДЕНТА-МЕДИКА.

В статье проведен теоретико-методологический анализ структурных компонентов профессиональной направленности; раскрыты понятия: успех, мотивация, нужда, установка, потребность, Я-концепция как структурные компоненты профессиональной направленности. Эмпирически исследована профессиональная направленность студентов-медиков в высшем медицинском заведении.

Ключевые слова: *профессиональная направленность, мотивация, нужда, установка, потребность, Я-концепция.*

МОВОЗНАВСТВО, ЛІТЕРАТУРОЗНАВСТВО

УДК 811.112.2'373.237:61

Дарія ОРОБЧУК,
Буковинський державний
медичний університет,
Чернівці (Україна),
f.languages@bsmu.edu.ua

СОЦІАЛЬНО-РОЛЬОВІ, КОМУНІКАТИВНІ ТА СТРУКТУРНО- СЕМАНТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ МЕДИЧНОГО ІНСТИТУЦІЙНОГО ДИСКУРСУ

Key words: *discourse, medical discourse, discursive competence, strategy, tactics, suggestion.*

Orobchuk Dariia. Social role, communicative, structural and semantic features of medical institutional discourse.

The article describes the main aspects of study of medical communication, defines the place of medical discourse in the system of institutional communication and determines the role of discursive competence in medical professional communication. Perspective areas of the research are outlined, different samples of professional medical discourse and its intentions are distinguished, the analysis of the results of related studies is made.

Від уміння лікаря володіти словом, від рівня мовної культури залежить його професійна компетенція. У зв'язку з цим мова медиків, їх мовна поведінка є важливим об'єктом лінгвістичних досліджень¹, а при вивченні іноземної мови майбутнім медикам у сучасному мультикультурному світі важливо, щоб викладач усвідомлював елементи професійної реальності, на тлі якої розвивається медичний дискурс². Отже, **актуальність** зумовлюється відсутністю цілісного системного опису медичного дискурсу з точки зору реалізації у ньому специфічних комунікативних цілей, що визначають діяльність лікаря. **Метою** статті є проаналізувати поняття „дискурсивна компетенція”, визначити ключові ознаки та виокремити інтенції досліджуваного феномену.

Тракування поняття „дискурс” у вітчизняній та зарубіжній лінгвістиці змінювалося протягом останніх десятиліть. Різноманіття визначень дискурсу пов'язане з різними підходами, саме з цих позицій і даються визначення цього поняття. Дискурс пов'язаний і з такими ментальними факторами і особливостями сприйняття мовлення як темп, стильовий ключ спілкування, форми мовленнєвого етикету, характер гумору та алюзій. Тому він часто характеризується як спіл-

кування людей, введене в процес життя, що і вивчає сучасна когнітивна теорія дискурсу³.

О.М. Гніздечко трактує дискурс як текст в аспекті подій, як складну систему ієрархії значень, що поряд з текстом містить необхідні для розуміння останнього екстралінгвістичні параметри комунікації⁴. До них належать соціальні, психологічні й антропологічні позамовні чинники. Врахування різноманітних фонових чинників дискурсивного аналізу формує уявлення про учасників комунікації, особливості створення та сприйняття основного змісту повідомлення, з одного боку, та лежить в основі поліпарадигматизму як провідної тенденції розвитку сучасної лінгвістики з іншого. Не можна вивчити та осмислити цілісний текст поза його смисловою, змістовою стороною, не можливо не враховувати цілого ряду його комунікативних параметрів: задуму, концепції, цілей спілкування, фонду знань комунікантів, суб'єкта мовлення, адресата та ін., а на поверхневому рівні – текстової організації, композиції, принципів та прийомів розгортання тексту, обумовлених зазначеними та іншими екстралінгвістичними факторами⁵. Введення в термін „дискурс” екстралінгвістичних характеристик, які розширюють його зміст (соціокультурні, психологічні,

прагматичні, етнокультурні, паралінгвістичні фактори), відображає тенденцію подолання підходу до його аналізу як предмета лінгвістики тексту, що було характерним у період становлення і розвитку цієї дисципліни³.

Мовлення є невід'ємною частиною будь-якої професійної діяльності, а лікар – лінгвоактивна професія. Мова медицини завжди привертала увагу лінгвістів, тому в області дослідження окремих аспектів медичного дискурсу накопичено великий досвід. Кращі лікарі в усі часи розуміли величезне значення спілкування лікаря з пацієнтом і свідомо впливали на пацієнта в лікувальних цілях. Відомі психіатри XIX століття стверджували, що моральна сила переконання є найважливішою складовою лікувального процесу (І.Є. Дядьковський, Г.А. Захар'їн). В XX столітті над питаннями взаємин лікаря і пацієнта роздумували багато відомих клініцистів (Н.Н. Блохін, А.Р. Лурия, Т.С. Чадов), які вважали, що в складному і багатогранному процесі спілкування виникають нові відносини між лікарем і пацієнтом.

Медичний дискурс – це тип інституційного дискурсу, основним концептом якого є „здоров'я”. Він відображає специфіку спілкування фахівців у медичній галузі з проблем професійної тематики. Як і будь-який інший тип інституційного дискурсу, він характеризується розгалуженою системою термінів, що виконують інформативну, гносеологічну та орієнтуючу функції⁶. У професійно-непрофесійному МД один із комунікантів виконує роль безпосереднього чи опосередкованого представника або агента сфери охорони здоров'я (лікар, аптекар, фармацевт тощо), а інший є клієнтом, який користується послугами цієї сфери (пацієнт, родич пацієнта, клієнт аптеки тощо). Специфіка такого виду статутних відносин полягає в асиметрії спілкування лікаря й пацієнта, що, безумовно, провокує проблеми порозуміння між ними. У таких умовах стратегії мовленнєвої поведінки лікаря переважають над стратегіями мовленнєвої поведінки пацієнта і зводяться, в основному, до діагностики, лікування й рекомендацій з боку лікаря. Крім того, спілкування в площині „лікар-пацієнт/родич пацієнта” проходить у формі питання-відповіді і містять здебільшого мовленнєві дії таких „директив”, як порада, рекомендація, інструкція, заборона, наказ тощо⁷.

Оскільки дискурс відіграє важливу роль в медицині, медичний дискурс у широкому сенсі цього слова має глибоке антропологічне значення. Поняття „Пацієнт як текст” було сформульоване у 80-х роках⁸. Тіло

більше не виступає об'єктом огляду лікаря, а суб'єктом, який вимагає інтерпретації⁹. Метод такої інтерпретації може бути запозичений у інших наукових традицій, наприклад, літературознавство, семіотика, лінгвістика, які в німецькомовному просторі широко використовують Ескуль і Везіак¹⁰.

Аналіз останніх досліджень із цієї проблеми. В останнє десятиліття все більшу увагу дослідників привертаять комунікативні аспекти спілкування в медичній сфері (Л.П. Зосимова¹¹, Л.С.Бейлінсон¹², М.І. Барсукова¹³, С.А. Мішланова¹⁴, А.А. Панова¹⁵, І.А. Іванчук¹⁶, Б. Фрімон¹⁷), що відображає загальну тенденцію до вивчення функціонування мови в різних соціальних групах.

Зокрема, Л.П. Зосимова розглядає комунікативне спілкування між медиком і пацієнтом з точки зору теорії діалогу. Л.С. Бейлінсон виділяє стратегії такого спілкування відповідно з різними етапами їх взаємодії. Концепцію Л.С. Бейлінсон розвиває М.І. Барсукова, на думку якої комунікація в системі „медик-пацієнт”, що відбувається переважно у формі діалогу, виконує сполучну, формулюючу і підтверджувальну функції. Відносини між лікарем і пацієнтом є процесом, в ході якого розгортаються взаємини особистостей та почуття довіри. Відповідно спілкування лікаря і пацієнта має представляти не просту передачу інформації, а вироблення загального сенсу, взаєморозуміння, побудови діагностичної і лікувально-реабілітаційної бесіди, єдиної точки зору і злагоди з приводу лікування¹⁸. Володіння стратегіями і тактиками входить в прагматичну компетенцію лікаря: від рівня його мовної компетентності залежить різноманіття і гнучкість обраних ним мовних стратегій і тактик, що допомагає успішніше досягати своїх цілей (визначити захворювання, призначити і провести лікування, пояснити пацієнтові лінію його поведінки для збереження здоров'я). Використання тактики обов'язкового успіху, за зауваженням дослідника, найімовірніше, виявиться частиною будь-якого медичного дискурсу. Для пацієнта важливим є той факт, що лікар справді надасть йому допомогу. Тактика обов'язкового успіху може реалізуватися також у різних формах шевербального спілкування.

Медичний дискурс – це неоднорідне утворення, у складі якого існує ряд жанрів, що характеризуються певними соціально-рольовими, комунікативними та структурно-семантичними особливостями.

Тріша Грінгалл і Браян Гурвітц ввели поняття "narrative based medicine" і таким

чином узагальнили основні принципи „медицини, яка ґрунтується на комунікації”:

- розмови про хворобу можуть утворювати рамку, яка дозволить пацієнту уявити повну картину проблеми та можуть посприяти розробці нових діагностичних і терапевтичних можливостей;

- розмови – це метод обговорення екзистенційних проблем: біль, сумніви, надія, горе і сором – теми, які супроводжують або ж викликають захворювання²⁰.

Дослідник А.А. Панова розглядає медичний дискурс з точки зору культури спілкування медичних працівників. Звернення до цієї теми зумовлено недостатньою увагою філологів до професійного мовлення лікаря. Аналіз особливостей мовної поведінки медичних працівників у різних ситуаціях ділового спілкування свідчить про те, що не всі медики дотримуються норм етикету. Характерним є часте відхилення від правила повноти інформації та правила манери. Обсяг інформації у висловлюваннях медиків, як правило, буває надмірним або недостатнім. Манера ведення розмови не завжди відповідає вимогам деонтології. Хід бесіди лікаря і пацієнта часто порушується через некоректне використання медичної термінології та невідомих пацієнтові аббревіатур.

І.А. Іванчук розглядає медичний дискурс у зв'язку з формуванням елітарного типу мовної особистості у професійній медицині. Мова медичних працівників (насамперед лікарів високого професійного рівня) є важливим об'єктом дослідження як в аспекті комунікативних норм, так і в аспекті культури мови.

Аналіз структури діяльності лікаря в різних дослідженнях свідчить про те, що автори по-різному кваліфікують основні її складники. Очевидно, це зумовлено різним поглядом на характер та ступінь активності суб'єктів медичного дискурсу. Так, наприклад, досліджуючи сугестивні характеристики медичного дискурсу, Н.В. Гончаренко²¹ пропонує вважати їх основними у системі стосунків „лікар – пацієнт”. Автор праці відстоює думку, що медичний дискурс має сугестивні чинники, які створюють особливу тональність спілкування, мають вербальне й невербальне вираження, виявляють ситуативну варіативність та виокремлюються в різних жанрах згаданого дискурсу.

Автор дослідження викладає свої думки щодо стратегічної зумовленості сугестивних характеристик жанровою своєрідністю медичного дискурсу, виокремлюючи низку вербальних засобів, які є способом його мовного

вираження. До них належать інтонація, що передає впевненість лікаря в своїх словах, клішовані вислови, терміни та професіоналізми, дискурсивні формули прямого та побічного переконань, невербальні засоби (міміка, жести, погляд).

Таке бачення елементів мовленнєвого впливу лікаря на пацієнта є досить актуальним для вивчення медичного дискурсу. Водночас окремі аспекти, пов'язані з обґрунтуванням єдності сугестивних та раціонально-логічних елементів впливу на пацієнта у дискурсі лікаря, потребують більшої аргументації²².

Так, досить оригінальним є аналіз німецького медичного дискурсу у дослідженні Н.Ю. Сидорової, яка здійснює його на ґрунті транскриптів діалогів, взятих з Інтернету, які були записані в клініках (зокрема дитячих) м. Гамбурга та м. Берліна німецькими дослідниками. Автор пропонує гіпотезу, згідно з якою підґрунтям комунікативної поведінки суб'єктів медичного дискурсу є ієрархія головних та другорядних стратегій і тактик, а також послідовність мовленнєвих дій, реалізація яких сприяє подоланню асиметричного спілкування²³.

Приклади діалогів, наведених у дослідженні, при порівнянні їх з діалогами записів, зроблених у клініках України, дають підстави ще раз пересвідчитись в тому, що унікальність окремо взятої мови – це те, що накладає відбиток на вияв мовленнєвої поведінки її носія. Тому аналіз медичного дискурсу у контексті різних мов буде мати свої особливості²⁴. Відповідно упродовж всієї історії медицини формувалися особливі моделі мовленнєвої поведінки, що органічно складають специфіку медичного дискурсу в різних мовних системах.

Відомо, що лікар у своїй діяльності оперує різними стильовими пластами: в процесі заповнення історії хвороби використовується власне науковий стиль в його письмовій формі; в промові на медичних конференціях – усна форма згаданого вище стилю. В процесі спілкування з хворими лікар переходить на науково-популярний стиль викладу з елементами розмовного. Комунікативна компетентність лікаря проявляється, зокрема, в умінні трансформувати в популярний стиль великий обсяг медичної термінології, у вільному володінні лексикою, яка позначає сучасні методи і прийоми лікування. При зборі історії захворювання (анамнезі) відбувається взаємодія побутових уявлень пацієнта і їх наукового осмислення, що вимагає від лікаря негайного

„перекладу” інформації з одного стилістичного коду на інший.

Мова медичних працівників (насамперед лікарів високого професійного рівня) видається важливим об'єктом дослідження в аспекті культури мовлення. Так, на думку І.А. Іванчук, саме недостатня комунікативна компетентність веде до комунікативних невдач, що виявляються в здатності/ нездатності трансформувати в межах популярного стилю спілкування значний обсяг медичної термінології, у вільному володінні/неволодінні лексику на позначення сучасних методів та прийомів лікування, в знанні / незнанні закономірностей миттєвого „перекладу” інформації з одного стилістичного кола на інший під час спілкування з пацієнтом.

Оскільки мовленнєве спілкування невід'ємне від професійних дій медиків, науковці значну увагу приділяють виокремленню його типів з урахуванням функцій лікаря як суб'єкта фахового спілкування.

Медичний дискурс – це неоднорідне утворення, у складі якого існує ряд жанрів. Так, зокрема О.Л. Корольова в контексті дослідження проблеми професійної підготовки студентів-медиків пропонує розрізняти такі різновиди фахового медичного мовлення²⁵:

- мовленнєве інформування (повідомлення пацієнту про його діагноз, лікування тощо);
- отримання інформації (характеризується мовленнєвими діями лікаря, спрямованими на збирання анамнезу: історія життя, умови праці, спадкові хвороби тощо);
- обмін інформацією з колегами (консультація з іншими лікарями, участь у конференціях, семінарах та конференціях).

Названі типи мовлення безпосередньо пов'язані з основними інтенціями, які реалізує лікар у своїй дискурсивній діяльності. Такими інтенціями, на думку О.Л. Корольової є:

а) запит інформації про пацієнта, історію його життя, умови праці, спадкову схильність до деяких захворювань;

б) інформування пацієнта, його родичів про встановлення діагнозу та призначення відповідного лікування, повідомлення родичів про долю пацієнта;

в) висловлення ставлення лікаря до професійних дій колег, обмін інформацією з медичним персоналом у процесі виконання ними професійних дій, обмін інформацією про перегляд діагнозу пацієнта та методів лікування, про нові методи лікування, ознайомлення з думкою колег із питань обстеження, діагностики та лікування в ході ви-

рішення серйозних проблем порятунку хворого, консультацій з іншими лікарями.

Дослідниця не залишає поза увагою такий аспект медичного дискурсу, як публічне спілкування (конференції, дискусії при обговоренні пацієнтів, що перебувають у критичному стані). І хоч даний аспект аналізується у дидактичному аспекті, однак сама інформація є важливою для формування цілісної картини щодо дискурсивної діяльності лікаря.

Пропонований О.Л. Корольовою рольовий репертуар лікаря, що зумовлює інтерактивний аспект його дискурсу (лікар-дослідник, лікар-психотерапевт, лікар-співрозмовник, лікар-колега, лікар-порадник) не є повним, однак загалом відповідає інституційним ознакам лікаря-мовця.

Варто відзначити дослідження Б. Фрімон, присвячене спілкуванню в триаді „лікар – дитина – батьки”²⁶. Автор відзначає меншу емоційність лікарів у спілкуванні з батьками порівняно з дітьми. Підтверджуються дані інших дослідників стосовно провідної ролі лікаря в комунікативній взаємодії. Ступінь згоди на запропонований лікарем спосіб лікування впливає на виконання лікарських рекомендацій. Часто лікарські рекомендації кількісно перевершують очікування батьків. У зв'язку з цим пояснення лікарем причин захворювання особливо важливе для батьків і багато в чому визначає їхню реакцію на перебіг лікування.

Дослідник стверджує, що чим вищий рівень емпатії, тим вищий ступінь згоди на лікування. Збір анамнезу багато лікарів вважають однією з найважливіших складників комунікативної взаємодії та приділяють йому основну увагу. Кількість часу, витрачену на збір анамнезу, негативно впливає на рівень згоди. Це може означати, що тривалий збір анамнезу свідчить про проблеми комунікації. У дослідженні констатується, що тривалий збір анамнезу не є ознакою наявності серйозного захворювання

Геліді М. відзначає, що комунікативна реакція британських пацієнтів на діагностичну гіпотезу лікаря взагалі не виражена вербально²⁷. Британські пацієнти розглядають діагноз як „власність” лікаря, а не як джерело власних переживань. Подібна пасивність пацієнтів контрастує з вербальною реакцією на нову інформацію в ситуаціях побутового спілкування. Автор стверджує, що, відмовляючись виражати реакцію вербально, пацієнти підкреслюють свою статусну нерівність у спілкуванні з лікарем, зумовлену різницею в знаннях. Вербальна реакція виникає у випадках експліцитно або імлі-

цитно вираженої різниці у поглядах лікаря та очікуваннях пацієнта.

Соціально-рольовий аспект медичного спілкування розглядається в роботі А. Сікурел. Дослідник вважає, що відносини Лікаря і пацієнта є не просто міжособистісною взаємодією – це соціальна практика в рамках соціального інституту, який диктує певні ролі його учасникам²⁸.

Висновки і перспективи подальших досліджень. В центрі уваги різних дисциплін, пов'язаних з вивченням людини, знаходиться дискурс, – складне лінгвістичне явище, яке являє собою мовну діяльність в сукупності з прагматичними, соціокультурними, психологічними та іншими факторами. Жодні мовні явища не можуть бути зрозумілі й описані без вживання, без урахування їх дискурсивних аспектів. У зв'язку зі зростаючою потребою дослідження мовної поведінки лікаря, чимало робіт присвячується темі медичного дискурсу. Медичний дискурс може мати як усну, так і писемну форми, де прикладом першої здебільшого є діалогічне спілкування лікаря з пацієнтом або його родичами, а другим – науково-популярна література для широкого загалу, що має інформативний характер.

Вивчення медичного дискурсу дає можливість уявити мовний портрет сучасного лікаря, виявити ефективні способи мовного впливу на пацієнта. Вибір тієї чи іншої тактики, ефективність якої залежить від професійних цілей та ситуацій спілкування, від типу особистості і загальної, у тому числі і мовленнєвої культури лікаря. Цей принцип формував тип стосунків протягом всієї історії медицини і є визначальним для успішного діагностування та лікування хворої людини.

Детальний аналіз різних підходів до вивчення поняття „медичний дискурс” і до використання різних комунікативних стратегій виводить на поверхню кілька важливих невирішених проблем. Зокрема, не існує чіткої методології формування дискурсивної компетенції медика. Виокремлення характеристик і функцій кожної із комунікативних стратегій дасть змогу розробити ефективну модель формування дискурсивної компетенції медика.

ЛІТЕРАТУРА

1. Иванчук И.А. Культура речи в деятельности врача (к проблеме формирования элитарного типа языковой личности в профессиональной медицине) / И.А. Иванчук // Вопросы стилистики. – Саратов, 1998. – С. 187 – 195.

2. Бейлинсон Л. С. Медицинский дискурс / Л. С. Бейлинсон // Языковая личность : институциональный и персональный дискурс. – Волгоград: 2000. – С. 105-118.

3. Андронкина Н.М. Понятие „дискурс” в междисциплинарных исследованиях и его содержание в методике преподавания иностранных языков [Текст] / Н.М. Андронкина // Мир науки, культуры, образования. – 2008. – №3(10). – С. 87-91.

4. Гніздечко О.М. Авторизація наукового дискурсу: комунікативно-прагматичний аспект (на матеріалі англійських статей сучасних європейських та американських лінгвістів) [Текст]: дис. ... канд. філол. наук: 10.02.04 / Київський національний лінгвістичний університет. – К., 2005. – 203с.

5. Кожина М.Н. Дискурсивный анализ и функциональная стилистика с речеведческих позиций / М. Н. Кожина // Текст – Дискурс – Силь. – 2004. — №6. – С. 9-33.

6. Маджаева С. И. Термины в медицинском дискурсе / С. И. Маджаева // Вестник Челябинского государственного университета. Филология. Искусствоведения. – 2011. – Вып. 60. – № 33(248). – С. 92–94.

7. Кудоярова О. В. Варіювання змістових параметрів англійського медичного конфліктного дискурсу за зміни адресантно-адресатних конфігурацій / О. В. Кудоярова // Вісник Житомирського державного університету ім. І.Франка. – 2010. – Вип. 50. – С. 216–220.

8. Daniel Sl. Patient as Text: a model of clinical hermeneutics / Sl. Daniel// A model of clinical hermeneutics. – Theor med: 1986, - 7 Aufl. – P. 195-210.

9. Kamps H. Patient als Text / H.Kamps // Allgemeine Medizin. – 2004. – S. 438-442.

10. Uexküll T., Wesiack W. Theorie der Humanmedizin / T.Uexküll, W.Wesiack// Theorie der Humanmedizin. – Human und Schwarzenberg. – München. – 1998. – 190 S.

11. Зосимова Л. П. Основные коммуникативные характеристики диалога между врачом и пациентом / Л. П. Зосимова. – М. : МГУ им. М. В. Ломоносова. – 1997. – 24 с.

12. Бейлинсон Л. С. Медицинский дискурс / Л. С. Бейлинсон // Языковая личность : институциональный и персональный дискурс. – Волгоград: 2000. – С. 105-118.

13. Барсукова М. И. Речевые стратегии и тактики медицинского дискурса / М. И. Барсукова // Античный мир и мы. – Вып. 9. – С. 82-87.

14. Мишланова С. Л. Алексеева Л. М. Медицинский дискурс: теоретические основы и принципы анализа / Л. М. Алексеева, С.

Л. Мишланова. – Пермь: Изд-во Перм. ун-та, 2002. – 200 с.

15. Панова А. А. Культура общения медицинских работников / А. А. Панова // Русский язык для делового общения. – Челябинск, 1996. – С. 95-130.

16. Иванчук И.А. Культура речи в деятельности врача (к проблеме формирования элитарного типа языковой личности в профессиональной медицине) / И.А. Иванчук // Вопросы стилистики. – Саратов, 1998. – С. 187–195.

17. Freeman B. Gaps in Doctor-Patient Communication: Doctor-Patient Interaction Analysis / B. Freeman // Pediatric Research. – Vol.7. – № 5. – 1971. – P. 298-312.

18. Барсукова М. И. Речевые стратегии и тактики медицинского дискурса / М.И. Барсукова // Античный мир и мы. – Вып. 9. – С. 82-87.

19. Freeman B. Gaps in Doctor-Patient Communication: Doctor-Patient Interaction Analysis / B. Freeman // Pediatric Research. – Vol.7. – № 5. – 1971. – P. 298-312.

20. Greenhalgh T., Hurwitz B. Narrative based medicine / T. Greenhalgh // Why study narrative, 1999/ - 48-50 p.

21. Гончаренко Н. В. Суггестивные характеристики медицинского дискурса / Н. В. Гончаренко // Автореф. дис. ... канд. филол. наук. – Волгоград, 2007. – 21 с.

22. Литвиненко Н. Дослідження медичного дискурсу у вітчизняному та зарубіжному мовознавстві / Н. Литвиненко // Гуманітарна освіта в технічних вищих навчальних закладах : Зб. наук. праць / відп. ред.: . – К. : Нац. авіаційний ун-т, 2002. – Вип.17. – 2009. – С. 143-152.

23. Сидорова Н.Ю. Коммуникативное поведение неравностатусных субъектов медицинского дискурса (на материале немецкого языка) / Н.Ю.Сидорова // Автореф. дис. ...канд. Филол. наук. – Волгоград. – 2008. – 20 с.

24. Литвиненко Н. П. Медичний дискурс як предмет вивчення у процесі мовної підготовки лікаря / Н. П. Литвиненко // Научные исследования. Теория и практика. Педагогические науки. – Вроцлав, 2012. – С. 68–70.

25. Корольова О.Л. Методическое обеспечение профессионально-ориентированного обучения иностранных студентов-медиков общению на русском языке в процессе подготовки к клинической практике / О.Л. Корольова // Дис. ... канд. филол. наук. – М., 2000. – 182 с.

26. Freeman B. Gaps in Doctor-Patient Communication: Doctor-Patient Interaction Analysis / B. Freeman // Pediatric Research. – Vol.7. – № 5. – 1971. – P. 298-312.

27. Halliday M.A. Language as Social Semiotic / M.A. Halliday // The Social Interpretation of Language and Meaning. – London: Arnold. – 1978. – 256 p.

28. Cicourel A.V. Language and medicine /A.V. Cicourel // Language in the USA. – Cambridge: Cambridge University, 2004. – P. 407-429.

Orobchuk Dariia. LES PARTICULARITES SOCIO-COMMUNICATIVES ET SEMANTICO-STRUCTURELLES DU DISCOURS INSTITUTIONNEL.

Cet article décrit les principales orientations de l'étude de la communication médicale, on a défini le rôle du discours médical dans le système du discours institutionnel. On a déterminé les avantages de la compétence communicative du phisicien dans le processus de la communication. On a établi les orientations de l'étude de ce problème . On a mis en relief les types du discours médical progressif et ses concepts. On a accomli l'analyse des résultats adjecents.

Mots-clés: discours, le discours médical, la compétence du discours, la stratégie, la tactique, la suggestion.

Оробчук Дарія. СОЦІАЛЬНО-РОЛЕВІЙ, КОМУНІКАТИВНІЙ І СТРУКТУРНО-СЕМАНТИЧЕСЬКІЙ ОСОБЛИВОСТІ МЕДИЦИНСЬКОГО ІНСТИТУЦІОНАЛЬНОГО ДИСКУРСА.

В статті описані основні напрямки вивчення медичного дискурсу, визначено місце медичного дискурсу в системі інституціонального дискурсу, обґрунтовано роль дискурсивної компетенції лікаря в процесі професійного спілкування, виділено різноманітності професійного медичного дискурсу і його інтенції, здійснено аналіз результатів суміжних досліджень. В статті також описані перспективні напрямки дослідження даної проблеми.

Ключевые слова: дискурс, медицинский дискурс, дискурсивная компетенция, стратегия, тактика, суггестия.

Larysa POCHYNOK, Oksana MAKOVSKA
Bukovinian State Medical University
Chernivtsi (Ukraine)
oxanamakovska@yandex.ua

PRINCIPLES OF COMPILING
DICTIONARY OF MEDICAL TERMS
WITH ONYMIC COMPONENT

Ключові слова: *енциклопедичний словник, медичний термін, словникова стаття, пропріатив, епонім, топонім.*

Починок Лариса, Маковська Оксана.
Принципи укладання словника медичних термінів з онімним компонентом.

У статті висвітлюється проблема укладання енциклопедичного словника медичних термінів з пропріальним компонентом, розглядаються основні принципи побудови словникової статті медичного терміна з власною назвою і критерії відбору інформації, необхідної для формулювання дефініції. Крім того, визначаються типи пропріативів, які повинні стати частиною такого словника. Осучаснення словників галузевих терміносистем є безперервним процесом, оскільки відображає всі зміни, які постійно відбуваються у науці. Медична онімна лексика є універсальним пластом наукової мови, що спрощує міжнародне спілкування, саме тому стаття енциклопедичного словника повинна надавати не лише дефініцію, а й історичні, біографічні, географічні дані, а інколи, навіть, ілюстративний матеріал.

In modern world dictionaries are often the main source of important data necessary for various objectives: educational, scientific, cognitive and even informational. Well-planned and thoroughly worked up and formulated dictionary can contain those very facts that not only give the general understanding of some issues but also summarize and generalize our idea about the object or notion of study. Rapid development of science and technology leads to the appearance of new concepts in the surrounding reality. All of them need to be named and placed somewhere in order to keep the hierarchy of the world, its intrinsic structure and arrangement.

Compiling a dictionary takes much time and requires a number of human resources. Constant changes greatly influence all spheres of human activity which are so much interconnected and interdependent that sometimes it is difficult or even impossible to distinguish between two phenomena or notions and to differentiate between them. That's why the definition given in the dictionary entry should be accurate and at the same time capacious, comprising key issues of the notion.

In the future we are going to compile a dictionary of medical terms with onymic components that's why at present the priority of our research is to single out criteria of compiling dictionary entries and to determine principles of

selecting information that should be included in the explanation of a term.

Proper names in medical science are universal units understandable for different groups of users: researchers, doctors, students and often even for patients. But in many cases one can come across the units which are not frequently used or some other synonymic term is more common in usage; the vast majority of these terms are going to be described in this dictionary and since there are no similar generalized dictionaries of medical proper terms, it indicates the *novelty* of the given research.

Dictionaries of branch terminologies need to be constantly renewed because they "get old" very fast. New medicines with special trade mark names, modern diagnostic devices and techniques periodically appear in the field of medicine and thus, they should be included into the studied vocabulary as units of some terminology. The work upon compiling dictionaries should not be stopped, it is a kind of an endless process which can provide communication between professional groups of doctors, facilitate the scientific dialogue all over the world and show the contribution of nations into the world's scientific progress. It illustrates the *topicality* of this article and confirms the necessity of continuation of work in this direction.

Terminology as an independent linguistic field is investigated in the works of Sayce A.H.¹, Kageura K.², Temmerman R.³, Heine B., Narrog H.⁴. Much attention to dictionaries compilation was paid in the works of B. Shunevych^{5,6}, Hawel Z.S.⁷, Griniov S.V.⁸, Ali Al-Kasimi⁹. Verification of onymic medical terms was based on general medical dictionaries: Illustrated Medical Dorland's Encyclopedia¹⁰, Medical Encyclopedia and Guide to Family Health¹¹, Dictionaries of Modern Medicine^{12, 15, 16, 18, 19}, Medical Eponyms^{13, 14, 17}; and those which contain specific branch terminological units: The Encyclopedia of Cosmetic and Plastic Surgery²⁰, names of syndromes and symptoms²¹⁻²⁵.

This paper *aims at* description of the main principles of dictionary entries compilation when verifying medical terms with proper names. The *objectives* of the research are as follows: 1) explore the types of onymic terminal units in the medical terminology; 2) determine what terms should be included into the dictionary; 3) arrange the information necessary for the definition of the term; 3) create a dictionary entry taking into account the type of proper name used in the term.

Main part and results of the research. The dictionary of medical terms is of course a specialized dictionary. According to Z. Hawel "A specialized dictionary deals with one sector of the lexicon such as medical, chemical, or philosophical terms. Such a dictionary focuses on linguistic and factual matters relating to specific subject fields. It may have a relatively broad converge, in that it covers several subject fields such as science and technology (a multifield dictionary), or either coverage may be more narrow, in that they cover one particular subject field such as dermatology / plastic surgery (a single-field dictionary) or even a specific sub-field such as biological chemistry (a subfield dictionary). In this respect, we may state that specialized dictionaries may be maximizing dictionaries, i.e. they attempt to achieve comprehensive coverage of the terms in the subject field concerned, or they may be minimizing dictionaries, i.e. they attempt to cover only a limited number of the specialized vocabulary concerned"²⁷.

Thus, it is easily seen that specialized dictionary has an encyclopedic nature. It means that it includes much additional information important for understanding and use of terminology in any specific field. The most important purpose of compiling specialized dictionaries is an attempt to verify and arrange the most commonly used terminology of some

specific field, to give adequate and correct definitions of the terms, to start the process of supplying communication between specialists with unique terminological units, to provide standardization and unification of terms according to national and international demands in order to create a systematized information about medical terminology. It gives the possibility to make these terms a constituent part of scientific achievements in the field of medicine.

Encyclopedic dictionaries also include such items as illustrations, special lists, and historical data, and biographical information, names of persons, places and literary works which are characterized by extensive treatment of facts⁷.

Different types of proper names will be described in the dictionary of medical terms with onymic component. Among these proper names we may distinguish eponyms, toponyms (choronyms, oikonoms), hydronyms and others. The other proper names include trade marks of medicinal preparations, names of plants and animals species, less frequently used phytonyms, ethnonyms, mythonyms and theonyms etc.

All the definitions of the above-mentioned proper components of medical terms are taken from the works in onomastic research^{26, 27}.

Structure and content of a dictionary entry mainly depends upon the type of onymic element. Traditionally eponyms constitute the greatest group of terms in medical terminology containing proper names. "An **eponym** can be either an item which provides a name-source for a particular [place](#), [tribe](#), [era](#), discovery, or other item to be named, or it can also be an item which acts as a name-recipient"²⁷. It is important to give some information about the author of any symptom or disorder, this data should be suggested separately from the entry itself since the definition may be considered as a completely medical notion in this case and bibliographic encyclopedic information is just a kind of additional cognitive note, e.g.:

Down syndrome (DS) or Down's syndrome – is a genetic disorder caused by the presence of all or part of a third copy of chromosome 21. It is typically associated with physical growth delays, characteristic facial features, and mild to moderate intellectual disability; also known as trisomy 21.

[John Langdon Down, the British doctor who fully described the syndrome in 1866.]

There are many eponymic terms composed of two or more proper names: **Aarskog-Scott syndrome** – is a rare disease inherited as autosomal dominant or X-linked and characterized by short stature, facial abnormalities,

skeletal and genital anomalies; also known as the Aarskog syndrome, faciodigitogenital syndrome, shawl scrotum syndrome and faciogenital dysplasia.

[The syndrome is named for Dagfinn, a Norwegian pediatrician and human geneticist who first described it in 1970, and for Charles I. Scott, Jr., an American medical geneticist who independently described the syndrome in 1971.]

Here the additional information (i.e. synonymic row) shows that the main figure in the description of this syndrome is the first eponym so the description reflects this information about both physicians.

In the next three-word eponymic term historical notes show that the syndrome got names of people who arranged the data about it and not those who were the first to describe it:

Wolff-Parkinson-White syndrome (WPW) is one of several disorders of the conduction system of the heart that are commonly referred to as pre-excitation syndromes. WPW is caused by the presence of an abnormal accessory electrical conduction pathway between the atria and the ventricles.

[In 1915, Frank Norman Wilson (1890 – 1952) became the first to describe the condition later called Wolff-Parkinson-White syndrome. Alfred M. Wedd (1887 – 1967) was the next to describe the condition in 1921. [Cardiologists Louis Wolff](#) (1898 – 1972), [John Parkinson](#) (1885 – 1976) and [Paul Dudley White](#) (1886 – 1973) are credited with the definitive description of the disorder in 1930].

Appellatives – derivatives from proper names have to be mentioned here as well, since their eponymic nature is not always transparent. E.g.: **parkinsonism** (Parkinson's syndrome, atypical Parkinson's, or secondary Parkinson's) is a neurological syndrome characterized by tremor, hypokinesia, rigidity and postural instability. It also forms derivatives like *parkinsonian*; **kocherization** (Kocher maneuver) is a surgical maneuver done to expose the retroperitoneum and allow visualization of structures of abdomen. *[Emil Theodor Kocher (25 August 1841 – 27 July 1917) was a Swiss physician and medical researcher who received the 1909 Noble Prize for his work in the physiology, pathology and surgery of the thyroid.];* **achillotomy** (achillotenotomy) is a surgical division of the Achilles tendon. *[In Greek mythology, Achilles was a Greek hero of the Trojan War and the central character and greatest warrior of Homer's Iliad.];* **atlas** (C1) is the most superior (first) cervical vertebra of the spine. *[In Greek mythology, Atlas was the*

primordial Titan who held up the celestial spheres.

Another subgroup of proper names used in medical terminology is **toponyms**. Toponym from the point of view of Kazakh researchers²⁶ “is one of the types of lexicon which is mostly defined as: 1) a place name; 2) name derived from place name. In science toponyms are one of the types of proper names. Geographical or place names are the nouns we use to refer to specific characteristics of places and geographic features. Toponyms can be both place names, real or imaginary, as well as names derived from places or regions. They can be found in many different areas of education, industry, enterprise, culture, and current events. It is not unusual to find toponyms used for places that withdraw other places, as well as wars, treaties and agreements, bands, food, and fabric, among other items”. According to dictionaries toponym is given the following definition: “A place name or a word coined in association with the name of a place”²⁷.

In medical terminology we singled out such types of toponyms: **choronyms** – names of large areas²⁷ (continents, countries, etc.), e.g.: **Mallorca acne** – acneiform eruption developing following excessive sun exposure, first described in European tourist going to Mallorca in mid-winter, more common in women 20-40 years. Synonym: *acne aestivalis*.

[Majorca / Mallorca – is an island located in the Mediterranean Sea, the largest island in the Balearic Islands archipelago, in Spain]

Brazilian waxing is the removal of all hair in the pelvic area, front and back, while sometimes leaving a thin strip of hair on the mons pubis.

[the Brazilian wax was first so named in modern times by the J. Sisters salon in Manhattan, founded in 1987 by seven sisters from Brazil named Padiha]

English rhinoplasty – a plastic surgery procedure for correcting, reconstructing the form, restoring the functions and aesthetically enhancing the nose by means of the flaps taken from the cheek.

The toponyms “Brazilian, English, Majorca” are not explained in the entry because these proper names are well-known, that’s why the definition of the very term is given instead; usually such onymic units indicate the place where some phenomenon was observed or initially diagnosed.

Another group includes **oikonyms** (names of a village or town): **Jerusalem syndrome** is a mental disorder involving the presence of either

religiously themed obsessive ideas, delusions or other psychosis-like experiences, a form of hysteria; **Stockholm syndrome** is a psychological response sometimes seen in an abducted hostage, in which the hostage shows signs of sympathy, loyalty or even voluntary compliance with the hostage taker. The **Plague of Athens** was a devastating epidemic which hit the city-state of Athens in ancient Greece during the second year of the Peloponnesian War (430 BC).

Hydronyms also constitute a great group of toponyms, among them we have distinguished such subgroups: **pelagonyms** (names of seas): **Familial Mediterranean fever (FMF)** is a hereditary inflammatory disorder affecting groups of people originating from around the Mediterranean Sea; **potamonyms** (names of rivers): **West Nile virus (WNV)** is a mosquito-borne zoonotic arbovirus. This flavivirus is found in temperate and tropical regions of the world. It was first identified in the West Nile subregion in the East African nation of Uganda in 1937.

As all the examples mentioned above show that toponyms are also an important source of enrichment of medical vocabulary and take their deserving place in the given paper.

Among the other groups of proper names used in the formation of medical terms as secondary nomination objects we may single out phytonyms, ethnonyms, mythonyms, theonyms and others. These nominations are not numerous but they still take a conspicuous place in the medical terminology.

The term “*fleur-de-lys*” may be considered both a **phytonym** (name of a plant) and a heraldic object since in the definition we come across two key notions “heraldic device” / “flower” and this name is transmitted to denote a surgical procedure: **Fleur-de-lys abdominoplasty** is a surgery to remove large amounts of excess skin and fat; named for the shape of the two-part, T-shape vertical and horizontal incision in the center of the abdomen, which resembles the flower of Lyon, a heraldic device used by French kings.

An **ethnonym** is the name applied to a given ethnic group, at present we verified two of them: **Cagot ear** is an ear with a missing earlobe – inherited birth defect named for the Cagot area of the Pyrenees Mountains between France and Spain where the defect is most common; **Aztec ear** is a defect characterized by the absence of lobule in an auricle people were certain ethnic groups of central Mexico, particularly those groups who spoke the Nahuatl language and

who dominated large parts of Mesoamerica from the 14th to 16th centuries.

Mentioning appellatives derived from proper names we used terms “achillotomy” and “atlas” as examples, both of the terms are **mythonyms**, i.e. they describe an eponym of unreal imagined living being. In such cases we propose to give the explanation of the phenomenon in the dictionary entry to illustrate why this mystic character gave a nomination for a term: **narcissism** is the pursuit of gratification from vanity or egotistic admiration of one's own attributes. The term originated from the Greek mythology, where the young Narcissus fell in love with his own image reflected in a pool of water; **Oedipus complex** (Oedipal complex) denotes the emotions and ideas that concentrate upon a child's desire to have sexual relations with the parent of the opposite sex.

In this paper it was also traced that even biblionyms can generate scientific terms, e.g.: **Adam's apple reduction** (chondrolaryngoplasty, tracheal shave) is a surgical procedure in which the thyroid cartilage is reduced in size by shaving down the cartilage through an incision in the throat, generally to aid men and women who are uncomfortable with the girth of their Adam's apple.

Conclusions. An encyclopedic dictionary of medical terms with onymic component should be primarily focused on terms themselves and their definitions to give readers the main idea about notions and phenomena they explore; provide necessary information concerning certain lexical unit. All types of proper names are going to be described in our dictionary: eponyms, toponyms, phytonyms, ethnonyms, mythonyms and others. Thus, the dictionary entry of eponym should contain bibliographic information of the researcher or author, the one of toponym – an explanation about the location / place where some disease was first detected. Other groups of proper names are not so numerous, but still, they need an accurate definition to show the connection with a term, tracing its inner form and motivation.

References:

¹ Sayce A.H. Introduction to the science of language / Archibald Henry Sayce. – Charleston: BiblioBazaar, LLC, 2008. – Vol. 1. – 460 p.

² Kageura K. The dynamics of terminology: a descriptive theory of term formation and terminological growth / Kyō Kageura. – Philadelphia: John Benjamin's, 2002. – 322 p.

³ Temmerman R. Towards new ways of terminology description: the sociocognitive appro-

ach / Rita Temmerman. – Philadelphia: John Benjamin's, 2000. – 258 p.

⁴ Heine B., Narrog H. The Oxford Handbook of Linguistic Analysis / Bernd Heine, Heiko Narrog. – Oxford: Oxford University Press, 2009. – 640 p.

⁵ Шуневич Б.І. Проблеми укладання нових словників нормалізованих терміносистем (на прикладі пожежної термінології) / Б.І. Шуневич // Вісник Житомирського державного університету ім. І. Франка. – Житомир: Вид-во Житомирського державного університету ім. І. Франка, 2009. – Вип. 45. – С. 138–142.

⁶ Шуневич Б.І. Сучасні способи відбору термінів та укладання перекладних словників нових терміносистем / Б.І. Шуневич // Вісник Житомирського державного університету ім. І. Франка. – Житомир: Вид-во Житомирського державного університету імені Івана Франка, 2008. – Вип. 38. – С. 90–93.

⁷ Hawel Z.S. A Study on the Approaches of Classifying Dictionaries with an Evaluation of Dictionaries Used by the Students of Translation / Zeineb Sami Hawel // Journal of the College of Arts. – University of Basrah. – 2007. – № 43.

⁸ Griniiov S.V. Some Problems of Terminological Dictionaries and their Classification / Griniiov S.V. // UNESCO Alsed-LSP Newsletter. – 1989. – Vol. 11. – № 2.

⁹ Al-Kasimi Ali M. Linguistics and Bilingual Dictionaries / Ali M. Al-Kasimi. – Leiden, 1983. – 135 p.

¹⁰ Ілюстрований медичний словник Дорланда / [ред. Павло Джуль, Борис Зіменковський]. – У 2 томах. – Львів: “Наутилус”, 2002. – 2688 с.

¹¹ Medical Encyclopedia and Guide to Family Health. – New York “Lexicon Publications, Inc.” – 8th edition. – 1998. – 680 p.

¹² Ривкін В. Л. Новий англо-український медичний словник / В. Л. Ривкін, М. С. Бенюмович. – К. : Арій, 2007. – 782 с.

¹³ Самусев Р. П. Эпонимы в морфологии : справочник / Р.П. Самусев, Н.И. Гончаров. – М. : Медицина, 1989. – 352 с.

¹⁴ Топоров Г. Н. Эпонимические термины в клинической анатомии человека : словарь / Г. Н. Топоров. – К. : Вища шк., 1988. – 160 с.

¹⁵ Українсько-латинський анатомічний словник / [уклад. М. А.Нетлюх]. – 2-ге вид., оновл. – Львів: Стрім, 2000. – 216 с.

¹⁶ Українсько-латинсько-англійський медичний тлумачний словник : у 2-х т. / [за ред. Л. Петрух, М. Павловського, І. Головка]. – Л. : Словник, 1995. – 786 [2] с.

¹⁷ Dictionary of medical eponyms on the Web [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.whonamedit.com.

¹⁸ Hornby A. S. Oxford Advanced Learner's Dictionary of Current English / Hornby A. S., Crowther I. – Oxford : Oxford University Press, 1998. – 1430 p.

¹⁹ Segen J. C. The Dictionary of Modern Medicine / J. C. Segen. – New Jersey : Carnforth, 1992. – 800 p.

²⁰ Rinzler C. A. The encyclopedia of cosmetic and plastic surgery / Carol Ann Rinzler. – 2009. – 264 p.

²¹ Епоніми симптомів, синдромів і хвороб внутрішніх органів / [за заг. ред. О. О. Абрагамовича]. – Л. : ПП «Кварт», 2005. – 126 с.

²² Матяшин И. М. Симптомы и синдромы в хирургии (эпонимы) : справочник // И. М. Матяшин, А. А. Ольшанецкий, А. М. Глузман. – К. : Здоров'я, 1982. – 183 с.

²³ Мислицький В. Ф. Спадкові синдроми : епонімічний слов.-довід. / В. Ф. Мислицький, В. П. Пішак, В. І. Проняєв. – Чернівці : Прут, 1998. – 309 с.

²⁴ Уроджені та набуті синдроми в оториноларингології : епонім. слов.-довід. / П. О. Мельник, В. П. Пішак, О. Г. Плаксивий, С. А. Левицька. – Буковин. держ. мед. акад. – Чернівці : Медакадемія, 2003. – 183 с.

²⁵ Яворський О. Г. 806 клінічних епонімічних синдромів із симптомним та авторським показниками / О. Г. Яворський. – Л. : Камула, 2006. – 304 с.

²⁶ Bugybayeva Z. Word-formation in Kazakh toponyms / Z. Bugybayeva, A. Omarova, Z. Sydykova and others // Life Science Journal. – Almaty, 2014. – № 11(6). – P. 516–521.

²⁷ Подольская Н. В. Словарь ономастической терминологии / Н. В. Подольская. – М. : Наука, 1988. – 188 с.

Potchynok Laryssa, Makovska Oksana. PRINCIPES DE COMPILATION DU DICTIONNAIRE DES TERMES MÉDICAUX AVEC UN COMPOSANT ONYMIQUE.

L'article développe le problème de la compilation du dictionnaire encyclopédique de termes médicaux avec le composant du nom propre, analyse les principes de formation de l'entrée du dictionnaire de terme médical avec un nom propre et les critères de sélection de l'information nécessaire pour formuler une définition. En outre, on détermine les types des noms propres qui devraient faire partie du dictionnaire. Le renouvellement des dictionnaires terminologiques de branche d'activité est un processus continu, car il reflète tous les

changements qui constamment ont lieu dans la science. Le vocabulaire médical onymique est une couche de lexique scientifique universelle qui facilite la communication internationale, c'est pourquoi l'entrée du dictionnaire encyclopédique doit présenter non seulement la définition, mais aussi, des données géographiques, historiques, biographiques, et parfois même des illustrations.

Mots-clés: dictionnaire encyclopédique, terme médical, entrée du dictionnaire, nom propre, éponyme, nom de lieu.

**Починок Лариса, Маковская Оксана.
ПРИНЦИПЫ СОСТАВЛЕНИЯ СЛОВА-
РЯ МЕДИЦИНСКИХ ТЕРМИНОВ С
ОНИМНЫМ КОМПОНЕНТОМ.**

В статье раскрывается проблема составления энциклопедического словаря медицинских терминов с проприальным компонентом, рассматриваются основные принципы построения словарной статьи медицинского термина с именем собственным и критерии отбора информации, необходимой для формулирования дефиниции. Кроме того, определяются типы проприативов, которые должны стать частью такого словаря. Оновление словарей отраслевых термино-систем является непрерывным процессом, поскольку отражает все изменения, которые постоянно происходят в науке. Медицинская онимная лексика – это универсальный пласт научной речи, упрощающий международное общение, поэтому статья энциклопедического словаря должна предоставлять не только дефиницию, но и исторические, биографические, географические данные, а иногда даже иллюстративный материал.

Ключевые слова: энциклопедический словарь, медицинский термин, словарная статья, проприатив, эпоним, топоним.

Юлія РУСНАК,

Буковинський державний медичний
університет,

julijarusnak@rambler.ru,

Наталія РУСНАК,

Чернівецький національний університет імені
Юрія Федьковича,

n.rusnak23@rambler.ru

НАЗВИ ГОЛОВНИХ ВЕСІЛЬНИХ ПЕРСОНАЖІВ

У БУКОВИНСЬКОМУ ДІАЛЕКТІ

Key words: *Bukovinian patois, wedding rite vocabulary, a wedding term, nomination, periphrasis, appellation, desemantization.*

Rusnak Yulia, Rusnak Natalia. The names of the main members in the wedding Bukovinian dialect

Slavic language kontituum gives ground to the analysis of the Bukovinian wedding terminology. The article deals with the names of the main members of Bukovinian wedding. The origin of words is defined, together with their regional phonetic manifestations and distribution boundaries.

Весільна драма як викристалізоване театральне дійство передбачає розподіл ролей. Основними героями весільної драми є молодий і молода, їхні батьки, а навколо них об'єднуються інші дійові особи: дружки, дружби, весільні батьки, свашки і т. д., кожен з персонажів виконує свою роль.¹

Підґрунтям для аналізу буковинської весільної термінології став слов'янський мовний континуум. **Мета статті** проаналізувати назви головних чинів буковинського весільного дійства: визначити походження слів, їх фонетичні вияви у різних регіонах України, межі поширення.

Лексика родинної (весільної) обрядовості перебуває в полі зору українських мовознавців. Так, об'єктом дослідження М. Бігусяка послугувала лексика весільного обряду гуцульських говірок, на матеріалі середньонаддніпрянських говірок весільну термінологію вивчала Н. Грозовська, на матеріалі степових говірок – В. Дроботенко, східнословобожанських – І. Магрицька, поліських – П. Романюк, бойківських – Н. Хібеба, подільсько-буковинсько-наддністрянського суміжжя – О. Жвава, весільну лексику літературної мови проаналізував В. Шевченко.

У буковинських говірках на позначення осіб, які одружуються, використовують слова *молодий, молода* – субстантивовані прикметники вказують на вікову характеристику осіб.

Нареченого у буковинському діалекті Фомінують *молодий* (заг.), *кн'аз'* (СБГ, 213), *пан молодий* (ФТ), *жі'ніх, жа'ніх*, (так само (Бял., 166)). Територіальне поширення лексеми *молодий* у говірках карпатського регіону відображено у ЗКДА (ІІІ, к. 52). Ця назва фігурує у словниках української мови: (СУМ ІV, 786; Грінч. ІІ, 441; Ост., 372; Арк. І, 318;

Магр., 89), порівняймо також російські *молодин, молодою, молодою князь* (СРНГ, 18, 224; 152, 101). „В українському весільному обряді молодий величається князем, молода – княгинею, дружби – боярами. Ця лексика, очевидно, свідчить про те, що сам обряд сягає часів княжої доби”², – зазначає В. Русанівський. Слово *князь* „наречений” відтворено у словниках: (СУМ ІV, 199; Грінч. ІІ, 258; Даль ІІ, 126; Магр., 70) – псл. **kъnędzъ* – запозичення з прагерманської мови пгерм. *kuningz* „король” утворене від *kuni* „рід”, спорідненого з дінд. *janati* „народжую”, гр. „зрід”, псл. *zęty*, укр. *зять*; спроба обґрунтувати словянське походження псл. **kъnędzъ* малопереконлива (ЕСУМ ІІ, 475).

На позначення нареченої у буковинському діалекті використано лексеми: *молода* (так само (СУМ ІV, 786; Грінч. ІІ, 441), (заг.), *панімолода* (Стор.), *кн'агин'а* (Заст.), (СБГ, 213), *ні'в'єста* (Нов., Хот., Кельм.), пор. також *невѣста* „жінка; заміжня жінка” (СУМ, ІІ, 33).

Слово *панімолода* утворено лексико-синтаксичним способом. Номінація *кн'агин'а* у лексичній системі буковинського діалекту належить до пасивного складу, хоча відома всьому слов'янському мовному ареалу: (СУМ ІV, 199; Грінч. ІІ, 258; Даль ІІ, 126; ГГ, 97; Арк. І, 230; Лис., 97; Пав., 122).

У Хот., Нов., Кельм. і Сок. р-нах функціонує лексема *ні'в'єста*, яку можна розглядати як інтерферентне явище – вплив російської мови. Слово *невѣста* (рос.) і *ні'в'єста* (бук.) дещо змінило значення, пор.: *невѣста* „жінка, жінка” (Тим. І, 480). Наречена у різних регіонах українського мовного

континууму має різні номінації: напр., у закарпатських говірках – *молодиця* (Сабад, 175); у гуцульських говірках Закарпаття – *невістка* (Піп., 115); у західнополіських – *молодуха, княгиня* (Арк. I, 318, 318); у західноволинських – *муду'духа* (Корз., 164); в українських говірках Румунії – *одда'ниц'а* (Пав., 295); у холмських – *муду'дая* (Ост., 372).

Основними дійовими особами на буковинському весіллі поряд із молодими є вінчальні батьки: *вінчал'ний батко* (заг.) і *вінчал'на матка* (заг.), *вінчал'ні бат'ки* (заг.), *вінч'ел'ні бат'ки*, *ві'сіл'ні бат'ки* (Заст.), *ві'сі'їні бат'ки* (Вижн.), *названі бат'ки* (Хот.), *на'нашки* (Хот.). Словосполучення-терміни *вінчал'ний бат'ко*, *вінчал'на матка*, *вінчал'ні бат'ки* редукуються до *бат'ко*, *матка*, *бат'ки* (суфікс -к- десемантизувався), і „слова сприймаються як стилістично нейтральні”³. Термінологія спорідненості переноситься на весільну.

На позначення весільного батька у буковинському діалекті функціонують мовні одиниці: *ве'сіл'ний бат'ко* (Вижн.), *вінчал'ний бат'ко* (заг.), *названий бат'ко* (Хот.), *бат'ко* (заг.), *матко'вий* (СБГ, 281), *бат'ки с-під ма'ток* (Нов.), *пан бат'ко*, *на'нашул* (СБГ, 315), *на'нашко* (Хот.).

Батька за маткою називали *матко'вий*, а весільну матку – за батьком *бат'ко'ва*, субстантивовані прикметники утворені за принципом патронімів. На Вижниччині, де може бути на весіллі декілька пар батьків, їх жартома називають *бат'ки с-під ма'ток*, у такий спосіб підкреслюючи роль *ма'ток*. У деяких регіонах Буковини, здебільшого у Хот. і Кельм. р-нах, весільного і хрещеного батька номінують *на'нашул*, *на'нашко*; обрядові терміни мають два значення і використовуються у весільній та родильній обрядовості. Слово *на'нашко* „хрещений батько, весільний батько” – запозичення зі схром. мов, яке виводиться від лат. *nutus* „чернець; доглядач дітей, вихователь”, що зіставляється з двінд. *papa* „мама”, пор.: укр. *неня* „мати” (ЕСУМ IV, 36), діал. *'н'ан'ко*, *'нен'о*. Неважко зробити висновок, що і слово *'нен'о* „батько”, яке тепер перебуває у пасивному складі лексики буковинських говірок, етимологічно споріднене зі словом *на'нашко*. П. Гриценко, визначаючи ряд паралелей слова *'нен'о*, зазначає західнослов'янський контекст його поширення⁴. Слово *на'нашко* похідне від рум. *на'нашул*, утворене за допомогою суфікса -к-. У наддністрянських говірках *на'нашка* „хрещена мати”, *на'нашко* „старший чоловік” (Шило, 183).

На позначення весільної матки у буковинському діалекті використовують слова: *ве'сіл'на матка* (заг.), *вінчал'на матка* (заг.), *матка* (СБГ, 280), (див. також (ГГ, 125; Шило. 193)),

пані'матка (СБГ, 382), *бат'ко'ва* (СБГ, 26), *мат'ки с-під бат'кі* (Нов.).

Слово *пані'матка* змінювало своє значення в часовому та просторовому континуумі, пор.: *пани-матка* „мать” (Тим. II, 82); у гуцульських говірках Закарпаття *пані'матка* „дружина священика” (Піп., 132).

Можемо виділити семантичну підгрупу „люди, які допомагають виконувати функції батька/матки”: *під'бат'ко* (Заст., Кіцм.), *під'матка* (Заст., Хот., Нов., Кельм.), (СБГ, 419), *підбат'ко'вий* (Хот., Кельм.), (СБГ, 416), *підматко'вий* (Хот., Кельм.), (СБГ, 416), *п'риматка*, *п'рибат'ко* (Вижн.).

У весільному дійстві беруть участь і хрещені батьки, яких на Буковині називають подекуди *хресто'ві бат'ки*. У деяких населених пунктах шиття вінка покладалося саме на них, нерідко хрестові батьки були і вінчальними. На Вижниччині ми зафіксували лексему *п'риматка* „вінчальна матка” на противагу *матка* – „хрещена матка (та, що знаходиться при матці)”: *Матка з п'риматкою* *кла'дут на 'голови молодим че'р'вону 'л'енту* // (Вижн.); порівняймо аналогічні утворення: *п'рисваха*, *п'рисвашка* (Гур., 159).

Продуктивність відіменникового словотвору зумовлює наявність у буковинських говірках дієслівних утворень від іменників, які мають значення „виконувати дію за особою”. Ці дієслова становлять семантичну модель: *бат'кувати* (СБГ, 26), *маткувати* (СБГ, 281), *дружкувати* (СБГ, 104), *свайкувати* (СБГ, 479), *(від)ку'харити* (СБГ, 54). Словотвірний потенціал відіменникових дієслів реалізують українські говірки: *надружбо'ватися*, *старо-с'тити* (Сабад., 178, 342); *друж'барити*, *друж'читити* (ГГ, 64).

До складу головних дійових осіб на весільному дійстві належить почет молодого та молодої. Семантичну групу „неодружений друг молодого” формують слова: *д'ружба* (заг.), (СБГ, 104), *с'тарший д'ружба* (СБГ, 418), *'перий д'ружба* (Вижн.), *підд'ружба* (Вижн.), *бо'йарин* (Заст.), *бо'йорин* (Стор.), *с'тарший бо'йарин* (Сок.), *'вата* (Стор.), (СБГ, 48), *ва'таг* (Сн.), (СБГ, 48), *вата'жил*, *вата'жел* (Кіцм., Нов., Хот., Кельм.), (СБГ, 48), *батажел* (Кельм.), *сві'ти'їка*, *сві'тилка* (заг.), (СБГ, 480), *'турок* (Кельм.). На території Північної Буковини вони чітко не диференціюються, у говірках нерідко різняться значенням.

Родовою назвою на позначення наближеної особи до молодого виступає слово *д'ружба* „товариш молодого, що бере участь у весільному обряді”, слово відоме всьому слов'янському континууму (СУМ II, 423; Грінч. I, 448; Даль I, 496;

Моск., 32); у гуцульських говірках Закарпаття – *д'ружка, друж'ко* (Сабад., 80; Піп., 52); у поліських – *дру'жок* (Лис., 70), однак у західнополіських говорах *д'ружба* – „головний розпорядник на весіллі”, *друж'бина* – „його дружина” (Арк. I, 144); у західноволинських *д'ружба* – „одружений чоловік із родичів молодого, запрошений керувати весіллям” (Корз., 112), а на позначення *дружби* у поліських говірках використовують слово *мар'шалок* (Лис., 123); у західноволинських – *сват* „друг молодого на весіллі” (Корз., 215); порівняймо також: *под'ружій, паджані'шок, подмоло'дзій* (ГУР., 149–150).

Номінації *с'тарший д'ружба, підд'ружба* вказують на ієрархію чинів дружби, порівняймо у наддністрянських говірках – *півдружба* (Шило, 201).

Слово *бо'йарин* „товариш молодого, який є головним розпорядником весілля; шафер” (НТСУМ I, 128) поширене у слов'янському світі: (СУМ I, 225; Грінч. I, 91; Даль I, 121; Роман., 235; Магр., 21–22; Глух., 45). Детальна характеристика обрядових термінів *князь, княгиня, боярин* подана у статті М. Бігусяка „Із спостережень над весільною лексикою гуцульського говору”⁵. У деяких говірках слова *дружба* і *бойарин* різняться значенням, у деяких функціонують як дублети, подекуди у ієрархії найближчого оточення *бойари* перебували на найвищому щаблі. Однак зараз слово *бо'йарин* належить до пасивного складу буковинських говірок.

На буковинському весіллі існує розгалужена система дружбів. У говірці с. Подвір'ївка Кельм. р-ну дружбів, які мали викрадати молоду, називали *турками* (назва відповідає схемі „етнонім – весільний чин”). У весільній пісні співається: *та'маре/ 'рідний б'рате / та'маре // про'даў 'рідну се'ст'ру даром //* (Хот.). У такий спосіб народна свідомість зберегла відомості про історичні події краю (триста років буковинці перебували під владою турків).

До почту молодих входили *'вата, ва'таг, вата'жил (вата'жел)*. Зазвичай ці слова виступають дублетами до слів *дружба, боярин*, причому „витіснили” їх з ужитку. На *ватажелів* у деяких селах, наприклад, Стор. р-ну, покладалася функція покривання молодої. На Заставнівщині та Кіцманщині *вата'жил* заводив молоду/молодого і гостей за весільний стіл. Слово *ва'таг*, з яким споріднене *вата'жил* „старший дружба”, запозичено з чув. мови; причому менш переконлива думка про зв'язок з рум. *vătăș* „сторож”, що походить від тур. *vattas* „пастух” (ЕСУМ I, 339). У гуцульських говірках Закарпаття *ва'таг* „старший чабан” (Піп., 21). У буковинському діалекті професійна термінологія переноситься на весільну. Думаємо, що слово *вата'жел* у буковинські говірки потрапило через посередництво рум. мови, пор.: *vătășel* „шафер, дружба на весіллі” (РРС, 756).

Із семантичної підгрупи „почет молодого” на основі диференційної ознаки „жіноча стать” виокремлюється лексема *сві'тиўка, сві'тилка*. СБГ фіксує три значення цього слова: 1) „старша дівчина на весіллі з боку жениха (молодша сестра або близька родичка)”, 2) „дружка у молодого”, 3) „дівчина-підліток, яка підтримує кінці фати молодої на весіллі”. Однак слово *сві'тиўка, сві'тилка* у буковинському діалекті має ще 4-е знач.: „сестра нареченого, котра в системі весільного обряду слідкує за свічками, особливо під час вінчання”. За нашими спостереженнями, слово *сві'тилка* частіше використовується носіями говірок саме з таким значенням: *Сві'тиўка 'дивиси за свічками/ аби во'ни не" по'гасли / бо то не"добри //* (Кіцм.). З цим значенням слово *сві'тилка* фіксують словники: (СУМ IX, 88; Грінч. IV, 109; Жел. II, 856; Роман., 235; Магр., 135–136). У наддністрянських говірках *сві'тилка* „дружка молодого” (Шило, 236); у гуцульських говірках Закарпаття *сві'тилка* „небесна зірка” (Піп., 172). У гуцульських говірках слово *сві'тиўка* має два значення: „дружка, яка тримає при шлюбі свічку за плечима молодих”, „зірниця” (ГГ, 168).

Семантична підгрупа „назви осіб, що входять до почту молодої” формують слова: *д'рушка* (заг.), (СБГ, 104), *с'тарша д'рушка* (Заст.), *підд'рушка* (Заст.), (СБГ, 418), *шафе'риц'а* (Кіцм.), (СБГ, 659).

Подругу молодої у буковинському діалекті, як і по всій Україні, називають *д'рушка* (СУМ II, 424; Грінч. I, 448; Арк. I, 144; Пав., 122; Ост., 367; Роман., 236). Дружки одягають молоду до шлюбу, запрошують на весілля, у деяких населених пунктах дружки поклали вінок на голову молодій. Серед дружок виокремлюються *с'тарша д'ружка, підд'ружка*.

СБГ реєструє застаріле слово *шафе'риця* у значенні „подруга молодої на весіллі”. Слово *'шафер* походить із прибалт.-нім. *Schaffer* „керівник” (ЭСРЯ IV, 414). За Словником В. Даля, *шаферъ* „дружка, свадібний чин, коихъ по два и болѣе при женихѣ и при невѣстѣ, для помощи и услуг; они же держать вѣнцы надъ четою” (Даль IV, 624). Словник Б. Грінченка та СУМ не реєструють цього слова. У західнополіських говірках *'шафер* „старший сват, один з хлопців, який тримає вінець над головою молодих під час вінчання” (Арк. II, 259); у західноволинських – *'шафар* „учасник весілля, що пригощає гостей напоями; боярин” (Корз., 259). У бойківських говірках серед дійових осіб весільного дійства є *ша'фар*: „шафаром буває хтось із родини або сусідів. Він відповідав за комору, в якій, крім приносів, зберігалися напої, печиво, хліб, калачі

та інші продукти⁶. За СУМ, слово *шафар* „старший лакей; ключник, економ” (СУМ XI, 422). Слова *шафе'риця* (бук.) і *шафар* (бойк.) етимологічно споріднені. У поліських говірках функціонує слово *мар'шалка*, що має значення „дружка” (Лис., 123).

Невід'ємним складником лексики родинної обрядовості виступають назви на позначення спорідненості та свояцтва. До головних персонажів весільної драми належать батьки і родичі наречених: *бат'ки* (заг.), *'мама* (заг.), *'мамка* (заг.), *'матінка* (заг.), *маті'нон'ка* (заг.), *маті'нон'ка-вир'адни'чен'ка* (заг.), *маму'тейка* (заг.), *'тато* (заг.), *'бат'ко* (заг.), *'нен'о* (Заст., Кіцм, Вижн., Стор., Глиб., Нов.), (СБГ, 329), *'нен'ко* (заг.), *'д'ад'о* (Сок.), *'д'ед'а*, *'г'ег'о*, *'г'ар'а* (Вижн., Стор., Глиб.), (СБГ, 91) *'д'ад'а*, *'д'ад'о* (Кельм., Хот., Сок.), (СБГ, 91), *ро'дім'елі* (Хот.), *фа'мілія* (Кельм.), (СБГ, 579), *сва'ти* (заг.), *'родичі* (заг.), *да'ровані* (Кож. II, 250).

На позначення батька у Заст., Кіцм, Вижн., Стор., Глиб., Нов., Хот. р-нах побутує слово *н'ен'о*, у гуцульських говірках Закарпаття – *'ниньо* (Піп., 117); в українських говірках Румунії – *'н'ан'о* (Пав., 294). У Пут., Вижн., Стор., Глиб. р-нах використовують слово *'д'ед'о* у різних фонетичних варіантах: *'д'ед'а*, *'г'ег'о*, *'г'ар'а*; у Келм., Хот., Сок. р-нах – *'д'ад'а*, *'д'ад'о*. Дядя в сучасній українській мові „брат матері або батька”; припускається, що це слово – результат видозміни форми діда „дідусь” у дитячій мові; ймовірно, мало значення „батько” (ЕСУМ II, 153).

У Хот. р-ні на позначення батьків мовці нерідко використовують русизм *ро'дім'елі*: *Ў поне'діўнок молодий з молодойу йдут до ро'дім'еліў* // (Хот.).

Серед цього семантичного угруповання сему „збірність” мають слова: *сва'ти*, *'родичі*, *фа'мілія*, *да'ровані*. У семній організації кожен з них має певну диференційну ознаку. У буковинському діалекті на позначення батьків або родичів одного з подружжя щодо батьків або родичів другого використовують слово *свати* (НТСУМ III, 244); у гуцульських говірках Закарпаття – *сва'то'ве* (Піп., 171); у західноволинських – *с'ванька* „мати невістки або зятя” (Корз., 215). Слово *сват* псл. походження *svatъ*; виводиться із **svojat-*, похідного від займенникової основи *svo-*, *sve-* (ЕСУМ V, 187).

Слово *фа'мілія*, запозичене з німецької мови, позначає „близьких родичів, родину, сім'ю”. Це слово з таким же значенням відоме у надністрянських говірках (Шило, 261); у закарпатських – *фа'мелія* (Сабад., 379); у західноволинських – *фа'мілія* „дальні родичі” (Корз., 247). До цієї групи зараховуємо лексему *да'ровані*, тобто усі, хто отримав подарунки, обдаровували на весіллі найближчу родину.

Семантична підгрупа „господарі, у яких відбувається весілля” мають слова: *дома'тор'* (Кіцм., Вижн.), (БГ, 241; СБГ, 99), *дома'тор'ка* (Кіцм., Вижн.), (БГ, 241), *дома'тар'* (Яків., 322), *домато'рі*, *домате'рі* (Кіцм., Вижн.), (БГ, 241), *'газди* (Сок.), *гос'подарі* (Кельм.), *хаз'а'її* (Сок.).

Обрядовим терміном у цій групі виступає слово *дома'тор'* „господар, хазяїн (по відношенню до гостей)”: *Домате'рі кла'дут за скіў і приї'маїут* // (Вижн.). У Словнику Б. Грінченка з цим же значенням зафіксована лексема *домарь* (Грінч. I, 407). У гуцульських говірках *до'марь*, *до'маторник*, *до'маторь* „той, хто залишається на господарстві” (ГГ, 61); в українських говірках Румунії *до'марь* „чоловік, що працює вдома” (Горб. IV, 273), проте первісне значення *доматурь* „домосед” (Тим. I, 221), слово у формах *домонтар*, *домотур* реєструє Словник Є. Желеховського (Жел. I, 196).

Простежуємо зв'язок обрядового терміна *доматорь* з рум. *domnitor* „правитель” (РРС, 138). Л. Ткач вважає, що слово *доматорь* „успадковане із соціолекту козацько-шляхетської верстви [...], з традиційного мовлення дрібношляхетської верстви, з характерною для неї українсько-польською двомовністю, адже відповідні одиниці збереглися й у сучасній польській мові (*n. Domator* – господар дому, *domatorka* – господиня дому)”⁷. Однак і рум. слово *domnitor*, і укр. та пол. *доматорь* мають лат. походження: *domus* „будинок, житло, дім, оселя, домівка, помешкання” (ЛУ, 213).

Зі значенням „господар по відношенню до гостей” використовують слова *гос'подарі*, *'газди*, *хаз'а'її*. Однак вони мають ширшу семну організацію, внаслідок чого з'явилися похідні – *господарювати*, *газдувати*. Слово *господарь* походить від псл. **gospod* „пан”, дуже давнє складне слово з не цілком з'ясованою етимологією, – найвірогідніше, споріднене з лат. *hospes* „гостинний друг, господар; гість, чужинець” (ЕСУМ I, 575); *газда* „господар” – запозичення з угор. мови, яке у свою чергу походить із слов'янських мов (ЕСУМ I, 451). Слово *газда* реєструють словники: (СУМ II, 12; Грінч. I, 345; Шило, 100; ГГ, 51), це слово побутує в рум. мові (*gazdă* „хазяїн, господар” (РРС, 185)).

Отож, культурні терміни на позначення головних весільних чинів у буковинському діалекті, маючи різне походження, різну лінгвальну та функціональну специфіку, засвідчують єдиний мовний світ української нації.

Список скорочень

Вижн. – Вижицький р-н
 Глиб. – Глибоцький р-н
 Заст. – Заставнівський р-н
 Кельм. – Кельменецький р-н
 Кіцм. – Кіцманський р-н
 Нов. – Новоселицький р-н
 Пут. – Путильський р-н
 Сок. – Сокирянський р-н
 Стор. – Сторожинецький р-н
 Хот. – Хотинський р-н

Список використаних джерел

(Арк.) – Аркушин Г.Л. Словник західнополіських говірок. У 2-х т. / Г.Л. Аркушин. – Луцьк : Вежа, 2000.
 (БГ) – Буковинські говірки : хрестоматія діалектних текстів / [уклад. : Н.О. Руснак, Н.В. Гуйванюк, В.О. Бузинська]. – Чернівці : Рута, 2006. – 383 с.
 (Бял.) – Бялькевіч І.К. Краёвы слоўнік усходняй Магілёўшчыны / І.К. Бялькевіч. – Мінськ : Навука і техника, 1970. – 512 с.
 (ГГ) – Гуцульські говірки. Короткий словник / [відп. ред. Я.Закревська]. – Львів, 1997. – 232 с.
 (Гліб.) – Говірки південно-західного наріччя української мови : [зб. текстів / упоряд. Н.М. Глібчук]. – Львів : Видав. центр ЛНУ ім. І. Франка, 2005. – 238 с.
 (Глух.) – Старобільщина: Матеріали фольклорно-діалектологічних експедицій / [упоряд. : К.Д. Глуховцева, В.С. Курило, В.В. Леснова, [та ін.]; за ред. З.С. Сікорської. – Луганськ : Шлях, 2000. – 28 с.
 (Горб. IV) – Горбач О. Словник говірки села Бродина / О.Горбач // Гуцульські говірки. Лінгвістичні та етнолінгвістичні дослідження / [ред. Я.В.Закревська]. – Львів, 2000. – С. 247–364.
 (Грінч.) – Гринченко Б.Д. Словарь української мови. У 4-т. / [ред. В.Д. Гринченка; передм. О.Тараненко]; [репринт. вид. 1906–1907 рр.]. – К. : Лексикон, 1996.
 (Гур.) – Гура А.В. Из полесской свадебной терминологии. Свадебные чины (словарь : Н – СВАШКА) / А.В.Гура // Славянский и балканский фольклор. Духовная культура полесья на общеславянском фоне / [отв. ред. Н.И.Толстой]. – М. : Наука, 1986. – С.144-177.
 (Даль) – Даль В. Толковый словарь живого великорусского языка. В 4-х т. / В. Даль [предисл. А.М.Бабкина]. – М. : Русский язык, 1978–1980.
 (ЕСУМ) – Етимологічний словник української мови. У 5 т. / [ред. О.С.Мельничук та ін.]. – К. : Наук. думка, 1982–1982–2006.
 (Жел.) – Желехівський Є., Недільський С. Малоруско-німецький словар. У 2-х т. – Львів, 1885–1886.
 (ЗКДА) – Общекарпатский диалектологический атлас : Вступительный выпуск. – Скопје : МАНУ, 1988. – 184 с.; Вып.1. – Кишенев : Штеница, 1989. – 196 с.; Вып.2. – М. : Наука, 1988. – 241 с.; Вып. 3. – Варшава, 1991. – 184 с.; Вып 4. – Львів, 1993. – 182 с.
 (Кож. II) – Кожоляно Г.К. Етнографія Буковини / Г. К. Кожоляно. – Чернівці : Золоті литаври, 2001. – Т.2. – 424 с.
 (Корз.) – Корзонюк М.М. Матеріали до словника західноволинських говірок / М.М. Корзонюк // Українська

діалектна лексика: зб. наук. пр. / [ред. І.Г. Матвія та ін.] – К. : Наук. думка, 1987. – С. 62-268.
 (Лис.) – Лисенко. Словник поліських говорів / П.С.Лисенко. – К. : Наук. думка, 1974. – 260 с.
 (ЛЮ) – Литвинов В. Латинсько-український словник. – К. : Пропілеї, 1998. – 712 с. – (Трансформація гуманітарної освіти в Україні).
 (Магр.) – Магрицька І. Словник весільної лексики українських східнослов'янських говірок / І. Магрицька. – Луганськ : Знання, 2003. – 172 с.
 (Мар.) – Мартинова Г.І. Лінгвістична географія правобережної Черкащини / Г.І.Мартинова. Черкаси : Відлуння, 2000. – 266 с.
 (Моск.) – Москаленко А.А. Словник діалектизмів українських говірок Одеської обл. / А.А.Москаленко. – Одеса : Одес. держ. ін-т ім.К.Д. Ушинського, 1958. – 79 с.
 (НТСУМ) – Новий тлумачний словник української мови. У 3 т. / [уклад. : В. Яременко, О.Сліпущко]. – К. : Аконті, 2001.
 (НУС) – Словник : Німецько-український. Українсько-німецький / [укл. : О.В.Дмитрієв, Г.В.Степенко]. – К. : Ірпінь, 2007. – 720 с.
 (Ониш.) – Онишкевич М.Й. Словник бойківських говірок. У 2-х ч. / М.Й. Онишкевич. – К. : Наук. думка, 1984.
 (Ост.) – Осташ Н. Словник діалектної лексики переселенців із Холмщини / Н. Осташ // Діалектологічні студії 4 : Школи, постаті, проблеми / [відп. ред. П.Гриценко, Н.Хобзей]. – Львів : Ін-т українознавства ім. І.Крип'якевича НАН України, 2004. – С. 355-378.
 (Павл.) – Павлюк М. Українські говори Румунії : Діалектні тексти / М. Павлюк, І. Робчук. — [Канада], 2003. – 783 с.
 (Пет.) – Петрюк В.О. Мамаївці – село, в якому ми живемо / В.О.Петрюк, Д.З. Петрюк. –Чернівці : Прут, 2008. – 164 с.
 (Піп.) – Піпаш Ю.О. Матеріали до словника гуцульських говірок (Косівська Поляна і Росішка Рахівського району Закарпатської області) / Ю.О. Піпаш, Б.К. Галас. – Ужгород : Ужгород. нац. ун-т, 2005. – 266 с.
 (Роман.) – Романюк П.Ф. Лексика весільного обряду Правобережного Полісся : Матеріали до „лексичного атласу української мови” / П.Ф.Романюк // Дослідження з української діалектології. – К. : Наук. думка, 1991. – С.225–251.
 (РРС) – Румыно-русский словарь / [сост. Николай Поповский] – [2-е изд. Справ., доп.]. – Кишинев. КНИГОИЗДАТЕЛЬСТВО Т./д. „ШЕХТЕРЬ и С-ья”, 1922. – 813 с.
 (Сабад.) – Сабадош І. Словник закарпатської говірки села Сокириця Хустського району / Іван Сабадош. – Ужгород : Ліра, 2008. – 480 с.
 (СБГ) – Словник буковинських говірок / [заг. ред. Н.В. Гуйванюк]. – Чернівці : Рута, 2005. – 688 с.
 (Ср.) – Срезневський І.І. Матеріали для словаря древнерусского языка. В 3-х т. / И.И. Срезневский. – СПб., 1893–1903.
 (СРНГ) – Словарь русских народных говоров. В 37 т. / [ред. Ф.П.Филин. Ф.П.Сороколетов]. – М.–Л. : Наука, 1965–2003.

(СУМ) – Словник української мови. У 11 т. / [ред. : І.К.Білодід, А.А.Бурячок, Г.М. Гнатюк та ін.]. – К. : Наук. думка, 1970–1980.

(Тим.) – Тимченко Є. Матеріали до словника писемної та книжної української мови XV—XVIII ст. У 2-х кн. / [відп. ред. В.В.Німчук; передм. В.В. Німчук]. – К., 2002.

(Ужч.) – Ужченко В.Д. Фразеологічний словник східнослов'янських і степових говірок Донбасу / В.Д.Ужченко, Д.В. Ужченко. – [5-е вид. переб. й доп.]. – Луганськ : Альма-матер, 2005. – 348 с.

(Хіб.) – Хібеба Н. Весільна лексика бойківського говору: матеріали до словника / Н. Хібеба // Діалектологічні студії. 5 : Фонетика, морфологія, словотвір / [відп. ред. П.Гриценко, Н.Хобзей]. – Львів : Ін-т українознавства ім. І.Крип'якевича, 2005. – С. 299-311.

(Шило) – Шило Г. Наддністрянський регіональний словник / Гаврило Шило. – Львів : Ін-т українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, 2008. – 288 с. (Серія „Діалектологічна скриня”).

(ЭСРЯ) – Фасмер М. Этимологический словарь русского языка : в 4 т. / [пер. с нем. и доп. О.Н. Трубачева; ред. и послесл. Б.А. Ларина]. – М. : Прогресс, 1964–1973.

ЛІТЕРАТУРА:

¹ Борисенко В.К. Весільні звичаї та обряди на Україні: Історико-етнографічне дослідження / В.К.Борисенко [АН УРСР, Ін-т мист. – фольклору та етнографії; відп. ред. М.М. Пазяк]. – К. : Наук. думка, 1988. – 192 с.

² Русанівський В.М. Єдиний мовно-образний простір української ментальності / В.М. Русанівський // Мовознавство. – 1993. – № 6. – С.11.

³ Прокопенко В.А. Лексика весільного обряду в буковинських говорах / В.А.Прокопенко // Тези доповідей XX наукової сесії. Секція філолог.наук. (Чернівці, квітень 1964). – Чернівці, 1964. – С. 45.

⁴ Гриценко П.Ю. Ареальне варіювання лексики / П.Ю. Гриценко / [відп. ред. І.Г. Матвіяс]. – К. : Наукова думка, 1990. – С. 206-207

⁵ Бігусяк М. Із спостережень над весільною лексикою гуцульського говору / Михайло Бігусяк // Гуцульські говірки: лінгвістичні та етнолінгвістичні дослідження / [відп. ред. Я.В.Закревська (НАН України. Ін-т українознавства ім. І. Крип'якевича)]. – Л., 2000. – С. 125-148.

⁶ Василечко Л. Таїна весільного обряду/ Л. Василечко. – Івано-Франківськ: Тіповіт, 2006. – С.46.

⁷ Ткач Л. Українська літературна мова на Буковині в кінці XIX – на початку XX ст. / Людмила Олександрівна Ткач. – Чернівці : Книги – ХХІ, 2007. – Ч. 2 : Джерела і соціокультурні чинники розвитку. – С.150.

Rusnak Yulia, Rusnak Natalia. LA DÉNOMINATION DES PERSONNAGES PRINCIPAUX DU MARIAGE DANS LE DIALECTE DE LA BUCOVINE

Les langues slaves sont devenues comme base pour l'analyse la terminologie de mariage de la bucovine. Dans cet article il s'agit de nominations des personnages de mariage secondaires dans le dialecte de bucovine. On a défini les origines des mots, leur phonétique leur manifestations dans différentes régions de l'Ukraine et les limites de leur distribution.

Руснак Юлія, Руснак Наталія. НАЗВАННЯ ГЛАВНИХ СВАДЕБНИХ ПЕРСОНАЖЕЙ В БУКОВИНСКОМ ДИАЛЕКТЕ

Славянський мовний континуум став основою для аналізу буковинської свадєбної термінології. В статті розглядаються названня головних чинів буковинської свадєбної драми. Проаналізовано походження слів, їх фонетичні прояви в різних регіонах України, границі розповсюдження.

Ключевые слова: *буковинський діалект, лексика свадєбної обрядності, свадєбний термін, номінація, перифраза, апелятивації, десемантизація.*

Альбіна СЕМИСЮК

Буковинський державний медичний
університет,
Чернівці (Україна),
f.languages@bsmu.edu.ua

ТЕКСТОВИЙ ДІАПАЗОН
ФУНКЦІОНУВАННЯ ПРОПРІАЛЬНОЇ
ЛЕКСИКИ У НІМЕЦЬКОМУ
МЕДИЧНОМУ ДИСКУРСІ „МОВА ДЛЯ
СПЕЦІАЛЬНИХ ЦІЛЕЙ”

Key words: *eponym, onomastic, lexical-semantic field, medical discourse, language for special purposes.*

Semysiuk Albina. Text diapason of functioning term-eponyms in the German medical discourse of the language for special purposes.

Text diapason of functioning term-eponyms and their pragmatic parameters are presented in the German medical discourse of the language for special purposes, language range: personality – concept-discourse is described and is shown that in the basis of anthroponyms formation functioning in the discourse under study is their relation with the native speaker of the language, the name of the personality who made a contribution into the development of a definite field of medicine.

У складі наукової термінології функціонують різні типи термінологічних одиниць. Не є винятком і німецький медичний дискурс „Мова для спеціальних цілей”, де термін містить у власну назву для дефініції наукового концепту. Наявність власного імені робить його носієм і зберігачем культури, науки та історії для того, щоб минуле мало своє продовження у майбутньому, щоб не відбулось збіднення людства великими багатствами і відкриттями.¹

Епонімні утворення збагачують кожен субмову медицини, яка постійно разом з розвитком самої медичної науки поповнюється пропріативами, у поняттях яких зберігається пам'ять про видатних вчених, лікарів, особистостей, які внесли значний доробок у розвиток цієї галузі².

Епонімні терміни використовуються для номінації наукових сфер і належать до концептосфер різних галузей медицини, таким чином ми можемо пояснити головну функцію наукового дискурсу, в якому пропріальна лексика передає фахово спрямовані знання формату медицини, їх цілеспрямований етимологічний характер, що дає їм підстави функціонувати у науковому дискурсі, розширюючи свій текстовий діапазон.

Метою дослідження є презентація різних точок зору лінгвістів з позиції номінації термінологічних одиниць з компонентом власного імені, які функціонують у галузевих мовах, визначення найпродуктивніших моделей їх утворення, принципів класифікації і спроба довести адекватну відповідність епо-

німних утворень до функції власного імені, а також щодо їхніх похідних у лексико-семантичному пласті медичного дискурсу галузевих субмов, обґрунтувати текстовий діапазон досліджуваних номінативних одиниць.

Об'єктом вивчення став корпус термінів епонімів, викопіюваний з лексикографічних, оригінальних текстових джерел наукової медичної літератури, де в якості дослідження виступає і особистість.

Предметом дослідження є епонімні утворення у складі термінологічних одиниць німецького дискурсу „Мови для спеціальних потреб”, їхні словотвірні парадигми.

Матеріалом дослідження слугували пропріативи як складова термінологічних одиниць досліджуваної теми, галузевих субмов медицини (стоматології, офтальмології, хірургії, терапії)

Методи дослідження: статистичний, порівняльно-етимологічний, лексико-семантичний, метод компонентного аналізу, лінгвокультурологічний.

Епонімні утворення, які увійшли до корпусу цих термінів ідентифікують і індивідуалізують поняття, які вони позначають саме у форматі досліджуваної концептосфери.

Розглядаючи німецький медичний дискурс галузевих мов у цьому форматі, ми виокремили характеристики лексичних одиниць з власним ім'ям: їхню професійну спрямованість, а саме контекст з специфікою мовних номінативних одиниць, що уможливають багатоаспектну класифікацію, основ-

ною метою якої є кореляція відношень між персоніологічним і базисним компонентом епонімічних термінологічних одиниць.

Антропоцентричність досліджуваної субмови представляємо такими номінативними субкласами: захворювання, методи та профілактика лікування, симптоми та синдроми, медичний інструментар, назви вузьких спеціальностей медицини (стоматологічна косметологія, ортопедія, імплантологія і т. ін.), методи лікування, рефлексії: *Spatel nach Hademann*, *Kneipp-hydrotherapie*, *Ascoll-Reaktion*, *Turner's Zahn*, *Blumberg-Zeichen*, *Wassermannsche Reaktion-RW-Reaktion*.

Тут ми спостерігаємо різні словотвірні потенції, композити, термінологічні словосполучення з різними ономастичними моделями, а також маємо можливість дослідити гендерний розподіл серед епонімічних утворень як складової термінологічних одиниць. Це дає нам підставу стверджувати, що вони є унікальними, оскільки власне ім'я у їхній структурі проявляє суперіндивідуальність.

Беручи до уваги те, що когнітивна проблема лежить в основі мови для спеціальних потреб, то для її реалізації як складової метамови медицини необхідно зрозуміти головну функцію наукового дискурсу, в якому пропріальна лексика передає фахоспрямовані знання цього текстового формату³.

Однією з особливостей термінологічних одиниць з пропріативами є їхня динамічність, яку можна пояснити постійними розвитком медичної науки, що викликає до життя новітні лексичні одиниці, багатозначні терміни, запозичення не лише з класичних мов, а й з сучасних європейських мов, серед яких значне місце посідають епонімічні утворення. Для цього слід представити різні точки зору вчених лінгвістів щодо визначення поняття епонім, зрозуміти принципи їхньої класифікації і довести його адекватну відповідність до функції власного імені у науковому дискурсі німецької мови для спеціальних потреб.

Сьогодні у вітчизняній та зарубіжній лінгвістиці розповсюджено дуже багато дефініцій щодо номінації термінів-епонімів: Г.В. Овчиникова досліджує процес трансформації власного імені в загальне ім'я і виокремлює ономастичні та дономастичні утворення.

Ж.К. Буланже визначає епоніми як родові поняття, яке означає будь-яке похідне, утворене від власного імені.

А. Ланер використовує термін-епонім для номінації будь-якої лексичної одиниці утво-

реної від власного імені безпосередньо або від узагальненого власного імені. Ономастичними містять всі специфічні особливості, антропонімію, під яким він розуміє будь-яке слово, що утворилось від імені людини, і топонімізм, який означає лексичну одиницю – назву географічного об'єкта, і слугує для називання мешканців будь-якої місцевості.

В. Швейкард розуміє під „деономастичним” утворенням лексичні одиниці, які виникли за допомогою власного імені, і саме від такого, що має або немає морфологічних змін.

З часом поняття терміна „епонім” змінило свою семантику від номінації особи, яка дала назву концепту для позначення такого концепту, на який перейшло власне ім'я з тлумаченням останнього, щоб пояснити його цілеспрямований етимологічний характер, що уможливило його функціонування у науковому дискурсі, розширюючи свій текстовий діапазон.

Таким чином, підсумовуючи все вищезазначене, ми поділяємо разом з цими лінгвістами наступну дефініцію: епонім є більш влучним і оптимальним терміном, який повно, точно, максимально наближено до наукового характеризує цей трансформаційний механізм. Крім того, власні назви набувають узагальнення, що з часом сприймається лише з висхідним іменем, і цей процес робить суттєвий внесок і у дискурс галузевих мов. До основи утворення антропоцентричних номінативних одиниць покладений їхній зв'язок з носієм даної мови, з ім'ям особистості, яка зробила певний внесок в розвиток конкретної галузі медицини: *Koch-Bazillus*, *De Vega-Plastik*, *Botkin's Punkt*.

Діапазон епонімічних утворень, які функціонують у досліджувальному дискурсі, виконують роль індивідуалізуючої номінації, йому притаманний об'єктивність, у тексті він зрозумілий фахівцям⁴.

Власні назви у складі термінологічних одиниць мають тенденції до переходу у загальні назви, продукувати нові власні імена, що призводить до зміни, або доповнення семантики імен, їхньої транспозиції з неживих предметів у живі і навпаки до набуття нових значень всієї лексичної одиниці за умови, якщо денотатом імені набувається визначність.

Для антропоцентричної номінації хвороб, симптомів, синдромів, методик обстеження, операцій, реакцій, тестів, хірургічних втручань, різних видів пластичних операцій, збудників хвороб, пухлин, видів анестезії, вад органів і т. ін. застосовуються номіна-

тивні словосполучення, повністю перенесені власні назви пишуться з великої букви, називні словосполучення з частково перенесеними прізвищами – з прописної. Їхня предметна перенесеність виражається сумарним значенням компонентів називного сполучення.

Важливе місце у процесі закріплення термінів-епонімів посідають семантичні і структурні властивості запозичень, що є зручним для утворень похідних слів.

Міжгалузева вибірка антропоцентричних термінологічних одиниць свідчить про функціонування у текстах термінів-інтернаціоналізмів, які мають характер сталих словосполучень і широкий ступінь відношення між термінологічним та базисним компонентам.

Питома вага пропріальної лексики, представлена у німецьких текстових джерелах, таких галузей медицини, як стоматологія, офтальмологія, нефрологія, відносно кодифікації епонімних утворень є значною.

Медичний дискурс „Мова для спеціальних потреб”, будучи складною пізнавальною структурою, в основі якої знаходиться віддзеркалена в мові співвіднесеність між нашими знаннями, уявленнями про світ і репрезентацією цих знань, передусім є комунікативною діяльністю (Е.С. Кубрякова, В.З. Дем’янков, В.М. Лейчик).

Для наукового дискурсу мови, для спеціальних потреб з метою реалізації мови науки, основним завданням є фіксація вузькоспеціального знання, вивчення характерних термінів-епоніми, завдяки яким можна говорити про антропоцентричність досліджуваного концепту, де об’єктом вивчення передусім є мовне коло: особистість, концепт, дискурс. Пропріальна лексика формує науковий дискурс і є культурною складовою галузевих текстів⁵.

Дискурс галузевих мов є видом спеціального наукового дискурсу, оскільки він спрямований на вузьке коло науковців та фахівців. Він тісно пов’язаний з текстом, без якого не можливо зрозуміти соціокультурний контекст пропріативів, що функціонують у мові для спеціальних потреб. На думку Г.Н. Манаєнко, існують чотири компоненти формату „дискурс”: середовище, соціум (соціальний об’єкт), зміст і текст з сукупністю всіх специфічних мовних засобів⁶.

У процесі аналізу семантичних особливостей галузевих термінів, до складу яких увійшли епоніми, значимим є етимологічний аспект терміна. Він допомагає виявити термі-

нологічну одиницю, її характеристики, з метою уніфікації терміносистеми кожної окремої галузі медицини.

Власні назви як когнітивна категорія досліджуються особливим розділом мовознавства – ономастиком. Термінологічна ономастика вивчає вузькоспеціальні терміни, які в більшості випадків є багатокомпонентними. У номінативному аспекті особливість таких термінів полягає у тому, що вони називають предмет, явище, дію, вводячи їх у різного роду відношення і закріплюючи за ними певні якості та властивості.

Терміни-епоніми утворюють паралельні терміни-синоніми, які збагачують терміносистему медичного дискурсу, але при цьому вони створюють певні труднощі комунікації в тих випадках, коли одна і та ж сама епонімна одиниця має декілька номінацій. В результаті аналізу текстового діапазону власних імен, нами було виявлено, що в німецькій мові найбільш чисельними групами є сталі сполучення з інтернаціональними компонентами. Вибірка міжгалузевої пропріальної лексики, яка відноситься до номінації хвороб, операцій, реакцій, симптомів, збудників хвороб, видів лікування, пухлин, пластичних операцій, видів анестезії, назв органів підкреслюють, що більшість термінів-епонімів носить інтернаціональний характер, увічнюючи імена вчених. Враховуючи те, що сучасна термінологія мов для спеціальних потреб (стоматологія, офтальмологія, нефрологія і т.ін.) є відносно молодою (більшість термінів з’явилися останнім часом у зв’язку з розвитком новітніх технологій у таких галузях, як стоматологічна ортопедія, імплантологія, мікрохірургія ока, трансплантація органів), і те, що ці галузі спеціального знання сформувалися в результаті взаємодії різних областей медицини, досліджувані субмови містять у собі і номінативні одиниці, залучені із термінологій суміжних галузей. Більшість термінів запозичується з морфологічних наук: терапії, фізіології, ортопедії, отоларингології, пластичної хірургії.

З огляду на сучасні точки зору лінгвістика давно перестала бути лише наукою про мову. Мова, будучи невід’ємною складовою всіх видів людської діяльності і віддзеркалюючи світ таким, яким його бачить мовець, не може бути зрозумілим і розтлумаченим поза зв’язком з людиною. На думку Ю.Д. Апресяна, мова є атропоцентричною. Більша частина її вокабуляра присвячена людині⁷.

Щодо лінгвістичних ознак медичного дискурсу галузевих мов, слід звернути увагу

на градацію дискурсних рівнів, що дає підставу для кваліфікації різножанрових текстів, в тому числі і наукових, які не є ізольованими явищами, а підпорядковуються мовним системам: граматичній, синтаксичній та ін., а тому стають феноменами, котрі об'єднують і формують дискурс відповідно до тексту, в реалізації якого вони беруть участь (...als Phänomene zwischen Texten und sprachlichen Systemen), і свідчать про те, що медичний дискурс є насамперед мовною категорією, це феномен, котрий містить комунікативний потенціал і фактично експлікує тексти⁸.

Термінологічні епоніми, утворені за допомогою прийменника *von*, вказують на авторство, прийменник *nach* найчастіше вказує на автора проведення досліджень, операцій за методом конкретного вченого. Терміни-епоніми демонструють статус антропологізації науки, тобто відповідно до термінології спостерігається вплив антропонімів на конститутивні властивості мови і вплив людини на мову наукової картини світу.

Епоніми терміни дискурсу галузевих мов медицини є складними словами і термінологічними словосполученнями, вони представлені моделями іменник (простий або складний)+прийменник *von/nach* + прізвище вченого, що є найпродуктивнішою для галузевих субмов медицини: *Hämatogene Oxidationstherapie nach Wehrli, geschlossene pleurale Drainage Btilau*: подвійний прикметник + іменник + прийменник + антропонім *toxisch - allergische Konjunktion nach Bimarprost*; прикметник + іменник + прийменник і два прізвища вчених + діеприкетниковий зворот, який є терміном-епонімом з прийменником: *lateraler Zugang nach Leriche/Fontaine, modifiziert nach Dosch*; прикметник + іменник у *Nominativ* + іменник у *Genitiv* + прийменник + антропонім. Кількісний числівник (один або декілька + іменник + прийменник + антропонім) *Null-Eins-Gesetz von Kolmogorow*.

Отже, термінологічні одиниці медичного дискурсу є складною системою, яка постійно модернізується і взаємодіє з терміносистемами інших наук, взаємозбагачуючись, для епонімичних термінів кожної терміносистеми характерний свій набір і кількість моделей⁹.

Медичний дискурс спирається на терміни, але одночасно користується мовним матеріалом загальної системи мови¹⁰.

Сучасна епоха багата на появу нових наукових систем і терміносистем мов для спеціальних цілей, але це не означає, що існуючі терміносистеми вже сформувались,

вони також продовжують свій розвиток і збагачуються на основі новітніх досягнень та нововведень, тому будь-який концепт потребує номінації і кодифікації у вигляді терміна¹¹. Число термінів постійно зростає, тому необхідно теоретично зрозуміти тенденції в галузі термінотворення, зокрема номінативних одиниць з пропріальною лексикою, і дійти висновку щодо їх словотвірної спроможності. Номінативні субкласи термінологічних одиниць з пропріативами у текстовому ракурсі представлені такими категоріями: синдром, симптом, хвороба, дефініція хвороби, операція, реакція, рефлекс, штам вірусу – збудника хвороб, назва органа, наприклад: *Hutchinson-Zähne* як ознака захворювання, види лікування, пухлини, точки, як місця для встановлення діагнозу, тест на визначення як фізичного, так і психічного здоров'я у дітей та дорослих, абсцес, види пластичних та хірургічних операцій. Щодо останнього субкласу, *операції*, то у німецькому медичному словнику А.Ю. Болотиної подано 47 номінативних одиниць, до складу яких входить епонім, але у перекладі компонент *операція* є відсутнім: *Limberg Operation* – пластика губ, *Tarnapolski – Operation* – ринопластика; у пропріативі *Burdenko-Operation* компонент операція означає ампутація¹².

Власні назви як термінологічні одиниці у досліджуваному дискурсі слід віднести до імен когнітивних категорій, оскільки вони впливають на пізнання людського світу у ракурсі лінгвокультури.

Результати проведеного дослідження сприятимуть оформленню галузевих терміносистем і визначення ролі текстового діапазону функціонування пропріальної лексики як одного із продуктивних засобів їх формування для того, щоб продемонструвати і все нове, що виникає у практичній діяльності фахівців.

Відношення лінгвістів до епонімичних термінів не є однозначним. Ми дотримуємось думки Н.В. Новінської, яка називає пропріальну лексику повноправними членами галузевих терміносистем.

А.В. Суперанська вважає власні імена невичерпним резервом для термінів і номенклатурних слів, оскільки за їх допомогою досягається конкретизація і уточнення більш загальних понять та положень. В той же час ця авторка, характеризує функціональну роль власних імен в мовах для спеціальних потреб, підкреслює, що вони несуть важливу ін форму, спеціально спрямовану на розвиток ідей

конкретної галузі. У професійному спілкуванні терміни-епоніми сприймаються не лише як семантично специфічні, а і повноцінними одиницями номінації. Є.А. Лобач вважає, що власне ім'я стає умовним знаком для фахівця та розкриває внутрішній зміст¹³.

Термінознавець С.В. Гриньов, аналізуючи семантику термінів-епонімів, вважає, що лише деяка частина епонімних одиниць успішно функціонує у галузевих текстах і успішно впроваджується в термінологію галузевих мов. Ми поділяємо його думку і вважаємо, що завдяки антропоцентричним термінам можна говорити про антропоцентричність всього медичного дискурсу „Мова для спеціальних цілей”, в якому завжди присутній компонент „текст”¹⁴.

Щодо гендерного аспекту епонімних утворень, то нами були знайдені два терміни, до складу яких увійшли імена жінок-вчених: Hildegard von Bingen та Holant Raisa, що утворили наступні термінологічні одиниці з власним ім'ям: Hildegard von Bingen- Medizin, Holant-Syndrom, це свідчить про андроцентричність цих утворень, про перевагу чоловічої картину світу в текстовому медичному дискурсі¹⁵.

Отож, розглядаючи антропологізацію термінологічних одиниць німецького медичного тексту у руслі ономастичної науки, можна дійти висновку щодо достатньо широкого текстового діапазону функціонування антропонімів у німецькому медичному дискурсі галузевих мов, де вони виконують роль індивідуалізуючої номінації, їм притаманна об'єктивність, і у контексті вони зрозумілі фахівцям. Слід відзначити, що антропоніми є одним із засобів збагачення термінологічного вокабуляру мов для спеціальних потреб, тому вони є предметом їх подальшого вивчення, оскільки впливають на пізнання людиною наукових відкриттів¹⁶.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Герд А.С. Логико-понятийное моделирование терминосистем. - В кн.: Отраслевая терминология и её структурно-типологическое описание. - Воронеж, 1988. - С. 114-123.
2. Блох М.Я., Семёнова Т.Н. Имена личные в парадигматике синтагматике и прагматике. - М: Готика, 2001. - С.70-71
3. Винниченко Т.Г. Характер функціонування термінологічної лексики у системі субмов: автореферат дис.канд.філол.наук. - Одеса 1999 р. - 17с.

4. Новинская Н.В. Мотивированность в терминах эпонимах // Научно-техническая терминология. - М. - 2000 г. Выпуск 3. - С.15-18.
5. Степанов Ю.С. Константы. М: Академический проект, 2001. - С.40-41.
6. Троцюк І.В. Структурно-семантичні особливості термінологічних словосполучень у мові медицини // Проблеми мов для наукової і фаховоорієнтованої комунікації. - Київ, 1990. - С.144-145.
7. Уфимцева А.А. Языковая номинация. - М.: Наука, 1983. - 25с.
8. Kusse H. Diskurs und Metadiskurs als linguistische Objekte. Theoretische Anmerkungen zu den Begriffen. - München, 2002. - 16S.
9. Суперанская А.В. Имя собственное в языке для специальных целей // Терминоведение. - М: 1995. - №2 - 3. - с.15-17.
10. Какзанова Е.М. Понятие дискурса и анализ немецких философских текстов // Современное направление в лингвистике. Материалы международной научно-практической конференции. Т.1 - М, 2007. - С.103-110.
11. Іваницький Р.В. Деякі критерії відбору термінів до словників //Науковий вісник Чернівецького університету. - Випуск 27. Германська філологія. - Чернівці, 1998. - С.94-100.
12. Болотина А.Ю. Немецко-русский / русско-немецкий медицинский словарь АБВУД, Press, 2009. - 895 с.
13. Лобач Е.А. Культура как текст. Сборник научных статей. Выпуск IX, - М: ИЯ РАН, Смоленск. СГУ, 2009 г. . - С.31-39.
14. Кияк Т.Р. Мотивованість лексичних одиниць. Кількісні і якісні характеристики. - Львів: Вища школа, 1988. - 162 с.
15. Какзанова Е.М. Термины-эпонимы в немецких математических текстах // Вопросы филологии, №4. - 2007. - с.202-212.
16. Wüster E. Einführung in die allgemeine Terminologielehre und terminologische Lexikographie. - Kopenhagen, 1985. - 214 S.

Semysyuk Albina. LA GAMME DU FONCTIONNEMENT DU VOCABULAIRE PROPRIAL DANS LE DISCOURS MEDICAL ALLEMAND „LANGUE ETRANGERE A DES FINS SPECIFIQUES”.

Dans cet extrait on revoit le fonctionnement des éponymes et leurs paramètres dans le discours médical allemand Fachsprache. On décrit les termes linguistiques – l'individu – le concept – le discours c'est entendu que la base de la formation des antoponymes qui

fonctionnent dans le discours médical soit la liaison entre le porteur de la langue ou la personnalité qui contribue au développement d'un domaine particulier de la médecine.

Mots-clés: *un éponyme, discours scientifique, onomastique, champ lexico-sémantique, du langage dans les domaines spécifiques.*

Семисюк Альбина. ТЕКСТОВОЙ ДИАПАЗОН ФУНКЦИОНИРОВАНИЯ ПРОПРИАЛЬНОЙ ЛЕКСИКИ В НЕМЕЦКОМ МЕДИЦИНСКОМ ДИСКУРСЕ „ЯЗЫК ДЛЯ СПЕЦИАЛЬНЫХ ЦЕЛЕЙ”.

Представляется текстовый диапазон функционирования терминов эпонимов и их прагматические параметры в немецком медицинском дискурсе „Язык для специальных целей”, описывается языковой круг – личность – концепт – дискурс и указывается на то, что в основе образования антропонимов, которые функционируют в изучаемом дискурсе, лежит их связь с носителем языка, именем личности, которая внесла вклад в развитие конкретной области медицины.

Ключевые слова: *эпоним, ономастика, медицинский дискурс языка для специальных целей, лексико-семантическое поле.*

Ірина СКРИПНИК,
Буковинський державний медичний
університет,
Чернівці (Україна),
tirovivan@gmail.com

ГРИЦЬКО ЧУБАЙ: ОСОБИСТІТЬ
ЯК ЗАКРИТИЙ ТЕКСТ ІЗ ВІДКРИТИМ
ПІДТЕКСТОМ ТА ЛІТЕРАТУРНЕ
СЕРЕДОВИЩЕ ЛЬВОВА
КІНЦЯ 60-70-Х РОКІВ

Key words: *Grycko Chubay, Lviv, „Chest” trial of Igor and Irina Kalynech.*

Skrypnyk Iryna. Grycko Chubaj: Personality as a closed text with an open extratext and literary environment of Lviv late 60's - 70's.

The deals with the known facts of life, but not too much researched Ukrainian poet Grigorij Chubaj. Through the complex realities of desydent and atmosphere of Lviv underground environment, in the center of which was a poet, we try to see the true face of the artist, broken totalitarian system. The studio is a kind of psychological and literary portrait of the author, his person and works formed a theater of agony images and reincarnation.

Історія української літератури ХХ століття була нелегкою та плачевною. Письменники майже завжди перебували на межі життя і смерті, волі й заслання, ув'язнення, переступання через якісь мистецькі чи моральні принципи. Абсолютна заблокованість та неможливість друкуватись і видаватись. Саме в такий час довелось жити й творити геніальному поетові та непересічній особистості – Грицькові Чубаю. За лише тридцять три роки, що йому було відведено для життя в цьому світі, письменник залишив нам неймовірно вартісні мистецькі тексти, які майже всі увійшли до концептуально укладеного „П'ятикнижжя”.

Харизматичний топос завжди притягує, заманує в своє лоно творчих людей, особливо, коли цей топос багатокультурний. Таким Львів був завжди. Хоча з приходом комуністичної влади харизматичність більш маргіналізувалася, відступила на периферію в приватні світські рейди. Таким своєрідним бункером для творчої молоді було помешкання батьків Галини Чубай, дружини поета Грицька Чубая, що знаходилось на Погулянці, в якому молодій сім'ї було виділено дві кімнати на першому поверсі та ще – цокольне приміщення, де Григорій Чубай облаштував собі кабінет і своєрідну творчу майстерню з добірною бібліотекою та фонотекою улюбленого письменником джазу, класики тощо. Але хіба Чубай б так по-особливому сприймав харизматичність Львова, якби був істинним львів'янином? У тому то й полягає парадокс топосу загалом, генія як

такого та їхніх особливих стосунків (таку бінарність можна проводити чи не з кожним генієм, який приїхав з периферії підкоряти своєрідний центр).

Ще практично юнаком у 1969 році Грицько Чубай приїхав до Львова з чітким усвідомленням, що він геніальний поет і що він – *найкращий* поет у цьому місті. Такий виклик топосу й тому, хто його заселяє, не завжди вдавався „чужинцям”, особливо, коли мова йде про Львів, який славився своєю енергетичною закритістю до „не свого”. Тут уже маємо поняття „іншого”, але цей „інший” настільки органічно ввійшов у ментальну ауру міста, що воно сприймало його за істинно „свого”. Зрештою, характери Львова як топосу та Чубая як генія настільки подібні в своїй природній довершеності, відчутті вищості, задиркуватості та справедливій нескромності, що, по суті, вони тотожні. Це потім і стало одним із вбивчих факторів для Чубая, оскільки він не міг знести відчуженість Львова та тих людей, які в нього асоціювалися з обличчям цього міста (після подій 1972 року).

Спочатку варто коротко окреслити факти з життя поета до його приїзду у Львів. Народився Григорій Чубай у 1949 році в селі Березини на Рівненщині. Батьки працювали чорноробочими в колгоспі, тому дитинство і юність письменника нічим позірно не відрізнялись від життя звичайного сільського хлопця. Єдине, що кардинально різнило його від інших сільських школярів – нестримне бажання вчитися й читати все те, що було

доступне в бібліотеці. Мистецький хист хлопця проявився рано. Батьки згадують, що Грицько Чубай ще з дитячих років любив усамітнюватися, захоплювався малюванням. Тоді ж почав писати. А з восьмого класу регулярно їздив до Дубна та Рівного, де друкував свої вірші в місцевих часописах¹

Ярослав Поліщук стверджує, що важливу роль у становленні таланту та мистецьких позицій автора відіграло родинне виховання. Парадоксальним є те, що Чубай мав би носити прізвище Гетьман, бо таким було прізвище діда по татові, але бабуся Матрона, яка виросила дванадцятьох дітей, дала своє дівоче прізвище половині своїх синів, щоб воно не пішло в забуття. Родина Чубаїв-Гетьманів була патріотичною. Дядько поета був переконаним українським націоналістом ще за часів Польщі в 1920-х роках, але трагічно загинув ще юнаком². Грицько Чубай ріс всебічно обдарованою дитиною. Відомо, що він хотів навіть здобувати мистецьку освіту, розповідав про свій намір знайомим, показував малюнки, питав поради. Неабияким захопленням для нього була музика. Вже підлітком він грав на гітарі, мав гарний голос. Галина Чубай згадує, що коли він привіз її на знайомство до своїх батьків, то вона була здивована, що „була в цій хатині багата бібліотека, а ще фонотека платівок: Моцарт, Бах, Вівальді, Бетговен, Барток, Стравинський, Дебюссі... Українська музика: Скорик, Грабовський, духовна – Бортнякський, Березовський, Ведель”³.

Після закінчення школи автор їде до Києва. З собою він мав грамоту переможця республіканської олімпіади юних філологів й тому розраховував без проблем вступити до вищого навчального закладу. Але до іспитів його не допустили, обґрунтувавши це виступом перед пам'ятником Шевченка. Вже тоді за ним було встановлено стеження радянською поліцією й, звісно, можливості навчатися йому ніхто б не надав. Бо такою ж невдачею увінчались наступні спроби поета навчатися у Рівненському педінституті та Львівському університеті.

Після школи та невдалих вступних кампаній, Григорій Чубай працював учителем історії в селі Жабокряки, куди його прийняли, незважаючи на відсутність вищої освіти, оскільки він мав глибокі знання. Деякий час також працював на радіо в Дубному. Проте постійне відчуття переслідування, з одного боку, та локальної творчої зреалізованості з іншого, не залишали в спокої поета. Можливо, тому він вирішує

переїхати жити до Львова, оскільки думає, що в місті загубитись від пильного ока поліції та ширше екстравертувати свій талант легше, ніж у районному центрі. Бажання бути почутим примусило Чубая остаточно залишитись у Львові, у місті, якому він відразу зробив претензійний виклик і довгий час відчував себе абсолютним переможцем. Письменник мав неабиякий успіх на літературних вечорах, творча молодь тягнулася до нього й це його ще більше наснажувало.

Приблизно в цей час – після закінчення школи та переїзду до Львова – Грицько Чубай розкривається неймовірно плідно як поет. Саме ті твори, які були написані в цей період становлять кістяк пізніше укладеного рукописного „П'ятикнижжя”. Десь під цю пору була створена й знаменита модерна поема „Вертеп”, яка зробила справжній фурор у самвидавівських колах мистецького Львова. Те, що відбувалося далі в житті Григорія Чубая можна поділити на два періоди: період до арешту, допитів та процесу над Ігорем та Іриною Калинцями; період після процесу над Калинцями, поступове та остаточно фізичне й творче сомовбивання.

Період до арешту та допитів був дуже малим порівняно з другим періодом, але він рухався по висхідній і дав поетові дуже багато в інформативному плані. По суті, якщо б існувала така професія – інтелектуальне спілкування, то можна було б сказати, що Грицько Чубай працював на такій роботі, бо, не маючи освіти та перебуваючи в політичній блокаді, він ніколи надовго не залишався на якомусь постійному місці, працював навіть чорноробом, був монтажником у театрі. Друзі навіть пригадують, що на цьому ґрунті в подружжя Чубаїв були деякі конфлікти. Він отримував насолоду від одного: спілкування в колі друзів, де він почував себе абсолютним лідером. Письменник володів неабияким магнетизмом, згуртовував навколо себе всю андеграундівську молодь Львова.

Художник Юрко Кох у спогадах про поета зазначає: „Неодноразово довелось мені бути свідком або й учасником навколопоетичних дискусій за участю Грицька Чубая в головній ролі. Принагідно можна було дізнатись про досі незнайомих поетів, або, як дуже пощастить, молодих поеток. Якщо, скажімо, Ікаса (*Волдмур Ікаса – літературне псевдо Володимира Яворського – авт.*) відстоював мудру, легку і прозору поезію, то Чубай, самозрозуміло, – мудру, важку і непрозору, в котрій би всього було

БАГАТО...»⁴. Більшість авторів спогадів про Грицька Чубая говорять, що поет був дуже запальний, понад усе відстоював свою думку й розумів, що він є своєрідним гуру в тогочасній літературі Львова. Той же Юрій Кох пригадує, що в кабінеті поета на стіні висіли три портрети: Езри Павнда, Томаса Стернза Еліота і Григорія Чубая, й письменник любив принагідно зауважувати, що це „трійця найкращих у світі поетів”⁵. Бачимо, що Грицько Чубай без ніякої зайвої скромності розумів, що він залишиться в літературі й, що його ім'я справедливо можна поставити з такими світовими велетами поезії. Інша справа, що він розумів й друге: в умовах радянської системи йому не залишається нічого іншого, як обходитись самвидавом та просто творчим обміном ін формацією в локальному розумінні.

Віктор Морозов з невимовним трепетом говорить, що Чубай назавжди прищепив йому „імунітет до провінційности, банальности, у поезії, музиці, взагалі у розумінні та сприйнятті мистецтва”⁶. Саме Чубай, якийсь чином, був у курсі всього, йшов у ногу з європейськими віяннями, знав про нові з'яви.

Морозов говорить, що вже потім, коли він отримав змогу побувати в багатьох країнах світу, здивовано відзначив для себе, що, незважаючи на всю замкнутість, „залізноставісність і дебільність” країни, в якій всі тоді перебували, цьому колу пощастило втримати руку на пульсі тогочасного світового мистецтва. „Ми, фактично, зуміли не перетворитись на забитих хуторян, які перелякано позирають на дійство, що розгортається десь там, на великій сцені”⁷. І це все, завдячуючи Чубасвій містичній поінформованості. Йому подобалось бути першим, викликати захоплення не лише як поета, а й як своєрідного *Мєфісто*, як назвав його Володимир Карвацький⁸.

Ще одним важливим штрихом до розуміння сутності й закритості у відкритості особистості Грицька Чубая було те, що у глибинному розумінні він був далеким від політичності, був патріотом, але не більше. Мається на увазі, що його дратувала блокада як така, присутність заборон та вільного обміну думками, культурами. Поет любив Україну, але не був героєм-націоналістом. Сама по собі національна публіцистика та патетика його дратувала, а цікавило мистецтво як таке, вільний транзит емоцій та новочасовості. Чубай був яскравим представником панслов'янського лібералізму та демократії й це його, як нікого, споріднює із

постмодерністами, з творчим бунтом, а не політичним. Саме такою своєю особливістю поглядів він відрізнявся від народовства, наприклад, Ігоря та Ірини Калинців, В'ячеслава Чорновола.

Ми не можемо підтримувати чи не підтримувати одну із позицій, тому що кожна з них була необхідна для тогочасної ситуації в українській культурі та відсутності вільної державності. Чубасва – для декларації того, що мистецтво має бути автономним, не повністю відірваним, а саме – автономним від націоналістичного пафосу. Тому що і Грицько Чубай писав про викривання комуністичного ладу, але то іншого стибу текст. Калинцева поетична та, мабуть, більше – Антирадянська соціальна діяльність – для боротьби зі страшною та кривавою системою. Обоє письменників надзвичайно талановиті й обоє мусили з власної волі чи неволі тратити, псувати свій талант на боротьбу: один із самим собою та власними слабкими й переконаннями, інший – з міфологічно-реалістичним круком, яким була радянська влада.

Яскравою сторінкою у першому періоді львівської богемності Грицька Чубая був випуск самвидавівського журналу-альманаху „Скриня”. Приблизно на початку 1970-х років Чубай зініціював створення літературно-художнього часопису, який вирішили назвати „Скринею”. Журнал мав бути суто для внутрішнього користування, так би мовити, свої для своїх. Відомо, що вийшло кілька номерів, видрукуваних на машинці.

У „Скрині” здебільшого друкувались члени редколегії: твори самого Грицька, Миколи Рябчука, Олега Лишеги, Юрія Винничука, Віктора Морозова та інших. Володимир Яворський всю затію з журналом називає своєрідною грою (це теж наближує це коло літераторів та митців до постмодернізму). Також Яворський пригадує, що Грицько Чубай любив жартити: „Я не пригадую жодної зустрічі з ним, щоб він не сміявся чи був похмурий. Правда, його веселощі часто виливались в дошкульні глузування. Напевно, саме як глузування належить розцінювати напис російською мовою на останній сторінці „Скрині”: „Журнал „Сундук” На українском языке””.

Коли, 13 січня 1972 року Григорія Чубая заарештували і взяли на допит, то „Скриня” й фотокопії творів Донцова були єдиним компроматом, який міг послужити причиною арешту. І то, лише позірно, тому що, впорядковуючи журнал, письменник виявився набагато обережнішим від багатьох досвідче-

ніших дисидентів, оскільки видання було напроцуд аполітичним. Хіба що сам дух та вияв позаформатності міг служити дразливим ефектом.

Саме тут починається другий період замешкання Григорія Чубая у Львові і цей період позначений глибоким внутрішнім трагізмом. Цілих десять років, до самої смерті, письменник просто кожний день потроху палив себе спиртним, їв себе поїдом.

Достеменно так і ніхто не зазначає, що сталося. Дружина поета делікатно обходить тему причини, чому від Чубая багато хто із колишніх друзів з богомного кола відвернулися чи свідомо ігнорували його. А ті, хто писав спогади до кальварівського видання його творів (очевидно, вони чи не єдині з літературних та мистецьких посиденьок, які не втратили тоді приязнь до особи поета), лише рецитують ті чутки, які ходили тогочасним Львовом, однозначно справедливо наводячи зовсім інші аргументи у цій справі.

Костянтин Москалець зазначає, що арешт і допити Чубая та всіх подібних йому були лише бутафорними, тому що „ловили велику рибу”, а не практично аполітичну групу, яка локалізувалася майже на літературі, музиці та візуальному мистецтві⁹.

Цією „рибою” був Ігор Калинець та його дружина, а Чубай лише виступив наживкою КДБ для суспільних очей. У каральних органів було предостатньо матеріалу на Калинців, але справу слід було зробити відкритою й, можливо, остаточно залякати всі літературні та довоколалітературні кола міста. Єдине, що гнітить – якась неприродна дитинна щирість Григорія Чубая на допитах. Він був пов'язаний з Калинцями лише умовно: по-перше, вони були сусідами; по-друге, в їхніх стосунках була деяка напруженість, оскільки Чубай повністю не поділяв їхніх націоналістичних ідей.

Первинно ідея вже зазначеної „Скрині” належала Григорію Чубаю, а Осадчий та Калинці погодились підібрати поетичний матеріал. Що було далі, ми можемо дізнатись із матеріалів допитів Грицька Чубая, але остаточно вірити їм, очевидно, не слід, оскільки відповіді карні органи могли підтасувати та й лексика протоколів не завжди відповідає звичному словниковому набору поета. Цитуємо, як пряму мову Чубая: „вони підібрали багату кількість націоналістичного й наклепницького змісту віршів, які дали мені з метою друкування в журналі... Ознайомившись з творами вищезгаданих авторів, я повернув їх особисто їм. До мене дійшли

чутки, що вони всі образились на мене за повернення їхніх творів і за відмову їх друкувати. Ірина Калинець заявила, що я шизофренік, а Чорновіл В'ячеслав – що я ще дитина”¹⁰.

Москалець наводить матеріали протоколів і ми бачимо, що поет не оминає жодної відповіді на запитання й взагалі поводить себе, ніби не на допиті, а на сповіді. „Він розповідає про симпатії, антипатії та внутрішні конфлікти у своєму колі – те, що найбільше цікавило «фрейдів» у погонах. Відчувається, що він повністю зламаний морально, що між ним і слідчим установився той первісний зв'язок, який з'являється в стосунках садиста і жертви, терориста і заручника”¹¹.

Жертвою потенційно є слабша психологічно людина. У цьому й полягала велика драма геніального поета Грицька Чубая – він був слабкою людиною; тонким, неповторним майстром слова, він був митцем, а не героєм. „З нього живцем здирали захисне лице, і до того юнак не був готовим”¹².

Абсолютно точно схарактеризував особистість Чубая Костянтин Москалець: „Він мав хворі нирки, не служив, як Стус в армії, не сидів у в'язниці. Він просто не мав нагоди для формування характеру, ховаючи це за прибраним іміджем, за епатажем і екстравагантністю, за маскою нахабнуватої самовпевненості”¹³.

Володимир Яворський говорить, що не поділяв загального негативного ставлення до поета, особливо його дратувало твердження, що Грицько Чубай – агент КДБ. „Гадаю, що все було набагато простіше. Грицько мав раниме беззахисне серце й слабку волю. Кадебісти шантажем чи ще якимось способом зламали його і змусили свідчити проти свого товариша”¹⁴.

Грицько Чубай став жертвою свого власного театру перевдягань та імітацій, свого власного вертепу та „гри в живих”. Дійсність для нього перевернулася й цей процес у ньому самому, в його внутрішніх почуваннях та конституціях набув Неворотної реакції.

Ми не зауважили ще одну дуже важливу деталь – за великим рахунком, він був ще дитиною, він ще не прожив період юнацької буфонади й самі допити він, очевидно, відразу не сприймав серйозно. Чубай не був налаштований на політичність, він жив літературою, мистецтвом і, напевно, спершу не увійшов у істинну суть процесу як такого. Наївність спричинила перший злам.

А другий злам настав, коли Грицька Чубая відпустили, і всі друзі та приятелі розцінили це, як чистої води, запроданство. Одні пришивали йому співробітництво з КДБ (бо його часто згодом туди викликали на аудієнцію), інші, не усвідомлюючи, що суперечать самі собі, говорили, що він пов'язаний з націоналістами.

Дуже часто навіть інтелектуали та митці хворіють на комплекс натовпу, коли це стосується громадської думки. Тому що, якби Грицька Чубая засудили, незважаючи на те, чи він сказав чогось зайвого, чи ні, то всі б уважали його героєм, підносили до небес й у думках ставили йому монументи на площах. А він виявився простою людиною з усіма притаманними їй слабостями, але з неймовірним поетичним талантом.

Микола Рябчук зауважує, що окрім зміни часів (під цю пору всі отримали добрячих штурханів: з університету відрахували Олега Лишегу й Віктора Морозова, з художнього інституту – брата Володимира Яворського, Ореста Яворського, самого Рябчука вигнали з політехніки), змін і тріщин в їхньому гурті, зламався сам Чубай, „його внутрішні стосунки зі світом, з оточенням, з самим собою. Він опинився у стані глибокої внутрішньої кризи, яку я окреслив би, як стан перманентної потамованої істерії, зумовленої неможливістю повернутися в минуле (до „гріхопадіння“), ані прорватися в майбутнє (знайти хоч якесь, реальне чи вигадане „спасіння“). Він зробився нервовим, неврівноваженим і, що найгірше, монологічним – у широкому, „бахтіанському” значенні того слова”¹⁵.

Хай там що, але Грицько Чубай залишився сам на сам зі своєю надламанною совістю. Практично розбилося колишнє творче коло. Одні боялися його, інші цурались, як прокаженого. Він сам став іншим, закрився в собі, пішов у глибоку внутрішню вимушену еміграцію. До того раніше й так, не цуравшись пляшки, поет почав вдаватися до цього запоями.

Усе частіше Чубая бачили в сумнівних компаніях в парку чи деінде. Ось, як про це пише Володимир Яворський: „У ті часи я нерідко зустрічав Грицька на вулицях. Розмовляв з ним. Майже завжди він був добряче напідпитку. Мене це не дивувало, бо й раніше Грицько не цурався чарки. Жодні зустрічі чи в нього вдома, чи в іншому місці не обходились без випивки. Але тоді все це робилося легко, з якимось веселим відчайдушством, а тепер Грицько виглядав зовсім інакше. Щось змінилося в ньому. Він здавав-

ся наче погаслим. Хоча зовні силкувався бути безтурботним”¹⁶.

За десятиліття після процесу над подружжям Калинців в житті Чубая ще були знакові події, але вони ніби відступають на задній план, оскільки вони не врятували його. Григорій Чубай навчався в Московському літературному інституті. Дружина поета зазначає, що він був одним із найталановитіших студентів. Відомо, що він потрапив у семінар поета Анатолія Жигуліна, який славився своєю ліберальністю та прихильним ставленням до українців. Жигулін писав про Чубая так: „Його вірші потрясли мене. Як забилося моє серце! Подумалося: цей поет буде, напевне, найсильнішим у моєму семінарі. Моє припущення, моє передчуття мене не підвело. Гідний подиву талант Григорія Чубая зростав й міцнішав на очах. Його перу все було підвладне: і тонка інтимна лірика, і багатопланова філософська поема, і, здавалося б, розкуті, але високої почуттєвої напруги верлібри, і чудові, ніби срібні дзвіночки, дитячі вірші й переклади...”¹⁷.

Проте хвороба прогресувала. Коли Чубайдесь на вулиці зустрічав друзів чи знайомих, то все частіше скаржився, що він хворий, що йому дуже зле. Багато хто із тих, хто писав спогади про поета зізнаються, що не вірили йому, бо він надто часто одягав різні маски, можливо, стан постійного алкогольного сп'яніння не викликав довіри, а, можливо, просто всі були надто заклопотані своїми буденними проблемами й не помічали, що йому справді фізично дуже погано.

Чубаєвий тодішній стан яскраво видно в його останній поемі „Говорити, мовчати і говорити знову”, яка буквально вбиває своєю відвертістю та трагізмом душевної драми:

ти ж бо знаєш
як важко бути мені в сутінках
вустами вологими на добрі слова
натрапляти
коли слід од мертвого місяця блищить
на
повільній ріці
як револьвер з останньою кулею
у тремтячій руці¹⁸.

Микола Рябчук пригадує: „Коли навесні 1982 року Грицько сказав, що йому погано, я, каюсь, подумав, що він знову переборщує, граючи нову роль – протилежну до попередньої, в якій він стверджував, що все гаразд... Та невдовзі, ідучи на працю в Музей атеїзму, я зустрів на вулиці Руській Галю, котра розпачливо мовила: „Грицько помирає””¹⁹.

У Грицька Чубая у 33-річному віці відмовляли нирки. Він дуже хотів жити, бо розумів, що помирає. Хотів, щоб все повернулося на десять років назад, хотів бачити, як ростуть його діти, хотів бути іншим.

Дружина пише: „Вилікувати його було вже неможливо, хоч я до останньої хвилини не вірила в неминучий кінець – так само, зрештою, як і сам Грицько. Хоч він завше, ніби жартома (а часом і цілком уже серйозно), говорив про те, що проживе лише тридцять три роки. До останньої хвилини ми розмовляли з ним, навіть за кілька митей до смерти пройшлися лікарняним коридором, сіли на лікарняне ліжко удвох... Сказав: „Засну трохи...”»²⁰.

16 травня 1982 року не стало геніального українського поета, який лише своєю однією особою становив високомистецький психологічний текст, що лише починають досліджувати та розкладати на мікротексти, підкладати до різних теорій та нових психологічних віянь. Адже, чим складніша особистість митця, тим більше вона приваблює й згуртовує довкола себе, навіть після відходу, нарізно-манітніші дискурси та дискусії.

Григорій Чубай залишив дві великі глибинні речі-в-собі – поезії, поеми, переклади й своє продовження – сина, Тараса Чубая – лідера гурту „Плач Єремії”, який є найбільшим популяризатором батькового мистецтва слова. Син зумів втілити в життя Чубаєву підсвідому мрію – поєднати добірну поезію з добірною музикою.

У літературі, як і в природі, все існує за чітко накресленими законами поетичного космосу. Інша справа, що цей космос ніколи не можна вкласти в якісь логічні межі сприйняття. Там панує „інша”, абсолютно відмінна дійсність, і хто знає, яка із них насправді правдива, а яка – ні: та, яку ми вважаємо своїм життям, чи та, яка є буттям у тексті.

Яскравим прикладом такої „іншої” дійсності, яка поступово і плавно перетікає до ще незвіданіших глибин „іншості” є творчість Грицька Чубая. Цей поет залишив нам потужний код інтелектуального прозріння.

Але нам ніколи не вдасться розгадати його до кінця, тому що основного, заключного слова чи літери, які б пролили світло розуміння, сказано не було. Це виглядало б надто просто. Та й, очевидно, поетичні коди існують не для того, щоб їх розгадувати, а для того, щоб поєднуватись, коли прийде час, до космічного коду будови світу. Адже поети теж будують світ – поетичний світ зі світла та сповіді, зі сміху пражінки та плачу

пророків, з постійного та екстазного відшукання причетного.

Григорій Чубай був непересічною особистістю, істинним генієм, якому, одному з небагатьох, вдалося у “дзеркалі власної душі” помітити свою власну геніальність і чітко знати, що вона залишиться надовго.

Наша студія є першою частиною, пропедвтичним „реверансом” й початком серії статей про творчість поета, що лише зараз активно повертається до читача, про майстра „драми” в поезії – Григорія Чубая.

Література:

¹ Поліщук Я. Феномен Грицька Чубая // Дивослово. – 2000. – № 7. – С. 6.

² Поліщук Я. Феномен Грицька Чубая // Дивослово. – 2000. – № 7. – С. 4.

³ Чубай Т. З весни – у вічність // Чубай Г. Плач Єремії. – Львів: Кальварія, 2001. – С. 307.

⁴ Кох Ю. Віднайдені файли // Чубай Г. Плач Єремії. – Львів: Кальварія, 2001. – С. 257.

⁵ Кох Ю. Віднайдені файли // Чубай Г. Плач Єремії. – Львів: Кальварія, 2001. – С. 259.

⁶ Морозов В. “Наша осінь з маленькими деревами дуже швидко минула” // Чубай Г. Плач Єремії. – Львів: Кальварія, 2001. – С. 267.

⁷ Морозов В. “Наша осінь з маленькими деревами дуже швидко минула” // Чубай Г. Плач Єремії. – Львів: Кальварія, 2001. – С. 268.

⁸ Карвацький В. Приреченість на причетність // Кур’єр Кривбасу. – 2003. – № 162. – С. 187.

⁹ Москалець К. П’ять медитацій на “Плач Єремії” / Москалець К. Гра триває: Літературна критика та есеїстика. – К.: Факт – Наш час, 2006. – С.191.

¹⁰ Москалець К. П’ять медитацій на “Плач Єремії” / Москалець К. Гра триває: Літературна критика та есеїстика. – К.: Факт – Наш час, 2006. – С.188.

¹¹ Москалець К. П’ять медитацій на “Плач Єремії” / Москалець К. Гра триває: Літературна критика та есеїстика. – К.: Факт – Наш час, 2006. – С.188.

¹² Москалець К. П’ять медитацій на “Плач Єремії” / Москалець К. Гра триває: Літературна критика та есеїстика. – К.: Факт – Наш час, 2006. – С.189.

¹³ Москалець К. П'ять медитацій на "Плач Єремії" / Москалець К. Гра тривас: Літературна критика та есеїстика. – К.: Факт – Наш час, 2006. – С. 189.

¹⁴ Яворський В. "Все стає справжнім лише під осінь" // Чубай Г. Плач Єремії. – Львів: Кальварія, 2001. – С. 291.

¹⁵ Рябчук М. Кінець однієї епохи // Чубай Г. Плач Єремії. – Львів: Кальварія, 2001. – С. 280.

¹⁶ Яворський В. "Все стає справжнім лише під осінь" // Чубай Г. Плач Єремії. – Львів: Кальварія, 2001. – С. 290.

¹⁷ Чубай Г. З весни – у вічність // Чубай Г. Плач Єремії. – Львів: Кальварія, 2001. – С. 310.

¹⁸ Чубай Г. Плач Єремії. – Львів: Кальварія, 2001. – С. 143.

¹⁹ Чубай Г. З весни – у вічність // Чубай Г. Плач Єремії. – Львів: Кальварія, 2001. – С. 282

²⁰ Чубай Г. З весни – у вічність // Чубай Г. Плач Єремії. – Львів: Кальварія, 2001. – С. 310.

Skrypnyck Irina. GRISKO CHUBAY: PERSONNALITE COMME FERMEE DANS UNE HARMONIQUE OUVERTES ET DE L'ENVIRONNEMENT LITTERAIRE DE LVIV FIN DES 60-70 ANS

L'article examine les faits de la vie connue, mais inexplorée poète ukrainien Grisko Chubaya. À travers les réalités complexes de la dissidence et l'atmosphère Lviv andetraundivskoho environnement dans le centre de ce qui était un poète, nous essayons de voir le vrai visage de l'artiste, système totalitaire cassé. Le studio est une sorte de portrait psychologique et littéraire de l'auteur, sa personne et l'œuvre de eusses créé les images et la réincarnation d'un théâtre.

Mots-clés: Grisko Chubaya, Lviv, „Torse”, le procès de d'Igor et Irina Kalynets.

Скрипник Ирина. ГРИЦЬКО ЧУБАЙ: ЛИЧНОСТЬ КАК ЗАКРЫТЫЙ ТЕКСТ С ОТКРЫТЫМ ПОДТЕКСТОМ В ЛИТЕРАТУРНОМ ПРОЦЕССЕ ПОЗДНЕГО ЛЬВОВА 60-70-Х ГОДОВ

В статье рассматриваются факты из жизни известного, но мало исследованного украинского поэта Григория Чубая. Через сложные реалии дисиденства и атмосферу львовской андеграундской среды, в центре которого был поэт, мы делаем попытку

увидеть истинное лицо мастера, надломленного тоталитарной системой. Студия является своеобразным психологическим и литературным портретом автора, который своей личностью и творчеством создал целый театр антагонических образов и перевоплощений.

Ключевые слова: Григорий Чубай, Львов, „Сундук”, процесс над Игорем и Ириной Калинец.

ІСТОРІЯ МЕДИЦИНИ

УДК 930: 141. 7

Antoni MOISEY,
Bukovinian state medical university,
antoniimoisei@bsmu.edu.ua

TRADITIONAL METHODS OF TREATMENT IN BUCOVINA IN SCIENTIFIC WORKS OF ROMANIAN RESEARCHERS (SECOND HALF OF 19TH – FIRST HALF OF 20TH CENTURY)

Ключові слова: народна медицина, Буковина, румуни Буковини, духи-хвороб, румунські дослідники.

Мойсей Антоній. Народні методи лікування на Буковині у наукових працях румунських дослідників (II половина XIX – I половина XX ст.)

У статті подано огляд основних праць румунських дослідників II половини XIX – I половини XX ст. (С.Ф. Маріана, Є. Нікуліце-Воронку, Д. Дана, А. Горовея, Т. Памфіле та ін.), в яких висвітлена тема народної медицини, що практикувалася східнороманським населенням Буковини. Корпус матеріалів містить величезний пласт народознавчих знань, зібраних румунськими етнографами в означений період шляхом польових досліджень, і представляє важливу частину знань в цій царині.

Sources of traditional medicine of Romanians of Bucovina go back to old times, when carriers of medical knowledge were special competent people. Unlike professional doctors, whose means of treatment were based on rationalism, folk healers used their medical practice almost exceptionally on magic means, mythological cognition of the world. Their harmonious adaptation to environment, thorough knowledge of virtues of plants and animals affirms this fact. They appealed not to the power of mind, but to feelings, emotions, fantasy, imagination, and intuition. And it was quite naturally for a person of traditional culture, besides not only for that person who needed such healing.

Rapid growth of interest to traditional culture was noticed in second half of 19th century in Bucovina that in this time was the part of Austro-Hungary Empire. Contribution, made by Romanian researchers, is very significant in general thesaurus of ethnographic knowledge about Bucovina. In this period traditional culture of Bucovinians became the object of study for more than 100 Romanian researchers. Among them we should mention S.F. Marian, E. Nikulitse-Voronka, D. Dann, A. Horovey, T.Pamfile and others, who touched upon the issues of traditional

medicine of Romanians (in less measure Ukrainians) of Bucovina in their works.

The independent status of Ukraine gave powerful impulse for studying the origin and development of traditional culture. Informational material in traditional medicine of Romanians of Bucovina, contained in scientific works and manuscript heritage of Romanian researchers of second half of 19th – first half of 20th century, is not brought into scientific circulation and excites special interest in this aspect. Studying given material will increase the possibilities of carrying out the comparative characteristics of spiritual and material culture of Romanians and Ukrainians of Bucovina. This will give us an opportunity to find more extensive researches of contacts between Slavic and East Romanian culture.

Actuality of the investigation consists in fact that international relations in North Bucovina, where representatives of different nationalities live, harmonization of these relations, taking into consideration and ensuring economic, cultural, and inner needs of all ethnic groups of Bucovina make the core of problems. The stable democratic development of western region of Ukraine depends on solving these problems.

Territorial borders of investigation cover territory of Bucovina that in mentioned period formed the crown region of Austria (Austro-Hungary) and was territorial and economic entity.

Such wide interest to this sphere of folk culture is natural and understandable. It's excited first of all by applied aspects of traditional medicine, opportunity of using centuries-old, diverse people's experience in medicine. Recently the interest in natural remedies becomes more active. Expediency of means that came into scientific medicine from traditional medical practice becomes more obvious.

Historiographical review. Information about certain aspects of traditional medicine of inhabitants of Bucovina we can get from Bucovinian scientists' ethnic investigations. Among them "Ethnography of Bucovina"¹, "Birth-baptize rituals of Ukrainians of Bucovina"² by G. Kojolanko, "Fire and water in atropaic calendar magic of Ukrainians of Bucovina"³, "Demonological believes and folk calendar of Ukrainians of Carpathian region"⁴ by I. Chehovsky, "Ethnographical aspects of traditional medicine of Ukrainians of Bucovinian Prypruttia"⁵ by L. Ionets, I. Bulbuk, I. Piazza, "History of medicine of Bucovina, figures and facts"⁶ by S.D. Kobylansky, V.P. Pishak, B.J. Drobnis, "Cleaning function of fire in calendar holidays of Ukrainians of Bucovina"⁷, "Cleaning characteristics of fire in family rituals, everyday and medical magic in the end of 18 - 20 century in Bucovina"⁸ by V. Hriaban.

Unfortunately these works include insignificant data about traditional medicine of East Romanian population of Bucovina. The material of

mentioned themes that is in notes of foreign travelers, in works of Romanian investigators of traditional culture of Bucovinian population (second half of 19th – 20th century) is not used.

Summary. Ethnological works of Romanian investigators of second half of 19th – first half of 20th century contain significant material about traditional medicine of East Romanian population of Bucovina. They are: S.F. Marian, I.G. Sbiera, D. Dann, E. Nikulitse-Voronka, A. Horovey, T. Pamfile, L. Bodneresku and others. Among them we have to mention the following: "On psychology of Romanian peasant. Customs and believes of fellows and girls of our country in the period of love and before marriage"⁹ (1909), "Believes and prejudices of Romanians"¹⁰ (1915), "Botany of Romanians"¹¹ (co-authorship with M. Lupesku) (1915), "Romanians' conjurations"¹² (1931) by A. Horovey; set of articles "Folk believes of Bucovinians"¹³ (1894-1895) by D.Dann; "Romanian conjurations"¹⁴ (1886), "Fortune-tellings, sorceries, withdrawals"¹⁵ (1893), "Birth in Romanians"¹⁶ (1892), publication in 3 volumes "Romanian holidays"¹⁷ (1898-1901) by S.F. Marian; "Customs and believes of Romanians"¹⁸ (1903), "Folklore studios"¹⁹ (1908-1913) by E. Nikulitse-Voronka; "Romanian holidays. Summer holidays of Romanians"²⁰ (1911), "Romanian holidays. Christmas"²¹ (1914), "Romanian holidays. Autumn holidays and Christmas fasting"²² (1914), "Romanian mythology. In accordance with believes of Romanians"²³ (1916-1924), "Diseases and treatment of people, animals, birds"²⁴ by T.Pamfile, etc.

The classification of esoteric knowledge and its carriers in S.F. Marian's work "Romanian conjurations" (1886)

Nº	Romanian name	Ukrainian analogue	Romanian name of carrier of esoteric knowledge	Ukrainian analogue
1.	vrajă	fortune telling, sorcery	vrăjitoare	fortune-teller-sorceress*
2.	farmec	sorcery	fermecătoare	sorceress
3.	descântec	conjuration	descântătoare	healer
4.	desfacere	withdrawal, removal	vrăjitoare fermecătoare descântătoare	fortune-teller-sorceress** sorceress healer

* This term is translated in S.F. Marian's understanding, given to this term in the late 19th and early 20th centuries. Notion "fortune-teller" has lost the part of range of actions of this carrier of esoteric knowledge in modern understanding (modern "fortune-teller" tells fortunes with cards, beans, etc.). Similar understanding of this notion has P. Chubynsky, he determines "a sorcerer" as that who concludes a deal with devil, damages people or helps in love.

** This conclusion draws from analysis of all types of magic actions in S.F. Marian's works.

Nowadays the name of S.F. Marian plays an important role among stars of the first magnitude of Romanian ethnographic science. We find considerable material in traditional medicine in S.F. Marian's ethnographical heritage. Especially data about traditional medicine of Romanians of Bucovina is indicated in "Birth in Romanians". In this work customs and believes of family members, related with a provision of a newborn with optimal living conditions and his or her protection from evil sorceries, are investigated. Ethnographical material is divided into 25 parts. The main parts are the following: "Romanian's wish", "Zburetorul", "Female" or "Avestica", "Birth", "The loss of child", "Bathing", "Giving suck", "Prophet", "Christening", "Name", "The change of name", "The table of midwife", "Hair-cutting", "Weaning", etc. According to content the material can be divided into 4 parts: prenatal rituals, birth rituals, socializing customs and rituals (christening, godparents, presenting of kalach, etc), after christening rituals, which lasted till weaning.

In his first part S.F. Marian has described the following components of prenatal rituals: methods of determining baby's sex; an attitude to man's-made expiry of pregnancy; charms, treating with herbs, prayers, and magic to influence the barrenness; an attitude to birth; different prohibitions for pregnant woman in food, behavior, work, etc.

S.F. Marian's work "Romanian holidays" includes the cycle of traditional Romanian holidays starting from New Year till Green week (Pentecost). The material is ordered according to calendar: 1st volume includes period from New Year till Great lent; 2nd – Great lent holidays; 3rd – from Easter till Green week. It contains interesting facts about cycle of holidays which Romanians of Bucovina followed to ensure themselves and relatives from diseases, epidemics, etc., people's believes in existing disease spirits, methods of their counteraction.

Considerable material about traditional medicine of Romanians of Bucovina in second half of 19th – first half of 20th century is fixed in memorial-documental fund of S.F. Marian's house-museum in Suceava (Romania). There are such ethnographer's manuscripts: 1. Folk collections: V. 1-3 – Songs from Bucovina and Transylvania; V. 4-5 – Doinas from Bucovina; V. 6 – Doinas from Transylvania; V. 7 – Choruses, exclamations and songs from Transylvania, Bucovina and Hungary; V. 8 – Military doinas, ballades, and carols; V. 9 – Carols; V. 10 – Riddles; 2. Bucovinian fairy tails (2 volumes); 3. Romanian folk botany (12

volumes and herbarium); 4. Youth in Romanians; 5. Holidays in Romanians; 6. Mammals (3 volumes), etc.²⁵ S.F. Marian's manuscripts about folk botany consists of 12 school note-books (each 10 pages), which contain information about 525 kinds of plants and are decorated with the herbarium. Accept of recipes of traditional pharmacy, there are written customs, believes, ballades, doinas, fairy tails, charms, and magic practice related with described plants. The author described every plant, mentioned indigenous names of plants widely-distributed in different ethnographical areas of Romania, indicated the place of growing of every plant, methods of its use in different spheres, ethnographical materials related to every plant. Hazel, cornflower, hemps, fern, poppy, belladonna, haw, wormwood, pepper, elder, tobacco, garlic are mentioned in these works²⁶.

Among S.F. Mariana manuscripts of folk botany there is handwritten author's work "Romanian flora", dated 1870 (46 p.). There is an alphabetical list of plants (31 pages)²⁷.

Analyzing manuscripts and scientific articles dedicated to folk mythology, it should be mentioned that they were based on 80 myths collected and arranged in chronological order. Such mythological creatures as birdman (zburătorul), werewolf (tricolici), Mother of the Forest (Mama Pădurii), strihoy (strigoi), tomboy (spiriduș), Holy Friday (Sfânta Vineri), ghost (stafie) and spirits of the diseases: plague, female, cholera and more are minutely described in manuscripts. They allow us to study religious and mystical people's ideas about diseases²⁸.

The material about folk medicine is contained in a researcher's series of articles. Conventionally, they can be divided into 2 groups. There are publications about herbs in the first group, such as basil²⁹, belladonna³⁰, tobacco³¹, "cholera", potatoes³², garlic³³, sage³⁴, poppy³⁵ and others³⁶. The second group includes S.F. Marian articles dedicated to religious and mystical people's idea of disease³⁷.

One can't confidently say that during S. F. Marian period there was no interest in botany consideration through the light of ethnography. In these theme were published researches of such investigators as C. Davila "Botanical excursion Muschelsky County" ("Excursiunea botanică in județul Muscel") (1862), K. Nehrutstsi "Romanian flora" ("Flora româna") (1869) S.Mandzhyuka "Value of romanian botany" ("De însemnătatea botanicii românești") (1874) etc. But these works were only trying attempts of scientific research in this area. S.F. Marian's work would be the first scientific research in point of view of botany and

ethnography. It will improve studying of folk medical practice. Moreover, along with the systematization of the vast ethnographic material S. F. Marian made a significant contribution to the methodology of scientific development of the Romanian botany. "Romanian botany" was expected by the scientific world. His colleagues – members of the Romanian Academy of Sciences were interested in it. Only the sudden death of the author did not let these plans realize.

In D. Dann's set of articles were published under the title "National beliefs of Bukovinians" (1894-1895), contained a number of beliefs related to traditional medicine. Scientist described the popular treatments for such diseases as fever, headache and toothache, short breath diphtheria, inflammation of lymph nodes, cough, jaundice, inflammation of the tonsils, burns, colics, from fright fear, overlook, etc.

The work of D. Dann "Bukovinian Rusyns" is also worthy of it history writings, shows the long-term and permanent scientific interest of researcher to Ukrainians. Thematically it is possible to distinguish four blocks of topics: material culture, rituals of transition, calendar ritual, customary law. The theme of traditional medicine was not passed by the researcher. It was interested from the perspective of the fight against epidemic diseases of Bucovinian Ukrainians. After analyzing the state of epidemic diseases, scientist ascertained that the most common diseases in Ukraine were: diphtheria, scarlet fever, measles, asthmatic cough of children, malaria, typhoid, phthisis, syphilis, it resulted in to a significant percentage of death. Despite frequent disease, according to observation author's, peasants do not apply to professional doctors, except the epidemics. Medicines prescribed by a doctor, according to D. Dann, peasants didn't take because of their belief³⁸.

Analyzing the information basis of A. Horovey "Beliefs and prejudices of Romanians", it should be mentioned that it is mainly based on the material, collected in Suceava, district of Romania (southern part of Bucovina). The complex of beliefs and prejudices was placed in the alphabetical order. Significant material in the work is dedicated to a traditional medicine, namely it contains information about herbs, magic items and special substances which were used by sorceress, traditional methods of disease prevention, etc. Considerable material about traditional medicine of Romanians of Bucovina is contained in author's number of articles³⁹.

A significant research of traditional medicine of east Romanian population of Bucovina is known by the works of E. Nikulitse-Voronka "Customs and beliefs of the Romanians" (1903), "Folk Stu-

dies" (1908-1913) and others. The huge volume of material, collected by researcher in Bucovinian villages, that was placed in the book "The customs and beliefs of the Romanians," structurally was submitted in accordance with the basic elements of space: I - the creation of the World and man, cosmogony; II - the land; III - the Earth; IV - water; V - fire. Folk demonology took the prominent position in this work. In the researcher's works we found a lot of material on the etiology of diseases, texts of invocations from various of diseases, etc.

The first volume of work of T. Pamphile "Diseases and treatment in humans, animals, birds," was approved for publication at a meeting of the Romanian Academy of Sciences on May 16, 1911, entitled "Diseases and medicine according to the customs and beliefs of Romanians, in humans, animals and birds collected from the commune of Țepu Tekuch County. "The author gave symptoms of diseases, means of prevention and treatment of 141 human diseases, 36 - animal, 8 - for birds in all - 766 recipes treatment (mostly invocations).

Considering the traditional treatment of Romanians in Bucovina, we can not ignore the work of Romanian ethnographer Tudor Pamphile in his work "Christmas. Ethnographic research"⁴⁰. In the context of the calendar ritualism of Romanians T. Pamphile considered numerous prohibitions and warnings, related to the prevention of various diseases, that may occur as a result of punishment for inobservance certain customs and holidays. The various advices when and how to gather herbs, in which diseases they need to use are mentioned and recipes of using of certain medicine and are provided in this work. The notions of Romanian population about etiology of various diseases are submitted in this work, analyzing rites, related to traditional medicine, T. Pamphile draws line between the customs of the Romanians of the southern Bucovina, Moldova and Macedonia.

Valuable information about traditional medicine of Romanians are in the study of Leonidas Bodnaresku "About the Easter of the Romanians"⁴¹. It includes references to the various warnings and customs, concern for human's health throughout the year and prevention of various diseases.

In summary overview of sources, we note the large number of archival - museum and print materials on traditional medicine east Romanians of Bucovina and Ukrainian population in the second half of XIX - the first half of the XX century. Review of the literature shows that despite series of occasional references and some small studies, mainly descriptive, we still don't have special comprehensive study of traditional

medicine of Ukrainian and Romanian ethnic communities of Bukovina. A number of problems didn't find scientific coverage, in particular, language semantics, media esoteric tradition, traditional methods of disease prevention and curative magic in the family domestic rituals and so on. All these issues require further detailed studies.

Translated by Heletska A.
Antofijchuk I.

Reference:

1. Кожолянко Г. Етнографія Буковини. – Чернівці: Золоті литаври, 2001. – т. 2. – 424 с.;
2. Кожолянко Г.К. Родинно-христинна обрядовість українців Буковини // Питання стародавньої та середньовічної історії, археології й етнології: Збірник наукових праць / ЧНУ ім. Ю. Федьковича. – Чернівці: Золоті литаври, 2002. – Том 2. – С. 172-186;
3. Чеховський І. Вогонь і вода в апо-тропеїчній календарній магії українців // Питання стародавньої та середньовічної історії, археології й етнології: Збірник наукових праць / ЧНУ ім. Ю. Федьковича. – Чернівці: Золоті литаври, 2002. – Том 1. – С. 187-205;
4. Чеховський І. Демонологічні вірування і народний календар українців Карпатського регіону / Ігор Чеховський. – Чернівці: Зелена Буковина, 2001. – 303 с.;
5. Іонець Л.А., Бульбук І.І., П'язя І.Д. Етнографічні аспекти народної медицини українців Буковинського Припруття / Л.А. Іонець, І.І. Бульбук, І.Д. П'язя // Буковина – мій рідний край: Третя історико-краєзнавча конференція молодих дослідників, студентів та науковців. Чернівці, 17 травня 1998 р. Матеріали. – Чернівці, 2000. – С. 83-84;
6. Кобилянський С.Д., Пішак В.П., Дробніс Б.Я. Історія медицини Буковини. Цифри і факти / С.Д. Кобилянський, В.П. Пішак, Б.Я. Дробніс. – Чернівці: Медакадемія, 1999. – 249 с.;
7. Грябан В. Очисна функція вогню в календарних святах українців Буковини / Вікторія Грябан // Питання стародавньої та середньовічної історії, археології й етнології: Збірник наукових праць / ЧНУ ім. Ю. Федьковича. – Чернівці: Золоті литаври, 2002. – Том 2. – С. 228-240;
8. Грябан В. Очисні властивості вогню в сімейній обрядовості, господарсько-побутовій і лікувальній магії наприкінці XVIII – XX ст. на Буковині / Вікторія Грябан // Буковинський журнал. – 2002. – Ч. 3-4. – С. 202-212;
9. Gorovei A. Din psihologia țaranului român. Datinele și credințele flăcăilor și fetelor noastre din

țară în preajma dragostei și însurătoarei / Artur Gorovei. – București: Ramuri, 1909. – 250 p.;

10. Gorovei A. Credinți și superstiții ale poporului român / Artur Gorovei. – București: Librăriile Socec & comp., Pavel Suru, C. Sfetea, 1915. – 465 p.;

Gorovei A. Credinți și superstiții ale poporului român / Ediție îngrijită de I. Datcu. – București: Editura „Grai și suflet – Cultura națională”, 1995. – 344 p.

11. Gorovei A., Lupescu M. Botanica poporului român / Artur Gorovei, Mihai Lupescu. – Fălticeni: Tipografia Iosif Bendit, 1915. – 166 p.

12. Gorovei A. Descântececele românilor. Studiu de folclor / Artur Gorovei. – București: Regia M. O., Imprimeria Națională, 1931. – 423 p.;

13. Dan D. Credințe populare bucovinene / Dimitrie Dan // Gazeta Bucovinei. – 1894. – A. 4. – № 30. – P. 1-2; № 63. – P. 1-2; № 67. – P. 1-2; № 70. – P. 1-2; № 74. – P. 1-2; № 79. – P. 1-2; № 84. – P. 1-2; № 97. – P. 1-2; № 99. – P. 1-2; 1895. – A. 5. – № 2. – P. 1-2; № 5. – P. 1-2; № 12. – P. 1-2; № 17. – P. 1-2; № 19. – P. 1-2; № 23. – P. 1-2; № 30-31. – P. 2; № 32. – P. 1-2; № 37. – P. 1-2; № 40. – P. 1-2; № 43. – P. 1-2.

14. Marian S.F.I. Descânțece populare române / Simion Florea Marian. – Suceava: Tipografia lui R.Eckhardt în Cernăuți, 1886. – 352 p.;

15. Marian S.F.I. Vrăji, farmece și desfaceri / Simion Florea Marian. – București: Lito – Tipografia Carol Gobl. – 1893. – 242 p.;

16. Marian S.F. Nașterea la români: Studiu etnografic / Simion Florea Marian. – București: Lito-Tipografia Carol Gobl, 1892. – 441 p.;

17. Marian S.F. Sărbătorile la români / Simion Florea Marian. – București, 1898. – Vol. I. – 290 p.; 1899. – Vol. II. – 307 p.; 1901. – Vol. III. – 346 p.;

18. Voronca E.N. Datinele și credințele poporului român / Simion Florea Marian. – Cernăuți: Tipografia Isidor Wiegler, 1903;

19. Voronca E.N. Studii în folclor / Elena Niculiță-Voronca. – București: Tipografia G.A.Lazareanu, 1908. – Vol. I. – 303 p.; Cernăuți: Gutenberg, 1912-13. – Vol. II. – 450 p.;

20. Pamfile T. Sărbătorile la români: Sărbătorile de vară la români. Studiu etnografic / Tudor Pamfile. – București: Librăriile Socec & Comp., C.Sfetea și Librăria Națională, 1911. – 234 p.;

21. Pamfile T. Sărbătorile la români: Crăciunul. Studiu etnografic / Tudor Pamfile. – București: Librăriile Socec & Comp., C.Sfetea, 1914. – 249 p.;

22. Pamfile T. Sărbătorile la români: Sărbătorile de toamnă și postul Crăciunului. Studiu etnografic / Tudor Pamfile. – București: Librăriile Socec & Comp. și C.Sfetea, 1914. – 216 p.;

23. Pamfile T. Mitologie românească. După credințele poporului român / Tudor Pamfile. –

București: Academia Română, 1916. – Vol. I. – 401 p.; 1916. – Vol. II. – 71 p.; 1924. – Vol. III. – 61 p.;

24. Pamfile T. Boli și leacuri la oameni, vite și păsări / text stabilit de P.Florea/. – București: Saeculum, 1999. – 221 p.;

25. Мойсей А.А. Сімон Флоря Маріан – етнограф Буковини / Антоній Мойсей. – Чернівці: Рута, 2003, с. 123-128; Мойсей А.А. Традиційна культура населення Буковини у наукових працях румунських дослідників другої половини XIX – початку XX ст. / Антоній Мойсей. – Чернівці: Рута, 2005, с. 113-120;

26. Меморіально-документальний фонд будинку-музею С.Ф.Маріана в Сучаві (Румунія) (МДФ БММС). Фонд рукописів – № 3. – Рук. «Румунська народна ботаніка» (12 томів та гербарій);

27. МДФ БММС. – Фонд рукописів № 3. – Інв. Номер 112. Румунська флора. – 46 арк.;

28. МДФ БММС. Фонд рукописів – Рук. „Румунська народна міфологія”;

29. Marian S.Fl. Busuiocul / Simion Florea Marian // Albina Carpaților. – Sibiu. – 1879. – N. 4. – P. 55-57;

30. Marian S.Fl. Mătrăguna și dragostea la poporul român / Simion Florea Marian // Albina Carpaților. – Sibiu. – 1879. – N. 8. – P. 119-121;

31. Marian S.Fl. Tutunul / Simion Florea Marian // Albina Carpaților. – Sibiu. – 1879. – N. 20. – P. 311-312;

32. Marian S.Fl. Arinul, Holera, Losnicioara, Barabula / Simion Florea Marian // Albina Carpaților. – Sibiu. – 1879. – N. 21. – P. 325-328;

33. Marian S.Fl. Usturoiul la poporul român / Simion Florea Marian // Albina Carpaților. – Sibiu. – 1880. – N. 15. – P. 235-238;

34. Marian S.Fl. Pelinul / Simion Florea Marian // Amicul Familiei. – 1881. – N. 5. – P. 28-30, 41-43;

35. Marian S.Fl. Macul / Simion Florea Marian // Familia. – Oradea. – 1883. – N. 7. – P. 75-78;

36. Marian S.Fl. Trandafirul de câmp / Simion Florea Marian // Albina Carpaților. – Sibiu. – 1879. – N. 18. – P. 282-283; Marian S.Fl. Socul / Simion Florea Marian // Albina Carpaților. – Sibiu. – 1879. – N. 23. – P. 363-364; Marian S.Fl.

Iarba lui Tatin / Simion Florea Marian // Albina Carpaților. – Sibiu. – 1880. – N. 13. – P. 207-208; Marian S.Fl. Însemnătatea „alungului” la poporul român / Simion Florea Marian // Aurora Română. – Cernăuți. – 1882. – N. 1. – P. 2-9; Marian S.Fl. Cicoarea / Simion Florea Marian // Familia. – Oradea. – 1881. – N. 83. – P. 584-586; Marian S.Fl. Carpenul / Simion Florea Marian // Familia. – Oradea. – 1883. – N. 4. – P. 42-43; Marian S.Fl. Piperul / Simion Florea Marian // Familia. – Oradea. – 1883. – N. 9. – P. 100-103; Marian S.Fl. Coadă șoaricelui // Familia. – Oradea. – 1885. – N. 20. – P. 233-234; Marian S.Fl. Rușinea fetelor // Familia. – Oradea. – 1885. – N. 21. – P. 80; Marian S.Fl. Feriga // Familia. – Oradea. – 1885. – N. 22. – P. 256-258; Marian S.Fl. Cânepa // Familia. – Oradea. – 1885. – N. 27. – P. 316-318, 328-330, 340-342; Marian S.Fl. Fierea pământului // Familia. – Oradea. – 1885. – N. 41. – P. 484-486; Marian S.Fl. Viorica // Junimea Literară. – 1904. – N. 4. – P. 59-60; Marian S.Fl. Agrișul // Junimea Literară. – 1905. – N. 2. – P. 23-24; Marian S.Fl. Păducelul // Viața Românească. – 1906. – P. 259-262;

37. Marian S.F. Samca / Simion Florea Marian // Amicul Familiei. – 1880. – A. IV. – N. 8. – 70-71; N. 10. – p. 87-89; Marian S.F. Borza // Junimea literară. – 1907. – A. IV. – N. 1. – P. 13-16;

38. Dan D. Rutenii din Bucovina (schiță etnografică) / Dimitrie Dan. – Cernăuți, 1913, p. 40-41;

39. Gorovei A. Cimiliturile românilor / Artur Gorovei. – București: Institutul de Arte Grafice Carol Göbl, 1898. – 409 p.; Gorovei A. Din botanica populară / Artur Gorovei // Șezătoarea. – 1898-1899. – A. 5. – P. 42-43, 68-69; Gorovei A. Credințe și superstiții // Șezătoarea. – 1901. – A. 6. – P. 18-63.

40. Pamfile T. Crăciunul. Studiu etnografic / Tudor Pamfile. – București: Academia română, 1914. – 250 p.

41. Câteva datini de Paști la români de Leonida Bodnarescu: Ediția a doua. - Chișinău: Luceafărul, 1920. – 23 p.

Antoni Moisey. LES METHODES POPULAIRES DU TRAITEMENT EN BUCOVINE DANS LES JOURNAUX SCIENTIFIQUES DE CHERCHEURS ROUMAINS (SECONDE MOITIE DU XIX - DEBUT DU XX SIECLE).

Cet article donne un aperçu des œuvres principales de chercheurs roumains de la seconde moitié du XIX - début du XX siècle. (S. F. Mariana, E. Nikulitse Voronku, D. Dan, A. Horovey, T. Pamfile etc.). On a mis en relief le thème de la médecine traditionnelle qui est

pratiquée par la population roumaine de l'est de la Bucovine. Le matériel ouvre un entrepôt de connaissances d'ethnologiques recueillies par ethnographes roumains dans la période désignée par des études de terrain. Il faut conclure que ce soit une partie très importante de connaissances dans ce domaine.

Mots clés: *médecine traditionnelle, la Bucovine, les roumaines de la Bucovine, les esprits des maladies, chercheurs roumains.*

Мойсей Антоний. НАРОДНЫЕ МЕТОДЫ ЛЕЧЕНИЯ НА БУКОВИНЕ В НАУЧНЫХ РАБОТАХ РУМЫНСКИХ ИССЛЕДОВАТЕЛЕЙ (II ПОЛОВИНА XIX - I ПОЛОВИНА XX В.)

В статье подан обзор основных работ румынских исследователей второй половины XIX - первой половины XX в. (С.Ф. Мариана,

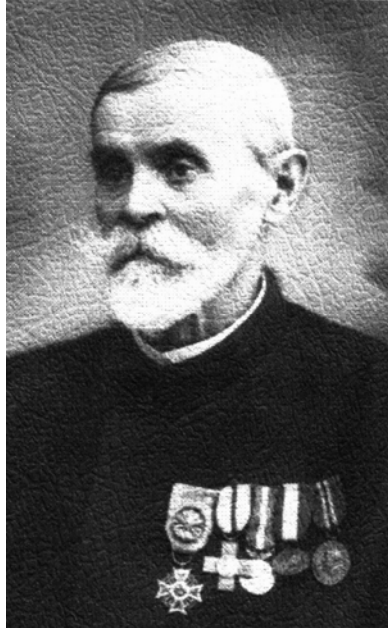
Е. Никулицэ-Воронку, Д. Дана, А. Горовея, Т. Памфилэ и др.), в которых раскрыта тема народной медицины, что практиковалась восточнороманским населением Буковины.

Корпус материалов включает в себя огромный пласт народоведческих знаний, собранных румынскими этнографами в указанный период путем полевых исследований, и представляет собой важную часть знаний в этой области.

Ключевые слова: *народная медицина, Буковина, румыны Буковины, духи-болезней, румынские исследователи.*

Arthur Horovey
(1864-1952)

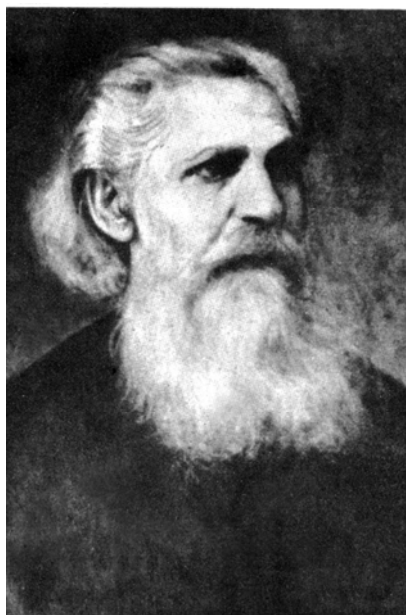
Leonidas Bodneresku
(1872-1945)

Helen Nikulitse-Voronka
(1862-1939)

Dimitriy Dann
(1856-1927)

Simion Floria Marian
(1847-1907)

Judor Pamfile
(1883-1921)

House museum of S. F. Marian in Suceava, Romania (photo by author)

The table of S. F. Marian. House museum of S. F. Marian in Suceava (photo by author)

Sburătorul.

Actul I.

(Reprezintă o poiană frumoasă
În mijlocul unei păduri împă-
nălă cu tot felul de flori de
primăvară. În mijlocul po-
iunii se află un arbore frumos,
care nu departe de-aici oca un
fir de vecebrăgan. În jurul
acestui rădicătură înaltă
de pământ, acoperită cu tot
felul de arbori și lufări, pe
de sus în cârmă duc o că-
rare, ce vine din dreapta și
din stânga și se întâlnește
la mijlocul rădicăturii. În
această rădicătură se află un
câmp de cereale și un
câmp de pășuni.

The fragment of S. F. Marian's work "Mythology of Romanians"

Set of articles "Romanian botany" (A.Olteanu editorship), Bucharest 2000

Василь ЧЕБАН,
Буковинський державний медичний
університет,
Чернівці (Україна)
chebanmazur@gmail.com

ІСТОРИЧНИЙ АСПЕКТ ЛІКАРСЬКОЇ ЕТИКИ, БІОЕТИКИ ТА МЕДИЧНОЇ ДЕОНТОЛОГІЇ

Key words: *historical analysis, ethics, medical ethics, biostatistics, medical ethics, humanity, professional competence, law, principles of knowledge.*

Cheban Vasyl. Historical Aspects of Medical Ethics, Bioethics and Medical Deontology

The analysis of historical sources of medical, philosophical, social, psychological, scientific and applied direction lexical-semantic interpretations of human morality, medical ethics, bioethics and medical ethics that shape clinical thinking, develop the mind, logic and culture of drug awareness. Attention is given to the importance of these categories of knowledge in teaching medical students and improve medical profession any profile.

Сьогодні в світі є достатня кількість ліків та засобів лікування, але досить часто, де недостатньо ефективне традиційне (сучасне) лікування, там допоможе мудре слово лікаря. Охорона здоров'я і медицина мають дуже тісний зв'язок з моральністю та наскрізною етичною наснаженістю. Недаремно у всіх нормативних документах, де наводяться вимоги до лікаря, вказуються його кваліфікаційні характеристики, на першому місці вимога дотримуватися норм медичної етики. Тому варто проаналізувати історичні витoki людської моралі, лікарської етики (біоетики) та медичної деонтології.

В історії медицини найбільш видатними були лікарі-філософи (Геракліт, Демокріт, Платон, Сократ та ін.). В різні часи лікарі були виразниками різноманітних соціальних інтересів та ідеалів, проте в своїй практиці вони не завжди були послідовниками Гіппократа, часто порушували „Клятву Гіппократа”. Джерела історії медицини свідчать, що у „Вавилонському кодексі царя Хаммурапі”, написаному в 18 ст. до нашого літочислення, визначено розмір винагороди лікарям. Це є чудовим доказом того, що ще чотири тисячоліття тому існувала професія лікаря. У цьому кодексі лікарів поставлено на перше місце серед багатьох інших професій, але лікарями тоді вважали лише хірургів. Мабуть, іншими видами лікувальних процедур займалися жерці. Пізніше, уже в Ассирії, ситуація змінилася, оскільки в перській книзі Авеста згадано, що лікар має зброю трьох видів: слово (тобто замовляння), трави й ніж. В Ассирії уже існувало товариство лікарів, яке перебувало під особливою опікою богині медицини Гулі та її

божественного чоловіка Шнура. Отже, лікарська наука й мистецтво лікування поступово розвивалося. На історичному шляху, що його пройшло людство, учені й філософи займалися медичною. І хоч заслуги деяких із них були дуже великі, імена їхні канули в лету.

Проблема морального обов'язку лікаря перед хворим має давню історію. Її виникнення і розвиток викликані потребами практичної медицини. Проте вже з незапам'ятних часів до людей, що займаються лікуванням, зціленням від недуг, завжди висувались підвищені вимоги. Наприклад, в індійській „Книзі життя” („Аюр-Веда”, V-IV ст. до н.е.) лікар зображений доброзичливим, терплячим, чуйним до страждань хворого. А в безсмертній поемі Гомера „Іліада” є такі рядки: „Вартує багатьох людей один цілитель вмілий. Вирізує він і стрілу, і рану присипає ліками”. Що стосується морально-етичної термінології, то є різні тлумачення. Здавна існувало слово *mos*, яке, подібно до „етосу”, означало характер, вдачу, звичай; разом із тим воно мало й значення припису, закону, правила.¹ Маючи на увазі цей комплекс значень, відомий римський оратор, письменник і політичний діяч Марк Туллій Ціцерон (106-43 до н.е.) утворює від іменника *mos* – з прямим посиленням на аналогічну операцію Арістотеля – прикметник *moralis* – „той, що стосується вдачі, характеру, звичаїв”. Вслід за Ціцероном цей неологізм використовує Сенека старший, інші римські письменники і філософи, а вже в IV ст. н. е. виникає термін *moralis* – мораль. З часом поняття „етика” і „мораль” стали загальнопоширеними. При цьому термін „етика” зберіг

своє первісне аристотелівське значення і досі позначає головним чином відповідну науку. Під мораллю ж розуміють переважно предмет науки етики, реальне явище, що нею вивчається.

М о р а л ь – одна з форм суспільної свідомості. Вона багато в чому визначає суспільне призначення, вчинки і поведінку особистості. Вміння виділити моральний зміст у явищах, подіях нашого життя, вміння підпорядкувати свою поведінку моральним законам – у цьому суть морального розвитку особистості.

Дотримання моральних норм забезпечується силою суспільного впливу, традиціями й особистою переконаністю людини. Мораль як форма суспільної свідомості та етика як теорія моралі дозволяють науково обґрунтувати ту або іншу моральну систему розуміння добра і зла, совісті, честі, справедливості, змінюються в процесі розвитку і відбивають інтереси суспільства. Норми та правила загальнолюдського спілкування існують протягом сторіч. Вони містять і розвивають кращі моральні цінності людини.² Аналіз першоджерел історії медицини також свідчить, що основні гуманістичні принципи лікарської етики і деонтології почали формуватись ще на початку становлення медицини. Засновником лікарської етики заслужено вважається Гіппократ (460-377 рр. до н.е.), який систематизував правила медичної етики, що існували на той час, на підставі багатовікового досвіду медицини. Його праці „Клятва”, „Про лікаря”, „Про благопристойну поведінку” містили кодекс моральних норм, обов'язкових для тих, хто вибрав лікування своєю професією. Саме Гіппократу належить відомий вислів: „Медицина є найблагородніше зі всіх мистецтв”. Кращі представники світової медицини вважали за честь бути нащадками етичних принципів цього видатного лікаря давнини. Можна лише дивуватись, наскільки сучасно звучать думки, висловлені 25 сторіч тому: „Я спрямую режим хворих до їхньої вигоди, відповідно до моїх сил і мого розуміння, утримаюся від заподіяння будь-якої шкоди та кривди ... В який би дім я не зайшов, я ввійду туди для користі хворого, далекий від усього зловмисного, несправедливого і згубного...” Гіппократ вважав, що лікар повинен бути скромним і стриманим, добрим і привітним, постійно поповнювати свої знання, вбачаючи свою мету не в здобутті пошани і грошей, а в полегшенні страждань і зціленні хворих, у намаганні допомогти людям, які звертаються до нього по допомогу і пораду. Значний внесок у розвиток морально-етичних норм медицини зробив видатний філософ і лікар Ібн-Сіна (Авіценна – 980-1037 рр.). Його відомий „Канон лікарської науки” кілька сторіч був

підручником не тільки в країнах Сходу, а й у державах Західної Європи. Викладені в ньому настанови відіграли важливу роль у боротьбі медицини проти догматів церкви і справили позитивний вплив на подальший розвиток науки. Медична деонтологія (від грец. Деон - повинен і Лонос - вчення) – це наука про належне виконання професійних обов'язків медичними працівниками. Виходячи з цього, медичну деонтологію слід розглядати як частину лікарської етики. Ці поняття дуже тісно пов'язані між собою, проте мають деякі несуттєві відмінності. Деонтологія як складова частина медичної етики є свого роду практичним застосуванням належної поведінки медичного працівника при безпосередньому виконанні своїх професійних обов'язків. В XI-XII ст. у Київській Русі лікарювання вважали високим мистецтвом, яким потрібно володіти досконало, щоб зціляти хворих. Для цього лікар повинен був забезпечити хворому ретельний догляд. Термін „деонтологія” також трактував англійський філософ І. Бентам у книзі „Деонтологія, або наука про мораль”. Одним із перших лікарів, які надавали особливого значення морально-етичним принципам в лікарській діяльності, був Данило Самойлович, що вважав обов'язковим наявність у характері лікарів таких якостей, як простота, правдивість, чуйність, щирість. Він таврував скупість, жадібність, вважав їх ганебними для лікаря, закликав своїх учнів бути милосердними, співчувати хворим, любити своїх ближніх, як самих себе. У розвитку етичних принципів медицини значну роль відігравали такі видатні лікарі, як М.І. Пирогов, М.Я. Мудров, С.П. Боткін, В.М. Бехтерев, І.П. Павлов та інші. Сьогодні проблеми деонтології в медицині відродив відомий хірург-онколог М.М. Петров, що розкрив зміст деонтології і показав шляхи її розвитку в роботі „Питання хірургічної деонтології”. Ця книга послужила поштовхом до серйозної та всебічної теоретичної розробки багатьох проблем етики та деонтології. М.М. Петров під медичною деонтологією розумів теорію правильного поєднання організаційних заходів, наукових знань і технічних прийомів з турботливим, милосердним ставленням до хворого для успіху його лікування. Ця теорія була закріплена ще у клятві Гіппократа. Варто відзначити, що деонтологічні принципи поширюються не лише на відносини лікар-хворий, а й, що не менш важливо, на відносини лікар-родичі хворого, лікар-колеги, лікар-суспільство. Поєднання мудрості і розуміння у відносинах з родичами, повага, відсутність нездорової конкуренції, взаємна підтримка і допомога, непримиримість з круговою порукою у відносинах з

колегами, дотримання принципів моралі і належне виконання професійних обов'язків сприятимуть гуманізації медицини, росту авторитету лікарів і максимальному зменшенню небезпечних наслідків неповноцінної медичної роботи. Варто черговий раз зауважити, що філософи стародавнього Світу (Арістотель, Епікур, Маккіавелі та ін.) досить чітко усвідомлювали, що мета виховання – підготовка молодого людини (так само, як і фахівця в будь-якій сфері діяльності) до суспільно корисної праці, наділення її ідеалами суспільства з метою сприяння зміцненню останнього. Чомусь сучасні автори не завжди акцентують уваги на цьому питанні. Вдаючись то до загальних, то до часткових поділів медичної етики і деонтології, вони не говорять головного: медики зобов'язані встановлювати принципи суспільства через високий професіоналізм. Лікар – це світоглядна та високопрофесійна особистість. Це означає, що гуманітарна підготовка в становленні медичного працівника не повинна відходити на другий план у порівнянні з професійним. Вони повинні об'єднатися і доповнювати одне одного. Ця вимога не випадкова, адже без етичного виховання немає культури, а знедолений у культурному відношенні фахівець не хто інший, як ремісник. Знову приверну вашу увагу до етичної термінології. Етика – філософська наука, об'єктом вивчення якої є мораль. Вона покликана вирішувати питання моральних відношень, що складаються в конкретному суспільстві. Етика (від грецьк. етос – вдача, звичай, характер) має два визначення. По-перше, те визначення, що винесене в заголовок: етика – це наука про мораль. Як зазначалось вище, термін походить від лат. *moralis*, що означає моральний і визначення може бути таким: мораль – це сукупність норм і принципів поведінки, прийнятих у даному суспільстві у визначений період часу.

З такого визначення моралі випливають, принаймні, два висновки:

1) мораль може бути неоднаковою в різноманітних прошарках суспільства і навіть у різних професіях;

2) мораль – більш рухлива категорія, ніж закон, вона може змінюватися в часі і навіть піддаватися моді. Остання заява може видатися читачу дуже сумнівною, але ці сумніви розвіються, якщо дати визначення терміну мода (від лат. *Modus* – міра, правило). Мода – це нетривале панування в певний час і в певному середовищі тих або інших смаків, поглядів у якійсь сфері життя. Чим це не мораль? Правда, мода, як правило, диктує якісь зовнішні прояви людської поведінки, тоді як у моралі більш глибокі і логічні основи, що мають звичайно

соціальну значимість. Інше визначення етики є визначенням моралі. Етика – це система норм моральної поведінки людини, якогось класу або фахової групи. Мабуть, перше визначення етики (наука про мораль) дозволяє вважати її фундаментальною наукою, тоді як друге (система норм моральності) – прикладною.

Перший підхід видається нам більш правильним, хоча історія етики як науки свідчить про різне її розуміння. Арістотель (384-322 р. до н.е.) вперше виділив етику в самостійну філософську дисципліну, що вивчає мораль. Дещо інакше вважали Епікур (341-270 р. до н.е.), Лукрецій (99-55 р. до н.е.). Вони поділяли усю філософію на логіку, фізику й етику, що насправді зводило етику до антропології – науки про природу людини. І. Кант, певне, вперше визначив етику як науку про належне, і це питання дуже важливе для сучасного розуміння етики і моралі в медицині критичних станів.

В усних і письмових міркуваннях слова етика і мораль, епітети етичний і моральний нерідко використовуються як синоніми. Розуміючи, що вони відбивають близькі, але все ж різні поняття, ми не бачимо великої шкоди в цьому змішуванні, особливо коли ці слова є продуктом мозку, а не м'язів мови. Міркують про етику фахову, у тому числі медичну, причому думають, що не тільки медична етика має специфіку, що відрізняє її від етики технічної, торговельної, дипломатичної і т.д. Всередині самої медицини можна говорити про етику хірургічну, акушерську, педіатричну і про медичну етику критичних станів. У цьому немає нічого надзвичайного: мораль (і етика як наука про неї) залежить від умов роботи, і хоча загальні принципи такі, як милосердя, чесність, взаємоповага, доброзичливість і т.п. діють у всіх поділах медицини, але специфічні нюанси в різномунітних фахах повинні бути.

Специфічні риси має медична етика в християнстві, буддизмі і т.д. Наприклад, є особливий погляд на медичну етику в ісламі³, іудаїзмі⁴, християнстві (наприклад, заборона на переливання крові й її компонентів у прихильників секти Свідків Єгови). За останні роки з'явився термін біомедична етика, що розглядають іноді як альтернативу медичній етиці. В цілому лікарська етика визначає принципи моральності стосовно специфіки лікування як історично сформованої професії. Вона зародилася в найдавніших цивілізаціях і постійно удосконалювалася від епохи до епохи. Разом із медичною професією виникла потреба у розробці спеціальних медичних кодексів. Лікарська етика в основному розглядає загальнофілософські питання, які спрямовані на медичну працю. Головними з

них є гуманізм, вірність кращим традиціям лікування, професійна компетентність і утвердження здорового способу життя.

Етика розглядає деонтологію, або проблему обов'язку, як специфічну для моральності форму вираження вимог соціальних законів, тісно пов'язує цю проблему з моральними цінностями. Таким чином, етика повинна складатися з базису – аксіології (моральних цінностей) і надбудови – деонтології (наслідків цих цінностей). Людина поступає належним чином не за складеними кимось інструкціями і правилами (тоді це „чиста” деонтологія), а в силу свого внутрішнього морального базису. Можна сказати, що деонтологія – це етика роботів, у яких закладений алгоритм, складений програмістом, завдяки чому робот завжди поступає тільки так і не інакше. Людина, яка діє усвідомлено, помиляється частіше за робота, але мотивацією її вчинків є використання накопичених моральних цінностей, а не жорсткий алгоритм. Тому набір ситуацій, в яких може безпомилково діяти робот, обмежений програмою, тоді як перелік ситуацій для людини практично не обмежений.

Деонтологія ближча до закону, тоді як мораль (відповідно й аксіологія) – більш рухлива категорія, ніж закон. Вона швидше змінюється в часі, готуючи зміни закону, вона неоднакова в різних соціальних сферах і навіть професіях, але закон у суспільстві може бути тільки єдиним для всіх. Зате етика може входити в протиріччя з законом, але при їхній розбіжності вчинок повинен оцінюватися за законом, а етика лише відтіняє сукупність зм'якшуючих обставин або тих, які обтяжують. В результаті цього, кількість етичних розбіжностей з законом переходить у якість, тоді закон змінюється. Деонтологія замість медичної етики – і в термінології, і за змістом – отримала особливе поширення в нашій країні, хоча в інших країнах це поняття майже не використовується, хіба що тільки в рамках наукової кореспонденції і філософії. Цьому є пояснення, яке ми вважаємо доречним розглянути, особливо з огляду на принципи відхилення, які існують в нашому суспільстві за останні роки.

У книзі лише мимохідь згаданий Дж. Бентам як автор терміна „деонтологія”, що розшифровувався як „шлях до досягнення людьми індивідуальної користі і водночас індивідуального щастя”, тобто в дусі егоїстичного утилітаризму. Зауважимо, що це був час розгулу командно-адміністративного принципу керівництва, партійної диктатури і „кислого” патріотизму, як альтернативи „низькопоклонству перед заходом”.⁵ Книги з медичної етики в ті часи практично були відсутні, хіба що за

винятком перекладеної монографії А. Молля 1930 р.⁶, збірника під ред. В.И. Воячека і В.П. Осипова 1903⁷ і рідкісних окремих статей. Проте були і такі перли, як брошура Е. Барштейна, видана у Свердловську в 1938 р. під захоплюючою назвою „Що повинен знати лікар-стахановець”, де однією з рекомендацій було „викинути на смітник горезвісну лікарську етику: тільки критика і самокритика – ось основа діяльності лікаря”⁸. Сьогодні, в епоху медичних революцій, що віддалили лікаря від хворого і створюють або посилюють бездуховність взаємостосунків у медицині, необхідне не тільки правильне розуміння термінів, але і цілеспрямоване їхнє використання. В зв'язку з цим А.П. Зільбер (1998) пропонує зробити резюме:

1. Мораль і етика, що вивчає їх, більш рухлива категорія, ніж закон, і вона не може бути цілком однаковою в різних прошарках суспільства і професіях, тоді як закон повинен бути єдиним для усіх. Мораль готує зміну закону і може в процесі розвитку суспільства входити в суперечність із законом. Доти, доки закон не зміниться, він пріоритетний в оцінці дій або бездіяльності людей, яким би антигуманним він не здавався суспільству при моралі, що змінилася.

2. Медична етика заснована на моральних цінностях (аксіології) індивідуумів, що складають суспільство, тоді як деонтологія заснована на раціоналізмі інструкцій, статуту, закону, єдиних для всього суспільства і корисних для нього.

3. Етика і деонтологія не конкурують між собою, а лише створюються по-різному: етика – довгим вихованням моральних цінностей, деонтологія – порівняно швидким засвоєнням правил.⁹ На думку А.П. Зільбера (1998), деонтологія навчає не тільки як потрібно діяти, але і чому. Автор порівнює етику із звучанням симфонічного оркестру, в якому змінюють одна одну партії скрипки, віолончелі, духових та інших груп інструментів, і лише час від часу звучить виконання тутті (tutti-весь, цілий), тобто всім складом оркестру, хору. Деонтологія ж нагадає автору духовий оркестр, що виконує марші, які змушують слухачів жити в єдиному ритмі, пориві, почутті, тоді як симфонію кожний сприймає індивідуально.

Той термін, що треба, хоча мали на увазі саме те, що треба (тобто, думали одне, говорили друге, а робили третє, хоча частіше і не думали, і не робили, а тільки говорили), то сьогодні настала пора виправляти цю ненормальну ситуацію. Знаходять, принаймні, три засоби виправлення:

1) намагаються переконати медичних працівників, що медична етика і деонтологія – це те саме, і не має значення, як воно називається, тому що і те й інше – добра справа;

2) об'єднують ці терміни в етико-деонтологічний гібрид, говорячи про правила поведінки медичних працівників, заснованих на моральних нормах при виконанні свого цивільного і фахового обов'язку¹⁰;

3) пропонують розглядати деонтологію як проєкцію медичної етики на різноманітні ситуації в медичній практиці, розгалужуючи деонтологію на хірургічну, психіатричну, середніх медичних працівників і т.д.¹¹ За весь історичний розвиток медицини тільки в 1967 році на II Всесвітньому деонтологічному конгресі в Парижі було зроблено перше і єдине доповнення до клятви Гіппократа: „Клянуся навчатися все життя”. Емблема професії лікаря відома протягом багатьох сторіч – змія, що обвиває чашу, символізує здоров'я і мудрість. Існує й інший, менш відомий символ, що віддзеркалює внутрішню сутність лікарської діяльності. Це свічка, що горить, вона означає: „*Aliis inserri endo consumor*”, тобто „Освітлюючи іншим, згоряю сам”, а буквально: „служачи іншим, знищую себе”. У цьому символі схована вічна проблема: як зберегти здоров'я людям, забезпечити їм довголіття. І, як свідчить історія світової медицини, дуже багато лікарів залишалися вірними цьому символу – заповіту на все своє життя.¹²

А.Ф. Білібін вважає, що поняття „деонтологія” набагато ширше: насправді воно охоплює основу філософії медичної діяльності. Якщо не перекладати буквально, можна сказати, що деонтологія – „душа медицини і мудрість лікування”. Іншими словами, деонтологія є „серцевиною медицини”. І в наші дні мають практичний інтерес думки основоположника терапії, московського професора М.Я. Мудрова (1776-1831). У численних виступах, у „Слові про засіб учти й учитися медицині практичній” він невпинно повторював: „Почавши з любові до ближнього, я зобов'язаний вселити вам все інше, що виникає із лікарської чесноти, як-ось: слухняність, готовність надати допомогу в будь-який час, і вдень, і вночі; приязність, що залучає до себе боязких і сміливих; ... безкорисливість; полегкість до похибок хворих, лагідну строгість до їх непокори; розмова тільки про потрібне і корисне; не порушуючи спокій особи і духу при небезпеках хворого; веселість без сміху і жартів при щасливому перебігу хвороби; збереження таємниці при хворобах негожих; мовчання при бачених або чуваних сімейних безладях; привітне прийняття доброї поради, від кого б вона не йшла; переконливе відхилення шкідливих

пропозицій і порад; сторонитись від марновірства, цнотливність (доброчесність, невинність)...”¹³

Проблеми лікарської деонтології обговорювалися на різних форумах та з'їздах медиків. Зокрема, на VIII Пироговському з'їзді було звернуто увагу на необхідність спілкування з хворим на „Ви”: „Будемо свято пам'ятати, що перед хворим лікар аж ніяк не пан ..., не начальник”. Зацікавленість до проблеми лікарської моральності стала неухильно зростати приблизно із середини 50-х років. Почали з'являтися роботи таких видатних діячів, як Н. Н. Петров „Питання хірургічної деонтології” (1956); В.Е. Салищев „Питання хірургічної деонтології” (1959); Ф.М. Контський „Лікар і хворий” (1959); Г.С. Пондоев „Замітки лікаря” (1961); С.В. Кисин „Професія лікаря – подвиг” (1963); С.Н. Давидов „Деонтологія в акушерстві і гінекології” (1968); Э.П. Чеботарьов „Врачебная этика” (1970); Ю.І. Раффе, Е.І. Шестаков „Питання лікарської етики на X міжнародному симпозиумі внутрішньої медицини” (1971); С.Я. Далецький „Думки в дорозі” (1974); В.А. Германов із співавторами „Розпит хворого в сучасній клініці” (1975); С.Д. Носов „Питання деонтології в науково-дослідницькій роботі лікаря” (1975); Е.А. Вагнер, А.А. Росновський „Про самовиховання лікаря” (1976); Н.Н. Блохін „Деонтологія в онкології” (1977) та ін. Всі перераховані праці засновані на багатому фактичному матеріалі, дають багато цінних рекомендацій, практичних порад, дотримання яких, безумовно, сприяє встановленню необхідних взаємовідносин між лікарем і хворим.

У подальші роки проблема лікарської етики і деонтології обговорювалась на багатьох міжнародних конгресах: Женевська декларація (прийнята Генеральною Асамблеєю Всесвітньою Медичною Асоціацією у вересні 1948 р., із змінами і доповненнями 1968, 1983, 1994 рр.) орієнтована на випускників медичних вузів – майбутніх лікарів. Декларація є своєрідною клятвою Лікаря: „Я виконуватиму свій професійний обов'язок чесно і з гідністю”, „Я не дозволю обставинам, які пов'язані з віком, станом здоров'я, віросповіданням, расовою приналежністю, статтю, національністю, політичними уподобаннями, сексуальною орієнтацією або соціальним становищем, протидіяти виконанню мого обов'язку перед пацієнтами і постати між мною і моїм пацієнтом”. Відображені в цій декларації, моральні цінності з певними змінами знайшли відображення і в правових актах про медицину.

Міжнародний кодекс медичної етики (прийнятий Генеральною Асамблеєю Всесвітньої Медичної Асоціації у жовтні 1949 р., із змінами і

доповненнями 1968, 1983, рр.) визначає критерії неетичності в поведінці медичного працівника, обов'язок лікаря по відношенню до хворою і один до одного. „Лікар повинен бути чесним з пацієнтами і колегами, повинен боротися з професійними і особистими вадами інших Лікарів, повинен викривати обман і шахрайство.”

Декларація про незалежність і професійну свободу лікаря (прийнята Всесвітньою Медичною Асоціацією у 1986 р.) проголошує: „Лікар повинен мати професійну свободу надавати допомогу своїм пацієнтам без зовнішніх впливів. Завжди і всюди слід охороняти і захищати професійні приписи лікаря, а також його свободу при прийнятті клінічних або етичних рішень при лікуванні і наданні допомоги пацієнтам” – так у декларації проголошується незалежність лікаря при виконанні професійних обов'язків.

В Україні на сьогодні ухвалений та підписаний Етичний кодекс лікаря України на Всеукраїнському з'їзді лікарських товариств в Євпаторії 27 вересня 2009 року.

Деонтологія як вчення про обов'язки містить в собі професійні і моральні аспекти діяльності медичного працівника, спрямовані на забезпечення лікувально-охоронного режиму, захисту інтересів хворих. Це поняття є поняттям медичної етики і більше несе в собі відтінок диференціації медицини. Деонтологія також розглядає питання міжособистісних колегіальних стосунків та їхнє спілкування із пацієнтами; дотримання елементарних норм професійних обов'язків з метою уникнення можливих колізій між персоналом, що лікує та доглядає, і контингентом, якому надається медична допомога. Лікарську етику можна порівняти зі стратегією, а медичну деонтологію із тактикою медичних працівників. Обидва поняття самостійні по своїй суті, хоча і мають зв'язок, обумовлений світоглядом самих медиків, специфікою їхньої праці. Академік М.М. Амосов помітив, що лікарі можуть непогано діагностувати і лікувати хвороби, але самі не впроваджують того способу життя, що лежить в основі здоров'я кожного з нас. Явище парадоксальне в медицині. Воно зайвий раз свідчить про те, що самі знання не вичерпують порушені проблеми, що медику потрібні переконання, які стали б його нормою життя.¹⁴

Коли лауреата Нобелівської премії А. Швейцера запитали, що спонукало його стати на шлях подвижництва (хоча сам він не вважав такою справу, якій служив), то він відповів: „Я вирішив зробити життя своїм аргументом. Я повинен захищати те, в що вірую, терміни життя, яким я живу, і роботу, яку я виконую. Я повинен

спробувати зробити так, щоб моє життя і моя робота говорили про те, в що я вірю.”¹⁵

Альберт Швейцер є одним із перших, хто запропонував нове етичне вчення – біоетика. Він чітко усвідомив проблему ще у 1948 р., коли сказав: „Наше сторіччя зробило відкриття – як відокремити знання від думки, і в результаті ми дійсно маємо вільну, помірковану науку. З самого початку я розглядав біоетику як назву нової дисципліни, що поєднує знання і міркування. Біоетику варто розглядати як кібернетичний підхід до постійного пошуку мудрості людством. Під мудрістю я розумію знання того, як використовувати знання для виживання людства і для поліпшення його умов життя. Біоетику слід розуміти як нове етичне вчення, що поєднує смиренність, відповідальність і компетентність, як науку, яка по своїй суті є міждисциплінарною та об'єднує всі культури і розширює значення слова „гуманність”.

Для того, щоб краще зрозуміти сутність біоетики, згадаймо, що людина – це частина живої природи, і все, що відбувається в природі, залишає відбиток як на її здоров'ї, так і на нащадках. Все це вимагає перегляду багатьох принципів медичної етики. У збірнику „Перспективи біології і медицини” [Perspectives in biology and medicine, 1970] з'явилася стаття відомого американського онколога-дослідника В. Поттера (Van Rensselaer Potter) „Біоетика, наука виживання” [Bioethics, the science of survival]. У січні 1971 р. В. Поттер опублікував книгу „Біоетика, міст у майбутнє” (Bioethics, Bridg of Future), у якій визначив цю науку як „шлях до виживання”, сполучна ланка між дійсним і майбутнім. З тих пір у світі вийшли тисячі книг, статей, довідників, збірників, енциклопедій, офіційних документів, присвячених проблемам біоетики, яка розглядається В. Поттером як „нова дисципліна, що перекине міст між точними і гуманітарними науками або, якщо бути більш точним, міст між біологією й етикою, звідси походить назва „біоетика”. Запропонована система етики і сьогодні залишається наріжним каменем теорії біоетики моста, але теорія отримала розвиток і ввійшла в глобальну біоетику, у якій функція поєднуючої ланки (моста) є необхідною для поєднання медичної етики й етики навколишнього середовища у всесвітньому масштабі, щоб за безпечити виживання людства.¹⁶ Біоетика не заперечує норм і принципів загальнолюдської етики, медичної етики і деонтології своїх попередників, навпаки, вона повертається до них, вона піднімає на вищий щабель питання про права людини, у тому числі і про право на адекватну медичну допомогу, якою би важкою недугою не

страждала будь-яка людина. Вона захищає пацієнта від зла, що міг би заподіяти йому медичний працівник, який озброєний новими технологіями, але який забув, що з часів Гіппократа першим принципом поведінки вченого-дослідника, лікаря, медсестри, акушерки, повинен бути принцип „не зашкодь”. Вона також потребує дотримання фундаментальних принципів медичної етики – принципу справедливості і принципу правдивості. Таким чином, біоетика виникла в результаті поєднання філософії і медицини, але перетворилася в практичну філософію, яка надає можливість мудрому лікарю піднятися до божественних висот при вирішенні питань життя і смерті. Вона увібрала в себе найвищі і найгуманніші релігійні положення. Окремі закони і принципи, вироблені біоетикою, виявилися настільки важливими для людського співтовариства, що стали поштовхом для прийняття різноманітних законів. Але від цього медична етика не перетворилася в юристуденцію або медичне право. Порушення законів, принципів, правил медичної етики, викладених у міжнародних, національних, фахових, етичних кодексах, деклараціях, присягах, клятвах, карається моральним осудом колег, презирством пацієнтів, їхніх родичів, соціального оточення. До біоетики можуть бути віднесені етичні проблеми, пов'язані з генною інженерією, клонуванням людей, трансплантацією, фетотерапією тощо. Клінічна етика розглядає проблеми біоетики, що виникають у повсякденній медичній практиці.

Висновок. Дбаючи про лікарський обов'язок, зосереджуємо увагу на необхідності розширення обсягу та підвищення знань у студентів медичних вузів в аспекті соціально-медичної, філософської, психологічної і педагогічної грамотності, яка формує індивідуальне мислення, розвиває кругозір, логіку та культуру лікарської свідомості. В нинішніх умовах соціально-економічних криз в державі спостерігаються і кризові морально-етичні явища як у суспільстві, так і в галузі медицини, завдання лікаря – зберегти морально-етичну спадщину, що надбана попередніми генераціями медиків.

ЛІТЕРАТУРА:

¹ Малахов В.А Етика: Курс лекцій. – Київ: Либідь, 1996. – С. 14-18.

² Грандо А.А, Грандо С.А. Врачебная этика. – Киев: РИА „Триумф”, 1994. – С. 59-63.

³ Rispler-Chaim V. Islamic medical ethics in the 20th century // J. Med. Ethics. –1989. – V.15. – N 4. – P. 203-208

⁴ Rosner F. Vilter R.W. Judaism and medical ethics // Ann. Inter. Med. – 1984. – V. 101. – N5. – P. 721-722.

⁵ Зильбер А.П. Этика и закон в МКС. – Петрозаводск: Изд-во ПТУ, 1999. – 574 с.

⁶ Молль Л. Врачебная этика. / Ред. В.И. Воячека і В.П. Осипова. – СПб: Изд. А.Ф.Маркса, 1903. – 414 с.

⁷ Брусиловский А.И. Жизнь до рождения. – М: „Знание”, 1984. – 192 с.

⁸ Зильбер А.П. Этика и закон в МКС. – Петрозаводск: Изд-во ПТУ, 1999. – 574 с.

⁹ Там само.

¹⁰ Лисицын Ю.П. Медицинская этика, деонтология и биоэтика // Пробл. соц. гигиены и истор. мед. – 1998. – №2. – С. 7-13.

¹¹ Иванюшкин А.Я. Профессиональная этика в медицине. – М.: Медицина, 1990. – 224 с.

¹² Тарасонов В.М Символы медицины как отпечаток лечения древних народов. – М.: Медицина, 1985. – С. 7-9.

¹³ Мудров М.Я. Избранные произв. – М., 1949. – С.200-244.

¹⁴ Грандо А.А, Грандо С.А. Врачебная этика. – Киев: РИА „Триумф”, 1994. – С. 59-63.

¹⁵ Rispler-Chaim V. Islamic medical ethics in the 20th century // J. Med. Ethics.- 1989. - V.15. - N 4.- P. 203-208.

¹⁶ Яровинський М.Я. Лекції за курсом „Медична етика” (біоетика): Навчальний посібник. – М.: Медицина, 1999. – 208 с.

Cheban Basile. L'ASPECT HISTORIQUE DE L'ÉTHIQUE MÉDICALE, DE LA BIOÉTHIQUE ET DE LA DÉONTOLOGIE MÉDICALE

On a analysé les sources primaires historiques médicales, philosophiques, socio-psychologiques et scientifiques de l'interprétation de la morale humaine. On a étudié la direction lexicosémantique de l'interprétation humaine de la morale, de l'éthique médicale, de la bioéthique et de déontologie médicale, qui forment la pensée clinique et développent la logique et la culture médicale. On a mis l'accent sur l'importance des connaissances de ces catégories dans la formation des étudiants en médecine et l'amélioration de la profession médicale de n'importe quel profil.

Mots-clés: *analyse historique, la morale, l'éthique médicale, la biostatistique, la déontologie médicale, l'humanisme, la compétence professionnelle, la loi, les principes, les connaissances.*

Чебан Василий. ИСТОРИЧЕСКИЙ АСПЕКТ ВРАЧЕБНОЙ ЭТИКИ, БИОЭТИКИ И МЕДИЦИНСКОЙ ДЕОНТОЛОГИИ

Проведен анализ исторических первоисточников медицинского, философского, социально-психологического, научного и прикладного направления лексико-семантических трактовок морали, врачебной этики, биоэтики и медицинской деонтологии, которые формируют клиническое мышление, развивают кругозор, логику и культуру врачебного сознания. Акцентируется внимание на важности знаний указанных категорий в обучении студентов-медиков и совершенствовании врачебной профессии любого профиля.

Ключевые слова: *исторический анализ, мораль, врачебная этика, биостатистика, медицинская деонтология, гуманизм, профессиональная компетентность, закон, принципы, знания.*

РЕЦЕНЗІЇ

Антоній МОЙСЕЙ,
Буковинський державний медичний
університет,
Чернівці (Україна)
antoniimoisei@rambler.ru

**Рецензія на монографію: РАХНО
КОСТЯНТИН. СВИСТОПЛЯСКА І РЕН-
КАВКА (ГЛИНЯНІ ВИРОБИ В ТРАДИ-
ЦІЙНО-ПОБУТОВІЙ КУЛЬТУРІ ЯК
ДЖЕРЕЛО ФОРМУВАННЯ НАЦІО-
НАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ СЛОВ'ЯН-
СЬКИХ НАРОДІВ): МОНОГРАФІЯ. –
ПОЛТАВА: ТОВ «АСМІ», 2013. – 488 С.**

Key words: *Svistoplyaska, Rękawka, Vyatka, Kraków, clay toy*

Antonyy Moyses. Review of the monography by Rakhno, Kostyantyn. The Svistoplyaska and the Rękawka: Earthenware in the Traditional Culture as the Source of the Formation of the National Identity of the Slavs: A Monograph. Poltava: LLC ASMI, 2013. 488 pp.

The book deals with the calendar holidays with the usage of earthenware in traditional culture of the Russians and the Poles -Svistoplyaska and Rękawka. Basing on a wide range of sources, the author traces out the genesis and evolution of these festivals which were initially associated with the pagan cult of the Thunder God Perun and are restored now as community celebrations, attractive to the public. The ways of earthenware sculpture of a cult to children's toys and works of art that have become the embodiment of ethnicity, a source of local and national identity in an era of globalization are analyzed there.

Як концентрований вияв традиційно-побутової культури народів, глиняні вироби, в тому числі іграшки, несуть на собі відбиток етнічної специфіки. В той же час вони відображають типологічну спільність людської культури, вплив міжкультурних контактів і зв'язків. Елементи архаїки, які збереглися у традиційно-побутовій культурі європейських народів, у тому числі й слов'ян, зокрема, вироби народного мистецтва, нині тлумачаться як органічні форми, що забезпечують цілісність національної культури як такої, як визначальні фактори Етнічної й регіональної ідентичності.

Зокрема, одним із національних символів стала глиняна іграшка. У кожній слов'янській країні існувала ціла низка центрів її кустарного виробництва, на їхній основі у подальшому виникли великі знамениті промисли. Традиційна народна глиняна іграшка відображає загальну картину народного мистецтва на сучасному етапі, розкриває харак-

терні особливості локального стильового рішення у відповідності з місцевими культурно-історичними умовами та художніми смаками. Іграшка виявляє колективну природу народної творчості і ті широкі можливості, котрі відкриваються в ній для окремого майстра. Набувши рис сувеніру й авторського мистецького виробу, вона стала своєрідною «візитівкою» етносів і регіонів, синонімом національної самобутності. У традиційній культурі вона здавна мала також релігійно-магічне значення. Багато сучасних учених поділяють теорію про походження глиняної іграшки від культових зображень, вивчаючи її зв'язки з ритуалами, віруваннями, фольклором, іграми та розвагами.

Монографія полтавського керамолога, кандидата історичних наук Костянтина Рахна «Свистопляска і Ренкавка: Глиняні вироби в традиційно-побутовій культурі як джерело формування національної ідентичності слов'янських народів» (Полтава: ТОВ «АСМІ», 2013) присвячена глиняним виробам у традиційно-побутовій культурі росіян і поляків, аналізу календарних свят, до яких виготовлялися особливі глиняні іграшки, – Ренкавки та Свистопляски, що розуміються автором не тільки як коло загальновідомих, усталених ритуальних дій, але й як складна багатоскладова й багатофункціональна система, що відтворює важливі етапи етнокультурної історії. Ці два святкових комплекси стоять біля витoku димківської й краківської іграшки – яскравих символів відповідно російської й польської народних культур.

Костянтин Рахно показує, як ці свята функціонували у народній культурі, шлях їхніх видозмін під впливом зовнішніх суспільно-політичних і духовних факторів, їхні витoki та наскільки тісно вони співвідносилися з категоріями міфологічної й повсякденної свідомості. Аналіз історії дослідження свята Свистопляски та димківської іграшки виявив загальні наукові тенденції й напрямки їхнього студіювання. Це весняне свято у місті В'ятці включало в себе поминальне богослужіння, ярмарок, де, серед іншого, продавалися глиняні й дерев'яні іграшки, та народні гуляння з обов'язковим свистом у свистунці, киданням та катанням з кручі глиняних куль, які ловили дітлахи. На основі широкого кола джерел простежено еволюцію Свистопляски, починаючи з перших згадок про неї наприкінці XVIII століття, поступове відмирання язичницьких елементів цієї традиційної урочистості в XIX столітті, її впорядкування суспільством згідно з мораль-

но-етичними нормами нового часу, її перетворення на дитяче свято Свистунью та подальший занепад під впливом процесів руйнування традиційного суспільства. Подібні свята навесні, до яких виготовлялися глиняні іграшки, існували у В'ятському краї та почасти за його межами. Ці святкування мали не лише подібну структуру, але й, очевидно, спільне походження. Аналіз легенди про вчинене «сліпородами»-в'ятчанами братовбивче Хлиновське побоїще, з якою традиційно пов'язувалося виникнення свята Свистопляски, дозволив авторові розкрити її справжнє історичне підґрунтя та показати роль переселенців із Великого Устюга у формуванні культури міста В'ятки.

Прототипом Свистопляски були святкування на честь язичницького бога Перуна, зафіксовані в Новгороді джерелами XII-XVI століть. У структурі в'ятського свята простежується багато спільного з цими новгородськими урочистостями, що включали в себе ритуальні бої. Бої ті носили своєрідний поминальний характер, відбувалися щорічно, в певні дні року, на великі свята, і пов'язувалися з культом Громовержця, що виступав їхнім засновником. Учасники їх, які, розділившись на дві групи, билися на мосту між собою палицями і на кулаках, часом до смерті, з криком і в супроводі свисту, розглядалися як затьмарені сліпотою. Автор робить висновок, що аналогічне в'ятське святкування, злившись із поминанням загиблих у битві 1418 року устюжських воїнів і зазнавши християнізації, а потім впливу світської влади, і послужило основою Свистопляски. Свист, який дав назву святові, виконував магічну функцію, а самі глиняні й дерев'яні вироби були календарними обрядовими символами, адже Перун був покровителем гончарства. Ця тема співзвучна першій монографії Костянтина Рахна – «Перунове полум'я: Міфологія та обрядовість слов'янських гончарів» (Полтава: ТОВ «АСМІ», 2012).

Відродилося зникле свято Свистопляски уже в наш час, коли люди почали шукати своє етнічне коріння й відстоювати регіональну самобутність, і в них виникла потреба пошуку джерел національної ідентичності. Паралельно відбувався процес секуляризації глиняної іграшки, перетворення її з календарного символу, що виготовляється раз на рік, на масову цілорічну продукцію, а далі на декоративно-вжитковий виріб. Змінилися виробники іграшки – тепер її виготовляють не лише жінки, а місце локальних кустарів,

які передавали свої вміння у межах родини, посіли робітники підприємств, під порядковані вимогам і планам, згодом і працівники творчих об'єднань і митці-одинаки, не пов'язані ні з В'яткою, ні з її обрядовими традиціями. І вже не свято виступає нагодою для виготовлення іграшок, а зацікавленість димківською іграшкою спонукала відродити втрачену урочистість.

Не менш показовою є історія свята Ренкавки, показана, починаючи з найперших звісток про неї в XVI столітті. Ренкавка теж має свою солідну історіографію. Як і Свистопляска, це була масова весняна урочистість, що відбувалася на могильному пагорбі Крака – засновника міста Кракова й драконборця. Ренкавка теж включала в себе богослужіння, народні гуляння й розваги та обов'язковий ярмарок, на якому продавалися глиняні й дерев'яні іграшки. Останні включали в себе персонажів краківського фольклору – Ляйконика з традиційного карнавалу, чародія пана Твардовського, торохкальця, глиняні дзвоники-обереги та інші архаїчні забавки з напівзабутим магично-релігійним змістом. Виробниками їх були краківські гончарі й різьбярі. Характерною рисою свята теж був свист, шум і музика. Частина пов'язаних із ним язичницьких звичаїв у XIX столітті зникла. Найдовше з них протрималася особлива традиція, що зберігалася з давніх часів і полягала в киданні з вершини Кракового кургану яєць, хлібних виробів і інших наїдків дітям і бідноті, які стояли на схилі й коло підніжжя. Ренкавку також оточували легенди, аналіз яких показав дохристиянські корені цього свята та його зв'язок із вшануванням Громовержця й прадавніми культовими місцями середньовічних поляків. Як і у В'ятці, спроби прив'язати свято до історичних подій мали певне підґрунтя: судячи з досліджень археологів, могила й справді належала князеві періоду формування Польської держави. Похорон сакрального монарха визначався уявленням про необхідність відправляти «вісників» у космічний світ Богів і обожнюваних предків у найбільш життєво важливі для громади періоди. Такий особливий покійник, урочисто випроваджений на той світ, сприймався як легат, який мав виконати покладену на нього місію. На макрокосмічному рівні він виступав утіленням Перуна, «посланцем» до якого був. Могила князя, шанована навколишнім населенням, виступала аналогом Світової Гори, своє рідним вівтарем просто неба, на якому відбу-

вався розподіл благ. Він мав на меті очистити світ від трансгресуючого хаосу, відновити космічний порядок і гармонію, відродити природу і повернути родючість. Такі ритуали вважалися необхідними для нормального перебігу природних і господарчих циклів. Дотривавши до нашого часу, Ренкавка втілює в собі етнічність, польські національні традиції, дух народу.

Виявом цих вірувань і були унікальні емаусово-ренкавкові глиняна пластика та дерев'яні вироби, котрі, кодуючи у собі співпричетність до сакрального моменту в році, ставали не просто забавками, але й обрядовими календарними символами. Купуючи глиняний дзвоник і дерев'яну сокирку – символи Бога грому, людина долучалася до життєдайної енергії свята Ренкавки, забирала з собою її об'єктивовану частинку в якості оберегів на цілий рік. Саме тому образність польських народних іграшок була такою стійкою. Поступово втрачаючи свою культову функцію, вони лишалися зримими свідченнями творчих здібностей польського народу. Їх продовжили виготовляти майстри-кустарі. Відродження краківського іграшкарства знаменувало собою підйом національної самосвідомості поляків у її конкретних локальних виявах. Ренкавка – свято язичницького походження, що згодом перетворилося на громадські веселощі, а в наш час почало концентруватися навколо реконструкторства й образу середньовічної Польщі, – стало для мешканців Кракова втіленням їхньої ідентичності локальної, а згодом і національної, відбувшись як загальнопольський символ самотності й нерозривності історичного зв'язку поколінь.

Узагальнений у монографії матеріал свідчить про те, що на межі XIX – XX століть у досліджуваних народів побутувала своя неповторна модель свята, що відображала самотність духовної й матеріальної культури кожного з них. В'ятська Свистопляска й краківська Ренкавка – два календарних свята, що закорінені в язичницькому поклонінні богу Перунові. Глиняні й дерев'яні іграшки, що виготовлялися з їхньої нагоди та знаходили тоді збут, надавали особливу барвистість і урочистість цим національним святам, а також приуроченим до них обрядам і розвагам. Автор розглядає російську й Польську традицію на широкому тлі як слов'янських, так і індоевропейських народних уявлень. Монографія Костянтина Рахна спонукає згадати також, що нарізноманітніші глиняні свистунці та фігурки продавалися під

час традиційних ярмарків на свята і в Україні, очевидно, як пережиток аналогічних дохристиянських календарно-обрядових комплексів, пов'язаних із гончарним виробництвом.

Antony Moysey. Review of the monography by RAKHNO CONSTANTINE. SVYSTOPLYASKA ET RENKAVKA (POTERIE DANS LA CULTURE TRADITIONNELLE ET MÉNAGERE COMME UNE SOURCE DE FORMATION DE L'IDENTITÉ NATIONALE DES PEUPLES SLAVES): MONOGRAPHIE. POLTAVA: SARL ASMI, 2013. 488 PP.

La monographie est dédié au calendrier des fêtes en utilisant la poterie dans la culture traditionnelle et ménager des russes et de polonais - Svistopliaska et Rękawka. Sur la base d'un large éventail de sources est tracé la genèse et l'évolution de ces festivals, initialement associés au culte païen du dieu du tonnerre Perun et maintenant restaurés comme des célébrations publiques, attractives pour le grand public. Il y a un analyse du développement de la poterie de jouets et œuvres d'art qui sont devenus la personnification de l'origine ethnique, une source de l'identité locale et nationale dans l'ère de la mondialisation.

Mots-clé: *Svistopliaska, Renkavka, Viatka, Cracovie, jouets d'argile.*

Мойсей Антоний. Рецензия на монографию: РАХНО КОНСТАНТИН. СВИСТОПЛЯСКА И РЕНКАВКА (ГЛИНЯНЫЕ ИЗДЕЛИЯ В ТРАДИЦИОННО-БЫТОВОЙ КУЛЬТУРЕ КАК ИСТОЧНИК ФОРМИРОВАНИЯ НАЦИОНАЛЬНОЙ ИДЕНТИЧНОСТИ СЛАВЯНСКИХ НАРОДОВ): МОНОГРАФИЯ. – ПОЛТАВА: ООО «АСМИ», 2013. – 488 С.

Монография посвящена календарным праздникам с использованием глиняных изделий в традиционно-бытовой культуре русских и поляков – Свистопляске и Ренкавке. На основании широкого круга источников прослежено генезис и эволюцию этих праздников, первоначально связанных с языческим культом бога грома Перуна и возрожденных ныне как общественные торжества, привлекательные для широкой общественности. Проанализирован путь глиняных изделий от культовой пластики до детской игрушки и художественных произведений, которые стали олицетворением этничности, источником локальной и национальной идентичности в эпоху глобализации.

Ключевые слова: *Свистопляска, Ренкавка, Вятка, Краков, глиняная игрушка*

Лариса ШУТАК,
Буковинський державний медичний
університет,
Чернівці (Україна)

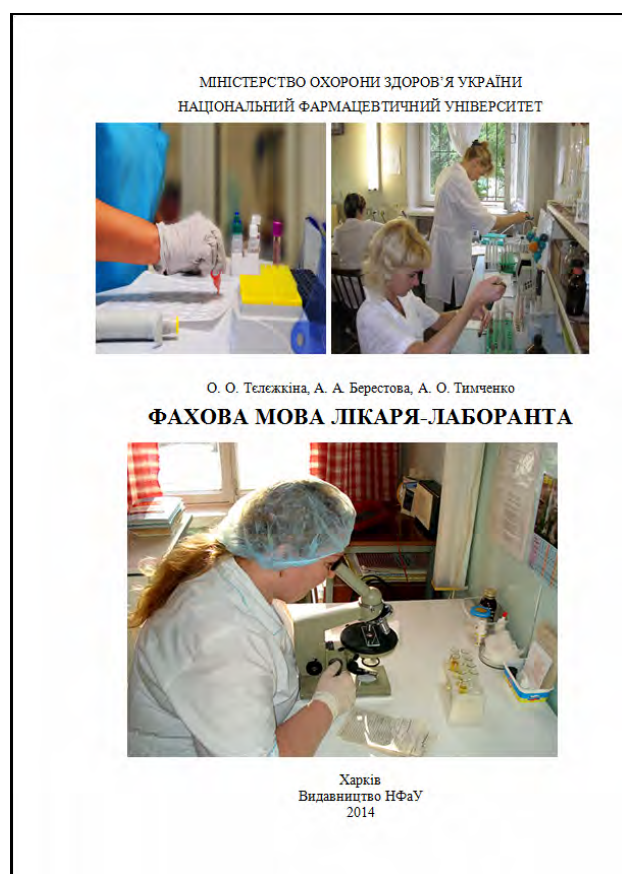
РЕЦЕНЗІЯ

**на навчальний посібник Телешкіна О.О.,
Берестова А.А., Тимченко А.О. Фахова
мова лікаря-лаборанта. – Харків:
Видавництво НФаУ, 2014. – 320 с.**

Key words: *language, speech, tutorial, Ukrainian professional orientation, professional language of laboratory doctors.*

Shutak Larysa. Review on the Tutorial Manual by Tyelyezhkina O.O., Berestova A.A., Timchenko A.A. Professional language laboratory doctors. – Kharkov: Publishing NFaU, 2014. - 320 p.

Study of professional speech in medical schools is an urgent task of modern linguistic science, one of the factors shaping the future of medical specialists capable of solving a variety of communicative tasks, a specialist, who can flawlessly execute business documents etc. Therefore, publishing, aimed at fluency in the language of his/her profession is a necessary element of the learning process of university.

поєднуватимуться високий професіоналізм, інтелігентність, творче ставлення до справи, особливо нині, коли перед вищими навчальними закладами постало невідкладне завдання: підготувати спеціалістів висококваліфікованих, грамотних, з належним інтелектуальним потенціалом, справжніх патріотів своєї держави. До майбутніх фахівців ставляться високі вимоги, які полягають не лише в досконалому знанні фаху, а й у високому рівні володіння українською мовою, вільному користуванні нею в усіх сферах діяльності і, особливо, у професійній та діловій. Необхідність вільно самовиражатися у професійній діяльності в найрізноманітніших комунікативних ситуаціях та в ділових контактах враховано авторами навчального посібника з дисципліни „Українська мова (за професійним спрямуванням)”, призначеного для вивчення фахової мови у вищих медичних навчальних закладах III – IV рівнів акредитації.

Пропонований посібник покликаний ґрунтовно й послідовно формувати професійні якості майбутніх лікарів-лаборантів (які вільно послуговуються термінологією своєї галузі), стане запорукою невимушеного самовираження особистості як у науковій професійній, так і в офіційно-діловій сферах.

Рецензований рукопис навчального посібника охоплює матеріал, який повністю відповідає чинній робочій навчальній програмі з „Української мови (за професійним спрямуванням)” і поділений на три змістові модулі, причому кожен з них містить теоретичний і практичний блоки. Змістовий модуль складається з тем, у яких теоре-

Мова – чинник, який вирізняє певну національну спільноту з-поміж інших, виражає її етнічну самобутність і неповторність. Саме мова забезпечує людині існування в суспільстві, формує її духовну особистість. Тільки той, хто засвоює мовну культуру в усій її багатогранності, здатен стати творцем і найповніше виявити себе як особистість у будь-якій галузі суспільної діяльності. Тому постає питання про формування культури мовлення фахівця, в якій

тичний матеріал висвітлений у вигляді схем і таблиць, а для його закріплення запропоновані різноманітні вправи і практичні завдання. Характерною рисою як теоретичного, так і практичного блоків є ілюстративне наповнення, що вирізняється професійною спрямованістю і специфікою його використання майбутніми лікарями-лаборантами.

Розглядуваний навчальний посібник допоможе опанувати дисципліну „Українська мова (за професійним спрямуванням)”, сприятиме засвоєнню термінологічної лексики й розширенню словникового запасу з української мови професійного спілкування, допоможе спрямовувати увагу студентів на найважливіші контрольні ситуації з орфографії, граматики, лексики, синтаксису (всі актуальні позиції представлені), а також опанувати необхідні мовленнєві знання і щоденно втілювати їх у практику, досягати бездоганного рівня володіння мовою професійного фаху, набути навичок вільного самовираження у професійній сфері.

Рецензований рукопис створений на належному методичному та професійному рівні й повністю відповідає вимогам щодо навчальної літератури для вищих навчальних закладів й об'єктивно заслуговує на позитивну оцінку. Зважаючи на це, вважаємо за доцільне й виправдане рекомендувати рукопис до друку як навчальний посібник для студентів спеціальності „Лабораторна діагностика”.

Shutak Larysa. COMPTE RENDU DU MANUSCRIT DU MANUEL TYELYEZH-KINA O. O., PR. BERESTOVA A. A., PR. TIMCHENKO A. A. LE LANGUAGE PROFESSIONNEL DES MEDECINS DE LABORATOIRE – KHARKOV: PUBLISHING NFAU, 2014. - 320 P.

L'étude du discours professionnel dans les établissements supérieurs de médecine - est le but de la science linguistique moderne, l'un des facteurs qui façonnent l'avenir de médecins spécialistes capables de résoudre une variété de tâches de communication, d'un spécialiste, qui peut parfaitement signer des documents d'affaires etc. Par conséquent, l'édition, vise à la maîtrise de la langue de sa profession et non seulement l'esprit de l'époque, comme un élément nécessaire du processus d'apprentissage à l'université.

Mots-clés: langue, de la parole, le manuel, le langage professionnel, le langage professionnel des médecins de laboratoire.

Шута Лариса. Рецензія на учебное пособие: ТЕЛЕЖКИНА О.О., БЕРЕСТОВА А.А., ТЫМЧЕНКО А.О. ПРОФЕССИОНАЛЬНЫЙ ЯЗЫК ДОКТОРА-ЛАБОРАНТА. – ХАРЬКОВ: ИЗДАТЕЛЬСТВО НФАУ, 2014. – 320 С.

Изучение профессиональной речи в высших медицинских учебных заведениях – неотложная задача современной языковедческой науки, один из факторов формирования будущего специалиста-медика, способного к решению различных коммуникативных задач, специалиста, умеющего безупречно оформлять деловые бумаги и тому подобное. Именно поэтому издательская деятельность, направленная на свободное владение языком своей профессии – не просто веяние времени, а необходимый элемент учебного процесса вуза.

Ключевые слова: язык, речь, учебное пособие, украинский язык профессионального направления, профессиональный язык доктора-лаборанта.

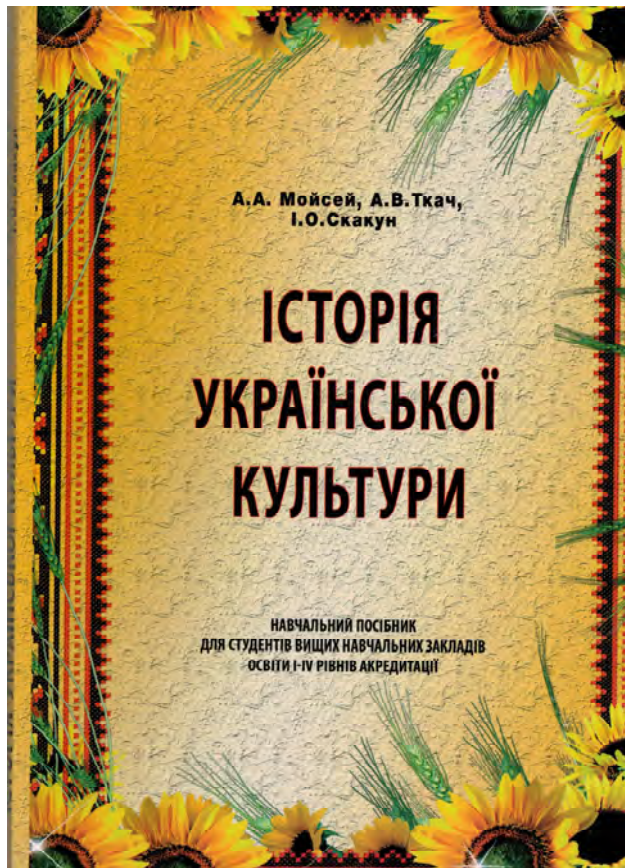
Михайло ЧУЧКО,
Чернівецький національний університет,
Чернівці (Україна)
mychailo_chuchko@rambler.ru

РЕЦЕНЗІЯ НА НАВЧАЛЬНО-
МЕТОДИЧНИЙ ПОСІБНИК Мойсей А.А.,
Ткач А.В., Скакун І.О. Історія української
культури: навчальний посібник /
А.Мойсей, А.Ткач, І.Скакун. – Чернівці:
Видавництво БДМУ, 2014. – 160 с.

Key words: *culture, cultural studies, Ukrainian culture, cultural and historical epoch, material and spiritual culture, folk and national culture, creativity.*

Chuchko Michael. Review on the Manual Moisey A.A., Tkach A.V., Skakun I.O. The History of Ukrainian Culture: a Tutorial Manual / A.Moysey, A.Tkach, I.Skakun. - Chernivtsi: BSMU, 2014. - 160 p.

The tutorial manual discusses the subject, objectives and functions of culture; theoretical foundations of cultural studies; features of Ukrainian folk and national culture in terms of the world culture. The tasks are set out to study the periods of development of Ukrainian culture in terms of the world cultural and historical eras.

Використання навчального посібника-практикума сприяє формуванню у студентів належного рівня знань як культурологічних, так і гуманітарних в цілому. Базові знання про культуру українського народу – один із наважливіших складників формування наукового світогляду студентської молоді, виховання високих моральних якостей громадянина-патріота своєї держави, поваги й любові до Батьківщини, готовності до збереження та примноження її матеріальних та духовних цінностей. Демократизація українського суспільства пору-

шила проблему вивчення молоддю історичної спадщини, формування морально зрілої, творчої особистості, яка здатна будувати цивілізовану європейську державу, берегти і примножувати культурні надбання своїх попередників. Тому основним завданням дисципліни „Історія української культури” є висвітлення гуманістичного змісту національної та народної української культури в контексті розвитку світової цивілізації.

Пропонований посібник відповідає робочій навчальній програмі з історії української культури і носить прикладний характер, оскільки допоможе перевірити знання теоретичного матеріалу, активізує участь студентів у розгляді теми семінарського заняття шляхом спонукання їх до творчого аналізу подій, характеристики культурних епох, оцінки здобутків нації тощо. Кожна тема, запропонована у посібнику, містить контрольні та дискусійні питання, тестові завдання, тематичні кросворди та сканворди, проблемні завдання та дослідження. Студентам запропоновані завдання різного ступеня складності. Подано також тематичний план семінарських занять з „Історії української культури”, самостійної роботи студентів, тематику рефератів, термінологічний словник, список основної та додаткової літератури. У кінці посібника містяться тестові завдання для підготовки до підсумкового модульного контролю з „Історії української культури” (10 варіантів по 10 питань кожний).

Отже, навчальний посібник „Історія української культури: навчальний посібник-практикум для студентів вищих медичних навчальних закладів III – IV рівня акредитації” (автори – д. і. н., А.Мойсей, к.

філол. н., А.Ткач, к. філос. н., І.Скакун) виконаний на високому рівні й може бути рекомендований для навчання студентів-медиків.

Chouchko Michael. Compte rendu du manuscrit L'histoire de la culture ukrainienne / A.Moysey, A.Tkach, I.Skakun. - Tchernivtsi: BSMU, 2014. - 160 p.

Le tutoriel aborde les sujets, les objectifs et fonctions de la culture; fondements théoriques des études culturelles; caractéristiques de folklorique ukrainienne et de la culture nationale dans la culture mondiale. Tâches énoncées à étudier les périodes de développement de la culture ukrainienne dans le contexte d'époques historiques et culturels du monde.

Mots-clés: *culture, études culturelles, la culture ukrainienne, époque historique et culturel, culture matérielle et spirituelle, culture populaire et nationale, création.*

Чучко Михаил. РЕЦЕНЗИЯ НА УЧЕБНО-МЕТОДИЧЕСКОЕ ПОСОБИЕ Мойсей А.А., Ткач А.В., Скакун И.О. История украинской культуры: учебное пособие / А.Мойсей, А.Ткач, И.Скакун. – Черновцы: БДМУ, 2014. – 160 с.

В учебном пособии рассматриваются предмет, задачи и функции культуры; теоретические основы культурологи; особенности украинской народной и национальной культуры в системе мировой культуры. Изложены задания для изучения периодов развития украинской культуры в контексте мировых культурно-исторических эпох.

Ключевые слова: *культура, культурология, украинская культура, культурно-историческая эпоха, материальная и духовная культура, народная и национальная культура, творчество.*

Юлія РУСНАК,
Буковинський державний медичний
університет,
Чернівці (Україна)
julijarusnak@rambler.ru

Рецензія на монографію:
**АНИСТРАТЕНКО А. В. СПОГАД ПРО
МАЙБУТНЄ: ТВОРЧІСТЬ ВАСИЛЯ
КОЖЕЛЯНКА В СУЧАСНИХ
КОНТЕКСТАХ / А. В. АНИСТРАТЕНКО. –
ЧЕРНІВЦІ : МІСТО, 2013. – 136 С.**

Key words: Bukovina, Vasily Kozhelyanko, novel, alternative history, journalistic aspect, time in a literary work, the concept of archetype, chronotope.

Yuliya Rusnak. Review of the monography by Anistratenko A. V. Memories of the Future: creativity of Vasyi Kozhelyanko in a modern context / A.V. Anistratenko. – Chernivtsi: CITY, 2013. – 136 p.

The monograph first considered prose and poetry Basil Kozhelyanko in the context of Ukrainian literature and literature of Germany, Austria, Britain, Finland, Sweden and Poland. The first section is devoted to the analysis of poetry books "Thorns frost", "White and red", "Seven-colored horse," "How to teach Kozhelyanko-chi." The second section studied originality great prose Vasyi Kozhelyanko in the European context. The third section is written in a cultural plan: he combines syncretic philosophical-ideological and literary studio.

У рецензії розглянуто монографічну працю, яка стала першим дослідженням творчості буковинського письменника Василя Кожелянка. Вперше в українському літературознавстві досліджено творчість відомого буковинського письменника і журналіста Василя Кожелянка. Поетична спадщина проаналізована на тлі лірики сучасних українських

поетів, а прозова – в контексті новітнього роману в Польщі, Німеччині, Австрії, Швеції, Росії та США. У дослідженні приділено увагу і розвиткові та функціонуванню жанру альтернативна історія.

Творчість буковинського письменника, журналіста, творця жанру „альтернативна історія” в українській літературі Василя Кожелянка стала цікавим і неповторним феноменом сучасного вітчизняного письменства. Деякі твори, зокрема роман „Дефіліада в Москві” навіть вийшли за межі середовища зацікавлених сучасною літературою читачів і викликали дискусію в ЗМІ. Нині, після смерті письменника, його твори привертають увагу громадськості: останній виданий посмертно роман „Діти застою” став родзинкою цьогорічного 19-го Форуму видавців у Львові. В. Кулик створив клуб пам’яті Василя Кожелянка, де зберігаються та попу ляризуються різні матеріали про автора та його твори.

Попри велику популярність письменника на малій батьківщині, загалом в Україні та навіть за її межами (його твори перекладені англійською, німецькою, фінською, російською та ін. мовами), досі не було здійснено комплексного дослідження його творчості. Майже в кожній праці, присвяченій розвитку сучасної літератури, згадується ім’я Василя Кожелянка, проте матеріали у періодичних виданнях не затуляють прогалини в нашій літературознавчій науці й не можуть вповні задовольнити потреби учнів-старшокласни-

ків, студентів, аспірантів, які вивчають творчість цього письменника в курсах „Література рідного краю”, „Сучасна українська проза”, „Історія української літератури кінця ХХ – початку ХХІ ст.”

Науково-публіцистичне видання, яке підготувала А. Аністратенко, є першим синкретичним літературознавчим дослідженням творчості Василя Кожелянка. Книга розрахована як на досвідчених читачів – науковців, аспірантів, так і на пересічних.

Перший та другий розділи видання присвячені, відповідно, поетичній та прозовій спадщині письменника і реалізують порівняльний аналіз на тлі української та зарубіжної літератури схожих жанрово-стильових ознак. Отже, позитивний момент дослідження вбачаємо у введенні творчості Василя Кожелянка в доцільний контекст, що розширює межі сприйняття матеріалу майбутніми реципієнтами.

Третій розділ „Час як хронотоп, архетип та концепт у новітніх європейських філософській та літературознавчій традиціях та синкретична східно-західна модель світогляду в творчості Василя Кожелянка” написаний у ключі власне наукового дослідження й зацікавить більшою мірою філологів, філософів, культурологів, соціологів. Треба зауважити, що відчутного дисонансу загальної концепції видання і цього розділу немає. У авторській передмові, у назві книги віддзеркалений задум А. Аністратенко здійснити ретроспективний аналіз творчих засад та їх втілення в романістиці й поезії Василя Кожелянка і заглибитись у проблему часу як когерентної категорії (більше – естетичної одиниці) у міждисциплінарному жанрі „альтернативна історія”.

Вважаємо цей аспект дослідження важливим і таким, що не може бути виокремленим з аналізу для його спрощення та наближення до популярного видання.

До позитивних якостей книги відносимо системність та певну концептуальну цілісність викладу матеріалу, який містить біографічні відомості унікального характеру (посилання на епістолярій письменника, цікаві факти життя і творчі перипетії Василя Кожелянка), аспектний та цілісний аналіз десяти романів та двох книг малої прози письменника. Велика кількість іншомовних джерел та проаналізованих творів слугуватиме фахівцям у галузі зарубіжних літератур: польської, німецької, австрійської, шведської, російської.

Не завжди і не вповні зрозумілою видається географія та підбір авторів і творів для літературного контексту. Також, на жаль, не представлений у дослідженні останній роман „Діти застою”, що певною мірою впливає на повноту панорами праці. Невеликий обсяг книги та глобальна, задекларована в темі мета ставлять дослідника в ситуацію практичної недосяжності ідеалу змістовно-формального вираження.

Проте згадані недогляди цілком переважує цікавий і небуденний підбір контекстів та їхня реалізація: контекстуальні ілюстрації збагачують текст, полегшують сприймання теоретичного і біографічного матеріалу.

Літературні контексти не обмежено лише культурними зацікавленнями і спілкуванням автора, оскільки кожен літературний твір передбачає значно більше, ніж навіть замислює письменник (в іншому разі – маємо справу з текстом, який не може претендувати на „статус“ літературного твору). Якщо говорити про контексти в сучасній і класичній українській літературі, в праці згадано фольклорні тексти, „Русалку Дністрову“, твори Тараса Шевченка, Панаса Мирного, „Роксолану“ Павла Загребельного, „Місто“ Валер'яна Підмогильного, „Осінні пси Карпат“ Василя Герасим'юка та ін, які служать у романах „Котигорошко“, „ЛжеNostradamus“ та ін. елементами для творення постмодерного виду як жанрово-стильового компоненту романів „дефілядної“ серії, що найяскравіше виражено в ономастиці та авторських неологізмах.

Щодо зарубіжних, переважно західноєвропейських, контекстів прози Василя Кожелянка, то їх розкрито протягом розгортання аспектів аналізу. Вони, на мій погляд, доволі об'єктивні, особливо, коли знаходимо в текстах романів Василя Кожелянка прямі покликання й згадки героїв чи картин з творів зарубіжних письменників, або структури тексту, побудовані на мандрівних сюжетах або подібності творчого почерку, спільних образів, а також жанрово-стильового оформлення романів польських, німецьких, австрійських, російських, американських авторів. Крім того, авторка дослідження запропонувала творчі контексти на сучасному зрізі європейських літератур.

Отже, науково-публіцистичне видання „Спогад про майбутнє: Творчість Василя Кожелянка в сучасних контекстах”, безсумнівно, знайде свого читача й стане в нагоді студентові, аспіранту, викладачеві та зацікавленому читачеві; сприятиме популяри-

зації творчості Василя Кожелянка, приверне увагу до його постаті в сучасній літературі.

Rusnak Yuliya. Compte rendu du manuscrit ANISTRATENKO A.V. LE SOUVENIR DE L'AVENIR: L' ŒUVRE DE VASYL' KOZHELYANKO DANS LES CONTEXTES MODERNES / A.V. ANISTRATENKO. – TCHERNIVTSI : LA VILLE, 2013. – 136 S.

Dans la monographie on a examiné pour la première fois la prose et la poésie de Vasyl' Kozhelyanko dans le contexte de la littérature ukrainienne et littératures étrangères de l'Allemagne, de l'Autriche, de la Grande Bretagne, de la Finlande, de la Suède, de la Pologne. Le premier chapitre est consacré à l'analyse des livres de poésie "Le givre épineux", "Le blanc et le roux", "Le cheval à sept couleurs", "Comme a enseigné Kozhelyanko - tszy ". Dans le deuxième chapitre on a étudié l'originalité de la grande prose de Vasyl' Kozhelyanko dans le contexte européen. Le troisième chapitre est écrit dans l'aspect culturologique: il rassemble synchrétiquement les conceptions du monde philosophiques et idéologiques et les studios littéraires.

Mots-clés: Bucovine, Vasyl' Kozhelyanko, le roman, l'histoire alternative, l'aspect introductif, le temps dans une œuvre littéraire, un concept, un archétype, le chronotope.

Руснак Юлия. Рецензия на монографию: АНИСТРАТЕНКО А. В. ВОСПОМИНАНИЕ О БУДУЩЕМ: ТВОРЧЕСТВО ВАСИЛИЯ КОЖЕЛЯНКО В СОВРЕМЕННЫХ КОНТЕКСТАХ / А. В. АНИСТРАТЕНКО. – ЧЕРНОВЦЫ: ГОРОД, 2013. 1 – 136 С.

В монографии впервые рассмотрено прозу и поэзию Василия Кожелянко в контексте украинской литературы и литератур Германии, Австрии, Великобритании, Финляндии, Швеции, Польши. Первый раздел посвящен анализу поэтических книг „Терновый иней”, „Белый и рыжий”, „Семицветный конь”, „Как учил Кожелянко-цзи”. Во втором разделе исследовано своеобразие большой прозы Василия Кожелянко в европейском контексте. Третий раздел написан в культурологическом плане: он синкретично объединяет философско-мировоззренческие и литературоведческие студии.

Ключевые слова: Буковина, Василий Кожелянко, роман, альтернативная история, публицистический аспект, время в литературном произведении, концепт, архетип, хронотоп.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ
(Сведения об авторах, Information about authors,
Informations sur les auteurs)

Борисюк Алла – доктор психологічних наук, професор кафедри психології та соціології Буковинського державного медичного університету. Коло наукових інтересів: соціалізація, професійне становлення, професійна ідентичність, професійно значущі якості. Автор понад 70 наукових та навчально-методичних праць, серед яких монографія, навчальний посібник, рекомендований Міністерством освіти і науки України, три навчально-методичні посібники, рекомендовані ЦМК з вищої медичної освіти МОЗ України.

Borysiuk Alla – doctor of psychology, professor at the department of Psychology and Sociology at Bukovinian State Medical University. There are socialization, professional becoming, professional identity, professionally meaningful features among her scientific interests. Authoring more than 70 scientific and teaching papers, which include: monography, manual authorized by the Ministry for education and science, three teaching manuals authorized by central teaching committee for higher medical education at Ministry For Health Care of Ukraine

Кожолянко Олександр – кандидат історичних наук, доцент кафедри етнології, античної та середньовічної історії Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича, автор понад 70 наукових і методичних праць. Коло наукових інтересів: календарна обрядовість українців, румунів і молдован Буковини, методика проведення етнографічних експедицій.

Kojolianko Alexander – candidate of history, assistant professor of ethnology, ancient and medieval history of Chernivtsi National University. Handicrafts, author of over 70 scientific and methodical works. Research interests: ritual calendar Ukrainian, Romanians and Moldavians Bukovina, methods of ethnographic expeditions.

Костючок Петро – етнолог і етнополітолог, кандидат історичних наук, доцент кафедри етнології і археології Інституту історії, політології і міжнародних відносин Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника. Коло наукових інтересів: етнічна/національна ідентичність, самоідентифікація, етнополітичні процеси, історія Центрально-Східної Європи та Карпатського регіону. Автор має понад 40 публікацій (статті, підручники).

Kostyuchok Petro – ethnologist and ethnopolitologist, candidate of history, assistant professor of department of Ethnology and Archeology, Institute History and Politology, V. Stefanyk Precarpathian National University. Circle of the scientific interest: ethnic/national identity, self-identification, ethno-political processes, history of Central-East Europe and Carpathian region. Author has more than 40 publications (articles, textbooks).

Маковська Оксана – викладач кафедри іноземних мов Буковинського державного медичного університету, автор понад 40 наукових та навчально-методичних праць. Коло наукових інтересів: когнітивне термінознавство, лексико-семантика галузевих терміносистем.

Makovska Oksana – teacher of the department of Foreign Languages, Bukovinian State Medical University; the author of more than 40 national and international scientific and educational works. Research interests: cognitive studies of terminology, lexico-semantics of branch term systems.

Мойсей Антоній – доктор історичних наук, завідувач кафедри суспільних наук та українознавства Буковинського державного медичного університету. Коло наукових інтересів: історія української культури, історія України, традиційна культура населення Буковини, взаємовпливи у сфері традиційної культури українського та східнороманського населення Буковини, процеси етнокультурної ідентичності у прикордонних регіонах. Автор 145 наукових праць, серед яких 4 монографії.

Moysey Antoni – doctor of historical sciences, chief of the Social Sciences and Ukrainian Sciences department of Bukovinian State Medical University. Scientific interests: history of Ukrainian culture, history of Ukraine, traditional culture of Ukrainian population, interplay in area

of traditional culture of Ukrainian and eastromanian population of Bukovina, processes of ethnocultural identity in border regions. Author of 145 scientific publications including 4 monographs.

Оробчук Дарія – викладач кафедри іноземних мов Буковинського державного медичного університету. Працює над кандидатською дисертацією „Метафора у медичному дискурсі сучасної німецької мови” за спеціальністю 10.02.04 – германські мови. У доробку автора близько 10 наукових публікацій. Брала участь у наукових конференціях, міжнародних семінарах та закордонних стажуваннях.

Orobchuk Dariia – instructor of the Foreign Languages Department of Bukovinian State Medical University. The author is carrying out the thesis „Methapher in the medical discourse of modern German“, specialty 10.02.04 – German languages. The autor has published 10 scientific articles, took part in scientific conferences, international seminars and trainings abroad.

Подгорецький Йозеф – доктор психологічних наук, професор Опольського університету (м. Опольце, Польща). Коло наукових інтересів: комунікативна взаємодія, соціальна перцепція, професійно значущі якості, професійне становлення.

Podhoretsky Jozef – doctor of psychological sciences, professor of Opole University (Opole city, Poland). Scientific interests: communicative interaction, social perception, professionally significant qualities, professional becoming.

Потапова Лідія – старший викладач кафедри суспільних наук та українознавства Буковинського державного медичного університету. Автор близько 50 праць наукового та навчально-методичного характеру, з них розділ колективної монографії. Коло наукових інтересів: екологічно-економічні аспекти буття людини, філософсько-теоретичні проблеми валеології.

Potapova Lydiya – senior teacher of department of Social Sciences and Ukrainian Studies of Bukovinian State Medical University. Author of 50 scientific and methodological publications. An author of part of the collective monograph. Research interests: ecology-economic aspects of human existence, the philosophical and theoretical problems valeology.

Починок Лариса – старший викладач кафедри іноземних мов Буковинського державного медичного університету, виконавець планової НДР кафедри, автор міжнародних та вітчизняних наукових та навчально-методичних публікацій. Коло наукових інтересів: власні назви у медичній термінології, галузеві терміносистеми.

Pochynok Larysa – senior teacher of the department of Foreign Languages, Bukovinian State Medical University; coauthor of the scientific research work of the department, author of national and international scientific and educational works. Research interests: proper names in medical terminology, branch term systems.

Рахно Костянтин – кандидат історичних наук, молодший науковий співробітник Інституту керамології – відділення Інституту народознавства НАН України, старший науковий співробітник Національного музею-заповідника українського гончарства в Опішному. Костянтин Рахно вивчає духовну культуру слов'янської кераміки, образ гончара в слов'янських легендах і казках, обряди і звичаї професійних слов'янських гончарів, вірування і фольклор. Автор має більше 20 публікацій (статті, тези) в журналах та наукових збірниках (Україна, Білорусь, Сербія, Росія і Словенія).

Rakhno Kostyantyn – candidate of history, the scientific assistant of the Ceramology Institute – the branch of the Ethnology Institute of the National Academy of Sciences of Ukraine, the research officer of the National Museum of Ukrainian Pottery in Opishne. Kostyantyn Rakhno studies the spiritual culture of Slavic pottery, the image of a potter in Slavic legends and fairy tales, professional potters' rituals and customs of the Slavs, beliefs, and folklore. Author has more of 20 publications (articles, thesis) in journals and scientific collections (Ukraine, Belarus, Serbia, Russia, and Slovenia).

Руснак Наталія – доктор філологічних наук, професор кафедри сучасної української мови Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича. Коло наукових інтересів: когнітивна лінгвістика, діалектологія, етнолінгвістика, прагматична текстологія. Автор понад 100 наукових праць, у тому числі 2 монографій.

Rusnak Natalia – doctor of philological sciences, Professor on the department of Modern Ukrainian Literature Language of Chernivtsi National University named after Uriy Fedcovich. Science interests: cognitive linguistics, dialectology, ethnolinguistics, pragmatic textology. Author of over 100 scientific papers, including 2 monographs.

Руснак Юлія – кандидат філологічних наук, старший викладач кафедри суспільних наук та українознавства Буковинського державного медичного університету. Після захисту кандидатської дисертації „Лексика родинних обрядів у буковинському діалекті” за спеціальністю 10.02.01. – українська мова автор продовжує дослідження у галузі діалектології, етнолінгвістики, викладання української мови як іноземної. У доробку науковця є 25 публікації.

Rusnak Yulia – candidate of philological sciences, senior teacher of the Department of Social Sciences and Ukrainian Studies of Bukovinian State Medical University. After defending her dissertation „The vocabulary of family rituals in Bucovina dialect” in the specialty 10.02.01. - Ukrainian language keeps on researching in the field of dialectology, ethnolinguistics, teaching Ukrainian as a foreign language. In the works of the scientist are 25 publications.

Семисюк Альбіна – кандидат філологічних наук, доцент кафедри іноземних мов Буковинського державного медичного університету. Напрями наукових досліджень: лінгвометодика та лінгводидактика, вивчення термінологічної номінації в концептосферах галузевих мов субмов промислової токсикології, педіатрії, парамедицини, стоматології. Автор трьох навчальних посібників, співавтор Національного підручника з німецької мови для студентів стоматологічних факультетів, двох галузевих словників, 80 наукових публікацій.

Semysiuk Albina – candidate of philological sciences, assistant professor of the department of Foreign Languages, Bukovinian State Medical University. Scientific research areas: language methodology and language didactics study lexicological nomination of languages for special purpose “Industrial Toxicology, Medicine, Paramedicine, Pediatrics, Stomatology”. The author of three teaching manuals, co-author of Textbook in German language for students National of stomatological Faculty, German-Ukrainian Dictionaries in Dermatovenerology and Pediatrics, 80 scientific papers.

Скрипник Ірина – викладач кафедри суспільних наук та українознавства Буковинського державного медичного університету. Автор понад 20 наукових праць. Наукові зацікавлення: порівняльне літературознавство, антропологія, культуральні студії, психолінгвістика, соціолінгвістика.

Skrypnyk Iryna – teacher of the department of social sciences and Ukrainian sciences; Bukovinian State Medical University; the author of more than 20 scientific works. Scientific interests: comparative literature, anthropology, cultural studies, psycholinguistics, sociolinguistics.

Троянський Володимир – кандидат філософських наук, доцент кафедри суспільних наук та українознавства Буковинського державного медичного університету. Після захисту кандидатської дисертації „Методологічна функція філософії в синтезі наукових знань” за спеціальністю 09.00.02 – діалектика і методологія наукового пізнання продовжує дослідження в галузі методології духовності українського народу, інтеграції гуманітарних наук. У доробку науковця понад 90 публікацій. Брав участь у міжнародних та всеукраїнських наукових конференціях.

Troyanskyu Volodymyr – candidate of philosophy, associate professor of Social Sciences and Ukrainian Studies at Bukovynian State Medical University. After defending his thesis "Methodological Function of Philosophy in the Synthesis of Scientific Knowledge", Specialty 09.00.02 - Dialectic and Methodology of Scientific Knowledge" keeps on researching the methodology of spirituality of the Ukrainian people, and the integration of the humanities. The author has more than 90 scientific publications and regularly participates in international and national conferences.

Тимофієва Марина – кандидат психологічних наук, доцент кафедри психології та соціології Буковинського державного медичного університету. Після захисту кандидатської дисертації „Психологічні умови розвитку комунікативної компетентності майбутнього

сімейного лікаря” за спеціальністю 19.00.07 – педагогічна та вікова психологія продовжує дослідження у галузі психологічного здоров'я, психології спілкування, педагогічної психології. Автор понад 70 наукових праць, у тому числі монографії, навчального посібника, рекомендованого Міністерством освіти і науки України, навчально-методичного посібника, психологічного практикуму.

Tymofieva Marina – candidate of psychology, associate professor of Psychology and Sociology Department of Bukovinian State Medical University. After defending dissertation, „Psychological conditions of communicative competence family doctor” specialty 19.00.07 – Educational and Developmental Psychology by continuing research in the field of mental health, psychology, communication, educational psychology. Author of over 70 scientific papers, including – monographs, textbooks recommended by the Ministry of Education and Science of Ukraine, of a manual, psychological workshop.

Чебан Василь – доктор медичних наук, професор кафедри соціальної медицини та організації охорони здоров'я Буковинського державного медичного університету. Автор понад 160 наукових праць, з них 3 монографії і 4 посібники. Коло наукових інтересів: репродуктивне здоров'я, соціальні проблеми медицини.

Cheban Vasyl – doctor of medical science, professor of Social Medicine and Health Organization of Bukovinian State Medical University. An author of over 160 scientific articles, among them are 3 monographs and 4 manuals. Research interests: reproductive health and social problems of medicine.

Чучко Михайло – доктор історичних наук, професор кафедри етнології, античної і середньовічної історії факультету історії, політології та міжнародних відносин Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича. Коло наукових інтересів: культове будівництво на Буковині, соціально-релігійне життя православного населення північних волостей Молдавської землі та австрійської провінції Буковина, історія Буковинської Митрополії в румунський період, історія торгівлі та митної справи.

Chuchko Mykhaylo – doctor of history, professor of department of Ethnology, Ancient and Medieval History of the Faculty of History, Political Science and International Relations of Chernivtsi National University named after Yuriy Fedkovych. Scientific interests: cultic building in Bucovina, social and religious life of orthodox population of north volost of Moldova and Austrian province of Bucovina, history of Bucovinian metropolitanate in Romanian period, history of trade and customs.

Шутак Лариса – кандидат філологічних наук, доцент кафедри суспільних наук та українознавства Буковинського державного медичного університету, автор близько 120 праць наукового, навчально-методичного та публіцистичного характеру, з яких 1 монографія, 1 розділ до колективної монографії, 5 навчальних та навчально-методичних посібників з грифом МОН та МОЗ України. Коло наукових інтересів: категоріальна граматики української мови, порівняльне мовознавство, українська медична термінологія, лінгвопсихологія, українознавство в системі вищої освіти.

Shutak Larysa – candidate of philological sciences, assistant professor of department of Social Sciences and Ukrainian Studies of Bukovinian State Medical University, author of nearly 120 scientific, educational and methodical, publicistic works: 1 monograph, 1 chapter of collective monograph, 5 educational, educational and methodical manuals with the stamps of Ministry of Education and Science and Ministry of Healthcare of Ukraine. Scientific interests: categorical grammar of Ukrainian language, comparative linguistics, Ukrainian medical terminology, linguopsychology, Ukrainian studies in system of higher education.

ВИМОГИ ДО ОФОРМЛЕННЯ СТАТЕЙ

(Требования к оформлению статей, Requirements for the articles,
Instructions aux auteurs)

ВИМОГИ ДО ОФОРМЛЕННЯ СТАТЕЙ	REQUIREMENTS FOR THE ARTICLES
<p>Рукописи для публікації у журналі „Актуальні питання суспільних наук та історії медицини” приймаються в електронному варіанті.</p> <p>Матеріали для публікації не повинні перевищувати 16 сторінок формату А-4, шрифтом Times New Roman, 12 кеглем, через 1,5 інтервали; верхнє і нижнє поля – 2 см., ліве – 3 см., праве – 1,5 (20.000 – 30.000 друкованих знаків без резюме та ключових слів). Формати файлів - doc або.rtf.</p> <p>Матеріали можуть перевищити зазначений обсяг за умов видання тематичних номерів журналу.</p> <p>Рукописи приймаються українською, російською, англійською та французькою мовами.</p> <p>1. У першому рядку ліворуч вказують індекс УДК (жирний прямий) – тільки для українських авторів.</p> <p>2. У наступних рядках вказують: Прізвище, Ім'я, По батькові (у називному відмінку виділити жирним прямим), науковий ступінь, учене звання, посада, місце роботи автора (без скорочень); якщо авторів декілька, відомості про кожного подаються окремими рядками;</p> <p>Назва статті – відступ від попереднього тексту – 12 пгт, по центру прописними літерами, виділити жирним;</p> <p>3. Анотація та резюме:</p> <p>Анотація подається усіма зазначеними мовами, крім мови статті.</p> <p>Анотація українською мовою – об'єм 600-800 знаків з пробілами, в ньому коротко викладається актуальність теми статті, мета, зміст, перспективи подальших досліджень; ключові слова – 5-10;</p> <p>Резюме англійською мовою – до 800 знаків з пробілами (назва статті, прізвища та ініціали авторів, текст анотації); ключові слова – 5-10;</p> <p>Резюме французькою мовою – до 800 знаків з пробілами (назва статті, прізвища та ініціали авторів, текст анотації);</p> <p>Резюме російською мовою – до 800 знаків з пробілами (назва статті, ПІБ, текст резюме);</p> <p>4. Текст статті повинен мати наступні елементи:</p> <p>4.1 постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями;</p> <p>4.2 аналіз останніх досліджень і публікацій, на які спирається автор; виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, яким</p>	<p>The manuscripts for publishing in journal „Current issues of social sciences and history of medicine” must be given in electronic version.</p> <p>The materials for the publication must not exceed 16 A4 size pages in 14 points Times New Roman, 1,5 space; top and bottom margins – 2cm, left – 3cm, right – 1,5 (20.000 – 30.000 characters apart from resume and key words). Files format – doc or rtf.</p> <p>The materials can exceed the above of mentioned amount in case of thematic publications of the journal.</p> <p>We are waiting for the manuscript in Ukrainian, Russian, English and French.</p> <p>1. In the first line the index UCD (bold, straight) is put to the left – only for Ukrainian authors.</p> <p>2. In the next lines the author's last name, first name and patronymic (in nominative case in bold straight), scientific degree, academic status, position, workplace (no abbreviations); if there are several authors of the paper, information about them should be given in different paragraphs;</p> <p>Title (indentation – 12, text alignment to the center in bold italics);</p> <p>3. Abstract and resume</p> <p>Abstract filed all of these languages, in addition to language article.</p> <p>Abstract in Ukrainian – 600-800 symbols including quadrates. The summary should include article topicality, its aim, contents, perspectives of further research, 5-10 of key terms.</p> <p>Resume in English – up to 800 symbols including quadrates (the topic of the article, surnames and initials of its authors, summary text); 5-10 of key terms.</p> <p>Resume in French – up to 800 symbols including quadrates (the topic of the article, surnames and initials of its authors, summary text); 5-10 of key terms.</p> <p>Resume in Russian – up to 800 symbols including quadrates; 5-10 of key terms.</p> <p>4. Summary text should have the following elements:</p> <p>4.1 general statement of the problem and its connection with important scientific or practical aims;</p> <p>4.2 analysis of the latest researches and publications, which initiated the solutions of the</p>

присвячується стаття;

4.3 формулювання мети статті (постановка завдання);

4.4 виклад основного матеріалу дослідження з обґрунтуванням отриманих наукових результатів;

4.5 висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у цьому напрямі.

4.6 список використаних джерел і літератури (11 кегль).

4.7 карти, схеми, таблиці, фотографії (у тексті або в кінці статті).

Останній підпункт не є обов'язковим.

Рисунки та графіки у статтю вставляють в одному з форматів (jpeg, bmp, tif) з роздільною здатністю не менше ніж 300 dpi (подавати якісні оригінали). Написи на рисунках виконують шрифтом основного тексту та розміру. Складні, багатооб'єктні рисунки з нашаруваннями готувати за допомогою графічних редакторів (CorelDraw, PhotoShop та ін.).

Будуть прийматися як чорно-білі, так і кольорові рисунки та графіки (кольорові будуть вставлятися у електронному варіанті журналу на веб-сторінці, а чорно-білі – у паперовому варіанті).

Таблиці подають як окремі об'єкти у форматі *Word*. Основний кегль таблиці 11, заголовок 12.

5. Посилання в тексті – прикінцеві, нумеруються поступово, відповідно до порядку їх цитування в тексті. Приклад: „...”¹

Зразок оформлення списку літератури:

Матяш І.Б. Діяльність Надзвичайної дипломатичної місії УНР в Угорщині: історія, спогади, арх. док. / І. Матяш, Ю. Мушка. – К.: Києво-Могилян. акад., 2005. – 397, [1] с. – (Бібліотека наукового щорічника „Україна дипломатична”; вип. 1).

Мойсей А. Народний календар румунів Буковини / А.А.Мойсей // Етнічна історія народів Європи: збірник наук. праць / наук. ред. В. Борисенко. – Київ: Унісерв. – 2005. – Вип. 18. – С. 66-72;

Ілюстрації і таблиці повинні бути пронумеровані, відповідно до порядку викладу інформації.

В кінці статті потрібно написати „дані про автора” за наступним зразком (до 800 друкованих знаків):

Юлія Руснак – кандидат філологічних наук, викладач кафедри суспільних наук та українознавства Буковинського державного медичного університету. Після захисту кандидатської дисертації „Лексика родинних обрядів у буковинському діалекті” за спеціальністю 10.02.01. – „Українська мова” автор продовжує дослідження у галузі діалектології, етнолінгвістики, викладання української мови як іноземної. У доробку науковця 26 публікацій.

given problem, used by the author; singling out of previously unsolved parts of the general problem, which are the focal point of the article;

4.3 statement of the aim of the article (task definition);

4.4 laying out of the main research material with full argumentation of the received scientific results;

4.5 conclusions of the research and perspectives of further studies in this area;

4.6 bibliography (11 point)

4.7 maps, schemes, tables, photographs (in the text and at the end of the article).

The last sub point is not obligatory.

Pictures and graphics in the article should be of one of the following formats (jpeg, bmp, tif) raster at no less than 300 dpi (high quality original materials should be submitted). Lettering on the pictures are to be of the main text's font and size. Complex, multi-object pictures with layers should be made with graphic editors (Corel draw, Photoshop etc.)

Electronic submission of manuscripts is strongly encouraged, provided that the text, tables, and figures are included in a single Microsoft Word file in both monochromatic and colored version (the latter will be given in electronic version, the monochromatic in paper form)

Tables are to be submitted as separate objects in Word format with sizes, given to the page of typesetting. Main table point 11, heading 12.

5. Reference in the text – at the end of the article, should be numbered gradually, according to their citing order in the text.

Example: „...”¹

Sample of bibliography:

Moyses A. Folk calendar of Bukovyna Romanians / A. Moisei // Ethnic history of Europe peoples: scientific works / scient. editor V.Borysenko. – Kyiv: Uniserv. – 2005. – № 18. – P. 66-72.

Illustrations and tables should be numbered gradually, according to the citing order in the text.

At the end of the article you have to write „information about authors” according to the example:

Julia Rusnak – candidate of philological sciences, professor of the Department of Social Sciences and Ukrainian Studies of Bukovinian Medical State University. After defending her dissertation „The vocabulary of family rituals in Bucovina dialect” in the specialty 10.02.01. – „Ukrainian language” by continuing research in the field of dialectology, ethnolinguistics, teaching Ukrainian as a foreign language. In the works of the scientist are 26 publications.